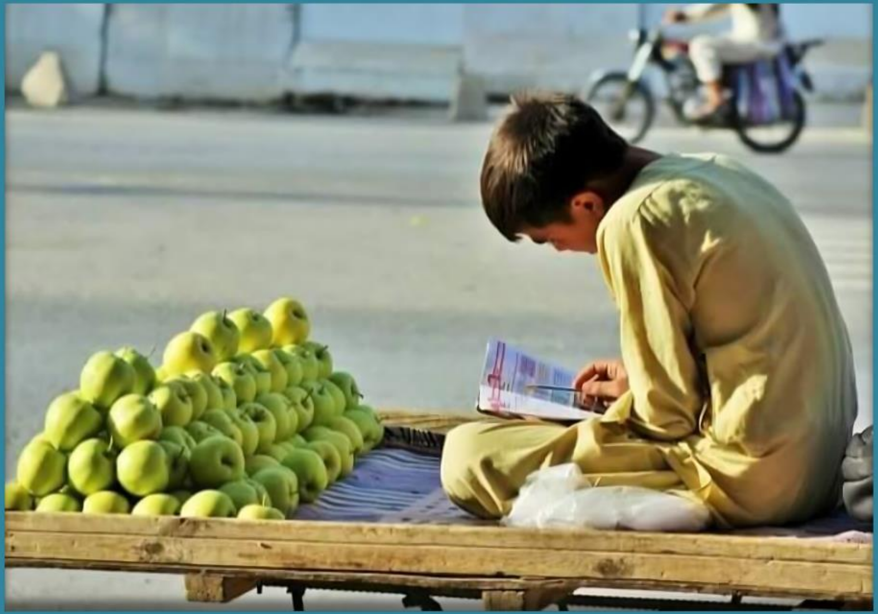

چیراق

ایشانچ تۉره

ایشانچ تۉره

چیراق

حکایه‌لر تۉپلمی

یازووچی‌نینگ چاپدن چیققن اثرلری:

۱. اۉزبېک ادبیاتی فرهنگی (استاد عالم کۉهکن بیلن بیرگه‌لیکده)
۲. حاضرگی اۉزبېک تیلی (مارفولوگیه)

مجازي ترماقلر آرقه‌لی نشر اېتیلگن اثرلر:

۱. نوایي‌نی انگلش (مقاله‌لر تۉپلمی)
۲. سینشته (حکایه‌لر تۉپلمی)
۳. چیراق (حکایه‌لر تۉپلمی)

چاپگه تیار اثرلر:

۱. ینه قـَیته‌من (مینی‌رومان)
۲. اوچره‌شه‌یاتگن تاغلر (شعرلر تۉپلمی)
۳. بایقوش (صادق هدایت‌نینگ «بوف کور» رومانی ترجمه‌سی)
۴. بیر قیشلاق‌نینگ کۉز یاشلری (قصه)
۵. دوتار چۉغلری (قادر مرادي‌نینگ «سُرمه و خون» رومانی ترجمه‌سی)
۶. مقاله‌لر تۉپلمی

چیراق

ایشانچ تۋره

چیراق

حکایه‌لر تؤپلمی

ایشانچ تؤره

۱۴۰۲ ه.ش.

کتاب بیلگیلری

کتاب آتی:	**چیراق**
یازووچی:	**ایشانچ تۉره**
نشرگه تیارلاوچی:	**محبوب الله توران**
صفحه‌لرنی ترتیبگه سالووچی:	**محبوب الله توران**
مقوا چیزووچی:	**محبوب الله توران**
چاپ ییری:	
نشر ییلی:	**۲۰۲۳/۱۴۰۲**
چاپخانه:	
تیراژ:	

اوشبو حكايه‌لريم تۋپلمينى جاندن عزيز سېويكلى عمر يۋلداشيم زهرا جان‌گه بغيشله‌ديم.

ايشانچ تۋره

علیحده منتدارچیلیک اظهاری

مېنینگ شعرلریم، حکایه و باشقه ژانرلرده‌گی یازگنلریمنی بیر یېرگه تؤپلب، نشرگه تیارله‌گنی اوچون **محبوب الله جان توران**گه چین کؤنگلیمدن صمیمي منتدارچیلیک بیلدیره‌من. بیلمه‌من بو مشقتلی ایش جوده کؤپ پېشانه تېری تؤکیش و آلتین وقتنی ایه‌مسلیک عوضیگه عملگه آشیریله‌دی. قنچه مقته‌سم شونچه کم. بار بؤلینگ **محبوب بېک**، چرچه‌منگ دېیمن. سیزنینگ بو اولوغ خذمتلرینگیز آلدیده قرضدارمن. شو اؤرینده برچه ایجادي ایش و فعالیتلرینگیزگه پروازلر تیلب قاله‌من. ینه–ده مهم و جدي فرهنگي ایشلرنی قیله‌آلیشینگیزگه ایشانه‌من. تنینگیز ساغ، قلمینگیز کېسکیر و کؤرکم بؤلسین.

ایشانچ تؤره

اۏقووچیلر دقتیگه!

قۉلینگیزده‌گی اوشبو رساله، استاد ایشانچ تۉره جنابلری حکایه‌لری‌نینگ ایکـّینچی تۉپلمی‌دیر. اونده، تورلی موضوعلرنی اۉز ایچیده آلگن ۲۸ ته حکایه سیغدیریلگن. بو حکایه‌لرنینگ کتـّه قسمی ملتیمیزنینگ اچـّیق-چوچوک حیات مسئله‌لری بیلن باغلیق‌دیر. بو رساله خلقیمیز خذمتیگه یېتیب بارگنیده، اۏقووچیلرنینگ دقتینی اۉزیگه تارتیشی اوچون ایشانچیم تۉله.

بو رساله‌نینگ یازووچیسی حرمتلی استاد ایشانچ تۉره‌نینگ عمرینی اوزون تیلشیمیز بیلن بیرگه، استادنینگ قلمی اۉتکیر و الهام پريلری او ذاتنی هیچ قچان ترک ایتمسلیگینی آرزو قیله‌میز. نصیب ایتگن بۉلسه، حماسه‌لرنینگ دوامینی–ده اۏقیب باره‌میز البته!

شو اۉرینده ایسلش کېره‌ک که، کمینه، اۉزبېک تیلی‌نینگ حقیقي خذمتکارلریدن بیری بۉلمیش عزیز استادیمیزنینگ اجتماعي ترماقلر آرقه‌لی نشر ایتیلگن اثرلرینی جمعلب، اولرنی ترتیبگه سالیب، قیـَته نشرگه تیارله‌یاتگنیم اوچون اۉزیمنی به‌غایت خورسند حس قیلیب، کوچیم باریچه بو ایشنی دوام ایتدیریشگه عهد قیلگنمن. حیات باقي ایسه، اولرنینگ بَریسی ترتیبلی روشده البته که خذمتینگیزگه یېتکزیب بېریله‌دی.

حرمتلر ایله

محبوب الله توران - کابل

مندرجه‌لر

قاره باتیرلر ۱
قۋزغالان ۱۱
اَلنگه ۱۷
کوتیلمه‌گن خط ۲۹
حاکم.. ۳۸
بیرینچی قۋنغیراق ٤٤
ایکـّینچی قۋنغیراق.. ۵۱
قاره قوش ۵۶
کۋز مونچاق ٦٣
اوچره‌شوو ۷٤
قلدیرغاچ.. ۷۹
مکتبده سینگن کۋنگیل.. ۸٦
توشده‌گی اۋیلر ۹۵
قبردن قـَیتگن مهمان ۱۰۰
اپوریلیش ۱۱۰
ایلک سباق ۱۱۸
بـَیره‌م.. ۱۲۵
بۋلسه بوتگار، بۋلمسه حکایه.. ۱۳۲
قـَیده‌سن تینچلیک–آمانلیک؟ ۱٤۰

كۈرگولیکلر ۱٤٤
ارمان ۱٥۱
اۋلیم یاپینچیغی ۱٥۸
وصیتنامه ۱٦٥
غۈرلیککه شۈرلیک... ۱۷۲
خان آییم ۱۷۹
آق رومال... ۱۸٦
درد.. ۱۹۲
بیر پرچه نان ۱۹۹

۱. قاره باتیرلر

قاره باتیرلر

قهرمانیمیز اینگ چیککه قیشلاقلردن بیریده یشه‌یدی. هیچ قنده‌ی امکانیت یۉق. اونینگ آتی ابراهیم، صولتلی کۉرینیشی بار. اونینگ لبلری اوستیده اینـدی‌گینه سییره‌ک-سییره‌ک توکلر سبزه اوره باشله‌گن. ایلکه‌لری کینگ-کینگ؛ سیر غیرت، یوزلری آپـّاق، قۉللریدن کوچ یاغیلیب تورگن کبی؛ تازه‌لیگیدن تیشلری قارده‌ی پارلب توره‌دی؛ ساچلری غاو، قاشلری قویوق، بۉیی ناوچه‌دن کیلگن، بورنی ایسه قیلیچ‌ده‌ی، بۉینی هم عادتده‌گیدن کۉره اوزونراق. کۉرکلی بیر باله.

اۉقیشدن ییراق قالگن بو باله‌نینگ ذهنی راسه اۉتکیر، خاطره‌سی چۉنگ تینیق، اۉیلشلری تیره‌ن. باردی مکتب اۉقیب، عالي معلوماتلی بۉلگنیده ایدی، بیر معناده ایگنه‌نینگ کۉزیدن نق تویه‌نی اۉتکزرده‌ی قابلیتی بار. بو کیتیشده، یولدوزلرنی نروانسیز اوره‌یاتگن بۉلیب اولغه‌ییشی بار گپ. افشوس که، اولکن شهرلرگه باریب اۉقیی دیسه قۉلی ییتمه‌ی توریبدی. اوستیگه-اوستک تینیمسیز بی‌ثمر اوروشلر توپراق، قومگه اۉخشب، انه‌شونـقه گوهرده‌ی استعدادلرنینگ کۉزینی یاپیب تشله‌گن.

کتـّه-کیچیک ابراهیم‌گه بیرار آفت داریشدن خواطرده. باله‌سیگه آمانلیک تیله‌گن آته-آنه تون و کون خدایلب چیقه‌دی. زۉر قابلیتی طفیلی ابراهیم‌گه «قرآن»نی یادلـتیش اوچون یقین-اوزاقدن مجاهدلرنینگ سۉره‌ب کیلگنی کیلگن. بیراق آته-آنه بونگه سیره کۉنیشمه‌ییدی. اولرنینگ نِیتی بیر یۉلینی قیلیب، رواجلنگن چیت مملکتلرگه یوباریش. باله ایسه اۉرته‌ده سرسان.

***

کتّـه بیر حادثه یوز بېریب، ابراهیم یشه‌یاتگن قیشلاققه برق تارتیلدی. بنا بۉلگندن بویان یالقین‌نینگ طعمینی تاتمه‌گن قیشلاققه نور اوله‌شیلدی. قیشلاق‌نینگ یوزی چقنب آچیلدی. چقماقده‌ی چـقیلگن برق نورلری، ابراهیم‌نینگ هم کۉزینی آچدی. کم‌قنجیغه آته–آنه اوییگه تلویزیون ساتیب آلیشدی. باله‌کَـی باره سالیب تلویزیوننی یاقدی. ماوي شیشه‌دن پارله‌گن نورلر آرتیدن مجازي دنیا اېشیگی هم لنگ آچیله باشله‌ی کېتدی. نور پرده‌لر آرتیده‌گی دنیا جومباقلری، معلومات آمباریگه ابراهیم‌نینگ کۉزی ایلیندی. قره‌سه که، برق سیملری آرقه‌لی تلویزیون بېتیگه طرفه–تومن تصویرلر بلقیب چیقماقده. کېتیدن دانا کیشیلر تیلیدن معنالی فکر و چوقور اۉگیتلر ینگره‌ماقده. ینه توگه‌مس و اوزلوکسیز کۉزلرنی قوونه‌تر[1] منظره‌لر تره‌له‌یپدی. ابراهیم‌نینگ اۉی–فکرلری، زمانوي جانلی تۉلقینلر گپلری بیلن اویغون–ماس. او کاناللرنی المشتیرگن سه‌یین واقعه–حادثه‌لر توبیگه شونغیب بارر، چنقاق بیر حالتده موجلر بغریدن سوزیب کېله‌یاتگن عجایباتلر قعریگه یېتگوده‌ی بۉلیب تورر، بولرنینگ بـَریسینی آقیزمه‌ی، تامیزمه‌ی قۉشنیسی‌نینگ قیزی رعناگه اَیتیب بېریشگه آشیقردی.

تلویزیونده کۉرسه‌توولر دوام اېتیب توریبدی: باله‌لرگه اَتـب نمایش اېتیله‌یاتگن قۉغیرچاق اۉینلری؛ چـَیقه‌لیب، شاشقین کلّـه‌مه‌شاق آقه‌یاتگن دریا سوولری؛ شمال آلیب قاچه‌یاتگن مَیسه‌لرنینگ مه‌یین سیلکینیشلری، پریلری‌نینگ اېشیلیب–اېشیلیب رقصگه توشماقلری؛ حیات‌بخش قۉشیق و نفیس صنعت اثرلر اجراسی؛ تینیب قالگن یاغمیردن کېین بولوتلر آرتیدن بۉزه‌ریب چیقه‌یاتگن رنگین کمه‌لکلر؛ گۉزللرنینگ یاییب تشلنگن تۉلغاق ساچلریدېک تاغ بغریدن قویولیب توشه‌یاتگن سکره‌مه‌لر[2]؛ قیز–باله، اېرکک–عیاللرنینگ اېرکینلیگی، جلوه ساچیب تورگن آچیق–ساچیق قیافه‌سی؛ قیراقلرگه شدت ایله اوریله‌یاتگن دېنگیز تۉلقینلری؛ کتّـه–کتّـه شهرلرنینگ قاق اۉرته‌سیده کۉککه

[1] قوونتماق: خورسند، شاد قیلماق.

[2] سکره‌مه: شرشره.

بۉی چۉزگن آسمان اۉپر بنالر؛ یَیلاولرده[۱] اۉیناقلب، یَیره‌ب، مععرب اۉتله‌یاتگن قۉی–قۉزیلر؛ یم–یشیل درختلر برگلری آره‌سیدن چوغورلب اوچیب–قۉنه‌یاتگن سَیراقی قوشلر؛ آشقاواق[۲] پلـّه‌سیگه اۉخشه‌گن آی‌مامانینگ کۉکده بېتینیم سوزیب باریشی؛ آنه یېرگه زرّین یاغدولرینی ساچه‌یاتگن آپـّاق بابا قویاش‌نینگ پارلب توریشی؛ گل–چېچکلر اوزره تورلی–تونیس رنگلرگه قناتی چه‌ییلگن کپه‌لکلرنینگ چرخ اوروشلری؛ ماوي آسمان بغریدن یېرگه قره‌ب میلتیللب تورگن سان–سناقسیز یولدوزلر؛ خلــّص، اۉت–اۉلنلر یپراقلریدن مولدیره‌یاتگن تامچیلر... خیاللرینی بند اېتدی. بو نرسه‌لرنی ایلک بار زنگاری اِکرانده کۉرگن ابراهیم، حیرتدن برماقلرینی اییه‌گیگه توتگنچه خیالگه چۉمدی. یورسه–تورسه رنگمه–رنگ بو طرفه عالم، اېندی، تلویزیون اِکرانیده اېمس، خودّی اونینگ مییه‌سیده گـَوده‌لنه‌یاتگن بۉلیب قالدی. او شونده‌گه‌چه بونده‌ی بیر گۉزل و یاقیملی دنیا، بختیار حیات بارلیگینی عقلیگه سیغدیره‌آلمه‌دی. ابراهیم بو کبی بېغبار، تینچ و آسایشته لحظه‌لر بارلیگینی شوندن کېین حس اېته باشله‌دی. یۉق اېسه، دنیاگه کېلیب کۉز آچیبدی که، کۉرگنی فقط اوروش، کلفت، مصیبت؛ بمب، تۉپ، تانگ، میلتیق، هر خیل اۉق یراقلرنینگ ناخوش صداسی و قاره کونلر.

تلویزیون ابراهیم‌نینگ آنگیده توب بوریلیش یسه‌دی. اۉقیمیشلی بۉلمسه–ده، خیال کوچی بیلن اۉزیچه حیات و دنیانی قریچله‌ی باشله‌دی. اۉراقده‌ی–اۉراقده‌ی سواللرگه رۉپه‌ره کېله‌وېردی، کېله‌وېردی. نخاتکی، یشش فقط اوروشدن عبارت بۉلسه، دېگن اۉی اونینگ روحینی ضبط اېتردی؛ ایچینی ویران قیلیب کېتر اېدی. نخاتکی انسانلر کولگی نیمه‌لیگینی اونوتیب، شاد–قووناق یششنی بیلمسه‌لر؟ –دېیدی اۉزیچه. نېگه

---

[۱] یَیلاو: چاروا ماللر اېرکین اۉتله‌یدیگن کېنگ دله، میدان؛ اۉتلاق.

[۲] آشقاواق: پلک آتیب اۉسه‌دیگن، شپه‌لاق برگلی، کرنـَی‌سیمان ییریک سریق گـُللی، بیر یاکه کۉپ ییللیک پالیز اۉسیملیگی و اونینگ تورلی شکللرده بۉله‌دیگن ییریک حاصلی.

انسان بۆلر–بۆلمس نرسەلرگه اوچونیب، اۆلیکلرگه سیغینب، فقط ییغلب اۆتسه–یه!؟ دېگن آغیر سۆراقلر اونی کۆپ قیینهیدی.
اېوریلیشلر، اۆزگریشلر تأثیریده ابراهیم قـَیته توغیلیشنی آرزولب قالهدی. مییهسیده مُهرلـنیب قالگن مینگلب قۆرقینچلی صحنهلرنی بیردن اۆچیریب، یوویب تشلهسم، دېیدی–یو، چاره تاپهآلمهیدی. بیر سیم ایچیده شونچهلر حیرت و حکمت یاشیرینیب ینه مېن بیلمهگن الـّهقندهی سر–اسرار بۆلسه کېرهک، قوروغور بو سیمده، دېگن فکر بیلن یورهدی. ایکـّی–اوچ کون بیلگنی ایچیده بۆلیب، تفکّرگه غرق یشب کېلهدی. کۆرگن–بیلگنلرینی بیراو بیلن بۆلیشگیسی، دردلشگیسی کېلهوېرهدی. هه، کۆنگلیگه سیققنی، ایشانگنی قۆشنیسینینگ قیزی بیرگینه رعنا. هلی اونگه اَیتر گپلری مۆل...
آلغاق–تۆلغاق زمانلرده آته–آنهسی زومدن کوزهتیب بارماقده اېدی. سوادسیز ساده عایلهنینگ خشونتسیز تورموشی برکتیدن ابراهیمنینگ مییهسی بوتون قالدی. او بیر کونی آته–آنهسیگه گپ قاتیب: –نېگه کۆچه بالهلری مونچهلر قۆپال، سۆکهغان، جنگری؟ نېگه باشقه عایلهلرده دایم اوروش؟ اکه–اوکه، آپه–سینگیل، اېر–خاتین، برچه–برچهلری بیر–لری بیلن یاقه–مشت؟ نېگه کۆچه بالهلری شیرین سۆز اَیتیب کولیشنی بیلیشمهیدی؟ آخر نېگه آدملر بیر–بیرلریگه ایرتقیچ قشقیرلرده‌ی[1] معامله قیلیشهدی؟ نېگه نېگه، نېگه؟ –دېیه کېتدی. –اصلیده آدم–آدم بیلن دشمن اېمس بالم. بلکه اولرنینگ اۆی–نـِیتی بیر–بیرینی انکار اېتهدی. دنیامیز هر خیل فکرلرگه تار بۆلیب قالدی بالم. آدملر دومهلاق یېر میدانیده سیغسه–ده، اولرنینگ نـِیتلری، فکر و افکاری سیغمهیېدی؛ بیراونینگ اَیتگنینی قیلمهسنگ، یوروغیدن یورمهسنگ آدملر باشینگه عیب قهلب تۆرت کتابگه کافر چیقرهوېرهدی. دنیا شونقه بۆپ قالدی جانیم بالم. قنی اېدی بیزنی شو غریب حالیمیزگه قۆییشسه. پېشهنهده یازیلگنینی کۆرهمیز–ده اېندی، تۆرهم،

---

[1] قشقیر: بۆری.

–قیلیچ آته اۉغیلی‌نینگ سواللریگه جواب قیلرکن، –عاقبت بخیر بۉلسین بالم، دېب خۉرسینیب قۉیه‌دی.

***

... اېرته‌سی کونی کېچ پـَیت اوخلشدن آلدین ابراهیم تلویزیونینی اېسکی چاپانگه اۉره‌ب، نېگه‌دیر اوزوم‌زارلر آره‌لب کۉتریب، آلیب باریب، قه‌لینراق تاک‌نینگ تـَگیگه تیقیب قۉیدی، بېکیتدی. بیر قولاچ نرراقده، کپه‌گه اۉخشه‌گن کېکسه تاک آستیدن اۉزیگه جای سالیب، اېسکیراق شالچه‌سینی تۉشب، بغرینی جۉیه‌نینگ بېتیگه تشلب یاته‌وېردی. آره–سیره ابراهیم، تویه یورسه کۉرینمه‌یاتگن جۉیه‌لرگه؛ تاکلرنینگ منظره‌سیگه کۉز قیری تشله‌یدی. تۉلین آی‌نینگ نورلری آستیده کۉم–کۉک باغ‌نینگ رنگلری بۉغیق توسگه کیرگن. نظریده تاکلر برگلری انچه‌گینه سۉلغین. یپراقلر یوزیده‌گی آغریقلر و خسته‌لیک زنگینی، یامغیرلر هم اَریته‌آلمسده‌ی بیر حالت. عجایب منظره‌لر: تیپ–تینیق اوزوملر کېلینلرنینگ برماغیگه اۉخشب سوزولیب تورر، کمه‌لکلر گیر–گیر اَیله‌نر؛ چـَتیشیب کېتگن تاکلرنینگ بۉغینیده ییغیلگن شیره‌سی اوزره بینگک، زامبیرلر این قوریب آلیشگن. یکّه–یریم تاکلرنی بې‌مزه ازغیشلر چنگه‌لی ایله بۉغیب تورگن. حسيني اوزوم تاکی اوستیده اۉرگیمچک تۉرینی یاییب تشله‌گن. بیتّـه–یریمته سرغه‌یگن تاک برگلری جۉیه پشته‌لیگیگه قاوجیره‌ب توشگن. ابراهیم انه‌شو جایده توننی کونگه اولشی کېره‌ک. کۉنگلی غش؛ باشیده خوف–خطرلر همان کۉلنکه سالیب توریبدی. «بیر کون بۉلمسه بیر کون باسمه‌چیلرنینگ تشلـنیشی بار» دېگن اۉیلر ابراهیم‌نینگ ایچیدن اۉته باشله‌دی. بۉز بالده؛ اۉزینی تینچیته‌آلمه‌ی، مینگ خیال ایچیده آواره، مینگ کوی جن کۉچه‌لریدن سرسان–سرگردان.

بیرآز اۉتمه‌ی کۉچه‌دن گوسوردب کېله‌یاتگن آتلرنینگ کیشنه‌شی، ابراهیم‌نینگ ایچیگه غلغله سالدی. بختی کولیب شو پـَیت یېنگیل اېسه‌یاتگن تون شمالی تۉختـه‌گن. شیغیرله‌یاتگن تاکلرنینگ آوازی هم تینگن. ابراهیم نینگ قولاغی آوده، بېکینیب آلگن

یېریدن باش کۆتریب، تېوره‌ککه قره‌یمن دېسه، قوخ–قوخ قیلیب یۆتلگوده‌ی بۆلسه بارمی؟ یاکه پیش–پیشلب قتـیّقراق نفس آلسه، بو حالت باشنی کونده‌گه قۆییشده‌ی بیر گپ. ابراهیم مرجان اسملی ایتچه‌سینی اۆلگوده‌ی یخشی کۆره‌دی. یخشی‌یم که اۆشه کېچه، اونینگ پناه تاپگنینی مرجان‌گینه پـَیقه‌مه‌ی قالگن. ایسیمدن بیلیب، آرقه‌مدن کېلمسه کاشی، دېب دغ–دغ تیتره‌یدی. خیالیده کیمدیر «سېنمی کافر تیرّانچه ابراهیم!» دېگنده‌ی گۆیا. قنده‌یدیر تېمیر قۆللر خودّی تاماغیدن بۆغیب اوشلب، تاکلر آستیدن جانسیز تنه‌سینی سودرب آلیب چیقیب کېته‌یاتگنده‌ی. حتی که، بیلـگیده‌گی ساعت میللری‌نینگ چیق–چیقلـشی کتـّه قیامت باشلـنیشیدن نشانه‌ده‌ی کۆرینه‌دی. ابراهیم بیلـگیده‌گی ساعتنی سېکین یېچیب، غدیر–بودیر کېسکنی کۆتریب تـگیگه قۆیماقچی ایدی هم که، برماقلری اوچیده شپـّاتدن اوزون قۆنغیر چَیان اۆرمه‌لب کېله‌یپدی. «وای داد آنه جان!!!» –دېیه بار کوچی بیلن بقیرماقچی بۆلدی. اوییده‌گی ایتی، باسمه‌چیلرنینگ باستیریب کیره‌یاتگن آتلرگه آسلیب، هاو–هاولب هوره باشله‌دی. قسیر–قوسیر تاووشلر آره‌سیدن بېگیم خاله‌نینگ «کیم‌سیلله؟ نیمه‌گه کېلدییلر اۆزی؟ بیزدن باشقه‌نی تاپمه‌دییله‌می؟ تۆشه‌نریمیز یېر، یاپینریمیز آسمان، بیزله بیر کمیغل آدملربیز، سیلر آلیب کېتردېک نرسه‌میز یۆق آغه‌لر!» دېگن سۆزلری ابراهیم‌نینگ قولاغیگه اېشیتیلدی. یوره‌گی گورس–گورس اوره‌یاتگن باله‌نینگ نفسی بیردن ایچیگه توشیب کېتدی. آغزی–بورنی اۆره‌لگن قشقیرسیمان آدملرنینگ گپلریگه ایت‌نینگ هکّیللب هوریشی خله‌قیت بېریب توریبدی.

– اېمچگینگدن درختگه آسه‌یمی؟ کوچیگینگنی باغله مېکه‌جین! عقلی کلته قنچیغ!!! –دېب غۆنغیلله‌دی آتینی تیزگینلب[1] تورگن قاره باتیرلردن بیری.

---

[1] تیزگین: جلاو.

تیزگینله‌ماق: جلاولب تورماق.

بېگیم خاله کوچوگینی قوچاغلب، آووتماقچی بۆلیب: -یا تنگریم نیمه بۆلهیپدی؟ – ییغیسی بۆغزیگه تیقیلیب توریب، –بیر پس جیم تورگین جانیم، چقیریلمهگن مهمانلرنینگ گپی بار ابمیش، –دېدی هیجان بیلن مرجان کوچوگینینگ باشینی سیلهیاتیب. ایتنینگ تاووشی پسهیمهدی، عکسینچه، آوازی زۆرهیگن سری زۆرهیدی. نیمه قیلمهسین بېگیم خاله ایتینی تینچیتهآلمهدی.

بیر پـَیت قاره باتیرلرنینگ شدت ایله ایزغیب، خانهلرنی آغدر–تۆنتر قیلیشلری باشلندی. اېلکهلریده کلاشنیکوف قورالی کۆترگن؛ بېتلرینی جون باسگن، بیر ییلده هم بیر بار حمام یوزینی کۆرمهگن، توغیلیبدی که، تیشلریگه بورس تېگمهگن؛ کتـّه ایشتانی بۆربابیده کلهوهلنیب تورگن قاره باتیرلردن قنغسیگن شۆر هیدلر اَنقیب، قیلیچ آتهنینگ اوبینی ایسگه تۆلدیردی. صفهنینگ بیر چېتیدن بېلی آغریب، آیاغی سینیب یاتگن قیلیچ آتهنینگ قاره مهمانلرگه قرهته: –قرآننی شفا کېلتیرهمن، خدادن قۆرقینگلر، آنت ایچیب اَیتهمن که، بیز بېگناه بندهلرمیز، دېگن یالباریشلری قولاققه چـلیندی.

– سوبودینگگه سوو قویهمیز، هلی سېن منجـَلهقی[1]، سېن خام کلهلرنی سیخدن اۆتکزیب، کباب قیلهمیز، بۆغیزلرینگگه ایریتیلگن قۆرغاشین قویهمیز، –دېدی بېگم خالهنینگ آق آرهلهگن ساچلرینی قیسیمیده توتملهگن قاره باتیرلردن بیری. شونده غضبدن قانی قـَینهگن قیلیچ آته غیرتی جۆش اوریب عصاسینی قۆلیگه آلرکن، اۆرنیدن سپچیب توریب:

– ناموسلرینگ بارمی اۆزی سېن قشقیرلرنی، –دېیه قۆزغالماقچی بۆلدی–یو، اۆرنیدن تورهآلمهدی؛ «وا دریغ!» –دېب اۆتیره قالدی.

***

[1] منجـَلهقی: ناتۆغری یۆلگه کیرگن؛ بوزوق.

تېرگه باتگن ابراهیم تونگی قاره فرشته‌لر بیلن آنه‌سی آره‌سیده بۉله‌یاتگن تارتیشوو، مشمشه، قیی–چوولرگه بیر قولاق آسماقچی بۉلدی. ینه وهیمه باسیب یانباشله‌دی. قره‌سه که، پارتلشده یاریلگن قاره پولادگه اۉخشب قاپ–قاره چِیان اۉنگ قۉلیدن کۉکسیگه قره‌ب، اۉرمه‌له‌یپدی. شو زمان بیردن گورسیللب کۉچگن ملتیق آوازی تون‌نینگ بغرینی سۉتیب، ساکنلیکنی بوزیب یوباردی. شوندن سۉنگ کوچوک‌نینگ بېزواته آوازی جیمیب کېتدی.

قاره باتیرلر بېگیم خاله‌نینگ داد–وایلریگه قره‌مه‌ی، خانه‌لرنی بیر–بیر تینتاو قیلیب چیقیشدی. تونگی باتیرلردن بیری قۉلیده کبرا ایلانگه اۉخشه‌گن قانلی قمچیسینی اوشله‌گنچه هوانی کېسیب–کېسیب اۉینه‌تردی. رحم‌سیز بو قاره باتیر درّاو:

– کلمه‌نگنی کېلتیر کافر! قنی تیلبیزین؟ اۉغیلینگنی تاپ دېیمن! –اولر قیلیچ آته‌نینگ یاقه‌سیدن اوشلب، بیر جایگه‌چه سودرب باردی، –اگر اۉغلینگینی تاپمه‌سنگ سېنی آتگه باغلب، اوییگدن آلیب چیقیب کېته‌میز–ده، بیقینینگدن دریچه آچه‌میز، –دېیه دغه سالیشدی.

یاناغی اوزره اونگه‌چه سیم–سیم کۉز یاشی تۉکه‌یاتگن بېگیم خاله:

– اۉییگگه اۉت توشکورلر، تلویزونمیز یۉق بیزده، اۉغلیم بۉلسه، یان قیشلاققه باباسی‌نینگ اوییگه کېتگندی، او اېرته‌گه، قـَیتیب کېله‌دی، بیزگه رحم قیلینگ، –دېیه اولّیگه یه‌لیندی؛ سۉنگ کۉکه‌گی کېسیلیب قرغیشگه توشدی.

کیر ساقاللری سېرپه‌یگن تونگی قاره مهمانلر اَچّیق بیلن برق سیملرینی اوزه کېتدی. ینه بیر بار کلاشنیکوف میلیدن تر–ترله‌گن بیر سیدره اۉقلرنینگ قیزیل آلاوی کۉک یوزیده چقنب کېتدی. بېگیم خاله‌نینگ یاییلگن ساچلری مرجان‌نینگ قانگه باتیب یاتگن جسدینی یاپیب تورر، عیال‌نینگ محزون کۉزلری بېداو آتلر هۉل قیلیب کېتگن لای ایچیدن قیلیچ آته‌نینگ بۉم–بۉش جاییگه قره‌ب تیکیلردی.

کیشنه‌یاتگن آتلرنینگ توپور–توپورلری باشلندی. گوسور–گوسور ایچیدن قیلیچ آته‌نینگ: –آه تنگریم اۆزینگ مدد بېر، اۆزینگ پناهینگگه آل بیزنی!! احوالیمیز بیر سېنگه عیان!!! جگریم‌نینگ بیر بۆلـگی، تابوتیمنی کۆتره‌یاتگن اۆغلیم، تیلب آلگنیم الوداع ابراهیم!!! عمر یۆلداشیم، عزیز یاستیقداش بېگیم سېن بیلن هم خیر باد! اېندی الوداع، الوداع!!!! دېگن سۆزلری اوزاق–اوزاقلردن ایلَـس–ایلَـس اېشیتیلیب، کېین جیمیب کېتدی.

****

اۆشه تاک پناهیده رعنانینگ عکسینی بغریگه باسیب یاتگن ابراهیم، اونیتیلمس سرداشی‌نینگ یارقین خاطره‌سینی اېسله‌یاته‌دیر اېدی. سلطنت تختیگه چیقیب آلگن حکمرانگه اۆخشه‌گن، به‌هیبت چَیان‌نینگ شرپه‌سی، اۆته هیجان و قۆرقوودن هوشینی یوقاته یازگن ابراهیم‌نینگ ساووق تنه‌سیده، حکم سورردی. نامراد آنه اېری قیلیچ آته و عزیز اۆغلی ابراهیم‌نینگ داغ و ماتمیده اۆرته قالدی.

۲۰۱۱

تورانتو، کانادا

٢. قۆزغالان

قۆزغالان

قۆزغالان‌نینگ بیرینچی کونی ایدی. توشدن سۆنگ، کوتیلمه‌گنده، رادیودن ینگره‌گن کیسکین هیجانلی «کوی» تره‌لماقده ایدی. بو عادي بۆلمه‌گن بیر فوق‌العاده وضعیتنی ایسگه سالردی. یورتده قنده‌یدیر بیر اولکن حادثه، بوریلیش یوز بیرگنیدن دلالت بیریب توریبدی. سراسیمه‌لیک کۆلنکه‌سی آستیده اوزون قولاق گپلر همه یاققه ترقلگن... بیردنیگه چومالی اینیگه سوو قویگنده‌ی بۆلیب، بوتون مملکت تۆزیدی؛ آدملر هم آیاققه توریب قۆزیدی. نیمه‌لیگینی بیلمسه–ده، انسانلر «انقلاب» دیگن سۆزنی اۆشنده ایشیتگن بۆلدیلر. ماهیتینی کیینراق بیلیب آلیشدی. مامه قلدیراققه اۆخشب دهشتلی گومبیرلب کیتگن «انقلاب» چقماقلری اۆز آرتیدن قنده‌ی وهیمه‌لی تیتراق، قۆرقینچلی پارتلشلر، هیبتلی قۆپاریشلر، شدتلی تیبره‌نیش، ویران قیلگووچی سیلکینیش و اۆپریلیشلر آلیب کیلیشینی هلی هیچ کیم اۆیلب کۆرمه‌گن. تینچ یشب کیله‌یاتگن آلامان[1] بو نرسه‌لرنی قـَیدن بیلسین. «یشه‌سین یۆقسیللر!!!»، «ایشچیلرگه شان–شرفلر!»، «اۆلسین بایلر!!»، «یشه‌سین دهقانلر!»، «آلغه، آلغه و آلغه!!!» شعارلر قولاقنی قامتگه کیلتیرردی. کۆزلرنی قمشتیرووچی الوان یلاو، بَیراق و بَیراقچه‌لر کیشیلر قۆلیده شدتلی هیلپیرردی؛ قلدیرغاچگه اۆخشه‌گن قیز–ییگیتلر قیرمیزی کییملرگه بورکـنیب، «انقلاب» ترانه‌لری آستیده، مارشلر تۆلقینلرینی وجودگه کیلتیرگنلر. انقلاب‌نینگ بیرینچی کونی. ایندی بو یاغی هورا–هورالر... توتیب آل، اور–ییقیت، سلـّه دیسه کلـّه‌لرنی کیلتیریش...

[1] آلامان: اۆز–اۆزیدن، کوتیلمه‌گن حالده تۆپلنگن آدملر؛ خلایق.

ساعت ایکـّیگه دَور شهر آدملری، بازارچیلر، مکتب اۉقووچیلری قۉللریده دسته گللر توتگنچه، ینگی مهماننی کوتیب آلیش نیتی بیلن بلدیه میدانچه‌سی آلدیده تۉپلنیشدی. اَنیقراغی هر یاقدن سوریب کېلتیریلدی اولر. بیر آز اۉتمه‌ی، کېتمه-کېت تیزیلگن بېش-آلتی ماشین غیر اېتیب شهرگه کیریب کېلدی. شادیانه هورالرکۉتریشگن آلامان قیچقیریقلری ایله «یشه‌سین خلق!!!»، «یشه‌سین انقلاب!»، دېگن شعارلرنی اَیته باشلشدی. بیرینچی قاره‌متیر توسده‌گی جیپ مۉتردن بیلکلری توریلگن، اوزون بۉیلی، قباغی آسیق، بُروتی سیخ-سیخ، تورقی قاره‌یگنراق بیر کیشی توشدی. گولدوراس قرسکلر آستیده، ینگی حاکمنی باشلب کېلیشدی. زینه‌دن تېپه‌گه کۉتریلیب باره‌یاتگن حاکم موشتومینی بالغه‌دېک توککن حالده تۉغری باریب، منبرنی اېگلله‌دی و آدملرگه قره‌ته آتشین نطق قیله کېتدی. قۉپال کۉرینیشلی، لَقمه‌لیک قیلیشدن تایمه‌ی، سۉکانغیچ بو شخص دغل سۉزلرنی اَیتیشدن قالمه‌دی. بو تعیینلنگن قۉرساق[1] حاکم اېدی. هیچ نرسه‌نی بیلمه‌ی، انگره‌ییب قالگن اولوس‌نینگ کۉنگلینی آووتیق سۉزلر بیلن آلگن بۉلدی حاکم تۉره. ینگی حاکم «ق» حرفینی اَیته‌آلمسدی. کیمدیر آرقه‌دن «بونیسی هم اۉشه دغه‌لردن-او!»، دېب غۉنغیلله‌دی. شو پـَیت اۉزینی سېرگک توتگن کیشی: «تیلینگنی تیی[2]، کلفت و دربدرلیکلر هلی آرتده؛ آمان بۉلسک کۉره‌میز باغده‌گی باغ گلینی!» -دېیه بایه‌گی آدمنی تیرسگی بیلن تورتیب قۉیدی. حاکم انقلابي نطقیگه دوام بېردی:

- اوو خلق آگاه بۉلینگ! بوگون کله‌خۉرلرنی اېزیب ینچیش دَوری. بیلیب قۉینگ: سیز بوگوندن باشلب قرضدن آزادسیز، اۉز تقدیرینگیزگه اۉزینگیز خۉجه‌یین‌سیز! دېگن گپلر قیلیب کمبغللرنی بایلرگه قرشی آبدان قـَیره‌دی.

[1] قۉرساق (قۉرس): کیشیگه قتـّیق تېگه‌دیگن؛ قۉپال، دغل، تۉنگ.

[2] تییماق: بیرار ایش-حرکتدن تۉخته‌ماق، اوندن اۉزینی یاکه کیمسه‌نی قـَیترماق؛ باسماق، اېرک بېرمسلیک.

عمر بۆیی کېکیرتگی‌گه‌چه قرضگه باتیب، بیری ایکـّی بۆلمه‌ی کېله‌یاتگن یۈقسیللرنینگ هم یوره‌ک توگونلری آچیلیب، وجودی یَیره‌ب یازیلدی. خودّی، اېلکه‌لریدن تاغ آغدریلگنده‌ی بۆلیب، شو ایکـّی ساعتلیک نمایشدن یېنگیل تارتیب، چۆقور–چوقور نفس آلگن بۆلدیلر. قوواننگدن کۆز یاشی هم قیلدیلر. کۆپچیلیک «انقلاب»دن اۆز حمایتنی بیلدیردی اۆشنده. شو وقت ییغیلیشگنلر آره‌سیدن بېش کیشی سوغوریلیشیب، اۆزلری بیلن اېرگشتیریب کېلگن گۆدک باله‌کـَی‌لرینی حاکم‌نینگ آلدیگه آلیب چیقدی و کېلیب حاکم‌نینگ یانیده توریب آلدیلر. اۆزلرینی بیرین–کېتین منه بونده تـَنیشتیره بېردی:

– مېن خاک عبدالصمد دهقان‌من. منه شو اۆغلیم عبدالرزاقنی انقلابگه بېردیم، –دېدی اۆغلیچه‌سی‌نینگ قۆلینی حاکم‌نینگ قۆلیگه توته‌یاتیب.

حاکم اېسه، باله‌نی کۆکره‌گیده کۆتریب: –منه، یشه‌سین انقلاب فرزندلری، –دېب یومروغینی[1] هواگه صلابتلی سیلکیب–سیلکیب قۆیدی.

گلده‌گی آدم قیلیچ اکه اېدی. او هم تۆرت یشر باله‌سینی یېتکلب کېلرکن، اۆزینی منه بونده‌ی تـَنیشتیردی:

– مېنی همه‌لریز تانیسیلله. کمبغل‌نینگ باشقه نرسه‌سی بۆمه‌یدی. مېن هم منه‌شو اۆغلیم ممه‌نظردی انقلابگه بېردیم، –دېدی سېوینگنیدن و ایچیده قووانچ بیر قیافه‌ده.

نوبت اوچینچی آدمگه کېلدی. اۆزینی منه بونده‌ی تـَنیشتیردی او:

– بیلیب قۆییله، مېن بایلرنینگ قۆلیدن کون کۆرمه‌گن بیر قلـّاش[2]، یاقه یلنگ تنگری‌قول‌من. بیله‌سیلله، یاشیم اېللیکده بۆسه یم، شو انقلابگه عسکر بۆلیشگه تیارمن. اۆغیلچه‌م توردینی بېردیم انقلابگه.

[1] یومروق: مُشت.

[2] قلـّاش: مفلس، قشـّاق.

شو ذیل تۆرتینچی، بېشینچی آدم هم یوره‌گی‌نینگ بیر بۆلگی بۆلمیش باله‌لرینی انقلابگه تارتیق قیلدیلر. کۆرینیشدن نوبت اوزونلشیب بارردی. اولر بیرار بویورتمه اسایده اېمس، چیندنم کۆنگیل امری ایله شو ایشگه قۆل اوریشدی. ایشانگنیدن شونده‌ی قیلیشدی. شوندن سۆنگ حاکم‌نینگ شدتلی رۆده‌پا[1] و بې‌مزه سۆزلری اداغیگه یېتدی. سۆنگ نمایش کېتیدن نمایش باشلنیب کېته‌وېردی؛ هوراگه هورالر اولـشیب کېته‌بېردی. کیمدیر سوریک-سوریک قۆیلرینی، ینه کیمدیر پَیکال-پَیکال یېرلرینی انقلابگه بغیشله‌دی. نمایش-مېتینگ شونچه‌لر کۆپه‌یدی که، اَیریم آدملر وقت تاپه‌آلمه‌ی، اۆز کسب و کار، تیریکچیلیک و یوموشلریدن اَیریلدیر. بو وضعیتدن چمه‌سی بیر آی اۆتگن اېدی. گولدیرب یاریلگن انقلاب چقماقلری کېتیدن طوفان، داوول، قیران[2]-سورانلر[3] باشلنیب کېتدی. آدملر «انقلاب»گه قرشی قۆپدیلر، سېل کبی قلقیب آیاقلـَنه باشلشدیلر. قیشلاقلردن آسایشته‌لیک اَریی باردی. کۆچه-کۆیده آدملر آره‌سیده «قاره رویخط»، دېگن عباره پیدا بۆلدی.

***

کۆپ اۆتمه‌ی، باش-باشداقلیک[4] اَوجیگه میندی. مجاهدلر قیلمیشینی حسابگه آلمه‌گنده، بیر-بیریدن اۆچ آلیب اۆلدیریشلرنینگ اداغی یۆق. مصیبت اوستیگه مصیبت. ینه اوزاق-یقیندن مشئوم خبرلر ترقه‌له باشلندی. توتیلر قنچه؛ اوشلب آلیب کېتیلگن قنچه؛ جاییده، اوییده آتیب اۆلدیریلگنلر قنچه... هر تور جنایتلرنینگ کېتی کۆرینمه‌یاتیر.

---

[1] رۆده‌پا: بې‌اۆخشاو، قۆپال، بې‌سۆنـَقه‌ی.

[2] اۆلدیریش، قیرغین.

[3] سوران: کوچلی شاوقین، شاو-شوو؛ کتـّه قیینچیلیک، مشقت.

[4] باش-باشداقلیک: هیچ قنده‌ی ترتیب-انتظام بۆلمه‌گن، هر کیم اۆز باشیگه ایش توتگن؛ اۆز باشیمچه، بې‌باش.

شهر ساکنلیک آغوشیده تینچ آله‌یاتگندی. قیشلاقلر بېجیریم اویقوده ایدی. بو یېرلرده یکّه-یریم ایتلرنینگ هوریشدن تشقری مطلق ساکنلیک حکمران. تینچ آدملر شیرین اویقوده؛ خوش-ناخوش توشلر میبه‌لر قتلمی بۆیلب واقعه-حادثه تۆقیتگن بۆلسه عجبمس.

یېر اوستیده، آسمان تگیده؛ آی چیقمه‌گن بیر آقشامده؛ بوتون جانزاد تین آله‌یاتگن آنلرده؛ یازگی تونلرنینگ سقلین کېچه‌لریدن بیریده؛ تونني کونگه اولب اوخلشدن محروم چال-کمپیرلر نظریده؛ یریم تونده بېش آتر میلتیق کۆچدی. زلورالی میلتیق تاووشی تون‌نینگ قاره یاپینچیغینی چاک-چاکیدن سۆکیب یوباردی. شو تون تینچلیک دېگن آلتین وقت زیغیرده‌ی ساچیلیب کېتدی. میلتیقلر آلدین-کېین بېش مرته اۆق اوزیلگنیدن، هاو-هاولب تورگن ایتلرنینگ-ده آوازی اۆچدی. قارانغی کېچه جیم-جیت ساکنلیک شهر باشیگه قـَلین اورتوگینی[1] یاپیب قۆیدی. یولدوزلر آلتین بلداققه اۆخشب قاره چادر آرتیدن مولتیللب کۆز یاشی قیلگنده‌ی تاوله‌نردی. تونگی شمال الـّه قـَیسی چیرقیرب ییغله‌یاتگن خاتینلر، قیز و گۆده‌کلرنینگ نالیش و اینگره‌شلرینی ایلک بار تینچ قولاقلرگه تامچیلب تامیزه‌یاتگندی...

۱۹۸۸

شبرغان

[1] اورتوک: پرده.

۳. اَلنگه

(رومانتیک حکایه)

اَلنگه

(رومانتیک حکایه)

یاشلیگیم بیٖباشلیگیم... کۋچه‌نی چنگیتیب، اۋرتاقلریم بیلن اۋینشدن هلی تۋیگیم یۋق پــَیتلر ایٖدی. اَینیقسه گلبهار جان بیلن یشینمه‌چاق اۋینش – جان و دلیم! لبلریم اوزره مه‌یین توکلر ایٖندی سایه ساله باشله‌یاتگن. اۋیین آره گلبهارنی باله‌لرچه ایٖرکه‌لب، بغریمگه بیر قوچیب قۋیه‌من. چۋلپیللتیب کۋمــّه‌سیدن اۋپه‌یین، دیٖسم اویه‌له‌من. یاناقلری اوستیده اۋینب تورگن کاکلچه‌لرینی شمال آلیب قاچگنده، یوره‌گیم آرتیدن قوویب ییٖته‌آلمسدی. او قاچه‌دی، میٖن قووه‌من. ییٖته‌آلمه‌گن وقتیمده کلــّه‌پۋشیمنی آلیب بالدیرلرینی گزلب آته‌من. قیقیر–قیر کولگیچلریدن ذوق آله‌من. بالده‌ی تیلیدن میٖن اوچون آووتیق سۋزلر تامیب توررد‌ی. گلبهارنینگ ییغیسی هم کولگیسی هم قاشی‌نینگ اوستیده. کون بۋیی تۋییب–تۋییب بیرگه مستانه اۋینشه‌میز. اۋیین قیزیگن تابده، آتم–آنم ایش–یوموشگه چقیرمسه‌یدی کاشکی، دیٖیمن ایچیمده. بیرار ییٖنگیل قیلیغیم سبب گلبهارنینگ میٖندن رنجیب قالیشیدن قۋرقه‌من. شونینگ احتیاطدن ایش آله‌من. یوز بورمه‌سین تــَغین او میٖندن، دیٖگن اۋیلرگه باره‌من. باردی او میٖندن یوز اۋگیرسه بارمی، آسمان اۋییلیب باشیمگه تۋتنتریله‌دی... بوندن بدترراغی هم یوز بیٖریشی ممکن. شونده‌ی بۋلسه بارمی، سیٖوینچلریم ایٖندی آپــّاق موغچه‌له‌گن اۋریک گللری‌دیٖک بیردن تۋکیلیب ییٖرگه توشیشیدن هــَدیک‌سیره‌یمن... سیٖوگی لذتیدن هلی تاتمه‌گن ایٖسم–ده، قنده‌یدیر شیرین تویغولر حسلریمنی قیتیقله‌ی‌بیٖره‌دی. گلبهارنی تیٖز–تیٖز کۋرگیم کیٖله‌بیٖره‌دی... وقتلریم اونینگ خیالی ایله قاریشیب کیٖتگن. اونگه مقتاولر یاغدیریب،

قۆشیقلر تۆقیب دلیمده زمزمه قیلیب یورەمن. همّەدن مهمی گلبهارگه قۆشنی اېکنیمدن آغزیم قولاغیمده. اونی باشقه بالەلردن قیزغانەمن. اَینیقسه غلەمیس دنگلدن خوفسیرەیمن. یاقه ویران بېمزه باله اېدی. شادیانه قووناق لحظەلریمیز تۆی، بیرەملرگه اولشیب کېتەدی بعضاً. بېغبار بالەلیک آنلر اېدی او زمانلر!

***

بوگون قربان هییتی! هر ییلی هییت کېلیشینی اینتقیب کوتەمن. مېن هییتگه عاشق بۆلگندیم تۆغریسی. بو کونلرده کۆپلرنینگ مرادی حاصل بۆلر، مېنی–ده اوستیم بیتر، آیاغیم کاووش کۆرر، اېگنیمگه چاپان ایلینردی. شوندەی ینگی کییم–باش بیلن آتم مېنی سیلر اېدی هر هییتده. کېلیشگن قیزلرنی اَیتمەیین. تینیق یوزلر یسن–توسنلر بۆیاغیده تاولنەدی. بۆیینلرده خفەبند، برماقلرده اوزوک، قۆللرده بیلک اوزوکلر، قولاقلرده سیرغەلر، بورونلرده بورونچاق، یناقلر قیپ–قیزیل، ممەلر قیزیل آلمەلرنی اېسلتەدی. زلف و کجکلر ایلان و چَیان کبی کۆرینیش بېرەدی. گیژدەله–گیژدنگ چیلدیرمه، دف و دایرەلر اونی[1] یورەگیمگه غلغله سالر اېدی...

خورسندچیلیگیمدن اېرتەلب توریب آلیب، یوز و قۆلیمنی یوویب، تۆق ماوي کۆیلک–ایشتانیمی کییدیم. آنم بۆلسه یاقەمنینگ باغلرینی یخشی نِیتلر ایله بایلەدی و مېنگه اَتب تیککن طومارچه گللی قیزیل تاقـّینی باشیمگه قۆندیردی. چیزیق–چیزیق، یۆل–یۆل یشیل تۆنچەمنی اېگنیمگه ایلدی آنم. انه شونقه، هییتگه تیارگرلیک زۆر بۆلردی اۆشه کېزلر. شهردن اوزاقراقده یشەیمیز. اوچ–تۆرت چقریم آیاقده یوریب، نمازگاهگه یېتیب آلیشیمیز کېرەک. آتمنینگ یۆلگه چیقیشینی صبرسیزلیک بیلن کوتەمن. خودّی پایگه قۆییلگن تایچاقدەی سکرب–سکرب توشەمن سویونگنیمدن...

***

---

[1] اون: سېس، آواز.

بوگون قربان هییتی! آتم بۉلسه آغیز آچمه‌ی، طهارت آلیب، جامع مچیتیگه چیقیشگه شَیله‌نر ایدی. آتم‌نینگ تۉنی‌نینگ اۉنگیریگه آسیلیب آلدیم. قربان هییت نمازینی اۉقیگنی آته–باله جۉنه‌دیک. اصلیده آتم مېنی: «اۉغلیم سېن هم ایندی امّت بۉلدینگ، بېش وقت نمازینگنی اوزمه‌ی اۉقیگین، اولوغ هییت کونلری امامل‌ردن اۉگیت–نصیحتلر اېشیتگین، ایمانلی–دیانتلی بۉلگین بالم!»، دېب عیدگاهگه آلیب باریشگه تیارلب ایدی. اۉن آلتی یاشنی تۉلدیریش آلدیده‌من. بیره‌ملردن هم کۉره، اۉیین–کولگی مراقلی ایدی مېن اوچون. ینه هییتدن قـَیتیب کېلیب، اۉشه «باله‌لیگیم پاشـّالیگیم!» دېگن اُمیدده‌من. تېنگقورلر بیلن اۉینب، میریقیب کون اۉتکزیشدن یخشیسی بۉلمسه کېره‌ک. یامانلر قۉییشسه بیزنی باله‌لیک گشتیمیزگه. راست گپ، باله‌لیک مُلکیگه کۉز آله‌یتیره‌یاتگن، بو طبیعي ایرکنی باله‌لردن تارتیب آله‌یاتگن کیمسه‌لر آز ایمس تېوره‌ک–تاشیمیزده. کېله‌جک قاراغنی...

***

بو هییت ایلک بار عیدگاهگه باریشیم ایدی. بۉساخه هتلب کتـّه کۉچه‌گه چیقیشدیک. «منه مېن هم ییگیت بۉلدیم» قیلیب، قۉشنیمیزنینگ اۉییلگن پخسه دېواریدن بۉینیمنی چۉزیب، سه‌تنگ ییگیتلر قطاریگه قۉشیلگنیمنی کۉز–کۉز قیلیش مقصدیده‌من. شونده ینه «منه مېن کېتدیم گلبهار!!!» –دېیه ییگیتلرگه خاص صلابتلی قیچقیردیم. قۉلیده کۉکیمتیر سفال کاسه اوشلب تورگن گلبهار هم، قیقیرده‌گنچه کولدی و مېنی کوزه‌تگنی دروازه‌گه چیقدی. «هییت قوللوق! یخشی باریب کېل مراد!!»، دېب کوزه‌تیب قۉیگن بۉلدی مېنی. مېن بۉلسه، آدملر آره‌سیده کیچکینه گـَوده‌م بیلن فاتح‌لرگه اۉخشب ایشترابلش بیلن آلغه آدیمله‌یمن.

قیشلاقداشلریمیز بیلن آت–اولاولرده اوزاق–یقیندن کېله‌یاتگن یۉلاوچیلر آقیمیگه قۉشیلدیک. گېرده‌یگنچه کېته‌یاتیب، اۉرتاقلریمگه آَته‌یین «هی باله‌لر!» –دېیه قۉل کۉتریب کۉرینیش بېره‌من. ایلان ایزلی ینگی تۉنچه‌م‌نینگ شیرازه‌سینی سییریب،

تېكىسلب باررکنمن، «قنى اېندى كتّـەلر صفىگە قۆشىلگنىم ذوقىنى گلبهار اۆزىب تويسەيدى، كۆرسەيدى» –دېيمن ايچيمده. يۆل باسەميز، قوياش آدم بۆيى كۆتريلگنده عيدگاهگە يېتيب بارديک. کتّـە جامع مچيتده تومنات آدم، جاىنمازلرينى تۆشب، قبلەگە يوز بورەياتگندى. بيز هم جاىنمازيميزنى تۆشب، صفگە تيزيليب، تيزّەدە چۆككەلب اۆتيرديک. مېن هم آتمنينگ يانيدن تيزّەمده چۆكديم، يېرلشديم. بندەلرى صاف كۆنگيل ايله تسبيح آغدريشيب، يرەتگنگە ذكر اَيتيب، هييت نمازينى اۆقيشگە چاغلنەياتگندى. مۆمنلرنينگ يېرگە كۆز سوزيب اللهگە توبە–تضرّع قيليشلريدن جودە قتّـيق تأثرلنديم. خودّى فرشتەلرگە اۆخشب بۆشليقلردە پرواز قيلەياتگندەيمن. امّا، نماز قندەى باشلنيب، نيمە بيلن توگەشيدن يخشى واقف اېمسمن، گرچند آتم توشينتيرگن بۆلسەلر هم. نمازليكنى يخشى دۆنديريب اۆقيىآلمەيمن. آيتلرنى اَيتيشدە گپيم چووەليب كېتەبېرەدى. «ف» حرفينى اَيتيشگە تيليم اۆگيريلمەيدى، اَيلنمەيدى–دە. چله–چولپە بيلگنلريمنى معنالەىآلمەيمن. تيليم عربچەگە يخشى كېليشمەگنيدن تەيىب كېتەمن. ايزّه[1] بۆليشدن قۆرقيب، ركوع و سجدەنى بير–بيريگە اَلمشتيريب قۆيمەيين تـَغين، دېگن اۆى حكمران مېندە؛ شوندن كۆپ خواطردە اېديم. باشقەلر باش قۆيسە مېن آياقدە توريب آلسمه!؟...

***

باريشيميز بيلن باش امامنينگ وعظلرى كرنَى، آواز كۆترگيچلردن[2] ينگرەياتگن اېدى. اۆشە صحنەدن اېسيمدە قالگنينى اَيتسم: يازنينگ اۆرتەلرى اېدى. هوا ديم، بۆغيق. جامع مسجد شهر آرقەسيدە جايلشگن. هييت طفيلى شهرنينگ غلە–غاوورى اېندى تينەياتگندى. سماوار، هوتللردن كۆتريلگن قويوق توتون جامع مسجد اوستيدن تۆلغنە–تۆلغنە سوزيب اۆتەدى. تنگريگە التجادە بۆلگن كيشيلرگە بو منظرە يخشى عيان اېدى.

---

[1] ايزّه ~ استهزا.

[2] آواز كۆترگيچ: لاود اسپيكر.

قیامتدن گپ کېتدی، قوتغو[1] تنیمیزنی چولغب، روحیمیز قت–قتیگه کیرب باررردی. باشیمیز اوزره آغیر سکوت چۉککن. همّه پروردگاری بیلن رازلشماقده. یاشی اولوغلر آخرتنی اېسلب، سیم–سیم کۉز یاشی تۉکماقده‌لر. مؤمن–مسلمانلر خدا حضوریده جزا و حساب–کتاب کونیگه حاضر و ناظر توریشیبدی. مېنینگ خیالیم قیشلاغیمده – گلبهارده. مېن هلی ینگی کییمینی بۉیداشلریمگه کۉرستیب اولگورگنیمچه یۉق. ایچیمده گلبهار یاققن منگو اۉت تشقریگه اَلنگه آله‌یاتگنده‌ی گۉیا. هوش و خیالیم اۉشنگه بند. تنگری حضوریده بونده‌ی احوالگه توشیشگه مېنگه اِذن بېریلمه‌گنینی، کېین–کېین یېتیم قاتگنده انگلب یېتدیم. اولوغ ایام کونی، او یم نماز اوستیده گلبهارنی اېسله‌گنیم گناه دېب یازیلگن بۉلسه کېره‌ک. توشونیب یېتدیم، گناه اېکن بیلسم! وعظنی یخشی توشونمه‌سم، عربچه گپلرنینگ معناسینی بیله‌سم–ده، بار وجودیم بیلن بنده‌لیک ارادتی ایله تینگلر اېدیم. یاش باله‌من؛ قیسی گناهیم اوچون توبه قیله‌یین؟ شونینگ اوچون حیاتده کۉپ باره ییقیلیب، قاقیلیب ییغلشگه تیار اېمس اېدیم. باله‌من–ده، کولیشنی یخشی کۉره‌من، کولیشنی. باش امام حضرتلری چۉزیق ساقاللرینی کفتیگه ایشقه‌لب توریب، تاماغینی قاقیب، تاووشینی صافلب وعظلریگه دوام بېریب جمله‌دن شوندی دېدیلر: «مؤمن–مسلمانلر! الله یۉلیده چیدملی بۉلینگیز، ربّیم سیزنی سینه‌ماقده. اونینگ یۉلیده همّه نرسه‌لریمیزدن وازکېچیشیمیز شرط. جانیمیزدن هم! روح و جانیمیز اونینگ آلدیده گراو. خدانینگ بویروغیدن بۉیین تاولب بۉلمه‌یدی. پیغمبرلر اوّلا شو یوروققه اطاعت قیلیب، اۉزلریدن فداکارلیک کۉرستگنلر. منه قره‌نگ که، بنده‌لیک حقی حضرت ابراهیم اولوغ تنگری شرفیگه اۉز اۉغلی اسماعیلنی قربان قیلماقچی بۉله‌دی. اۉشنده حضرت ابراهیم اۉغلی اسماعیلنی قربانگاهگه آلیب چیقه‌دی. اونی ییقیتیب، سۉیماقچی بۉلیب، بۉینیگه پیچاقنی تیره‌یدی...، –دېدی–یو، آدملر

[1] قوتغو (قوتقو): قۉرقوو باسیش، قۉرقوو.

هۆنگ–هۆنگ ییغلشگه باشلەدی. مېن اېسه وهیمەگه توشیب، تامیرلریمده وحشت یورگورگیلب، قاره تېرگه باتدیم. قۆرققنیمدن سکرب اۆرنیمدن توردیم. ابراهیم اکەنینگ اۆغلی اۆرتاغیم اسماعیل اېسیمگه توشیب کېتدی، ییغلب یوباردیم. قۆرققنیمدن کوچیم باریچه چیریللب بقریردیم. و اۆرنیمدن سچیب، تیسەریلیب، عیدگاهنی ترک اَیلب، بیردن زینغیللەدیم[1]. کاووشلریمنی قۆلیمگه آلیب، آرقەمگه قرەمەی قاچدیم. کېلەیاتیب، مېنی گلبهار بو احوالده کۆرسه نې بۆلرکن؟ دېگن خیاللر ایچیمدن اۆتدی. بالەلیک ذهنیم سۆراقلری هجومیگه قالدی. نېگه اللهگه قان کېرەک؟ دېگن سوال ایچیمنی کېمیره باشلەدی...

وای داد! کۆز کۆریب، قولاق اېشیتەیاتگن گپ بۆلمەدی. بالەلرنی بوندەی جایلرگه آلیب باریش شرطمیکن؟ –دېب اۆیلب قالدیم. بالەلیک روحیمنی قوتغو پرچەلب یوباردی... جانیم باریچه قیشلاغیمگه قرەب یوگوردیم. چاپه–چاپه اوییمگه آنمنینگ قاشیگه یېتیب آلدیم. یۆلده مېنی تـَنیش، ناتـَنیش کۆرگنلر هم بۆلدی. بو گونگی غروریمگه درز کېتدی شېکیللی، دېب اۆیلەدیم اۆزیمچه. کېله سالیب، بیر چوقور خۆرسینیب، آنمنینگ قۆینیگه باشیمنی قۆیدیم. آقرگن رنگ و قوتیمنی کۆرگن آنم «خیرت بۆلسین بالم» قیلیب، بسم الله، بسم الله، دېب بیردن قارەکویه ایچیردی و سۆرەدی: –نیمه بۆلدی بالم، نمازینگنی اۆقیمەدینگمی، آتنگ قنی؟ –آنم باشیمنی سیلەی توریب.

– ملا امام هیبت نمازیده: «اسماعیلنی آتەسی پیچاق بیلن سۆیماقچی بۆلگن...، – دېدی. آته یم اۆز بالەسینی سۆیەدیمی؟ –دېب وحشتگه توشدیم. قۆرققنیمدن قاچیب کېلدیم آنه جان، –جواب قیلدیم آنمگه. ینه آتم دۆپـّاسلمەسینلر، اورمەسینلر، مېنی سقلنگ، دېب آنمگه یالباردیم.

[1] زینغیللەماق: جوده تېز یورماق، زیپیللەماق، غیزیللەماق.

بو احوالیمنی کاشکی، گلبهار کۉرمَسه‌یدی، دېگن اۉی ایچیمدن اۉته‌یاتگندی یم که، او قۉلیده اېندی تندیردن چیققن بوغدای نانینی کۉرتریب، حاولیمیزگه کیریب کېلدی. اویــَتدن درّاو اوی تۉریده‌گی بېشیک آرتیده بوسیندیم[1]، بېکینیب آلدیم اوندن... بو قیلیغیم اوچون آتمدن راسه کلتک یېسم کېره‌ک، دېب اضطراب ایچره هنسیره‌ش بۉلدی. ایچیمگه تیتره‌تمه توشگن. بو ایشیم بیلن آنم‌نی خورسند قیلمه‌گنیمدن افسوسده اېدیم...

***

نماز اۉقیلیب، آدملر ساوغه–سلاملری بیلن اویلریگه قـَیته‌یاتگندی. کۉپ اۉتمه‌ی آتم هم اویگه کیریب کېلدیلر. اوی‌نینگ بیر چېتیده بوکچه‌یگنچه اۉتیریب قالدیم. بیردنیگه تال برگیدېک تیتره‌ی کېتدیم. کۉز اوچی بیلن آتم‌نینگ اوضاعینی بیر–بیر کوزه‌تدیم. اَفتیدن آتم‌نینگ اچّیغی چیققن–و، بیراق، مېنی اورردېک درجه‌ده اېمس. تغین آنم مېن اوچون بهانه تۉقیی باشله‌دی. بیر–ایکـّی پیاله کۉک چاینی ایچیب، هاووریدن توشدی آتم. مېنی کاییشگه باشله‌دیلر. کیفیتیم توشیب سۉلیگنمن؛ اېرته‌لبکی شدت مېندن اَریگن. هییت آلدی یۉلبرسدېک غورولّب اېسم، منه اېندی قناتلری شلپه‌ییب توشگن موسیچه‌گه اۉخشب توریبمن. شوندن کېین آتم‌نینگ یوزیدن کولگی قاچدی. نیمه بۉلسه بۉلر، فقط شولرنی گلبهار بیلمسه بۉلدی، –دېیمن اۉزیم بیلن اۉزیم. اۉزی اسره‌سین، بیلسه بارمی، سویـَگیم سینیب، ساچیلیب بیر پول بۉلمه‌ی قاله‌من. —آتنگنی شرمنده قیلدینگمی هلی سېن تیرّانچه؟ هلی آدملر آلدیده یوزیمنی یېرگه قره‌تدینگمی؟ کۉچه‌گه چیقمه‌گودېک قیلدینگمی؟ آدم بۉلمه‌یسن، سېندن هیچ نرسه چیقمه‌یدی! –دېب راسه کاییدیلر آتم. هوا گولدیرب، چقماقله‌دی–یو، هر نې، یاغمیر یاغمه‌ی اۉتدی اوستیمدن. اۉشه کونی ایچیم زردابگه تۉلدی. یره اوستیگه گزه‌ک... شوندن کېین

[1] بوسینماق: بوقینماق، یشینماق.

آتمنی یامان کۉریب قالدیم. آتم کۉزیمگه اشدّي دشمن بۉلیب کۉریندی. اَینیقسه آتم‌نینگ: «سېن هیچ کیم‌نینگ دردیگه تېگمه‌یسن، بیلیملی بۉلمه‌یسن!» دېگن سۉزلری سویک–سویکلریمگه سنچیلیب داریدی. گلبهارگه کېره‌ک بۉلمس اېکنمن، دېب اېزیلیبلر کېتدیم.

***

اېندی اۉیلب قره‌سم، اۉشه یاشده‌گی حرکتیم طبیعي بیر حال اېکن. باله روحی سینیشینی هیچ کیم اۉیلب کۉرمه‌گن. اویده، کۉچه‌ده، مکتب، مچیت، تۉی–بیره‌ملرده خشونت. بونده‌ی شرایطده باله ساغلام اۉسیشیگه هیچ قنده‌ی کفالت یۉق. او کتـّه‌ییب جمعیتدن اۉچ آلمه‌ی قۉیمه‌یدی... چونکه، اونی محیط شونده‌ی خۉرله‌گن. خلص، بو گونگی بۉلیب اۉتگن گورونگنی یازغیره‌ی، ایچیمنی بیر بۉشته‌ی، دېب اوییمدن کۉچه‌گه چیقدیم. رۉپه‌رمدن ابراهیم اکه‌نینگ اۉغلی، جانه جان اۉرتاغیم اسماعیل چیقیب قالدی. اونی کۉریب سویوندیم. اسماعیل کیفیتیم بوزوقلیگیدن حیرتلنیب:

– نیمه بۉلدی، تینچلیکمی؟ –دېب سۉره‌دی.

اسماعیلگه بارینی ایجه‌لب[1] اَیتیب بېردیم. –سېنینگ حقینگده یامان اۉیلرگه باردیم، اۉرتاغیم‌سن–ده، –دېدیم اونگه. اسماعیل اېسه، «چوق–چوقلب» مېنگه همدردلیک بیلدیردی. بیر آز دردیمنی آلدی. سۉنگ صحبتیمیز باشقه موضوعگه کۉچدی.

***

باشیمدن کېچیرگنلریمنی گلبهار بیلمه‌سین زاره! آبروییم توشه‌دی، مېن کیم دېگن بۉله‌من؟! هلی حلاوتینی کۉرمه‌گن، طعمینی تاتمه‌گن سېوگی اۉتینی اۉچیریب قۉیمه‌یین تغین، دېگن اۉیلرگه باره‌من. گلبهارگه نسبتاً عشقیمدن هیچ کیم خبردار اېمس. اېندی اۉیلب کۉرسم گلبهارگه نسبتاً کۉنگلیم‌نینگ جیزیلـّشی عقلي محبّت

---

[1] ایجه‌لب ~ هجالب.

ایمس ایکن. شونچه که، بیٕ‌غبار باله‌لیک تویغولری ایکن. باله‌لیککه خاص ساغینچ، مهر ایکن اۉشه‌لر. قیشلاقلرده سیوگی حقیده سۉز بۉلیشی هم ممکن ایمسدی. بونی بیلیشسه بارمی، آنه‌دن ایمگن سوتیمنی بورنیمدن پیلته–پیلته قیلیب چیقرمه‌ی قۉیمه‌یدیلر. تیریمگه سامان تیقیشلری اَنیق. سیویش، سیویلیش گناه بیزده.

***

شوندن سۉنگ آتم‌نینگ گپلریگه تیرس حرکت قیله باشله‌دیم. مکتبنی یخشی اۉقییمن، دیب اۉزیمگه سۉز بیردیم. نایاب ساحه‌نی تنله‌دیم. اونگه نسبتاً ایچیمده هم قیزیقیش همده ایستک بار ایدی. اۉقیش بیلن بیرگه ساحه‌مگه عاید مهم کتابلرنی تۉپلب، اۉزیمنی یخشیلب قوراللنتیردیم. ایخچم‌گینه کتابخانه توزدیم. یۉقاتگن دنیامنی کتابلردن قیدیره باشله‌دیم. سینگن، غیژده‌لنگن شخصیتیم ارّه‌نینگ قیرگیندی‌سیگه[۱] اۉخشب، کتابلر ارا ساچیلیب کیتدی گۉیا. مین ایندی انه‌شو زیغیرده‌ی بُرده‌لگن «مینیم»نی کتابلر ورقلریدن بیتــّه–بیتــّه‌لب تیریب، تیکلشیم کیره‌ک. یۉقسه، میٕنده یششگه چانس یۉق درجه‌ده، ایلگریده قلتسین وضعیتلر بار، دیب کۉپ اۉیله‌دیم.

***

اولغه‌ییب، کتابلرنی تیتکیله‌ی باشله‌دیم. ییللر دوامیده ییققن کتابلریم ورقلریده یخشی–یامان خاطره‌لریم موزلب یاتگندی. هر بیر سطریده نگاهلریم مرجاندیک تۉکیلگن. اۉشه پــَیتلری (اۉقیش ییللریم) کیملر بیلن اوچره‌شگنیم؛ قــَی‌لریردن قــَیتیب کیلگنیم؛ کتاب دوکانلری‌نینگ انقیب تورگن هیدی؛ ستودینتلرنینگ، قیی–چوو قیلیشیب، فاکولته‌دن چیقیشلری صداسی، دامله‌لرنینگ علم–فندن بیرگن سباقلری آهاری؛ قویاش‌نینگ ایســّیق تفتی، سایه‌لرنینگ ساکنلیگی، یاتاقخانه‌نینگ کیچکی فضاسی؛ چیراقلرنینگ کولیب تورگن نورلری... انه‌شو کتابلر ایچیده جای تاپگن. کتابلر بیلن سۉزلشه‌من؛ اولر

---

[۱] ارّه‌نینگ قیرگیندی‌سی: ارّه پوره‌سی.

ایرینمه‌ی مېنی تینگلشه‌دی. بیراق، مېن اولرنینگ سۆزلرینی ایشیته‌آلمه‌یمن. کتابلر هم مېنگه اۆخشب، خسته، هارغین، افگار، ایچلری تۆله حسرت.
اوزاق ملاقاتدن سۆنگ، آخری کتابلر بیلن تیل تاپیشه‌آلمه‌ی، باشی بېرک کۆچه‌گه تیقیلیب قالدیم. آتم‌نینگ اَیتگنلری ایسمگه توشدی. راستدن هم هیچ کیم بۆله‌آلمه‌دیم مېن. آتم‌نینگ اَیتگنلری تۆغری چیقدی... اۆقیگنلریم‌نینگ نانینی ییېه‌آلمه‌دیم. بیلگنلریمنی بیراولر بیلن بۆلیشه‌آلمه‌دیم...
چاره تاپه‌آلمه‌ی کتابلردن اۆچ آلماقچی بۆلدیم. کتابخانه‌نی بۆشتیب، حاولی‌نینگ اۆرته‌سیده قه‌لشتیردیم عزیز کتابلریمنی. بنزین ایدیشینی هم زېرخانه‌دن آلیب چیقدیم. قۆلیمده گوگرد، کتابلرنی یاقیشگه جزم قیلدیم. یاقمه‌سم بۆلمه‌یدیگنگه اۆخشه‌یدی. مېن کتابلرگه: سېنلر مېنگه وفا قیلمه‌دینگ، دېدیم... شو پـَیت قرشیمده گلبهار پیدا بۆلدی. قربان هیبتی کونلری گپیریب بېرگنیم اۆشه سیز بیلگن گلبهار. اېندی او کیچکینه قیز ایمس، اېسینی ییغیب آلگن، کېلیشگن، کۆرکلی انسان. اونینگ حیاتی، تورموشی حقیده هیچ نرسه بیلمه‌یمن. او سۆز و صنعت کوچیگه ایشانگن؛ کتابسېور بربسته قیز... او همّه گپلرینی مېنگه اَیتیب بېرگنیچه یۆق. بو گونگی تراژیدي‌نینگ شاهدی بیرگینه گلبهار. او کتابلرنی قوتقزیشگه شاشیلردی. گلبهار: –مراد اکه قیلمنگ بو ایشنی، شیطانگه هی بېرینگ، قرارینگیزدن وازکېچینگ، –دېدی او.
احمقانه ایشگه قۆل اوره‌یاتگنیمدن راضی ایمس ایدیم. ییللر خاطره‌سی کۆز اۆنگیمدن بیر–بیر تیزیلیب اۆته باشله‌دی.
– کتابلرنی ایمس، قۆی اۆزیم‌نینگ سینیب بۆلگن شخصیتیمنی یاقه‌یین، اۆتمیشیم‌نینگ کولینی کۆککه ساووره‌ی، –دېدیم گلبهارگه. و برماقلریمده توتیب تورگن گوگردنی چـَقیشگه چاغلندیم. ینه گلبهار مېنگه یقنلشیب، زارلنیب یـلینیب التماس قیلدی:

– یاقمنگ مراد اکه! اچّیقدن توشینگ، کتابنی کویدیره‌یاتگن قاره کونلر آرتده قالدی. قاره کوچلر اېندی باشیمیزگه سایه ساله‌آلمه‌یدی. بیلیم مېوه‌له‌یاگن پـَیتلر هلی آلدینده، –دېدی یوپه‌تیش معناسیده...

کۆزلریمگه یاش اَیلنیب، هیجانلریم بۆغیمزگه ییغیلیب، توگون–توگون بۆلیب تیقیلدی. گلبهارنینگ توّلا قیلیشلریگه قولاق آسمه‌ی، تۆکیلگن بنزین اوزره گوگردنی چقدیم. بیردن کتابلر لاپیللب یانه باشله‌دی. اولردن کۆتریلگن اَلنگه ماوي آسمانگه اۆرلب[1] کېتدی. کېچمیشیم‌نینگ بېهوده کوللرینی آخریگه‌چه کۆریشگه کۆنگلیم بېتلمه‌دی[2].

۲۰۰۵ – تاشکېنت

---

[1] اۆرله‌ماق: یوقاری کۆتریلماق، بلندلب کېتماق.

[2] بېتله‌ماق: باتینیب بېتمه–بېت کېلماق، رۆپه‌ره بۆلماق، یوزمه–یوز کېلیشگه جرئت قیلماق.

۴. کوتیلمه‌گن خط

کوتیلمه‌گن خط

– مېنگه قره، سوادیم اۆرته بۆسه یم، حیات، کیشینی غوجغان[1] اۆی و تشویشلرگه قاریب، فیلسوف قیلیب قۆیرکن؛ یاش اۆتگن سری آدم‌نینگ حیاتگه قره‌شلری چوقورلشیب باره‌وېررکن. مېنینگ ایچیم عقللی گپلردن تۆلیب کېتگن. قولاق بۆلسه بس، مغزلی گپلر–و، اۆگیتلردن قنچه کېره‌ک بۆلسه تۆقیب تشله‌ی‌بېره‌من؛ مېندن آله‌وېرسین شاعر اکه‌لریمیز. سۆزلریم‌نینگ آستیگه: «بازار، لاله زار، آزار، مزار...» – دېگن قافیه‌لرینی تیرکب قۆیسه‌لر بۆلدی، نقد حکمت‌نینگ اۆزی بۆله‌دی قاله‌دی. توشیندینگمی خاتین! یخشی یم سېن بار اېکنسن بو یالغانچی دنیاده. یۆقسه ایچیم غمباده بۆلیب، ترسه یاریلیب اۆلردیم. آنده–سانده سېنگه دردیمنی اَیتیب ایچیمنی بۆشتیب توره‌من هر قله‌ی، بارینگگه شکر، –دېدی طبعیتی سهل تینیق تارتگن متین خاتینیگه. و برماقلری آره‌سیده بورقیب تورگن یۆغان سیگارنینگ آخرگی توتونلرینی شیمیریب–شیمیریب تارتدی.

– منه بو بیر کاسه ناردان‌گینه قتیقنی ایچه قالینگ، کېینراق ایسیققینه کۆک چای دملب بېره‌من آته جانیسی. یخشی اوخلمه‌گنسیز، بایه باشیز آغریگندی، اوستیگه–اوستک چرچه‌گنسیز، بیر آز دم آلینگ یانیزده‌من آته‌سی، –دېیه قۆلیده‌گی چیننی کاسه‌نی خان تخته‌گه قۆیدی دلبر. یانیگه اۆتیریب آلیب، آزگینه کنجد مایی سوریب، اېری‌نینگ اېلکه‌لری، بۆینی و کۆکره‌گینی بیر–بیر آوقه‌لب[2] قۆیدی رحمی کېلگنیدن.

---

[1] غوجغان: شخص یاکه نرسه‌نینگ معلوم درجه‌ده‌گی حرکتلی تۆپ حالتی؛ غوج، تۆده.

[2] آوقه‌له‌ماق ~ اوقه‌له‌ماق.

متین قالاق یورتدن رواجلنگن مملکتگه مهاجر بۆلیب کېلگن. دولت حمایه‌سیده یشب کېله‌دی. اۆسرراق آدم. حیاتدن اۆکسیگن یېرلری جوده کۆپ. ییقیلیب، قاقیلیب، کۆرمه‌گن عذابلر عوضیگه اېللیک یاشگه‌چه یېتیب کېلگن. قیسی بیریدن باشلب، نیمه بیلن توگـتیشینی بیلمه‌یدی. زۆر بېریب خاتینگه تشلنه‌دی. قانون ایشله‌یاتگن آزاد اۆلکه‌ده یششیگه قره‌مه‌ی، مینغیلله‌ی-مینغیلله‌ی دلبرنی اېزیب، کۆکه‌گینی کېسگن. بۆلمه‌غور نرسه‌لر اوستیده اویده هر کون جنجل.
شنبه کونی اېدی، اېرته‌سی دم آلیش. متین و دلبرلرنینگ شنبه، یکشنبه کونلری اَنیق قیله‌دیگن رېجه و ایشلری یۆق. آره‌لر ساووق، مناسبتلر ترنگ تارتسه حضور-حلاوت قاله‌دیمی عایله‌ده؟! بېشته قیز، هر بیری بیر دنیا. اولرنینگ کۆنگلیدن باریب، اَیه‌ب یشش آسانمی؟ تینچ حیاتده‌گی خونابه سبب ساعت، هفته، آی، دېگن توشونچه‌لر اېسلریگه هم کېلمه‌یدی.
بولر یشه‌یاتگن شهرده قهرتان قیش فصلی حکمران. بولوتلی هوا رحمسیز تېپـّه‌دن تیش قـَیره‌یدی. اۆته ایزغیرین، اطرافگه منفی ۳۳ درجه‌لیک ساووق چۆککن. آیلر اَلمشیب، نق بیر هفته‌دن کېین کېچه-کوندوز تېنگلشه‌دی. بو قهرتان اوزون کېچه‌لرنی متین آتملشیب، قیته-قیته اۆزیچه مراقلی اۆتکزیشدن اۆزگه چاره‌سی یۆق. شونگه عمل قیلیب هم کېله‌یپدی او. سیقیلیشلرگه برداشی قالمه‌ی، «آبِ رحمت»دن نجات ایزلب یشه‌یدی. اونینگ بو گونگی احوالی ینگیلیک اېمس ذاتاً. بې‌سۆنـَقه‌ی، قیلیقلری غلطی. گزه‌کسیز سیپقره‌دی پیاله-پیاله عَراقلرنی. ایچیش‌نینگ باشیده-یاق غیمیرلشگه توشه‌دی؛ اۆرته‌سیده آغزی کۆپیکلب[1]، شته‌لاق آتیب فلسفه تۆقییدی؛ آخریده اېسه یاریلگن پوفکده‌ی شلپه‌ییب تۆشکده یاتیب آله‌دی. آخرگی کونی کۆپراق ایچگنیدن راسه چرچه‌دی؛ کیفی آشدی، اېسیدن آغیب بې‌حال بۆلدی. کۆرپه‌چه‌سیده یانباشب

[1] آغزی کۆپیکله‌ماق: معناسیز، قوروق نرسه‌لرنی تیلگه کېلتیرماق.

یاتگن متین قیزریب، بۉزریب، جاییدن بیر توردی، بیر اوزلدی، تاولندی، تۉلغندی، سۉنگ شیره کیف بیر حالتده ایچی توتاقیب، عادتده‌گی دانالیگی توتیب، ینه سۉزگه کیردی: –ایشیت خاتین! –سۉزیگه زۉرغه دوام بېردی، –ایر–خاتینلیکنی هر کیم هر نرسه‌گه مېنگزه‌یدی. بیراو «بیر قۉش هۉکیز» دېسه، باشقه‌لری «آی بیلن قویاش»گه اۉخشته‌دی. بو تصویرلر یخشی–کو–یه، بیراق، شیره‌سی، مزه–یو بۉیاغی کمراق–ده، نظریمده. مېنگه قالسه، ایرنی – قویاش، خاتیننی بۉلسه کونگه باقرگه[1] تقـّاسله‌گن بۉلر ایدیم. بونده معنا کۉپ.

– نیمه، دنیا آچدیزمی بو اۉخشه‌تیشنی قیلیب، یاکه ادبیاتده بیرار ینگیلیک یسردینگیزمی؟ آدمزادنینگ ایلکه‌سیده‌گی آغیر یوکنی ینگیللـترمیدیز؟ اۉخشتسه‌ییزم، اۉخشتمه‌سه‌ییزم، شو ایسکی تېگیرمان تیقیر–تیقیر اَیلنه‌بېره‌دی، خۉجه‌یین! اۉرگیلدیم پلسفه–ملسفه‌ییزدن، –دېدی و باش برماغینی یاناغیگه توتگنچه، کولگی اره‌لش جیلمه‌ییب قۉیدی دلبر.

متین‌نینگ قانی قـَینب غضبی کۉزیدن تاشه‌بېردی. و دلبرگه قره‌ب:

– هلی گپیمگه تېرس ولدیره‌دینگمی سېن مېکه‌جین؟!

– میلی بو گل کېچیردیم، سۉزیمنی خوب تینگله. بو اۉخشه‌تیشیمده معنا بار خاتین. بو دېگنیم، سخاوتلی قویاش یېرگه نور ساچیب یوکسکلیکدن پارلب توره‌دی، بو قنده‌ی یخشی! کونگه باقر ایسه آچیق یوز بیلن، یومشاق و مه‌یین جیلمه‌یگن بیر کۉرینیشده قویاشگه قره‌ب اَیلنه‌وېره‌دی. بابا قویاش ایسه، تا یوزیگه قاره چادرینی تارتمه‌گوچه، کونگه باقر شو ذیل ایگیلگنیچه ایوریله‌وېره‌دی. قره، تشقی تاماندن هم خاتین بیلن کونگه باقر اۉرته‌سیده متناسبلیک، اۉخششلیک بار.

[1] کونگه باقر: گلِ آفتاب‌پرست.

– خی شونده‌ی‌می هلی؟ شاعرلیک قیله‌یپسیز–و، ترازونی تۆغری، تېنگ توتمه‌یپسیز آته‌سی. بو بیلن اېر خاتیندن اوستون توره‌دی، خاتین بیر عمر اېرنینگ حکمیگه بۆی سونیب یششگه محکوم، دېماقچیسیز–هه چمه‌مده[١]؟ –اعتراض قیلگن بۆلدی دلبر هزل معناسیده. –هه، حقیقتنی اَیتدیم–ده، خاتین. «تۆغری گپ توققنینگگه یاقمه‌یدی»، –دېگن مقال بار تیلیمیزده، –دېیه قۆرس کېلدی. –بو حقیقتینگیز مېنگه یاقمه‌یدی. شونی بیلدیم که، کۆپ اۆقیی‌بېریش هم یره‌مس اېکن. یخشی یم که، فاکولته–ماکولته اۆقیمپسیز. خفه بۆلمنگ–و، «عقللی‌لیک بلاسی...» دېگن گپ بار. –اونداق اېمس، همّه بیلگن یخشی گپلرنی سېن بیلیشنی ایستمه‌سنگ، عیب اۆزینگده خاتین! – خاتینلرنی کۆزگه ایلمه‌ی، کم‌سیتگن اېرککنی کۆریشگه کۆزیم یۆق –دېب دلبر گپنی چۆرتته کېسدی. –هه، راست. اېسکی کتابلرده «خاتین‌نینگ ساچی اوزون، عقلی کلته بۆله‌دی، –دېییشگن مشایخلر. –بو گپیز هم یاقمه‌دی مېنگه آته جانیسی. زهر–زوقومنی ایچیب توگتینگ، باریب جایینگیزگه کیرینگ گۆر پنه بۆلیب. بو شاعرانه تصویرلرینگیزنینگ بۆیاغیدن کۆره، آغوسی، سووی–سېلی کۆپ؛ زرداب مېنیمچه. — نیمه‌سی یاقمه‌دی؟ –کۆزینی چیقریب بقره‌یدی متین تېنتکلرگه اۆخشب. —نیمه‌سی یاقمه‌دی سېنگه؟

– بو قۆپال و دغل گپلریز بیلن تیلیب–تیلیب توزله‌یسیز خاتینیزنی!

– خاتیننی اېرکک‌نینگ چپ قبورغه‌سیدن یره‌تگن اېکن پروردگار، –دېب تۆغری اَیتگنلر. چونکه، قبورغه قیییشیق بۆله‌دی، توزه‌تیش‌نینگ علاجی یۆق. تۆغریله‌یمن دېسه سینیب کېته‌دی، –شمه قیلدی خاتینیگه.

– آته‌سی، مېنی هم اېرککلر حقیده بیر اېشیتگنیم بار اَیته‌یمی؟ –دېدی دلبر.

– آغزینگ جاییده توریبدی، تیلینگ چیققن، اَیته‌بېر قولاغیم سېنگه!

---

[١] چمه: اۆلچاو، معیار. بو یېرده شېکیللی، مېنینگ فکریمچه معناسیده.

***

دلبر کۉینی[1] اَینیب، قوسیب، حالسیزلنه باشله‌گن پـَیتلر. قۉرقفنیدن اېریگه باشی قارانغی بۉلگنینی اَیتمه‌یپدی اَته‌یین. علاجی باریچه یشیریشگه حرکت قیله‌دی. اَیتسه هم بۉله‌دی-یو، بیراق، بېش قیزدن کېین آلتینچیسی کیم بۉلیب توغیلیشیدن یوره‌گی تکه-پوکه. کېتمه-کېت قیز کۉره‌بېریشدن اېری‌نینگ آلدیده اویـَتده قالگن. اېریدن اېشیتگن طعنه تاشلری، قیبناقلردن، ییغله‌ی-ییغله‌ی تینکه-مداری قوریگن.

اېللیک یاشنی قاره‌له‌گن متین‌نینگ بیلـَکلریدن کوچ یاغیلیب توره‌دی. قۉپال و قۉرس کیشی. غۉریلله‌گن آوازی بار. اېلکه‌لری کېنگ، بۉیی بلند، دۉنگ پېشانه، ساچیگه اېندی-اېندی آق قۉنه باشله‌گن، اۉستیریب-اۉستیریب ساقال قیرتیشله‌یدی. قاشلرینی چیمیریب گپیره‌دی. تېز-تېز تمه‌کی توته‌تیش اونینگ عادتی. سېر توک کۉکسینی سیلب گپیره‌یاتگنده، یاشیگه یره‌شمس قیلیقلر قیله‌دی. اونینگ یوره‌گیده دایم اۉغیل کۉریش تویغولری تۉلقینلنیب کېله‌دی. بیر گپ بارده‌ی عادي چـَیقه‌لیشلر بیلن تینچیمه‌یاتگن کۉرینه‌دی بو پۉرتنه[2] تۉلقینلر. باره-باره سورانلب کېتیشی ممکن؛ شونینگ اوچون هم عایله‌دن تینچلیک کۉتریلگن. باله‌لرنینگ لبلریدن کولیگی اَریگن. متین چېت اېلده یشه‌گنی اوچون اۉز یورتیده‌گیدېک خاتینگه بېملال قۉل کۉتره‌آلمه‌یدی. غربت دیاریگه آشیب کېلیب یشه‌یپدی. «اۉزگه یورتگه کېلدینگمی، تقدیرگه تن بېریدیشدن باشقه یۉلینگ یۉق»، -دېب کۉره‌دی. آلدینگیدېک خاتینینی آچیقدن-آچیق کم‌سیتیب، دۉق-پۉپیسه قیلیشلری، کلتکلشلر یۉق. ناچارلیکدن بیر آز بۉینی بۉشب، یومشاقلشگن.

یک‌شنبه کونی بۉلدی. تشقریده ساووق‌نینگ درجه‌سی آرتسه آرته‌دی-یو، سیره پسه‌یمسدی. ایزغیریقدن آدم اېتی زیرقیرب، تیرناقلر سیتیلب چیقه‌یاتگن درجه‌ده

[1] کۉینی ~ کۉنگلی.

[2] پۉرتنه: کوچلی دېنگیز تۉلقینی، اوزاق دوام اېته‌دیگن داوول، بۉران؛ طغیان.

ساووق. سۉنگگی دم آلیش‌نینگ ایکـّی کونی کۉپ هم تاتلی بۉلمسه–ده، اچّیق و یامان هم ایمسدی. اۉرته‌ده کوچلی قانون و انتظام حکمران؛ اینگ مهمی عیاللر حق–حقوقینی تـَنیب آلگن بیر جمعیتده، متین‌نینگ سری‌یاغده‌ی ایریشدن باشقه علاجی هم یۉق. شکر قیلسه‌لر بۉله‌دی–کو؛ کۉپدن بیری ایر–خاتین اۉرته‌سیده ایلیقلیک هواسی اَریگن.

متین‌نینگ بیر اۉغیلگه ارمانی هلی سۉنگنیچه یۉق. او خاتینی‌نینگ یوکلی بۉلگنیدن خبرسیز. کونلردن بیر کونی دلبر آخری ایریگه اَیتدی ینه باله کۉرگنینی. ایر–خاتین‌نینگ ایچیده: «بونیسی کیم بۉلیب توغیلرکن؟» –دیگن اۉی–فکرلر غلغله سالیب توریبدی.

متین دلبرگه: –باله کۉز یارشدن آلدین بیر داکترگه باریب تیکشیره‌میز میلی‌می خاتین؟ –دیدی دردی ایچیگه سیغمه‌ی. –میلی آته جانیسی، خۉب بۉله‌دی؛ اوندن کیین نیمه قیله‌میز؟ –دییه سوال بیردی ایریگه. –اۉغیل بۉلسه عالي بخت؛ قیز بۉلسه آلدیریب تشله‌یمیز، ایندی توشینگن‌دیرسن خاتین؟! –اۉزیز بیله‌سیز اده جانیسی. –اۉزیم بیلسم، ایرته‌گه دوشنبه کونی تیار بۉلیب تور. –میلی آته جانیسی، –گناهکارلرگه اۉخشب، قلتیراق آوازده اون چیقردی، –خوب بۉله‌دی.

***

دلبر ایرته‌لب بروقت توردی. باله‌لرینی کیینتیریب، ییدیریب، ایچیریب مکتبگه جۉنتدی. اوینی تۉلدیریب تورگن، میر غضب متین ایرته‌لبکی چاینی ایچه‌یاتیب، خاتینگه تیکلیب تۉنغیلله‌دی. –تیارمیسن؟! –هه، تیارمن. –جۉنه‌دیک بۉمه‌سه هم.

ایر–خاتین اتوبوسده اۉتیریب، کسلخانه‌گه جۉنب کیتدیلر. ییتیب آلیب داکتر حضوریگه کیریشدی. حُسن و قامتی کیلیشگن چیرایلی عیال دوکتور یومشاققینه سلاملشیب: –مرحمت کیرینگ، کیلینگیزلر، سیزگه یاردم کیره‌کمی، –دیدی آته–آنه‌گه شیرین آواز بیلن. –خاتینیم حامله‌دار بۉلگن، قیزمی، اۉغیلمی‌لیگینی بیلماق اوچون تیکشیریشگه

آلیب کېلدیم، –دېدی متین داکترگه قرەب. –بیر ساعت ایچیده انالیز نیتجه‌لرینی اَیته‌من، –دېدی دوکتور خانیم.
دلبر تېکشیروودن اۆتدی. یوره‌کلری دغ–دغلب، نتیجه‌نی کوته باشلشدی اېر–خاتین. بیر ساعت اۆتگچ عیال داکتر ینه تبسّم ایله سلام بېریب کیریب کېلدی. سۆنگ اېر–خاتیننی اېرگشتیریب، خانه‌سیگه آلیب کیردی. داکتر «حاضر سیزگه نتیجه‌نی اَیته‌من» –دېیه قاغازلرنی تیتکلشگه توشدی و قووناق بیر قیافه‌ده، کولگیچ بیلن نتیجه‌نی اعلان قیلدی: –خانیم و جناب، سیزلرنی تۆغیله‌جک غایت گۆزل و ججــّی‌گینه قیزه‌لاق بیلن تبریکله‌یمن!
متین و دلبرلرنینگ قۆلتیغیدن تربوزی توشگنده‌ی شلپه‌ییب قالدیلر. دلبر بیر چوقور خۆرسینیب، نیمه‌لرنی‌دیر اۆیلب اۆکسیندی. متین درّاو داکترنینگ گپینی کېسیب، آغزینی تۆلدیریب: –کېچیره‌سیز خانیم، باله‌نی آلدیرماقچیمیز، –دېدی تاپ تارتمسدن. –نیمه اوچون شونده‌ی قیلماقچیسیز جناب، –دېدی داکتر بمب یاریلگنده‌ی هوا ایچیده اۆته حیرتلنگن بیر قیافه‌ده. –شۆرلیک، بیزنینگ بېشته قیزیمیز بار. یېته‌دی، آلتینچیسی کېره‌ک اېمس! –دېدی متین کۆزلری پیر–پیرلب. –کېچیره‌سیز جناب، بیزنینگ مملکتده سیز اَیتگن سببگه کۆره باله‌نی آلیب تشلمه‌یدیلر. اونگه اِذن بېریلمه‌یدی؛ جنایت حسابلنه‌دی. –التجا قیله‌من خانیم، یاردم بېرینگ، یاردم، –دېدی متین هیجان اَره‌لش. –سیزلرگه بخت–سعادت تیله‌یمن. ایش یوزه‌سیدن سیزگه اجره‌تگن وقتیم منه توگب قالدی. شوندن کېین بیر آز توشینتیریش قیلیب: –بۆپتی، تمام والسلام، –دېدی داکتر و خیرلشدی.
اېر–خاتین خوناب بۆلیب اویلریگه قــَیتیشدی. یۆلده کېله‌یاتیب دلبر سیم–سیم ییغله‌دی، «بوندن کېینگی طعنه–تاشیگه قنده‌ی چیده‌یمن» –دېگن اۆی–خیالگه قاریلیب کېتدی.
***

آره‌دن بیر هفته اۏتدی. کېچکی دسترخوان اوستیده بوتون عایله تورلی کیفیتده سۏزلشیب تورر، موسیقه اېشیتر، تلویزیون کۏرر، کیچیک فرزندلری اوی وظیفه‌لرینی بجره‌یاتگندی. متین کیچیک قیزچه‌سیگه «پوسته»دن خبر آلیب کېل قیزیم، –دېیه بویوردی. «خوب بۏله‌دی آته جان» –دېب قیزچه سکرب–سکرب، باریب، قۏلده‌گی آچقیچی بیلن «پـوسته» اېشیکچه‌سینی آچیب، کبوترنینگ قناتیدېک بیر دسته پاکتنی اویگه آلیب کېلدی. خطلر آره‌سیده بیر ناتـَنیش پاکت دقتینی تارتدی. متین اوّل شو پاکت خطینی آچدی. پاکتده انگلیس تیلیده یازیلگن منه بو جمله‌لر اونینگ دقتینی اۏزیگه تارتدی:

«جناب متین! حامله‌دار عیالینگز باله‌سینی تېکشیریش اوچون، کسلخانه‌میزگه مراجعت قیلگن اېدینگیز. سیز اۏشنده اۏغیل و قیز باله‌لر اۏرته‌سیده فرق قایل بۏلیب، عیال جنسینی اجره‌تیب کم‌سیتگنینگیز یوزه‌سیدن قانونگه موافق سیزنی ۱۲۰۰ دالر جریمه تۏللشگه مجبور، دېب تاپدیک... اعتراضینگیز بۏلسه محکمه‌گه مراجعت قیلیشینگیز ممکن.» بو خطنی اۏقیگن متین آغزی لنگ آچیلیب، قاره تېرگه باتدی، وهیمه اَره‌لش بیر وضعیتده، اسکلیت‌دېک جاییده قاتیب قالدی. او پولیس کېلیشیدن جدّي خواطرده اېدی. متین دېوار بېتیده آسیقلیق کتـّه قویاش و کون باقر منظره‌سیگه تیکیلیب اۏیگه تالدی.

۵. حاکم

حاکم

بوندن چمه‌سی بېش ییل بورون، اۉزبېکلر غاو یشه‌یاتگن بیر ولایت‌نینگ بختی کولیب باقیب – یۉق، شۉری قوریب، او یېرگه بیر جرّار حاکم[1] تعینلنیبدی. سهل کم قیرق حاکمنی باشیدن اۉتکزگن بو ولایت آدملری‌نینگ اَفتیدن، آشیغی آلچی توریب، نانی یاققه باته‌دیگن بۉلیبدی. آدملر، عقلی کلته، دغدغه‌سی اوزون بو حاکمنی یخشیلب عزّت–اکرامگه باتیریشیبدی. کیملردیر ضیافت اویوشتیریب تۉن کییدیریشگن؛ کیملردیر آیاغی آستیده جانلیغ چیقریشگن؛ ایس چیقرگنلر هم کۉپ بۉلیشگن. بیر عمر یاریب–یالچیمه‌ی کېلگن بېچاره خلق «کۉرگولیکلریمیز اونوت بۉلدی شېکیللی!» –دېیه شادیانه‌چیلیک قیلیشگن. حاکم تۉره‌نینگ یېگنی آلدیده، یېمه‌گنی آرتیده بۉلیب قاله‌وېرگن... اېل‌نینگ نظری توشگن حاکم ایش قیلشنی بیلمسه–ده، قرچیغه‌ی قوشدېک هر شاخ، بـُتــّه‌لر باشیده پیدا بۉله‌وېریبدی.

حاکم بۉلسه – اۉزی خان، کۉلنکه‌سی میدان. یاشی اېللیکدن اۉتگن، تیرجه‌ییب گپیرگنده بقره‌یگن کۉزلری ایچیگه تارتیب، لبلری بې‌اختیار بیر بوریشر، بیر چووه‌لر اېدی. کولگیسی هم، غضبی هم بورنی‌نینگ اوچیده. گپیره‌یاتگنده تیشلرینی بیر–بیریگه قـَیرر، چۉزینچاق یوزلری تره‌نگله‌شر، گاها آغزیدن توفیک اوچقونلری پارتلب توررردی. جماعت حضوریده کۉرینیب قالگن حاکم آدملر تیلیدن اۉزیگه حمد و ثنالر یاغیلیشینی ایستردی. جوده–جوده ایستر اېدی. خیال سوریب، یوره‌یاتگنده ایکـّی تامانیدن آدملر

---

[1] حاکم: والي.

صف تارتیشیب، «قولوق عالم پنا!» دېگودېگ اېدی گۆیا. قندینگنی اور، دَورینگنی سور، دېگن اۆیلر ایچیگه غلغله سالیب تورگنینی اونینگ کۆزلریدن اۆقیب آلسه بۆلردی. عمل، منصب آتیگه مینیش نیمه‌لیگینی بیلمه‌گن بو آره‌ده «یېنگیل طبعیت، قرساق[1]، ایلان یاغینی یله‌گن آدمگه ولایتنی تاپشیریب بۆله‌دیمی؟» –دېگنلر هم بۆلدی.

کۆپ اۆتمه‌ی حاکم‌نینگ چۆنتگی قپـّه‌یدی، بایلیک آرتدیردی. شوندن سۆنگ گېرده‌ییب یوریشلر باشقچه بۆلدی. قۆلینی کۆکسیگه قۆییب تعظیم ایله کوتیب آلیشلردن اېتی کۆیلگیگه سیغمه‌یدی. حاکم یوره‌یاتگن کۆچه‌لر سوو سېپیلیب، چنگلری یاتقزیله‌یاتگن کونلر کېلدی. حاکم ولایتگه کېلیب–آق، اۆزیگه اۆخشه‌گن هم تباقلردن تاپدی. قارینچه‌سی آسیلیب تورگن حاکم‌نینگ ایشی بۆیین‌باغینی توتملش، عطر سېپیب ساچلرینی تره‌ش، ایشخانه‌سیده سگریت توته‌تیب قدم اوریش، بېهوده‌گه قاغاز تیتیش، وقت–بېوقت جرنگلـتیب تیلفونده سۆز قاتیش... بۆلدی. «زمان زۆرنیکی، تماشا کۆرنیکی»، دېگن گپلرنینگ شمالی حاکم تۆره‌نینگ باشینی سیلب، دماغینی چاغ قیلیب قۆیدی.

خیالیگه بیر فکر اوریلدی. اۆزیچه «حاکم بۆلدینگمی بیر ایش قیل اېندی. آتینگ قالسین بو ملکده» –دېب اۆزینی سالدی. اش–پش دېگونچه ینگی حاکم شاشیلینچ مجلس اۆتکزدی. مجلسده: «شهر کۆچه‌لری نامینی ابدي‌لشتیریش» مسأله‌سی کۆنده‌لنگ توره‌دیگن بۆلدی. قتنشووچیلریدن بیری سۆز رشته‌سینی قۆلگه آلیب: «والی صاحب حضرتلری! باشینگیز اورزه سیزگه کۆکدن دعا–یو سلاملر یاغیله‌بېرسین. مبارک قدمینگیز کۆزیمیزدن اَریمه‌سین. سایه‌نگیز باشیمیزدن اۆکسیمه‌سین. بیز حاکم‌سېور و حکومت‌پرور خلقمیز. یوز ییلگه یقین وقت آره‌سیده بیزگه حاکم بۆلیب کېلگنلرنینگ بیرارته‌سی هم قۆلی، چۆنتگی بۆش کېتمه‌گن. وقتیده عزّتینی قیلیب، قۆلینی اوشلب،

[1] قرساق: تولکیگه اۆخشش، لېکن اوندن کیچیکراق ییرتقیچ حیوان.

دعالرىنى آلىب، انه شوندەی بختيار يشب كېلماقدەميز... خذمتىنگيز توگەمسدن حقىنگيزنى ادا قيليش بيز اوچون هم فرض، هم قرضدير. بو خيرلى ايشينگيزگه هم يرەتگندن توفيق سۈرەيميز» –دېدی.

اۈرتەكش آدمنينگ ايليق سۈزلرينى جان قولاغى بيلن تينگلەگن حاكم، اَيلـنر اۈريندىغيدن جيليب[1]، سالون اۈرتەسيگه كېليب، ينه جاييگه باريب اۈتيردی و كلته يېنگلی ايكـّی قۈلی بيلن اۈزينی قوچاغلەگنچه، تېپەگه قرەب قهقهه آتيب، سېوينگنيدن كوليب يوباردی. سۈنگ، چۈنتگيدن قيمت بها «مال برو» پاپوروسينی[2] چيقريب، طلا رنگ ياندىرگيچ ايله ياقدی. تۈييب–تۈييب تمەكيدن تارتدی. اۈپكەلری‌نينگ بۈشليقلرينى اچّيق توتوندن تۈلديردی. كېين سۈزلەی باشلەدی:

– «كمونستلر دَوريده «ولاديمر ايليچ بريژنيف» نامیگه قۈييلگن كتـّه شاه كۈچەنينگ تقديری نيمه بۈلەدی برادرلر؟ اوّل شونی گپلشيب آلسک، دېماقچی ابديم. اگر گپلريمگه كۈنيب، راضيليک بيلديرسنگيز مېن شو قوميته[3]نينگ رييسليگينی اۈز بۈينيمگه آلەمن، خوبمی اكەلر؟»

اۈتيرگنلردن ينه بير آدم: قوللوق! بير آغيز سۈزينگيز بيز اوچون پادشاه امری‌دېک اولوغ، بويورينگ حضرتيم، –دېدی.

حاكم ابـسه ابـنـَغەنين:

– «گپنی توشينەديگن آدملرگه آفرين اَيتەمن، –كۈرستگيچ برماغی بيلن منگلەيينی قـَشيدی، –مېنينگ خذمتلريمنی بيلگن، شخصيتيمنی تن آلگن و توشينگن عزيزلريمگه اَيتەديگن سۈزلريم شوكه، ۱۴ كيلوميترليک اۈشه مشهور شاه كۈچه شخصاً مېنينگ آتيمگه قۈييلسه! نيمه دېيسيز؟ مېن هر ييلی بير كۈچه نامیمگه قۈييلسين، دېب

[1] جيلماق: جاييدن سيلجيب تورماق.
[2] سكريتينی.
[3] قوميته: كميته.

اَیتمه‌یپمن، باری یۆغی بیر کۆچه او هم بیر مرته. چونکه مېن سیزنینگ حاکیمینگیزمن. شو ولایتنی بیر مملکت، دېب اۆیله‌سنگیز، مېن اونینگ عالي حکمداری یعنی پادشاهی‌من. «پادشاه الله‌نینگ یېرده‌گی سایه‌سی»، –دېییلگن کتابلریمیزده. حاضر هم ناتو، پاتو، امریکا–پمریکه، کرزی–پرزی‌لرینگ مېنینگ قاشیمده چولول هم دېیه‌آلمه‌یدی. حاکم بۆلسه مېندېک بۆلسین–ده»! –دېدی زۆر وجاهت بیلن.

باشیده قاره کۆلی باش کییم قۆندیرگن شو ییغینده‌گی ینه بیر کیشی:

مولوی صاحب! اولوغ تنگری آتی بیلن شو کتـّه کۆچه‌نی حاکمیمیزنینگ مبارک نامی بیلن «ابدي»لشیشیگه دعا قیلیب قۆل کۆترینگ، –دېیه اونگه سۆز بېردی. مولوی بۆلسه، اَیتیلگنیدن اۆن برابر احتراس ایله حاکم اۆتیرگن اداره‌نی مقتاولی عربچه سۆزلر بیلن تۆلدیریب تشله‌دی.

قرار قبول قیلینیشی بیلن مجلسده‌گیلر درّاو، شهردن تونوکه‌سازنی[1] چارلب کېلیشنی بویوریشدی. بیر زومده تونیکه‌ساز حاکم تۆره اداره‌سیگه یېتیب کېلدی. تونیکه‌ساز اۆشه، آدرسده‌گی کۆچه، اولوغ حاکیمیمیز «!» نامیگه قۆییلسین، دېگن خطنی آلدی–ده، «خۆپ بۆله‌دی»، –دېیه قۆلینی کۆکسیگه قۆییب، آرتیگه قـَیتدی. شونده‌ی قیلیب، خطاط تاپدیریب، لوحه‌گه حاکم‌نینگ نامی یازیب قۆییلدی.

اېرته‌سیگه حاکم‌نینگ اسمی بیتیلگن لوحه‌نی بیتون[2] دېوارگه آسیش مراسمی اویوشتیریلدی. شهر کۆچه‌لریدن آدملر حاکم نطقینی تینگلش و مراسمنی کۆریشگه شاشیله‌بارر اېدی. دولت اداره‌لریدن ماشینلرده اۆتیرگن مأمورلر هم اۆشه یاققه آقیب باریشدی. ساعت اۆنگه باریب، آدملر ییغیلیشدی، حاکم‌نینگ نامی یازیلگن لوحه

---

[1] تونوکه: تام یاپیش و باشقه مقصدلر اوچون مخصوص تیارلنگن یوپقه، تخته–تخته تېمیر.
تونوکه‌ساز: حلبی‌ساز، تېمیرچی.
[2] بیتون: سمنت، بوتون، پخته، کانکریت.

بیتون‌گه قاقیب، یخشیلب قاتیریلدی. قـَیچیلر آلینیب، قـَیتان[1] کېسیلدی. گولدوراس قرسکلر چالیندی. کتـّـه تاواقده‌گی نقل و چاکلیتلر کېلگنلرگه اولـَشیلدی. شیرینلیگنی ایلک تاتیش حاکم اختیاریده قالدی. آغزی‌نینگ سولـَگی آقه‌ی دېب تورگن حاکم تشکّرلر اَیتیب تورگندی که، اېگم نظر شاعر جمعیت آره‌سیدن سوغوریلیب چیقدی–ده، ایکـّـی آغیز سۉز اَیتیشگه حاکمدن اذن سۉره‌دی و کۉنگلیده‌گی سۉزلرینی گپیره کېتدی:
– «عزیز ملتیم، بو یورت جوده کۉپ قاره چارشنبه‌لرنی باشدن کېچیرگن. ایکـّـی مینگ ییللیک پارلاق اۉتمیشیمیز بار. بو ولایتده اۉزبېک پادشاه‌لری، امیرلری، خان و بېکلری، همده شهزاده‌لری‌نینگ توپراغی یاتیبدی. دانا، اېلپرور عالم و شاعرلری کۉپ بو ولایت‌نینگ. محمّد گل مهمند و قبیله‌چیلرنینگ ظلم و جفالری یېتمه‌گنیدېک، یوره‌گیمیز، روحیمیزنینگ اېنگ چوقور نقطه‌سیدن جای آلگن بو کۉچه‌نی حاکم‌نینگ نامیگه قۉییش عدالتدن اېمس! بو کېلگیندیلر کېلیب کېته‌وېره‌دی، بیراق، خلق و یورت اۉز جاییده منگو قاله‌جک. عقلی بار آدم تیریکلیگیده مونده‌ی احماقانه ایشگه قۉل اورمه‌یدی. حاکم سیزنینگ خذمتگارینگیز، اونینگ آلدیده اېگیلیب، بوکیلیب توریشینگیز یره‌مه‌یدی. حاکمنی اوشلب توره‌دیگن هم سیز بۉله‌سیز، ایشدن هـَیدش حقوقی هم سیزگه بېریلگن. بونده‌ی شرمنده‌لیککه قرشی عصیان کۉترینگ، ظلمگه باش اېگمنگ، یورتینگیزنی آیاق آستی قیلیشگه قرشی تورینگ. بونی عدالت و دموکراسی دېیدیلر. قنی ویکیلیکس، بیر ملت‌نینگ قدریتلرینی آیاق آستی قیله‌یاتگن حاکم‌نینگ اوشبو قیلمیشینی فاش اېتسه! قنی آچیق مطبوعات!؟ –سۉزلرینی شاشیب اَیتیشگه اولگوررکن، شاعرنی مجلسدن سوریب چېتلشتیردیلر. چېت اېللیکلر آلدیده اونی بند زندان قیلیشگه باتینه‌آلمه‌دی حاکم. خوفسیزلیک چاره‌لرینی کۉریش مقصدیده، لوحه‌نی کېچه–کوندوز قۉریقلش وظیفه‌سی ایچکی ایشلر اداره‌سیگه یوکلـَتیلدی.

کۉر و کۉر یشش‌نینگ زمانه‌سیدن بیر شینگیل.

---

[1] قـَیتان: فیته.

٦. بىرىنچى قوڭغىراق

بیرینچی قۉنغیراق

عمر یۉلداشیم بیلن مکتب‌نینگ بیرینچی قۉنغیراق تدبیریگه باردیک.
– زنگ باسیب اۉتیره‌بېره‌سیزمی آته خان؟ بوندن قیرق–اېللیک ییل آلدینگی حیاتدن سۉیلنگ! باله‌لیگینگیز، مکتب دېگنلریدېک. بیز ژورنالیستلرگه قیزیق–ده بَری–بیر، – دېدی قۉلیده میکرافون کۉترگن ییتگیتچه. تدبیرگه قـتنشگن آته خان آلتمیشنی اوریب قۉیگن. چوقور اۉیگه تالیب، برماقلری ایله مـَنگله‌یینی قـشی‌یاتیب گپگه کیردی:
– آه باله‌لیگیم! شۉر اۉتمیشیم! نیمه‌دن باشلب نیمه بیلن توگتسم اېکن اۉشه آنلرنی؟ گپیره‌ی دېسم اۉز قۉلیم بیلن یره‌مگه توز سېپه‌یاتگن بۉله‌من. اۉتمیشنی تیلگه آلرده‌ی اېمس؛ باری عذاب–عقوبت. میلی، روحیم سینیب، پرچه‌لنگن عمردن بیر شینگیلینی حکایه قیله‌یین اونده: یتّـی–سکّـیز یاشده اېدیم چمه‌سی. کېچه‌گیدېک اېسیمده، همّه‌سی خاطره‌مده میخلنیب قالگن. کۉز آلدیمگه کېلتیرسم، اۉشنده آتم–آنم، آپم، اکه‌لریم مېنی جانی قتّـیق بۉلسین معناسیده «بو ارزنده‌میز» کتّـه بیر حیات سیناویگه برداشلی بۉلسین، –دېیه کون بېرمه‌گنلر. بۉلر–بۉلمسده پۉله قاوون‌دېک قیلیب بیری قۉییب، بیری اوره‌بېرگن. یوزیم شپه‌لاق، تـَرسکیلردن شفتالودېک قیزیب کېتر، بورنیم قانب، باشیم یاریلب، قۉلیم چیقیشی–سینیشی عادتی حالگه اَیلنیب قالگندی. مشتک‌کینه باله اېسم–ده، کلتک–تیاققه اۉرگنیب قالیبمن. حقیمنی آلمه‌گن کونیم، کیفي‌لرگه اۉخشب، بیر نرسه یېتمه‌گندېک، اېتیمگه قیچیتمه کیرردی. آخری باریب،

جسماني قیيناقلر هم تأثر قیلمس، بیراق، دۉق–پۉپیسه‌دن اۉلگودېک قۉرقه‌دیگن بۉلیب قالدیم.

شولرگه قره‌مه‌ی، راستینی اَیتسم توزوک‌کینه شۉخ و بوزمه‌کار باله بۉلگنمن. کۉپ شوملیکلر قیلگنمن: قیش اوچون غملب قۉییلگن کۉزه‌لردن بیلکلریمنی شیمـَریب، شینـّـی اۉغیرلب، آغیز–بورنیمنی شیره‌گه باتیریب یېگنیم یېگن اېدی. کۉرپه‌لر ییغیلگن سِرصندیق‌دن قۉلیمنی تیقیب مه‌ییز اۉغیرلب، نیفه‌مگه اوریب، کۉچه‌گه زینغیللر اېدیم. اویدن اۉمرگنلریمنی[1] اۉرتاغلریم بیلن بۉلیشیب یېر اېدیک. تینیب–تینچیمه‌ی قرغه، قیرغی، چومچوق، مَینا قوش باله‌سینی توته‌یین، دېب قۉللریمنی غارلرگه سوققن کونلریم کۉپ بۉلگن. بیر کونی اوییمیزنینگ دېوارینی تېشیب، قۉشنی‌نینگ حاولیسیگه اۉتیب قالگنیمده آیاغیمدن ایت قاپیب آلگندی. هر دایم کۉچه باله‌لری بیلن آلیشیب، کاووشیمنی یوقاتیب، کویلگیمنی ییرتیب، یاقه ویران اوییمگه ییغلب قـَیتردیم...

ینه اۉشه اچـّیق‌قینه جزاگه رۉپره کېله‌من... عایله‌مده‌گیلردن اېمیقه‌من[2]؛ هـَدیک‌سیره‌یمن. اولر یخشیلب کۉزیم‌نینگ اۉتینی آلیشگن–ده. قنچه‌لر قوویب قرغـَمه‌سین آنمنی قتـّیق سېور اېدیم. اینجیقلیگیم توتیب، بېزاوته‌لنیب ییغلشگه توشه‌من، خیقّیللشلریم هیچ کیمگه یاقمسدی. اېنتیکیب، خۉرسینیب، کۉز یاشی قیلگنیمده، آنم باشیمنی سیلر، یاناقلریمدن اۉپر و قـَیناق مهری تۉله قوچاغیگه باسردی مېنی. اورسه یم، سۉکسه یم، حیاتده بیرگینه سویـَنچیغیم، تیرگکیم شوگینه آنم اېدی. آنم‌نینگ بو آووتیق مهری تنیمده‌گی برچه آغریق، قیيناقلر زنگینی یوویب کېتردی.

انیق اېسیمده. هر ییلی مکتبگه باله یازدیریلر اېدی. کتـّه حیات «سیناویگه» مېنی الـّه قچان عایله‌م تیارلب قۉیگن. مکتبگه یازدیریش قنداق بۉلرکن؟ نیمه قیلینرکن او یېرده، –دېیه کۉپ قیزیقه‌من. پنه–پسقملردن باله‌لرنینگ تبراق کۉتریب مکتبگه باریب–

---

[1] اۉمرماق: یشیریقچه آلیب کېتماق، اۉغیرله‌ماق.

[2] اېمیقماق: هورکیب تورماق، باتینه‌آلمسلیک.

کېلیشینی آبدان کوزەتەمن. مکتب حقیده تۆلەراق تصورّگه ایگه بۆلەیین، دېب اولرنینگ آغزینی پایلب گپ اۆغیرلەیمن. بیری «اۆقیتووچیم مېنی راسه اوردی، اېتیمنی توزلەدی»، ایکـّینچیسی مېنی باپلب سـَوەلەدی، کاووش تیشلتدی»، دېسه اوچینچیسی قویروقلری تیلینگنیدن، ینه باشقەسی «سرمعلم قولاغیمدن چۆزدی»، دېردی، ینه بیراوی باشقه هنگامەلردن سۆز آچردی... بولرنی اېشیتیب-آق، ساووق تېر باسیب، اېت-جانیم جونجیکردی...

معلومات تۆپلب آلدیم اۆزیمچه. مکتب دېگنی اۆیلەگنیمدېک اېمس چیقدی. اونی اېسلەگنده درآو، اۆقیتمس، تربیه بېرمس، قیبناققه سالەدیگن، جزا بېرەدیگن بیر جای میبەمده گـَودەلنەدی. بونیسی هم اوییمگه اۆخشر اېکن، دېب اۆیلردیم. قولاغیمگه یخشی جرنگلمەیاتگن بۆلدی بو سۆز. همّەدن قۆرقینچیلسی ملا آلدیده اۆقیش اېدی. بونیسینی-کو، اۆز کۆزیم بیلن کۆپ بار کۆرگنمن، جوده-جوده اَیەنچلی و قلتیس... ملا دېگنی کۆزینگگه قۆرغاشین قویەدی؛ روحینگنی قوریتیب، منقورتگه اَیلنتیرەدی قۆیەدی. قـَیگه بارمەیین تېپکی، ترسکی شو جزا، جزا، جزا. سویـَگیم قاتمەگن اېسه-ده، دنیانی فقط گینه عذابدن عبارت، دېب توشینگنمن. دنیاگه کېلدینگمی، قیبناقلرینی تاتیب اۆتیشگه محکومسن، دېب توشیندیم دنیانی. انگلەدیم که، عذاب-شکنجه عایلەدن باشلنیب، مکتبده اَوجیگه چیقرکن. بوندەی مکتبلرنینگ اچّیق مېوەسی اۆلەراق «بیز» ناشدلر شوندەی قیلیب، جمعیتگه تقدیم اېتیلرکنمیز... کېلەجگ بیزنینگ قۆلیمیزده اېمیش!

ایچیمده قۆرقوو، وهیمه این-اویه قوریب آلگن. بیلەمن، بوگون-اېرته رویخطگه توشیشیم بار. مېنی هم مکتبگه سودرب بارەدیلر بیر کون. اۆلیب قوتیلمەسم، تیریکلیکده قوتیلیش یۆق اوندن. کېچه-کوندوز شونی اۆیلەیمن. هر قدمده تېنگقورلریم «آرقەنگگه پۆستک باغلب بارەسن» -دېیه یاتگندەی گۆیا. خیالگه باتەمن. اۆرتاقلریم تصویرلەگن صحنەلر ایلان-چـَیان بۆلیب اېسیمگه بیر-بیر توشەدی. خیالیمده کیم،

قندەی، نېگه سـَوەلەیدی؟ اۆزیمگه سوال بېرەمن. اېسلەسم–اېسلمەسم خیالاً، قۆلیمده مامیق[۱] بیلن سریاغ توتگن حالده آنم‌نینگ یانیگه باریب: «آنه جان یرەمگه ملهم قۆیینگ دېیمن!». خیالیمده کلتک ضربیدن اېتیم مامەتلاق[۲] بۆلیب کېتگن. تنەمدن قانلر سیریقیب چیقەیاتگندەی گۆیا. اکەلریم، اویدەگیلر بیلیب–بیلمەی، تـغین خیمچەلر جاییگه قۆل تېگیزمەسین دېیمن... سینگیلچەم «هلی مکتبگه بارگنینگچه یۆق–کو، نیمه مونچه خوناب‌سن»، دېگودېک بۆلەدی. آنم بۆلسه یېنگی‌نینگ اوچی بیلن یوزیمنی اَرتیب، «قۆلی سین‌سین اۆشه معلمینگنی الهیم!» –دېیه قرغشگه توشەدی. هوشیمده هم توشیمده هم شو احوال. بېزیللب ییغلەگنیمنی بیرارتەسی کۆریب، یوپەترمیکن، آووترمیکن، دردیمنی آلرمیکن، دېیه اۆیلب قالەمن. اۆزیمگه: «سېن هلی گۆدک‌سن–کو، منه شوندەی پیشیب، تاولـنیشینگ کېرەک، حیات شو اېکن!» –دېیمن ایچیمده. کۆپ باره اۆزیمگه: «بو نیمەسی؟ نیمه مېن بو دنیاگه فقط کلتک یېییش اوچون توغیلگنمنی؟» –دېب سوال هم بېرگنمن. جوابی بوگونگەچه یۆق. بونی «کتـّه حیات سیناوی» دېیدیلر! اونگه مکتب جواب بېریشی کېرەک.

کونلردن بیر کونی خانەمیزنینگ بیر چېتیده چرخ ایگیریب اۆتیرگن آنم‌نینگ بۆینیگه اېرکەلنیب آسیلیبمن. آنم بۆلسه:

– هر نې، بو ییل رویخطدن توشدینگ بالم، –دېدی رحمی کېلیب، –سېنی مکتبگه آلمەیدی قۆرقمه بالم.

آنم‌نینگ بو گپینی اېشیتیب، اۆشه لحظه ایلک بار یوزیمگه کولگی یوگیرگندەی بۆلدی. خیریت! کولر کون هم کېلرکن؛ چوقور بیر نفس آلیب تین آلەی دېسم، دروازەنینگ اېشیگی تق–تقلەدی. یورەگیم شیرّ اېتدی. جان هاووچلب بیردن سامانخانەگه یوگوره باریب بېکیندیم. سامان‌نینگ اچـّیق توتونی اۆپکەمنی ضبط اېتیب، دماغیمگه

[۱] مامیق: پختە.

[۲] مامەتلاق: قتـّیق کلتک ضربیدن تنەده قان تلەشیب، کۆکریب کېتگن جایلر.

اۆرنـشیبدی. تۆستدن یۆتل توتیب کېت–کېتدن قوخ–قوخلب یۆتلدیم. بیر پـَیت ایلکمده ساووق بیر قۆل اۆرمه‌له‌یاتگنده‌ی بۆلدی. خودّی غارگه توتون هَیدب تولکینی توتگنده‌ی قیلیب، ایلکه‌مدن کیمدیر کۆتردی. ساچیم، کییمیم اوستیگه قۆنگن چنگ و سامان پـخاللرینی سییریشگه هم اولگوره‌آلمه‌دیم. ناتـَنیش کیمسه «قه‌یاققه قاچه‌سن تیرّانچه!» –دېب حاولیگه سودرب آلیب چیقدی مېنی. آتم اویده اېمس اېدیلر. آنم قنچه داد–وای قیلمه‌سین، قـَیده‌سن مکتب، دېیه احمد چپ–راست[۱] زیریللتیب دمیگه سالدی مېنی. معلوم بۆلشیچه مېن اۆشه ییلی مکتبگه یازیلگن اېکنمن. باریشیم مکتب‌نینگ آچیلیش کونیگه تۆغری کېلیبدی. مېنی احمد چپ–راست تۆغری اداره‌گه آلیب باردی. اونده‌گه‌چه جرنگلب بیرینچی قۆنغیراق چـَلیندی. اداره‌ده مېن بیلن هیچ کیم گپلشمه‌دی. کتـّه میدانلیکده باله‌لر صف تارتیب تیزیلشگندی. باله‌لرنی صنفلرگه بۆلیب آلیشماقده اېدی. اۆشنده کۆز تگیدن سېکین اطرافنی بیر–بیر کوزه‌تدیم. قۆلیده خیمچه کۆترگنلر اَنیق معلملر اېدی. اۆقیتووچیلر خودّی مال، قۆی، پاده‌نی هیده‌یاتگنده‌ی باله‌لرنی اویاققه، بویاققه سوریب اېلتیشردی. آیاقلرنی باغلب خیمچه‌لش، قۆلی کفیگه اوریش، صنف دېواریگه باشنی اوریش، قولاقدن چۆزیش، آغزیده کاووش تیشلـتیش، برماقلری آره‌سیده قلم سالیب قیسیب جزالشلرنی کۆزیم بیلن کۆردیم. بَری اۆیله‌گنلریم راست چیقدی. بو مکتب اېمس جزاله‌یدیگن جای اېکن.

مېنی اۆقیتووچی ابراهیم خانگه تاپشریشدی. سۆنگ باله‌لر بیلن گله‌لشیب صنفگه باردیک. تبراقلریمیزنی یېرگه تشلب، چنگگه باتیب، اۆقیشلرنی باشلب یوباردیک. اۆقیتووچیمیز بیزنی قۆرقیتیش مقصدیده بیر سیدره خمچه‌لب اۆتدی. اوندن کېین معلمیم ابراهیم خان قۆلیگه بۆرنی[۲] آلیب، تخته‌گه شونده‌ی دېب یازدی:

– «الف»، –کلتککه اۆخشه‌یدی،

---

[۱] چپ–راست: ملازم، خادم.

[۲] بۆر: تباشیر.

– «ج»، –تۆغەناققە، –دېدى.

بو تـَنيش ايكـّى سۆزنى اېشيتيب، يورەگيم زيريللب كېتدى. اۉن ايكـّى ييل تياق يېب مكتبنى بيتيريش‌نينگ اۉزى بۆلەديمى؟ آدمنى حيوان قيلەياتگن شرقي و ملي تربيه كونلرى هلى آلدينده اېدى.

ژورناليستگه شولرنى حكايه قيليب بېرديم. رواجلنگن مملكتده بو گپلر اېرتككه اۉخشب كېتەدى. مكتب‌نينگ بيرينچى قۆنغيراغيگه باريب، الميم تازه بۆلدى قـَيتنگى. شونده، كېچميشيمگه، آرتگه نظر سالەمن، منه شو تويغو و كېچينمەلر ايچيمدن اۉتەدى:

«بالەليگيم پاشاليگيم» –دېگن مقالنى اېشيتگنيمدن بويان انگلەديم كه، كۆنگليمنى چولغب آلگن بې‌غبار حس–تويغولريم كيرلنگن؛ حيات غنچەلرى اَياوسيز[1] تاپتلگن، تېپيب غيجيملنگن و اېرته سۆنديريلگن؛ مېندن برچه آرزو–ايستكلرنى تارتيب آليشگن اېكن. حياتيم‌نينگ ايلديزلرى قۆپاريلگن؛ عمر ايپلرى اوزيلگن، مېن توغيلمسدن–آق، بختى قاره بۆلگن اېكنمن. شوندەی مكتب و افلاس اۉتميشگه توپ اورديم. عايلەده، كۆچەده خۆرلنديىنگمى، انساني مهر–محبـّتدن ماسوا اېتيلدينگمى، بيلگين كه، اولر بير كون ايرينگ، زرداب بۆليب يرەلر توبيدن تشقريگه آتيليب چيقەدى. كېين هيچ نرسه بيلن دوالب بۆلمەيدى.

ينه آرتگه قرەب باقەمن. بو يرەلرنى اۉشنده اۉيين–كولگى، مهر–محبت، الـّه تبسّم بيلن دوالش ممكن اېدى–كو. هيچ كيمگه اَيتيب بۆلمس بو دردنى قۆغيرچاق آليب بېريش، اوييىنچاقلرگه آشنا قيليش، قۆللردن توتيب اېركەلب اۉينەتيشلر بيلن درمان اېتسه بۆلمسمى اېدى؟ اېرتكلر اَيتيب، الـّەلر تينگلتيب، شيرين اويقو آغوشيده بو درددن قوتيليش ممكن اېدى–كو، اخير...!

سېپتمبر، ۲۰۰۷
شيربوروک، كيبيک – كانادا

---

[1] اَياوسيز: رحم و شفقت‌سيز.

٧. ایکـّینچی قۏنغیراق

ایکـّینچی قۉنغیراق

«بیرینچی قۉنغیراق» ناملی حکایه‌ده کۉز آچگن یورتیم‌نینگ تعلیم احوالینی، «ایکـّینچی قۉنغیراق» آتلی حکایه‌ده بۉلسه، شو چاغده یشب تورگنیم مملکتده‌گی اۉقوو حالتینی تصویرلشگه اورینندیم. شرطلی روشده اونی شونده‌ی آته‌دیم. ایکـّی جمعیتده اۉقیتیش تیزیمیده‌گی تفاوتلر حقیده خلاصه چیقریش ایسه سیز عزیزلرگه حواله.

آگست آیی‌نینگ ۲۶ ینچیسی. ینگی اۉقوو ییلی‌نینگ ایلک کونی. باشقه بیر معناده بو سنه – بیرینچی قۉنغیراق‌دیر! عادتده اَیریم اۉلکه‌لرده سهل‌کم اوچ آیگه تنفسگه چیققن باله‌لر ینه قـَیته اۉقیشگه یوزلنه‌دیلر. باله‌کـَی‌لر اۉقوو قوراللری–یو، کۉنگیل تۉله ذوق–شوق بیلن «السلام مکتب»! دییه قیی–چوولـشیب اۉقوو درگاهلریگه کیریب باره‌دیلر.

باله‌لر اۉن سکـّیز یاشگه تۉلگونچه اجتماعي حمایه حسابیده یـشب کیله‌یاتگنلری باعث، اولر قشـّاقلیک، آچلیک، یالانغاچلیک، کسللیک، داری–درمانسیزلیک، اویسیزلیک و باشقه اجتماعي دربدرلیکلردن الـّه قچان قوتیلیب بۉلیشگن. ایندیلیکده بو عزیز باله‌کـَیلر بختیار حیات قوچاغیده اۉسیب، اونیب اولغه‌یماقده‌لر... مکتب اۉقیب تعلیم آلماقده‌لر.

کوزنینگ سۉنگگی پلـّه‌سی. انساننی غریب اۉیلرگه تالدیرووچی لحظه‌لر تاباره یقینلشماقده ایدی. بیتـّه–یریمته ییراقلر چیتی خودّی، زرحلگه باتیریلگنده‌ی سرغه‌ییب، قیزریب کیله‌یاتیر ایدی. ینه اوچ هفته‌گه ییتر–ییتمس کۉزنی قووانتیرگووچی یشیل‌گینه توس آلگن درختلر بو فصلده ماوي، سریق، قیرمیزی، ارغوان رنگلرگه بورکنه‌دی. بو

یورتلرنینگ شوندەی خاصیتی بار ایکن. بو ییرلرده آفتابلی کونلر جوده کم. قچان قرەمنگ باش اوزره قـلَین بولوتلر سوزیب یورر، یامغیر گاه شاشقەلاق، گاه داووللب، گاه-ده شیویر-شیویر یاغر؛ گوریللەگن شمال تینمەی ایسر، اَیریملرده گولدوراس سالیب چقماق چقیب هم تورەدی. بو وطن‌نینگ قهرەتان قیشی و قارلی کونلری ایسه، بۆلکچه داستان.

کوتیلمەگنده، دوشنبه کونی ایرتەلبدن آسمان چینـّی کاسەدیک تینیقلـشیب هوا صاف آچیلیب کیتدی. بیر پس اۆتیب قویاش چرەقلب، سخاوت نورلرینی ساچه باشلەدی. اُقیانوس اوزره کون باتردن تۆلیشیب کۆتریلگن قـلَین-یۆغان بولوتلر یاغمەی توریبدی. مکتب‌نینگ بیرینچی کونیده باله‌لرنی اساساً، آته-آنەلر اۆقیشگه ییتکلب ایلتەدیلر. بیز هم شوندەی قیلدیک. باله‌لرنی ایرگشتیریب یۆلگه چیقدیک. اوییمیزدن بیر چـقریم نریده ییرلشگن مکتبگه غاو درختلر آرەلب، زیپـّه ییتیب باردیک. ایکـّی قـَوەتلی مکتب بیر تیپەلیکده اسپالت یۆل یاقەسیده سۆلیم طبعیت قۆینیده جایلشگن.

اۆشه کونی مکتب‌نینگ اساسي کیرر ایشیگی تورمکلب قۆییلگندی. ایشیک آینەسیدن ایچکریگه کۆز تشلەسک، مکتب مدیری، اۆقیتووچیلر و باشقه ایشلاوچیلر تیارگرلیک کۆریش مقصدیده اورینیشیب یوریشیبدی. شو پـَیت ایچکریدن آپـّاق یوزلی، قاشلری قلدیرغاچ قناتلری‌دیک ایگیلگن، بۆیی بلند، کلته ییئگلی قیزیل کویلک کییگن گۆزل بیر خاتین مرمرگه اۆخشەگن آق بیلکلرینی کۆترگنچه، کولیم‌سیرەب سلام قیلرکن فرانسوس تیلیده:

- «تۆغنی اگوش سیل وی پیلی!» -دیدی. اۆزبیکچه اَیتگنده بو: «مرحمت قیلیب، سۆلگه بوریلینگ» -دیگنی بۆلەدی. چپگه قـَیریلدیک، تیمیر اوستونلر آرەسیدن اۆتیب مکتب حاولیسیگه کیردیک. تیورەکدەگی اویلردن آته-آنەلر، اۆغیل-قیز باله‌لرینی ایرگشتیریب کیلەیاتگندی. کۆپ اۆتمەی مکتب حاولی‌سیده همـّەمیز تۆپلەنیشدیک. بیرینچی قۆنغیراق تدبیریگه قیزّیق-پیشیق تیارگرلیک کیتەیاتگندی. بو مکتبده

فرانسوسلرگه قره‌گنده افریقا و عرب دولتلریدن کېلگن مهاجر اۉقووچیلر کۉپراق ایدی. مکتب حاولیسیده سپورت میدانچه‌سی بار. حاولی‌نینگ بیر چېتیده ینگی اۉقوو ییلی مناسبتی بیلن سۉزگه چیقیش اوچون تاووش کۉترگیچ اسبابی قۉییلگن. باله‌لر حلقه‌لرگه آسیلیشیب قوم اوستیده سکره‌شردی؛ یـَیره‌ب اۉینه‌شردی. باله‌لرنینگ یوز-کۉزیگه شۉخلیک و شوق شرپه‌لری تاشماقده ایدی. مکتبنی حقیقي شادیانه چولغه‌گن. مشاهده یوریتیب، سالیشتیریش اوچون بو صحنه‌لر قالاق مملکتلرده‌گی وحشي‌لرچه تربیه اصولینی کۉرگن آدمگه قیزیق توییلرکن. مېن ایسه بار دقّت بیلن تدبیرنی کوزه‌تیب توریبمن.

باله‌لیک یېتـّی-سکـّیز یاشیمنی بیر ایسله‌دیم. اۉشه ویرانه‌گه اَیلنگن مکتبیمنی کۉز آلدیمگه کېلتیردیم. بو گونگی کونده آسمانده‌گی قویاش، آی و یولدوزلرنی حسابگه آلمه‌گنده اۉشه کونلردن درک بېرووچی نرسه‌نینگ اۉزی یۉق. بو یېرده یولغون خیمچه-یو کلتکلر اۉرنینی مهر-محبـّت، ساغلام تربیه ایگلله‌گن. «زېر» و «زبر»ینی اَیته‌آلمه‌گنینگ اوچون هیچ کیم سېنینگ تومشیغینگنی یېرگه ایشقب، تیلینگنی جوراب، بورون رومالی بیلن بوره‌مه‌یدی. قیل کۉپریک، گـُرز، ایکـّی باشلی ایلان، اژدرها، منگو آلاوده یانیش و گۉر عذابی بیلن باله‌نی هیچ کیم قۉرقیته‌آلمه‌یدی. بۉلر-بۉلمسده آته-آنه‌لر جاوره‌شمه‌یدی. هیچ کیم باله‌لیگینگده روحینگنی سیندیره‌آلمه‌یدی. باله‌لر دولت‌نینگ قتـّیق حمایه‌سیده.

بو یېرلرده باله جوده-جوده عزیز[۱]. باله‌گه پۉپیسه قیلیش، اونی قۉرقیتیش، کۉز آله‌یتیریش، اوروش، بقریش و قاش-قباق قیلیش جنایت حسابلنه‌دی. حتّا، ناتـَنیش

---

[۱] کانادانینگ کیبیک دېگن ولایتیده آدملر آره‌سیده چین-هزیل قوییده‌گی گپلر یوره‌دی:
بو یېرده (کیبیک‌ده) بیرینچی اهمیت-اعتبار باله‌گه،
ایکـّینچی اعتبار-اهمیت خاتین-قیزلرگه،
اوچینچی اعتبار-اهمیت ایتگه،

باله‌گه التفات قیلسنگیز هم قانوني جوابگرلیگی بار. چونکه بولر «باله آزارلیک»نینگ اچـّیق عاقبتلرینی تجربه قیلیشگن–ده. باله‌نینگ شۆخلیگی اینجیقلیگی، ییغلش–سیقتـشلری بیراوگه سیره آغیرلیک توغدیرمه‌یدی. نورمال قبول قیلینه‌دی. انه‌شولرنی چینه‌کمیگه «باله‌لیگیم – پاشـّـالیگیم» –دېسه‌لر کېره‌ک.

ییغیلگنلر اۆز جایلریده توریشیبدی. برچه‌نینگ لبیده تبسّم. تیلیده شیرین سۆز. کېلگنلر ارا تـَنیشوو، قویوق سلاملر، قۆل قیسیشلر، هزل–هوزول، گپ–سۆزلر و کۆنگیل آلیشلر مۆل. بو یېرلرده بیرینچی قۆنغیراق کونی مکتب مدیری سۆزگه چیقیب، همّه‌نی ینگی اۆقوو ییلی بیلن تبریکله‌یدی. اۆقوو رېجه‌لری بیلن بیر آز تـَنیشتیریشدن سۆنگ اۆقیتووچیلرگه صنفلرنی بۆلیشتیریب بېره‌دی اېکن.

مکتب مدیری سۆزگه چیقمسدن آلدین، عیال–اېرکک اره‌لش اۆندن آشه‌راق انسان تورلی اېرتک حیوانلری قیافه‌سیده صحنه‌ده حاضر بۆلیب، باله‌لرگه قۆشیلیب تیرجه‌ییشیب توره‌وېریشدی. افتیدن بولر بیرار جانلی کۆرستوو نمایش قیله‌یاتگنگه اۆخشب توریبدی. یۆق، معلوم بۆلدی که، بو آدملر اصلیده، باله‌لر هر کونی تلویزیونده، کتاب، مجله و کارتونلرده کۆریب، اوچره‌تیب یورگن حیوانلر قیافه‌سیده‌گی اۆقیتوچیلر اېکن. مکتب باله‌لری جزالاوچی شدّاد اۆقیتووچیلر بیلن اېمس، بلکی اېرتک حیوانلری بیلن تـَنیشیب، قۆل اوشله‌شیب درس اۆقیشگه صنفلرگه بۆلینیب کېتیشه بېردی. آته–آنه‌لر فرزندلرینی اۆزلری سویگن اېرتک قهرمانلریگه تاپشیریب اوییگه قـَیتیشدی.

تۆرتینچی اهمیت–اعتبار اېرککلرگه قره‌تیله‌دی.

۸. قاره قوش

(حقیقتگه اَیلنگن مجاز)

قاره قوش

(حقیقتگه اَیلنگن مجاز)

قیزیل–قۆنغیر قاواق اَریلرنینگ غونغیلله‌ی‌وېریشی، چیگیردکلرنینگ چیریللـشی، یان قۆشنیلر حاولیسدن بۆدنه‌لرنینگ پیتپه‌لق آتیب سَیره‌شلری، تاووقلرنینگ قه–قغلشی؛ طرفه رنگلی کپه‌لکلرنینگ پیریللب اوچیب–قۆنیشلری مېنده اۆزگه‌چه بیر کیفیت توغدیرگندی. ایپگه اۆخشه‌گن اوزون چیزیق بۆیلب حرکتلنه‌یاتگن چومالیلر، قدیمگی صلابتلی «ایپک یۆلی» کاروانینی اېسگه ساله‌دی.

سلقین هواده اۆتیریب قـَیسی‌دیر کتابنی اۆقیشگه شَیلـَنه‌یاتگندیم چمه‌سی. بالاخانه آستیده اوزونه توشگن صفه اوزره اۆتیررکنمن، شمال‌نینگ مه‌یین اوریلیشیدن اۆیناقله‌یاتگن درخت یپراقلری‌نینگ شیتیریله‌گنچه سېکین–سېکین سیلکینیب تیتره‌شلری خیالیمنی اۆزیگه قره‌ته‌دی. عجیب منظره. برگلر سیرتیگه یاییلگن بابا قویاش‌نینگ بایه‌گی زرّین نورلریدن، یېرگه، گیلمگه توشیب تورگن سرغیش تنگچه‌لر عکسی بیردنیگه کۆزدن غایب بۆلدی. هلیگی یپراقلرنینگ شیتیرله‌ی تیتره‌شلری هم تینیب قالدی. یۆقاریدن کۆتریلگن پاریم‌گینه یېل آدم‌نینگ اېتی–باشی، بۆینی، قویی–قۆنجینی[1] معشوقه‌نینگ تۆلغاق ساچلریگه اۆخشب، یوماشققینه سیلب–سیپیب اۆتماقده اېدی. شو پـَیت قبله‌دن سوزیب کېله‌یاتگن، اۆرکچ–اۆرکچ[2] اۆره‌مه بولوتلر تامچیلب

[1] اېتیک، مسح و شو کبیلر آیاق کییملری‌نینگ بالدیرنی، ایلیکنی اۆره‌ب توره‌دیگن یوقاری قسمی.
[2] اۆرکچ: دۆنگ، حجمی کتـّه.

اۆتدی. کېتیدن هوا گولدیرەدی؛ چقماق چقیلدی-دە، هر نې قویوب بېرمەدی. یۆل باشلەگن چومالیلر هم اینلریگه کیریب کېتیشدی.
چوقور اۆیگه باتدیم. نېگەدیر، کۆزیمنی کۆکدن اوزەآلمەیپمن. خیالگه بېریلیب افققه تیکلیب قالەمن. قدیمي آسمان اۆزی‌نینگ بېحد شکللری ایله اۆزگەچه توس آلگن. نظریمده آدملرنینگ اوشلمەی قالگن آرزو-ایستک، اۆی و خیاللری انەشو چېکسیز ماوي آسمان بېتیده اۆییب، قـزیب یازیلگندەی گۆیا. حتّا، مېنینگ خام اۆیلریم هم. همّه نرسەنینگ سِری شو آسمانده دېب بیلەدیلر. شو سببدن بۆلسه کېرەک آدملر تینمەی کۆککه باقەدیلر. قنچه باقیشمەسینلر، بـَری-بیر اونینگ یشیرین، عقل یېتمس سِرلری آلدیده عاجز قالیب، ناچار سکوتگه چۆکیب کېتەدیلر. ینه، آدملر یېرده کۆرگن اۆز مصیبت، کلفت، الملری اۆچینی انەشو قۆل یېتمس آسماندن آلگودی بۆلیشەدی. آ هووووو!! کۆم-کۆک آسمان الـّه قچان کیشیلرنینگ قرغیشیگه مبتلا بۆلگن. آدم‌نینگ زوالەسینی قاریگندن بېری یېردن کۆککه نسبتاً قرغیشلر اَریمەیپدی. آسمان هم سۆکینیش و قرغیشلردن تۆیمسلیگینی اثباتلب بېرگن. مېن هم ایچیمده قەلـشیب‌یاتگن شۆر، اچّیق ارەلش سۆزلرنی داد سالیب ساوورەی دېسم، آسمان‌نینگ بوجمەیگن یوزیده ایگنه اوچیدەی جای قالمەگن... افققه چوقورراق کۆز قدەیمن. ینه اۆشه حیرت. اما، یانیمدەگی چومالیلر نېگەدیر ناتینچلر. اولر اینلریدن چیقیشیب، ینه تیریکچیلیکلریگه باشلشگن. تیزیم-تیزیم بۆلیشیب آلغه یۆل باسماقدەلر...
هواده بولوتلر قان تلشگندەی قیرمیزی توس آلگن. جگردېک قیزرگن بولوتلر قچاندیر یېرده یوز بېرەجک خونرېزلیکلردن درک بېریب توررردی. هە، آسمان دېب اَتلمیش تۆنتریلگن کۆک گنبذده گپ کۆپ. اونده حیرتلنرلی واقعه-حادثەلر مۆل-کۆل. انه اۆشەلرنی بیلیشگه اینتیلیب یشەیدی ایکن آدم بالەسی. شو محل، خیال قناتیده چېکسیزلیک سَری اوچه باشلەیمن، اوچەمن-و، ینه چوقورراق اۆیلشگه توشەمن.

کۆپ اۆتمەی، چېکسیز بۆشلیق قعریدن، قویوق بۆلوتلر آرەسیدن بیر تۆپ قاره قوش سوغوریلیب، شدت بیلن مېن تامان اوچیب کېلماقده ایدی. ایلَـس–ایلَـس اېسیمده، قاره قوشلر کۆرینیشدن عادّي قرغەلرگه اۆخشب کېتر ایدی. بیراق، قرغەگه قرەگنده، اولرنینگ مَوجەسی سهل کتـّەراق، قناتلری اوزون–اوزون، چۆزینچاق کۆرینیش بېرردی. اولر یوکسکلیکدن اوچەیاتگنده، نشانگه تامان قوییلیب بارەدی–ده، ساووق نفسی ایله اۆشه یېرنی کۆمیردېک قارەیتیریب کویدیرەدی. قاره قوشلر سایەسی تیککن نرسه قاوجیرب قوریی باشلەیدی. قاره قوشلرنینگ شوم، ساووق و سنقیب اوچیشلری قندەیدیر بختسیزلیکدن درک بېرردی. اولرنینگ بوتون اوضاعینی میبەمده چیزیشگه اورینەمن. قاره قوش حقیده مامەمدن اېشیتگنلریم بار ایدی. امّا، اۆز کۆزیم بیلن کۆرگنلریم مېنده چوقور ایز قالدیردی. خاطرەمده مُهرلنیب قالگن برچه اېسکی ایزلرنی اۆچیریب یوباردی بو یاووز قوشلر. بیر زوم اۆتمەی، هلیگی قاره قوشلر پستلەگنچه اوستیمدن گوریللب اوچیب اۆتدی. قۆرقنیمدن: یاپیریم اېی! بو نیمەسی؟! دېیمن اۆز–اۆزیمگه. کۆز اۆنگیمده تیمیرسکیلنەیاتگن آت چومالیلر غاریده، کوتیلمەگن وضعیت یوز بېرەدی. بونگەچه عادي حرکتلنەیاتگن چومالیلر، قاره قوشلرنینگ تشویشلی و هجومکارانه اوچیشینی سېزیب، بیردن قۆزغالانگه توشەدی. آت مورچەلرنینگ تلپسلب، شاشیلینچ قۆزغالیشی افتیدن اۆلکەده، کتـّه بیر فاجعه یوز بېرگنگه اۆخشب کېتردی. شو پـَیتگەچه چومالیلر بیر یۆنەلیشده باریب قـَیتەیاتگن بۆلسه، قاره قوشلر شرپەسیدن سۆنگ، یۆنەلیشلری باشقه کۆچه–یو یۆللر تامان اۆزگرەدی.
اۆرنیمدن توریب بیر–ایکـّی قدم آدیملەدیم. قۆللریمنی پېشانەمگه توتیب آسمانگه قرەب، قاره قوشلر ایزینی قیدیریب، تېورەک–اطرافگه کۆز سالدیم. شو یاشگەچه هلی بېری بوندەی قیغولی کیفیتگه توشمەگندیم. قاره قوشلرنینگ ایکـّینچی سوزیلیب اوچیشیگه ینه کۆزیم ایلندی. بو یاووز قوشلر، اېندی چېچکلب، یېراق یاییب،

داوچه‌له‌گن[1] یم–یشیل درختلر و کۆم–کۆک اۆت–اۆلنلرنی کویدیریب، قاوجیره‌تیب قۆیدی. شوندن کېین، ایچیمده‌گی اضطراب تاباره کوچه‌یه باردی. قۆزغالگن چومالیلر ینه–ده، ناتینچلندیلر. اولر حقیده کۆپراق اۆیله‌ی کېتدیم. مورچه‌لرگه یقینلشدیم... آیاغیم آستیده قالیب، ینچیلیب کېتمه‌سین اوچون اولرنینگ غاریگه یاووقلشماقدن تییندیم. نظریمده، بو گـَل چومالیلر کېسکین کۆپه‌یگنده‌ی بۆلدی. هه، اولر حدّدن تشقری تۆزیشیب غارلریدن تشقریگه چیقیشگن.
آسمانگه ینه تیکیله‌ی دېب توریب اېدیم که، دهشتلی اوچیب کېله‌یاتگن قاره قوشلر کۆرکم بیر باغنی نشانگه آلیب، بیر پسده قاپ–قاره کۆمیرگه اَیلنتیریب قۆیدی. نیمه بۆلدی اۆزی دېیمن ایچیمده. اولر باغ–راغلرگه دشمن‌می‌لر؟ ینه سۆراق بېره‌من. قاره قوشلرنینگ گـَلمه–گـَل قۆرقینچلی اوچیشلری دوام اېته‌یاتگندی. اولر ینه نیمه‌لرنی بوزیش و ویران قیلیشگه چاغلـنیشه‌دی اېکن؟ دېب اۆیلب قالدیم. قاره قوشلر نوبتده‌گی اوچیشلریده اېکینزارلرنی مۆلجلگه آله‌یاتگندی. نې تیل بیلن اَیته‌ی که، اېندی، حاصلگه تۆلیب، باشاقله‌یاتگن اېکینزارلرنی هم کویدیریب کولگه اَیلنتیریب قۆیدی. قاره قوشلرنینگ حمله قیلیب اوچیشلری تین آلمه‌ی توریبدی. یاووز قوشلر، بو نوبت کیلپ اوریب، کۆم–کۆک سووگه قناتلرینی بیر–بیر تېگیزه کېتدی. بیردن بو حیات سووی قانگه اَیلندی.
قاره قوشلرنینگ کېتمه–کېت اوچیشی آدملرنینگ عادي حیاتینی ایزدن چیقریب یوباره یاتیر اېدی. بو بختسیزلیکنی کۆرینگ که، قاره قوشلرنی اېل–یورت باشیدن اوزاقلشتیریشگه انسان کوچی یېتمه‌ی توریبدی. اونگه قرشی چومالیلرده هم شدتلی صدا اویغانگنده‌ی گۆیا. شو تابده، کۆنگلیمده توغیلگن اۆی–خیاللرنی گپیره‌ی دېسم تیلیم سۆزگه بارمه‌یپدی. توشیم‌می؟ دېسم، کوپـّه–کوندوز. کیفیتیم خیره تارتگن اېسه–

[1] داو: بۆیی بلند، یۆغان و به‌قوت. داوچه‌له‌ماق: بۆیی یېتماق، یۆغانلشماق.

ده، کۆز عینک بیلن تېوره‌کنی یخشی کۆره‌آله‌من. قریلیق هلی بېلیمدن اونچه‌لر قتّیق اوشله‌گنی یۆق. بیراق مامیقده‌ی ساچلریم باشیمگه آغیرلیک قیلیب توریبدی. اۆتمیشگه بیر نظر تشله‌یمن. قنده‌ی زمانلرده یشه‌گن اېکنمیز؟ بونقه‌سینی هلی بېری کۆرمه‌گن اېدیم. بوتون دقـتیم ییرتقیچ قاره قوشلرنینگ وحشیانه حرکتیگه قده‌لگن. نهایت وهیمه باسگن هیجانلی لحظه اشتراکچیسی بۆلیب توریبمن. واقعه–حادثه‌لرنینگ توبیگه یېتگیم کېله‌دی...

شونده:

«صبردین یخشی یۆقتور پېشه قیلسم،

بـو یـۆلده صبر یـــۆق اندیشه قیلسم.

–دېگن شاه بیت تیلیمگه کېله‌دی...

بیر پس آیاق اوستیده توریب قالدیم. قاره قوشلر پروازی کمه‌یدی. بۆیلگن لحظه‌لر تیندی شېکللی دېب تورگندیم. بیر پـَیت قۆل کفی بیلن ایپنی سییرگنده‌ی شیوییلله‌گن آواز قولاقلریمنی یلب اۆتدی. بیردن اۆرنیمگه اۆتیریب آلدیم. کیچیکلیگیمده اۆرگـتیلگن ایریم–سیریملرنی قیلیب بیر نرسه‌لرنی اۆقیی دېسم اۆزیمنی الده‌گنده‌ی بۆله‌من. چونکه، معنالرینی بیلمسدن، مېن اَیتماقچی بۆلگن بو سۆزلر بیلن جانلی حیات و تیریک طبعیت اۆرته‌سیده هیچ قنده‌ی علاقه و اویغونلیک یۆق. کتّـه جومباققه یوزلنیب توریبمن. تۆپاری[1] تیلده اَیتیلسه بو کۆرگن منظره‌لریمنی قیامت، آخر زمانگه مېنگزش ممکن. قاره قوشلر تورلنیب بارماقده؛ اۆلیمدن آرتیب قالگن چومالبلر هم اېزلیب، قیینه‌لیب یششگه دوام بېرماقده‌لر.

اۆیلریم بیلن آلیشیب توریبمن. نخاتکی، اش–پش دېگونچه دنیا توگب قالسه–یه؟ شو زمان، گله‌سیدن اجره‌لگن بیر قاره قوش قرشیمده‌گی پست‌گینه دېوارگه کېلیب قۆنه‌دی.

[1] تۆپاری: جوده ساده، عادي، قیلویرلیکنی بیلمه‌یدیگن.

او کۆرینیشدن سان–سناقسیز چومالیلرنی بیر–بیر تېریب یېماقچیدەی شـَی بۆلیب توریبدی. رۆپەرەمدەگی دېوار اوستیده داقیٖیونس[1]دن قالگن بیر رادیو قۆییلگندی. بو گـَل آت مورچەلرنینگ حرکتی تېزلشیب کېتدی. بو قاره قوشلر چومالیلرگه تېگمسدن، یوزینی دېوار اوستیگه قۆییلگن رادیو تامان بوریب، کاساودەی قارەییب کېتگن پنجەلری ایله رادیو مورورەتینی[2] بورەماقچی بۆلدی. بیر–ایکـّی سیلتەدی. سۆنگ، رادیو مورورەتینی تومشوغی بیلن ایتره توریب غیقیللـتیب چۆقیدی. درّاو رادیو سنـّب کېتدی. «انقلاب کویی» باشلنیب کېتدی. اۆته تأثیرچن، زیلوارلی بو کوی کیشیده غلطی کیفیت توغدیرەدی. اۆشه کوینی هیچ قندەی سۆز بیلن افاده قیلیب بۆلمەیدی. مونی قرەنگ! انقلاب کویینی قاره قوشلر باشلب بېردیلر. ینگرەیاتگن کوی باشیمدن خیالیمنی اوچیردی. اۆیلشگه کوچیم، مداریم یېتمەی قالدی... مجازنینگ قهرمانلری بۆلمیش قاره قوشلر هم، چومالیلر هم موراساسیز[3] یشب کېلماقدەلر.

۲۰۰۵/۱۲/۳۰
شیربوروک، کیبیک – کانادا

[1] داقیٖیونس (دقیانوس): قدیم روم امپراتورلریدن بیری.
[2] مورووەت (موربت): گوتک، رادیونینگ آوازی و موجینی اۆزگرتیریش مقصددە بورەب قۆییلەدیگن پېچگینەسی.
[3] موراسا: اۆز ارا کېلیشوولی مناسبت؛ کېلیشوو، کېلیشووچیلیک.

٩. كۆز مونچاق

کۋز مونچاق

قۋش هۋکیزدېک‌کینه اېر–خاتین اېدیلر. بیر نرسه‌نی حسابگه آلمسه شو پـَیتگچه تورموشلریدن نالیگن یېرلری یۋق. حیاتگه اینتیلیب تینچ یشه‌دیلر. بیر نازبان بیر مراد، ایکـّله‌سی بیر–بیریگه مناسب قلـّیغ–کویاولر. یاش کېلین–کویاو تورموش قوریشگندن کېین بیر تیرناققه زار بۋلیب، باله کۋریشنی نېچه ییل کوتیشدی. نازبان بۋییده بۋلمه‌ی یوره‌بېردی. باله‌سیزلیک عذابی اونینگ تینچینی آلیب قۋیدی. نظریده یېتگن–یېتمه‌گن اونگه: «نېگه باله‌نگ یۋق؟» –دېیه یاتگنده‌ی اېدی. کۋچه–کۋی، قۋنی–قۋشنیلر آره‌لریده: «عیب خاتینیده‌میکن، یاکه مرادده‌می؟» –دېگن دوو–دوو گپلر. اوستیگه–اوستک، اېسکی تـَنیشلریدن زبیده بیر کونی نازباننی نې اېلتیب، نې کېلتیریب «بیر تیرناققه زار بختی قرا» –دېبدی له‌پنگلب. شو گپلرنی اېشیته‌بېریب، آخری اۋزینی گناهکار حس قیله‌یاتگن بۋلدی نازبان آی. باله کۋریش ایلینجیده قۋلیدن کېلگن بار حرکتینی قیلیب کېلدی. امید اوچقونلری هلی اونینگ یوره‌گیدن اوچیب کېتگنیچه یۋق. «هلی یم باله کۋره‌من دېدیم‌می، کۋره‌من!» –دېگن گپیده توریبدی. شو تاپده، دنیانینگ منه مېنمن دېگن دانشمندلری هم کېلیب: «آو خاله! اۋزینگیزنی مونچه قیینه‌منگ، اېزمنگ، روحینگیزنی یېمیریب یره‌له‌ی‌بېرمنگ، بیله توریب، بیر مظلوم و محکوم چقه‌لاقنی بو آشفته دنیاگه کېلتیریب اۋتیرمنگ، اۋبال بۋله‌دی. باله توغیب گناهگه قالیب نیمه قیله‌سیز آپه! نیمه‌گه دېگنده، بیر یاقدن قیرغین–برات اوروشلر، باشقه تاماندن بو آنه زمینده یېتیشماوچیلیک؛ کسل–بېمارلیک، خاتین–قیزلرنی

کم‌سیتیشلر، ناچارلیک، جنسي زۆره‌وانلیک، دیني، سیاسي ماجرالر، انسانلرنی قول قیلیب ساتیش، داری–درمانسیزلیک و اېنگ مهمی تعلیم و تربیه‌گه قۆل یېتمسلیک بېداد سالماقده. بیر اۆیلب کۆرینگ–ـه، شونده‌ی شرایطده باله‌سیزلیک‌نینگ اۆزی سیز اوچون بخت اېمسمی اخیر؟» –دېسه یم، کۆنه‌یاتگن احوالده اېمسدی نازبان.
نیمه قیلیبدی، بورنی آقیب، آیاق–قۆلی یره، یوزی–باشی دانه‌لب کېتسه هم بولرگه باله کېره‌ک! کمبغل عایله‌ده توغیلگن فرزندلرده اختیار بارمی؟ توغیله‌جک بونده‌ی باله‌لر البته که آته–آنه‌دن آلدین قوماندانلرگه، بچه‌بازلرگه اسقاته‌دی[1]... اولرنینگ بیر توزاغیگه ایلینسه بارمی، قوتیلیش‌نینگ یۆلی یۆق. بو یۆلنی بارسه کېلمس دېیدیلر.
آخری یاش عایله اۆغیل فرزند کۆریشدی. سوت اوستیگه ینه بیر اۆغیلگه آنه بۆلدی نازبان. سویونگنیدن جانی ایچیگه سیغمه‌یپدی. آلدیندن بېشیکنی چۆغده‌ی قیلیب یسب قۆیدی. تیلب آلگن ایکـّی‌گینه باله‌گه کۆز تېگمه‌سین قیلیب، بېشیگیگه قۆشه‌لاق کۆز مونچاق هم تقدی. حتـّا، آوچیلردن بۆری آشیغینی تیله‌تیب، کۆز مونچاق یانیدن اونی یم آسدی. بېشیککه قۆنغیر بخملدن طومارچه قیلیب باشی سریدن ایلیب قۆیدی. خورسندلیگیدن الـّه‌لری قۆشیققه اَیلنیب کېتدی. بو بیر کم دنیاده ارمانلری اوشلدی نازبان و مرادلرنینگ.
نیمه بۆلسه–ده، نازبان و مرادلر عایله‌سیده دنیاگه کېلگن گۆدکلر ییقیلیب، سوریلیب اولغه‌یدی؛ سویه‌گی قاتدی اولرنینگ. نازبان و مراد کوییب، یانیب تاپگن–توتگنلرینی شولرگه صرفله‌دی. باقدی، باوله‌دی.
***

غلام سخی و غلام نبی‌لر هم کتـّه بۆلیب، کمالگه یېتدی... اکه–اوکه هنوز آته–آنه قره‌ماغیده. نازبان و مراد اولرنینگ کېله‌جگینی اۆیلب، کۆزلری تیریکلیگیده، باش پنه

[1] اسقاتماق (اسقتماق): کېره‌ک بۆلماق، کونیگه یره‌ماق، ایش بېرماق.

حاولیسینی-ده، تیله‌کی اۉغیللری‌نینگ آتیگه رسمي‌لشتیریب هم بېردی. آته-آنه‌گه باشقه قیلردېک ایش قالمه‌دی چمه‌سی، ارمانیمیزگه یېتدیک، -دېیه یشب کېته‌وېردیلر. قره‌نگ که، چرخ-فلک اَیلنیب، اۉغیللر غلام سخی و غلام نبی‌لر اویلـنیشدی، باله-چقه کۉریشدی... اولر هم آته-آنه بۉلدیلر. آله خۉرجین اېلکه‌لریگه توشدی. کونینی کۉریب اۉز ارابه‌لرینی تارته باشله‌دیلر. کونلر اۉتیب، کتـّه عایله‌نینگ تینچی یۉقاله باشله‌دی. سېکین-استه آته-آنه اۉز اوییده آرتیقچه‌لیک قیلدی. غلام سخی و غلام نبی آته-آنه‌گه غیري‌لیک قیله باشلشدی. آته-آنه‌نی بیر چېتگه سوریب قۉیلدیلر. آش-ناندن هم رزقلری اوزیلدی. اولر اۉز اویلریده سیغیشمه‌ی قالدی آخر عاقبت.

باریب-باریب، اۉغیللرنینگ قاره قازانلری اَیری-اَیری بۉلدی. هر کیم اۉز کولچه‌سیگه آلاو تارته‌یاتگن بۉلیب قالدی. آلدی-قاچدی، میده-چویده گپلر کۉپه‌یه کېتدی. آته-آنه‌گه قیا باقمس بۉلیشدی بیر کونگی تیله‌کی اېرکه‌تای اۉغیللر. بیر تیشلم نان، بیر کاسه قاره یاوغان شوروه‌نینگ هم کېتی تقه-تق اوزیلدی. کېکسه‌یيب قالگن آته-آنه آچرچیلیک تارته باشلشدی. بې‌شام باش قۉیه بېردیلر. آخری تونشگه اۉزلریگه تعیین خانه تاپه‌آلمه‌ی، یېر-خاتین اَیوان‌نینگ بیر چېتیده بیر-بیری‌نینگ پینجیگه[1] کیریب، توننی کونگه اولب چیقه‌دیلر. یاستیق هم یۉق. یاشی بیر یېرگه باریب قالگن آته-آنه «شونیسیگه یم شکر!» -دېیه تیشنی-تیشگه قیسیب، یشب توریشیبدی بیر عمللب. قۉنی-قۉشنیدن آش-آوقت اوله‌شیله‌دی هر قله‌ی.

موسیچه‌دېک‌کینه نازبان مامه اوی دېواریگه تـَیه‌نیب، کۉز یاریغیده اۉتین-چۉپ، تقیر-توقیر، پتـّی-ستـّیلر آستیده قالیب کېتگن اۉشه بېشیکنی تاپیب آلیب، سودرب-سودرب، چنگی چیقیب یاتگن برنده‌نینگ آخریگه اېلتیب، ایکـّله‌سی یشه‌ی تورگن جایده، بېجیریم‌گینه قۉیدی.

---

[1] پینج: کیمسه یاکه نرسه‌نینگ یانی، بیقینی؛ بغری.

چالی مراد بابا غمگین بیر کۆرینیشده:

- کمپیر! نیمه قیلەسن اېسکی بېشیکنی سودرب، -دېدی هارغین بیر آوازده، اۆنگ قۆلینی پېشانەسیگه توتیب تیکیلرکن.

- نیمه قیلردیم چال، اۆزیمیزگه پرده بۆسین، باش پنه بۆسین دېیمن. بیر یاغیمیزنی یاپه تورسین-ده، -اېشیتیلر-اېشیتیلمس آهنگده، -منه ایکـّی تامانیمیز دېوار، بو طرفیگه بېشیک قۆیەمیز. توشیندیزمی اېندی؟ -دېدی چالیگه.

برنده بورچگیده ایکـّی کیشی سیغردەی جای قیلیندی. اېسکی-توسکیلرینی تەشیب، او یاق، بو یاقلرینی یاپیب آلگندەی قیلیشدی. اېسکیراق لتـّه-لوتـّەنی اولب-قورەب، تېپەلریگه تیکسەلر، نق جۆگیلرنینگ اوییگه اۆخشر اېدی.

مراد بابا تیرسگینی بوکیلگن کۆرپەچەگه بېریب، یانباشلەیاتیب:

- قریلیک اېکن، کېچقورون توشەبېریشی بیلن آدم‌نینگ وهیمەسی آرتیب، اویقوسیزلنرکن. توندن قۆرقەدیغان بۆلیب قالیبمن کمپیر! -دېدی.

- گپینگیزده جان بار چال! مېنینگ هم باشیمگه ارواحلر گیر-گیر اَیلنیب تورگندەی گۆیا، -دېدی قاشلری چیمیریب تورگن، بۆیی بوکچەیگن نازبان کمپیر.

بایەگی بېشیک اېندی اولرگه باشقه معنا کسب اېته باشلەدی. چال-کمپیرنینگ نظریده اۆشەگینه بۆشب قالگن بېشیک، مونگلی تېبرەنەیاتگن کهنه دنیاگه اۆخشب کېتر اېدی. بېشیک یېر کرّەسی سینگری یخشیدیر، یاماندیر هر بیر تیریک جانزادنی اۆز بغریگه آلەدی. بېشیک ینه آنه سیّارەگه اۆخشب، کېلگوسی نسللرگه اۆز کۆکسیدن جای بۆشەتیب تورەدی. بېشیک هم یېرگه اۆخشب بۆش قالمەیدی.

بېشیک یانیده اۆتیررکن چال-کمپیر سۆنگگی یریم نانینی بیر کاسه سوو بیلن یېب توگتدیلر. اولرنی بوندن بو یاغی — کېلەجگی قیینەماقده اېدی. آته-آنه هم قۆینی بۆشب قالگن شو بېشیککه اۆخشەیدی. اېندی بېشیککه هیچ کیم‌نینگ ایشی توشمەیپدی. بوگینه بېشیکنی زاره تېشه، بالته کۆترگن کیر قۆللر غیژدەلب تشلمەسه،

یاقیب، یاندیریب یوبارمسه ابدی کاشکی، دیدی چال-کمپیر. هلی، آنه الـّهسی‌نینگ ایسّیق، یاقمیتای و پاریم‌گینه صداسی اۆره‌لیب توریبدی بو بیشیکده. بیشیک‌نینگ یاغاچلریگه مه‌یین‌گینه اوریلگن آنه‌نینگ نالیشلری ساچیلیب یاتیبدی. چقه‌لاق‌نینگ اینگیللب ییغلشلری، قیقیردب کولیشلری-یو شۆخلیکلری شو بیشیک فضاسیدن یاغیلیب توریبدی هنوز. بیشیکدن آنه‌نینگ هیدی همان دماغلرگه اوریلیب، حضور-حلاوت بغیشلب توره‌دی. بیشیک‌نینگ سویه‌گینی ققشه‌تیب، زیرقیره‌ته‌یاتگن نرسه - بیرگینه یالغیزلیک. ویرانه‌گه اۆخشب هاووللب قالیشدن قۆرقه‌دی بیشیک... بو بیشیک آته-آنه اوچون هم اولکن دنیا، همده ججـّی‌گینه کلبه. بیشیک بیلن باغلیق خاطره‌لر چال-کمپیرنینگ روحینی کیمیریب باره‌یپدی. هلی آلدینده یششدن بار. قنده‌ی قیلیب کون کیچیریش، نیمه ییب-ایچیش مسأله‌سی، کیینیش، یاپینر، تۆشه‌نرلری توریبدی هلی آلدینده.

پینه‌کی قیلیشدن بورون چال-کمپیر بوندن کیین قنده‌ی قیلیب رۆزغار تیبره‌تر مسأله‌سیده باش قاتیرماقده ایدیلر.

- منه اۆغیللریمیزنینگ دسترخوانیده تۆکیب قۆییلگن رزقیمیز هم توگه‌دی. نیمه قیله‌میز ایندی کمپیر؟ بیلدن کوچ کیتدی، کۆزدن نور. آیاغیمیز گۆر لبیگه باره‌ی دیب تورگن بیر پـَیتده نان گدایی بۆلیشدن اسره‌سین، -دیدی چال کمپیریگه گپ تشله‌گن بۆلیب.

- خی اۆیله‌منگ، خدا پاشا! «نان گدایی بۆلسنگ بۆل، جای گدایی بۆلمه» -دیگنلر. اۆزی تیشیب قۆیگن تاماغنی بیر لقمه نان بیلن سییلر اخیر، -دیب قۆیدی کمپیر.

- قیزیغ گپیره‌سن کمپیر، هلی آسماندن بیر نرسه تشله‌گنینی هیچ کیم کۆرمه‌گن. عکسینچه، میلیونلب آدملرنینگ عذاب-عقوبت ایله خۆرلنیب اۆلیشینی کۆریب توریبدی پروردگار. مین دنیانینگ عذابلرینی شو قادر مطلقدن کۆره‌من. اونگه شولر یاقه‌دی شیکیللی، یۆقسه نیگه همّه یاقنی گلستان قیلیب قۆیمه‌یدی؟ بیزنی مونچه‌لر سینب نیمه

قیلەدی یرەتگن؟ همّەسینی اۆزی بیلەدی-کو! -کمی-کۆستینی مپندن سۆرەمەیدیمی؟ اَیتیب بپرردیم قـَیته بندەلرینگگه ایشانمه دپب. بیزنی هم بوندن بتر قاره کونلرگه سالرمیکن تنگریم؟ انه شوندن قۆرقەمن کمپیر.

- نیمه، سیزده آی کۆریبمی؟! باشقەلردن بیرار آرتیق جایینگیز بارمی یاکی؟ گپیزدی قره نگ-ـه!

- تپشیک تاماغنینگ غلبەسی کۆپ اپکن کمپیر!

- بیراونینگ محنتینی-کو قیلیشگه یرەمەیمیز. تیلمچیلیک قیلەمیز-ده.

بابا:

- ایش قیلیب تـَنیش-بیلیشلردن اوزاقراققه بارەیلیک، کۆرگن- بیلگنلر فلانیلر گدایلیک قیلیب یوریبدی، دپمەسینلر تـَغین. هر حالده محلەده اۆزیمیزگه یرەشه آبروییمیز بار اپدی بیر زمانلر. تۆغریمی؟ شو گپنی اپسدن چیقرمەیلیک کمپیر!

مامه هم کۆز یاشلری جـَودیرب:

- میلی! نه چاره، -دپدی چالیگه.

- اۆکسینمه، کۆز یاشی قیلمەگین کمپیر! منگلەییمیزگه یازیب قۆییلگن اپکن شو کونلر. تقدیرنی تـَیبیر قیلیب بۆلەدیمی؟

- بالەنگدن تارت دپگن اپکن خداییم، -دپدی کمپیر، چوقور آه تارتیب.

- اۆزینگنی باس، کۆز یاشی قیلمه، -قۆلیدەگی رومالی بیلن کمپیری‌نینگ کۆزلرینی اَریتدی، -قۆلیمیز کلته بۆگن مینن، تیلیمیز قیسقه اپمس. آدملرگه یپدیرگنمیز وختیده، -دپدی چال... غیرتی جوش اوریب.

-بو زمانلرده: «بار اپدی، بار اپدینی قۆیینگ؛ منه، بار-باردن گپیرینگ»، دپیدی آدملر. شوندەی بیر پـَیتده یشەییمیز چال، -دپدی مامه قلتیراق آوازده.

توننی بیر عمللب اۆتکزیشدی چال-کمپیر. بابا اپرتەلب توریب نمازینی اۆقیب آلدی. اپر-خاتین بیر-بیریگه تیرکەشیب، کۆچەگه چیقدیلر. مامه کوموش رنگ کتـّه

قرسی‌نینگ بیر اوچی بیلن باشینی تنغیب[1] باغله‌دی. بابا اېسه بۆز سلـّه‌سی‌نینگ قیستیریلگن پېچینی توشیردی. عصاسینی قۆلیتیغیگه توتیب سییره‌ک ساقالینی برماقلری بیلن تره‌دی. کمپیر چالی‌نینگ قۆلتیغیگه سویه‌نیب، ایکـّله‌سی سېکین آدیمله‌ی باشله‌دی.

جمعه کونی اېدی. قویاش آپـّاق اېته‌گینی یایمسدن-آق، اېرته‌لب چال-کمپیر تیلمچیلیب قیلیشگه، اونچه اوزاق بۆلمه‌گن جمعه بازار شهریگه یېتیب آلدیلر. شهر گـَوجوم اېدی.

دوکانلر قرشیسیده‌گی اَریقلردن اۆیناقله‌گنچه، اۆره‌لیب، بوره‌لیب شلبـّا سوولر آقر، اېرته‌لبکی شمال اېپکینلریدن مجنون تال، آق‌قه‌یین، غوجوم و خیمچه توتلر یاله‌لری اېگیلیب اۆینشه‌یاتگندی. ساتووچیلر بیلک-بالدیرلرینی شیمَرگنچه، تونیکه ایدشلرده سوو سېپیب، دوکان آلدی چنگیمسلیک اوچون توپراقلرنی یاتقزه‌یاتگندی. آت-اېشکلرده اوزاق-یقینلردن کېله‌یاتگن بازارچیلر آقیمی هم کوچه‌یگندی. سماوارلردن، قویوق توتونلر کۆککه اۆره‌له‌یاتگن اېدی. باشلریده سېبت کۆترگن نانبایلر : «آلیب قالینگ، منه ایسـّیق نان» -دېیه رسته‌لر بۆیلب نانلرینی ساته‌یاگندی. دوکاندارلر چارپایه‌لر اوستیده کرسیلله‌گن کنجد حلوانی سیندیرر، قندلتچی‌نینگ[2] قۆلی-قۆلیگه تېگمه‌ی ساچ حلوا، کله قند، تیشلمه، تُرشک، پسته، باداملرنی چقـّان-چقـّان ترازیگه سالیب پولـله‌ماقده اېدی. یۆل یاقه‌سی بۆیلب، سوداگرلر بۆجی، شال، بۆریا یاکه، پلاستیک قاغاز تۆشب، کیمدیر جیبیده، کیمدیر زغیر یاغی، باشقه بیراو قوروت، قوروق مېوه‌لر؛ ینه کیمدیر سچاقلریگه گـُل سالینگن ایشتانباغ ساتماقده اېدی. مۆترلر غیز-غیز اۆتیب توریبدی. اوسته تېمیرچیلر تق-توق، گرس-گورس قیلیشیب، رۆزغار بویوملری یسه‌ماقده. بازار-

[1] تنغیماق: محکم سیقیب، اۆره‌ب، اَیلنتیریب باغله‌ماق؛ چندیماق.

[2] قندلتچی: قناد.

ده، هر کیم بیر نرسەنی آلیش یاکه ساتیش بیلن بند. کون بۆیی غله–غاوور آوازلر بازاردن اَریمەیپدی.
چال–کمپیر بازار رستەلری بۆیلب تیلمچیلیک قیلەی دېسه، گدایلر ادبیّاتیدن، یعنی تیلمچیلر ایشلتەیاتگن سۆزلردن بیخبرلر. «بیز اۆغیللریمیز قۆلیدن کۆچەگه هیدەلدیک، آچ–نهار، دربدر بۆلدیک» –دېیشگه تیللری بارمەیدی. آدملرنینگ یورەگینی سَری‌یاغدەی اېریتەیاتگن جملەلر توزیب، تیلمچیلیک قیلیشنی اېپلەی‌آلمەیدیلر. آدملردن یاردم سۆرەشنی بیر–بیریگه سالیب، کوننی هم اۆتکزیب، نامراد بۆلیب، آخری اویلریگه قَـیتیشگه مجبور بۆلدیلر. تینکه–مداری قوریگن اېسه–ده، چال–کمپیر تېبرەنه–تېبرەنه یۆلگه روانه بۆلدی.

****

چال–کمپیر حاولیگه کیرماقچی بۆلیب اېدیلر هم که، ایچکریدن ناتَـنیش آوازلر اېشیتیلدی. بالەلر قیی–چوو سالەیاتگندی. درّاو حاولی دروازەسینی آچیب، تۆغری ایوان چېتیده قۆییلگن بېشیک تامان، اۆز کلبەلریگه کېلەبېردیلر. بیردن قَـیسیدیر خاتین شنغیللەگن آوازی بیلن:
– آوو قَـیگه بارەیپسیزلر؟ تیلمچیلیک قیلماقچی بۆلسنگیز کۆچەده تورمەیسیزمی؟ بیر بُرده ناننی خدا یۆلیده اۆزیمیز آلیب باریب بېرردیک» –دېدی تروەقەیلب[1].
کمپیر اېسه اۆغیللری‌نینگ آتینی بیر توتیب:
– «آاا غلام سخی، غلام نبی! بۆلرینگ کیم؟»، –دېدی.
اۆغیللریدن آواز چیقمەدی. اوندەگەچه، بیر اېرکک کیشی‌نینگ:
– حاولی بیزنیکی، بیز ساتیب آلدیک، اۆغیللرینگیز باشقه شهرگه کۆچیب کېتدیلر بو یېردن! –دېگن دۆریللەگن تاووشی اېشیتیلدی.

---

[1] تروەقەیلەماق: یلپەیماق، لەپنگلەماق.

اوی ابِگه‌لری «چیقینگلر، چیقینگلر!» قیلیشیب، چال-کمپیرنی زۉرلب، سوریب چیقردیلر حاولیدن. بۉلیب تورگن وضعیتدن حیرتده قالگن مامه زار-زار ییغلشگه کیردی و بشیگینی آلیب، کۉچه‌گه چیقیشدن اۉزگه چاره تاپمه‌دی.

چال-کمپیر نیمه قیلرینی بیلمه‌ی تشقریده قاتیب قالدیلر. ایکّـی ساعتلردن کېین تون قاره پرده‌سینی شهر اوزره تۉشه‌دی. منه، نان گدایلیک یېتمه‌گنی‌دېک، جای گدالیک هم بولرنینگ یاقه‌سیدن اوشله‌دی. ابِندی بولر قـَیگه بارسین؟ قه‌یېرده اوخلشسین؟ آسمان بلند، یېر قتـّیق.

چال-کمپیر بِشیک‌نینگ ایکّـی تامانیدن اوشله‌شیب، جاندن عزیز محله‌نی ترک قیلیب، او یېردن کۉپ هم اوزاق بۉلمه‌گن «غریب آته» زیارتی سَری یۉل آلدیلر. قاش قاره‌یمه‌ی توریب، اولر زیارتگه یېتیب، کملیکلری کېلیب، هۉنگ-هۉنگ ییغلب، سغـَنه‌گه[1] آیاق باسیب کیریشدی. چال-کمپیر اۉتیرگن جایلریده، هنسیره‌شدن تۉختب، اۉلگنلر روحیگه دعا قیلیب، یوزلریگه فاتحه تارتدیلر.

مامه تپ-تقیران یېرگه اۉتیریب، مقبره‌ده‌گی جِن چراقنی یاقدی. اۉغیللرینی ابِسلب کۉز مونچاقلر و بۉری آشیقلرینی سیلب-سیلب، تبرّک سنب کۉزلریگه سورتیب اۉپدی. باله‌لرینی ساغینیب، یادلب، تۉییب-تۉییب ییغلشدی ایکـّله‌سی. کوچی-مداری کېتگن آنه قۉلیگه درخت خیمچه‌لریدن سوپورگی یسب زیارت تېوره‌گینی بیر سیدره سوپوریب، سیپریب چیقدی. چال-کمپیر انه‌شو «غریب آته» مزاریده مجاور بۉلیب، یشب توره‌بېردیلر. زیارتچیلر اَته‌گنلرینی تشلب، شوگینه نوراني قریه‌لرنینگ بیر هاووچ دعاسینی آلیشگه احتیاج سېزدیلر.

زیاترچیلر «غریب آته» مزارینی ابِمس، کۉپراق قریه‌لرنی ابِسلب، شوگینه بشیککه اخلاص قۉییب، یخشی-یامان کونلریده اوندن کۉمک سۉره‌گووچی بۉلدیلر. آدملر

---

[1] سغـَنه: مقبره.

زیارتگه «بېشیک آنه»، دېیه ایکـّینچی نام بېریشدی. هر توس متاعلرنی، تورلی نـِیتلر قیلیب، بېشیککه ایلیب کېته‌یاتگن بۉلیشدی آدملر. تیرناقلریگه زار آته–آنه اۉغیللر هجریدن ییلغه‌ی–ییغله‌ی کۉر بۉلدیلر. شو «غریب آته» زیارتیده دنیادن کۉز یومدیلر. بلا–قضالردن آمان قالگن بېشیک انه‌شو سرسان–سرگردان چال–کمپیردن یادگار بۉلیب قالدی.

اوکتوبر، ۱۹۸۳
تاشکېنت

١٠. ئوچرەشوو

اوچره‌شوو

اوشبو حکایه تخمین ۱۷ ییل بورون یازیلگن بۋلیب، اۋزیده کۋپ حقیقتلرنی مجسّم اېتردی. اونی بیر قـَیته اۋقیب چیقیب یوره‌گیم ویران بۋلدی. قۋرقیب کېتدیم راستی گپ. بو حکایه روحیتیمگه قتـّیق تأثیر قیلدی. بې‌اختیار کۋزلریم یاشلنیب کېتدی. یوره‌گیم بېتلـمه‌دی. حکایه جاییده یۋق قیلدیم. اَیریم دۋستلر «یخشی بۋمبدی...» –دېییشدی. اېندی اۋبال بۋلمه‌سین اوچون مذکور حکایه‌نینگ عمومي مضمونینی بیان قیله‌من. اورجینالی‌نینگ اۋرنینی باسه‌آلمسلیگی انیق.

راوي اَیته‌دیر:

ساووق یورتده یشه‌گنیم اوچون کۋپلب واقعه–حادثه شو ساووقده یوز بېرگنیگه تانیق[1] بۋلگنمن. کېلینگ اولردن بیرینی اَیتیب بېره‌ی: اېرته‌لب بروقت اویدن چیقیب، بسلر بېکتیگه باریب آلدیم. آسمان قباغی آسیق، کۋکده هیچ نرسه کۋرینمه‌یدی. ماوي آسمان دماغیدن ایزغیرین نفسینی تره‌ته‌یاتگندی... نیمه بۋلسه هم تکنالوژی برکتیدن شرایطلر زۋر بۋلگنی اوچون آدملر قهره‌تان ساووقلرده اذیت چېکمه‌یدیلر.

---

[1] تانیق: شاهد، گواه.

تۆرت یریم دقیقه اۆتیب ایدی یم که، بس کېلیب قالدی. نمره‌سی «۷» بۆلیب، قاره‌متیر قیزغیش توسی بار ایدی. بس‌نینگ ایچی ایسّیق، اۆریندیقلری یومشاق، آینه‌لری تیپ-تینیق. اوچته یۆلاوچی بس‌نینگ اوچ جاییگه اۆتیریب آلیشگن، اۆز خیالی بیلن منزللریگه تامان کېته‌یاتیر ایدی. مېن بۆلسم شو بس‌نینگ آخریگه باریب اۆرنشدیم. یۆلیم سهل اوزاقراق؛ قیرق یېتّـی دقیقه‌ده یېتیب آلیشم کېره‌ک ایدی.
کېته‌یاتیب، قالاق یورتلر بیلن بو رواجلنگن مملکت اۆرته‌سیده‌گی تفاوتلرنی قیاسلب کۆره‌من؛ عقلیم شاشه‌دی. بیلیم و دانش عوضیگه قۆلگه کېلگن بو یوتوقلر-و، بې‌حساب امکانیتلرنی کۆریب اۆیگه باته‌من. بۆینیگه‌چه خرافاتگه کۆمیلگن اۆلکه‌لرده انسانلر نې-نې مشقتلرنی تنـیده توییب، قیسقه عمرلرینی رنج و عذاب بیلن باشدن کېچیریب، آخری اۆلیم‌نینگ چنگه‌لیده اېزیلیب جان بېره‌دیلر. بسگه چیقیشیم بیلن منه شو اۆی-فکرلر مییه‌منی اشغال اېتدی. آخری باشیم قاتیب اۆیگه چۆمیب قالیبمن. یریم اویقی، یریم هوش حالتیده‌من.
شو پـَیت کۆز اۆنگیمده بیر نرسه شرپه[۱] سالگنده‌ی بۆلدی. ایلغر-ایلغه‌مس[۲] تصوریمده کفنلی بیر مرحومگه اۆخشه‌دی. خیال قناتیده تفکّر افقلریده پرواز قیلیب بارماقده‌من. بیر پـَیت شو شرپه کۆزلریمگه انیقراق کۆرینیشده؛ قره‌سم یانیمده اۆتیریبدی – نق اۆلیک‌نینگ اۆزی. قۆرقیب کېتیب یا پیریم ایی! -دېدیم. کیم‌سیز؟ بو یېرده نیمه قیله‌سیز؟ مېنگه نیمه ایشینگیز بار ایدی...؟ -دېیه سۆراققه توتدیم اونی.
جواب قیلمسدن او هم مېنی سۆراق قیله باشله‌دی. مېن بو وضعیتدن، مرحوم اۆلیکخانه‌دن قاچیب چیقمه‌گن بۆلسین تـغین، دېگن اۆیگه باردیم. یۆق، یۆق!!! اونده‌ی بۆلیب چیقمه‌دی.

---

[۱] شرپه: قولاققه چلینر-چلینمس تاووش؛ کیمسه یاکه نرسه‌نینگ غیر-شیره، بیلینر-بیلینمس قاره‌سی، افاده‌سی؛ شونده‌ی سایه.
[۲] ایلغه‌ماق: عقل، کۆز، قولاق بیلن سېزماق.

... شوندن سۉنگ ایکـّیمیز دۉست بۉلیب آلدیک. اۉلیک‌نینگ برچه سۉراقلریگه جواب بېردیم. بیر-بیرگه ایشانیب ایستلگن نرسه‌نی سۉره‌ی‌بېردیک. مېن مرحومدن کۉپ نرسه سۉره‌دیم. رحمتلر بۉلسین اۉلیککه برچه سۉراقلریمگه جواب بېرگنی اوچون. بیراق، بیر سوالیمگه جواب بېریشدن باش تاوله‌گن اېدی.

اۉشه کونلر قۉلیمده بیر مجله توشگندی. اونده بامیان بوداسی هیکلی صورتی توشیریلگن بۉلیب، قیزیق معلوماتلر چاپ قیلینگن اېدی. مرحوم هم مجله‌گه کۉز قیری سالدی. اۉلیک‌نینگ کۉزیدن آققن یوم-یوم یاشلر مجله بېتیده‌گی بودا هیکلینی هۉل قیلیب تشله‌دی... حیرتلندیم!

اۉرته‌میزده ساغینچ-دۉستلیک رشته‌لری قتـّیق باغلندی. مېن اونگه: سېن هم یالغیز، مېن هم یالغیزمن. کېل آنده-سانده شو غربت‌آبادده اوچره‌شیب توره‌یلیک، -دیدیم. او هم:

- «میلی، راضی‌من. سیزدېک دردکش دۉست تاپگنیمدن باشیم کۉککه یېتدی...، - دېب خورسندلیک بیلدیردی.

بسدن توشماغیمگه بېش دقیقه قالیب اېدی. مېن مرحومدن: اېندی خیرلشه‌میز، کۉرگنده کۉرشگونچه، -دېدیم. او یم:

- میلی اې تیریک انسان! حیات‌نینگ قدریگه یېت، -دېب اېدی که، یالبواریب اوندن نېگه برچه سۉراقلریمگه جواب قیلدینگ؛ نېگه یورتینگنی مېنگه تـَنیشتیرمه‌دینگ؟ - دېب سۉره‌دیم.

- نیمه‌نی سۉره‌سنگ سۉره عزیز دۉستیم؛ مېندن وطنیم حقیده هیچ نرسه سۉره‌مه، سۉره‌ب بغریمنی اېزمه، -دېدی.

ایکـّیمیز هم بیر وطندن اېکنیمیزنی بیلیب توریبمیز. مېن یورتیمنی اَیتیب، تـَنیشتیریب، اویـتگه باتسم؛ او یورتی حقیده لام-میم دېمه‌ی سکوتگه چۉککن اېدی. قۉللریم بیلن

باشیمنی چنگلله‌گنچه اۆیگه تالدیم. سۆل تامانیمگه باقیب قره‌سم جایی بار و جولی یۆق.

دسمبر، ۲۰۰۷

شیربوروک، کیبیک - کانادا

١١. قلدیرغاچ

قلدیرغاچ

بهار کۆرپه‌ده‌ی یم–یشل سېپینی دشت و دله، باغ و راغلر، کۆپچیب یاتگن ییلاولرده یایه باشلگن کونلر اېدی. تانگگی مه‌یین یېللر اۆت–اۆلنلرنی «بۆلدی اېندی! هی تورینگیز، هی تورینگیز!!!» –دېیه قیتیقلب اویغاته‌یاتگندی. شودیرینگلر تونده ییققن تیپ–تینیق دُرلرینی غنچه‌لر قولاغیگه تامچیلب–تامچیلب تامیزه‌یاتگن آنلر اېمسمی؟! گل–چېچکلر قییغاس[۱] آچیلگن پـَیت؛ داو–درختلر اۆز شاخچه‌لریگه اینجو شاده‌لر آسیب آلگنده‌ی جلوه‌لنردی. یشیلگه بورکنگن درختلر شمال اېپکینیدن شۆخ تۆلقینلر بغریده چـَیقه‌لیب توررد‌ی. طرفه رنگلرگه چه‌ییلگن کپه‌لکلر قناتی قویاش‌نینگ یریم نورلری آستیده تاولنیب–تاولنیب، یلتیره‌ی‌دیر اېدی. سَیراقی قوشلر کۆکلم نغمه‌لرینی تینیمسیز ترنـّم اَیلب تورر، چومچوقلرنینگ چوغورلشلری، قـورت–قومورسقه‌لرنینگ یېر اوزره قیمیرله‌ی باشله‌گنی، کیشیلرده بهاري کیفیت اوله‌شیلگنی شونده انسانلر یوزیدن بیلینیب تورر اېدی.

اوییمیزدن سوغدی کۆتریلگن بۆلسه–ده، اوزون قیش‌نینگ آغیر یوکیدن قالگن ساووق شرپه‌لرنی، ایس چراغیمیز «نری بار، نری بار» قیلیب اۆز باشیدن اوزاقلشتیره‌یاتگنده‌ی گۆیا. تېمیر ایس چیراق‌نینگ یوزینی یېر یاغی‌نینگ کویه‌سی خیره‌لشتیرگن. چیراق‌نینگ تېپه قسمیده فیلته‌دن کۆتریله‌یاتگن قویوق توتون کویه باغلب کېتگندی. قارانغی توشیشی بیلن انه‌شو تېمیر ایس چیراق بیزنی اۆز اطرافیگه چارله‌یدی. غیره–

[۱] قییغاس: همه‌سی برابریگه، یاپـّه‌سیگه، شیغه.

شیره یاغدوسیده آوقتیمزنی یېب آله‌میز–ده، بیر–بیریمیز بیلن غیدی–بیدیلرنی تؤخته‌تیب، یاستیق اوروشی قیله‌میز. بیر پس اؤتیب، کولگیلریمیز ییغیگه اَیلنه‌دی قاله‌دی. آنه‌میز بقیر–چقیرلریمیزدن قولاغی قامتگه کېلیب، داد–وایگه توشیره‌دی. اؤیین–کولگی، ییغی–سیغی، آچ–تؤقیمیز بیلن بیزنی اؤز بغریگه آلگن شوگینه اوییمیز علیحده بیردنیا ایکن.

شو بهار کېزلری عایله‌میزگه بیر جفت قلدیرغاچ کېلیب قؤشیلدی. نق تېپه‌میزده، اېندی چیغ سالینیب، سوواقدن چیققن خانه‌میز بالاری‌نینگ کاوه‌گیده این قوریش حرکتیده بو قوشچه‌لر. بو حالت، بیزگه دنیا ایچیده ینه بیر دنیا قوریلگنده‌ی توییله‌دی. شونده آنم منه بو قؤشیق و اَیتیملرنی بیزگه اَیتیب بېرگندی:

اوچیـــــــب کېلر قلدیرغاچ،
اونگه اېشــــــیگینگنی آچ.
قناتلری قـَیریلـــــــــگن،
گله‌ســـــیدن اَیریلگـــن.
بېش کون کؤکلمده مهمان،
سېویب بؤلینـــگ مهربان.
سوو ایچـسنـگ قؤلیم تباغ،
اوییم سېنـــگه یشیل باغ.
قلدیرغاچـیم، قــــلدیرغاچ،
قاپ–قاره ایـلادن قـــاچ.
...

بو قلدیرغاچلر اوچی اچّـه و اینگیچکه قناتلرینی یازیب حاولیمیز فضاسیده، بیر یېرگه قوییلیب، بیر آسمانگه شدت بیلن مستانه اوچیب کؤتریلردی. بیر نېچه بار اوییمیزگه کیریب–چیققن بو قلدیرغاچلر، کېچه‌گینه خانه‌میز تېپه‌سیده اؤزیگه این قوره‌من، دېب

جای بېلگیلب کېتگندی. اېندی اۉشه بالار کاوه‌گیده یریم دایره‌سیمان اویی‌نینگ چیزمه‌سینی تیکلش اشتیاقیده اېدی بو ناز قوشلر.
قلدیرغاچلر این قورگنی اوییمزگه تېز–تېز قتنه‌ی باشله‌گنلر. قره‌سم اولر ایلک کونی قۉیینینی بالارگه بېریب، بېش–اۉنته‌چه خس–خـَشکنی بیر–بیریگه قه‌لشتیریب، یامغیر لایی و آغزی‌نینگ سۉلـَگی بیلن قاتیریب چیقیشه‌یپدی، و تیللری اوچی بیلن اویه‌گه پرداز بېریب، بېزه‌ماقده‌لر. ایشلری توگه‌گچ، قوشچه‌لر اوخلشگنی وقتینچه‌لیک مکانلریگه قـَیته‌یاتیر. هه‌دېمه‌ی قویاش یوزیگه کول رنگ پرده‌سینی تارتدی.
آنم طاقچه‌ده‌گی اېسکی ایس چراقنی یاقدی. عایله‌ده بیر اۉزیمیز. آنم قلدیرغاچلر خاصیتی حقیده کۉپ حکمت بیلردی. اۉشه‌لردن گپیره باشله‌دی شو آقشام:
– قلدیرغاچلر بهار و کۉم–کۉک طبیعتنی جوده سېویشه‌دی. بوگینه قوشچه‌لر اۉته عقللی، تېز اوچر، بی‌آزار، کۉچمنچی بۉلیشه‌دی. قلدیرغاچلر آلیس–آلیس یورتلردن، قیشلاقلر، اۉلکه، شهر و مملکتلر، حتـّا قطعه‌لر آشه انسان مهری بیلن قاریلگن بهار هیدینی اېسلب، یۉلگه چیقیشه‌دی... –دېردی آنم.
قلدیرغاچلرنینگ قۉنغیراق‌دېک آوازلری، خودّی تام بالارلریدن باشیمیز اوزره یومشاق یاغیلیب، قـَیتیب اوی دېواری بېتیده عکس صدا تره‌ته‌یاتگندی. الیکـَین چیراق‌نینگ خیره یالقینلری آره‌سیدن قلدیراغچلرنینگ ینگی قوره باشله‌گن اینیگه تیکیلیشیب:
«قلدیرغاچلر خوش کېلیب‌سیز! عشق بیلن قورگن عمارتینگز مبارک و بردوام بۉلسین عزیز قوشچه‌لر!» –دېیه تیلکلر تیله‌یمیز. تون و کون اۉز مرامیده اَیلنیب توریبدی. وقت اۉتیب، تون اۉرنینی کونگه بۉشه‌تیب بېردی. تانگ–سحردن قلدیرغاچلر «چوغور–چوغور» قیلیشیب، اوییمیزگه آلدین–کېین اوچیب کېلیشدی. اوی بالارلریگه باریب سېکین قۉندیلر.
قۉش قلدیرغاچلر تومشوغیده تشیب کېلگن خس–خـَشکلرنی بیر دانا معمارگه اۉخشب قاریب، قوریش ایشیگه دوام اېته‌وېردیلر. افتیدن این‌نینگ توگه‌مه‌گن جایی قالگن.

میتــّی‌گینه آیاقچه‌لری بیلن یامغیر سوویدن پیدا بۉلگن کولمککه قۉنه‌آلمس اېکن، اولر اوچه‌یاتیب آغزیگه سوو و لای آلیب کېلیب، اویه‌سینی تېکیسلب پرداز بېرماقده.
اېرته‌سی کون هوا بیتیب، بیر آز مامه‌قلدیراق[1] بۉلدی. تـغین، شریللتیب قوییب بېردی. شونده هم قلدیرغاچ‌نینگ تېز–تېز قتنب اوی قوریشی اَریمه‌ی توریبدی. آدم بنا سالگنی کبی بیز بیلمه‌گن میده–چویده ایشلری کۉپ بۉلسه کېره‌ک. اولر شو گۉزل فصلده تخم قۉییب باله آچیریش ایلینجیده. دنیاگه کېله‌جک پۉله‌پانلرنی[2] پروازگه شَی قیلماقچی و رۉزغارنی انه‌شولر بیلن بیرگه تارتیشنی اۉیله‌یاتگندی چمه‌سی.
اۉن کونگه یېتر–یېتمس قلدیرغاچلر مشت‌دېک‌کینه چیرایلی اویه‌سینی قوریب بیتکزیشدی. قوشچه‌لرنینگ اوسته‌لیک بیلن قوریلگن کوموش رنگ اویه‌سی یریم آی کبی اوی بارلاریدن کۉرینیش بېره‌دی.
بو آقشام قلدیرغاچلر تشقریگه اوچیب کېتمه‌ی اویه‌سیده قالیشدی. آنم قولیده‌گی نم تارتگن گوگرد بیلن الیکَـین چراقنی یاقدی. چیراق‌نینگ یالقین–نورلری آرتیده، آنه قالدیرغاچ کوموش رنگ اویه‌گینه‌سیده، اېرکگی‌نینگ پینجیگه کیریب آلگن؛ بیر–بیری‌نینگ پـَتینی تومشوقلری بیلن ایسکه‌لب، سېوگی نغمه‌سینی پس آوازده بیر–بیریگه اَیتیشه‌یاتگنده‌ی توییلدی. اولر پسده آدملر بار، دېمسدن چیمیلدیققه کیرگن قیز–ییگیت‌دېک وصال آقشامیده، بیر–بیری‌نینگ محبّتیدن تاتی‌یاتگندی.
بیراولرنینگ ایشیگه اَره‌لشمسدن، غریب‌گینه اوییمیزده شۉیله‌میزنی یېب، پرده‌میزنی قیله‌یاتگندیک. بیز بۉز باله‌لر نیمه‌لرگه اینتیله‌یاتیرمیز. باله‌لیک–ده، نیمه‌دیر اېسیگه توشیب، اوکم کۉرپه‌نی تیشله‌گنچه پیقیر–پیقیر کولیب یوباردی. قلدیرغاچلر همان سېوگی آغوشیده تین آلماقده اېدیلر...

[1] مامه‌قلدیراق: چقماق چقیلماق.
[2] پۉله‌پان (پله‌پان): قوشلرنینگ قنات چیقرمه‌گن یاکه اېندی‌گینه چیقره‌باشله‌گن باله‌لری؛ گۉدک باله‌لرنی، یاشلرنی اېرکه‌لتیب اَیتیله‌دیگن سۉز.

آنم بیرار یاققه چیقیب، ایشیکنی یاپیب تورمکلسه‌لر، آله‌زرک قلدیرغاچلر اۆق‌دیک اوچیب کیلیب، دیرزَه‌می یاکه تام مۆریسیدن‌می کیریشگه تلپینیشردی. مین قلدیرغاچلرگه کۆپ باقیب توردیم، رزم سالدیم. قلدیرغاچلر اۆته تیزلیکده هوانی کیسیب، آلتی تامانگه اوچه توریب اۆز ارا ملاقاتلرنی تأمینلشرکن. اولرنینگ تۆده‌سی آدملر جمعیتیدن کۆپ هم فرق قیلمس ایکن. انسان بیلن قلدیرغاچلر عقل–ذکاوت تاماندن بیر–بیریگه جوده–جوده اۆخشش کۆرینه‌دی.
کونلردن بیر کونی قلدیرغاچ جۆجه‌لری‌نینگ چیی–چییله‌گن تاووشی ایشیتیله باشله‌دی. آغیزلرینی کتـّه آچگن پۆله‌پانلر آته–آنه‌لری تشقریدن دان–دون تاپیب کیلگونگه قدر، تیپه‌دن جیغ–جیغلشیب تلپینیشه‌دی. قوشچه‌لر ییگولیک کیلتیریشی بیلن جۆجه‌لرنینگ چیی–چیی تاووشلری تاباره بلندلشه‌دی.
قلدیرغاچلرنی کۆپدن بیری کوزه‌تیب یورگن آنم:
«اولر ییتـّی کونده بیشته تخم آچدی. ییگیرمه کون دیگنده، باله قلدیرغاچلر اۆز اینینی تیکلشه‌دی، –دیدی تیپه‌گه قره‌ب توریب.
اوییمیزده قلدیرغاپلر حیاتی کتـّه بیر بیتمس داستان بۆلیب قالدی. چیراقنی اۆچیریب، جای–جاییمیزگه کیردیک بو کیچه‌سی.
ایرته‌لب بروقت اویغاندیک. آتم الیکـَین چیراقنی یاقیب اۆرنیدن توردی. مین هم اویقیم اوچیب، کۆرپه‌دن سیکین‌گینه سیرپه‌نیب چیقدیم. جفت قلدیرغاچلر هم باله قوشچه‌لرگه ییگولیک غملش مقصدیده بۆلسه کیره‌ک، اویه‌لرینی ترک قیلیب اوچیب کیتدیلر.
بیر آزدن سۆنگ، چیغ–قمیشلر آره‌لب شیغیر–شیغیر سیس قولاققه چلیندی. پۆله‌پانلرنینگ چیغیلله‌گن آوازلری بارگن سری زۆره‌یه باشله‌دی. حیرت بیلن کۆز سالدیم؛ تیپه‌گه، قلدیرغاچلرنینگ کوموش رنگ اویه‌سی تامان قاپ–قاره بۆغمه ایلان سودره‌لیب باره‌یاتگندی.

توزوكراق بيليش مقصديده اليكَين چيراقنىنگ پيليگينى كۆترديم. ججّى قوشچەلرنىنگ آوازلرى بيرين-كېتين سۆنه كېتدى. سۆنگگى پۆلەپاننىنگ تاووشينى ايشيتر-ايشيتمس چيراقنىنگ ياغدوسى خيرەلشدى و بيردن خانەميز تيم قارانغيليك توبيگه چۆكدى.

٢٠٠٦ – بهار فصلى

شيربوروک، كيبيک – كانادا

۱۲. مکتبده سینگن کۉنگیل

مکتبده سینگن کۈنگیل

ایلس–ایلس ایسله‌یمن. بیر کون کیکسه بیالوژی معلمی شونده‌ی دیگندی:

«مکتب! آدملر بو نام قولاقلرگه قنچه‌لر خوش‌معنا و یاقیملی جره‌نگله‌گنینی توشونیب حس ایتسه‌لر ایدی... بو سۈز بغریده یاروغلیک، دانالیک و حقیقت یاتگنینی بیلسه‌لر ایدی. همّه‌سی مکتبدن باشلنه‌دی. مکتبدن قالدینگمی آدم بۈلیب سیره یالچیمه‌یسن...». مکتب‌نینگ ینه بیر معناسینی بیالوژی معلمی اَیتمه‌گن ایکن اۈشنده. ایکّینچی معناسی مېنینگ تقدیریمده کۈرینیش بیردی.

مکتبده گپ کۈپ. مکتبنی قاره‌لاوچی، اونی «شیطان اویی، یاووزلیک مکانی، دهري‌لیک ترقـتووچی بوزوق خانه...» –دیگووچیلر هم آز ایمسدی بیزنینگ قیشلاقده. مکتب حقیده‌گی هم ایجابي هم سلبي قره‌ش ایلدیز آتگن زمانلر ایدی. آدم باله‌سی یخشی–یامان ایچیده یشب، آخر–عاقبت بیرینی تنلر ایکن.

۱

آدملر اۈز باله‌لرینی مکتبگه یازدیریشدن قۈرقه‌یاتگن دَور بۈلردی. «مال–حال، ایکین–تیکین، رۈزغار بار»، –دیب اۈغیللرینی علاجی باریچه مکتبگه یازدیرمه‌ی، یشیریشگه اورینردیلر. کیمدیر بیراونینگ مکتبگه چیقر باله‌سی بار دیب، شیطانلسه بارمی، اۈرته‌ده کتـّه جنجل باشلنیب کیتیب، «باله‌منی چوغیللبسن» –دیب بیر–بیری بیلن یوز کۈرمس بۈلیب قالیشردی.

اَیتیشلریچه کونلردن بیر کونی سرمعلم صنفگه کیریب: «باله‌لر! قیشلاغیزده مکتب‌باب آشنه‌لریز بارمی؟» –دېب سۆره‌گنده، قۆشنیمیزنینگ اۆغلی ممدیار درّاو، آدم قوریگن‌دېک مېنی اَیتگن اېکن سرمعلم‌گه. کېین بیلسم قاغازگه توشیبمن، اوییمیزگه مکتب چپ–راستی قیدیریب کېلگندن سۆنگ، آته–آنم بو گپدن خبر تاپدیلر. په‌هه‌اه! اونچه–مونچه گپ اېمس بو. اېندی قنده‌ی بۆله‌دی؟ مېنی مکتبگه قۆییشسه، تپـّی–تېزه‌کنی کیم قیله‌دی؟ اۆتین–چۆپ کیم تېریب کېله‌دی؟ بازار–اوچار، تېگیرمان، مال باقیش، چېلکلب سوو کېلتیریشلرنینگ اۆزی بۆله‌دیمی؟ باله‌می‌سن شولرنی قیلیشگه مجبورسن! سویه‌گینگ قاتمسدن عایله‌ده‌گی تېمیر قانونگه باش اېگیشینگ شرط. مېنی مکتبگه قۆییشگه هیچ پـَیت راضی بۆلمه‌گن آته–آنم، بیلمه‌دیم، نیمه بۆلدی–یو، کۆنگلی یومشب:

«شوگینه یم بارسین مکتبگه، بیر نرسه بۆلر!» –دېگن خلاصه‌گه کېلگنلر. مېنینگ آتیم عوض. بیر نرسه هلیگه‌چه اېسیمده یازیلگنده‌ی توریبدی. آلتی کیلومتر یـَیاو یۆل یوریب مکتب باردیک، آتم مېنی مکتبگه یازدیردی. اۆزی اېسه قـَیتیب ایش–یوموشی یوزه‌سیدن آرتگه قـَیتدی. اۆشه کونی–یاق، قۆلیمگه کتاب توتقزیشدی مکتبده‌گیلر. تبراقسیز باریب اېکنمن، بېتلری کتـّه–کتـّه کتابیمنی اېته‌گیمگه سالیب آلدیم...

۲

مکتب بیر تېپه‌لیکده جایلشگن اېکن. تومنات باله‌لر، مکتب میدانینی باشیگه کۆترگودېک شاوقین سالیب اۆینشه‌یپدیلر. اۆرته‌ده بیر خوش‌هوا حوض بار، شیشه‌دېک تینیق سوودن تاشیب توریبدی. حوض‌نینگ تېوره‌گیده قـَلین اېکیلگن مجنون‌تال و تېره‌کلر آسمانگه بۆی چۆزیب توره‌دی. شمالدن سیلکینه‌یاتگن مجنون‌تال و آق‌قه‌یین‌لرنینگ[۱] سایه‌سی، کیلپ اوریب تاولنه‌یاتگن سوو اوزره تیترر، سوو اېسه درختلر

---

[۱] قه‌یین: شمال تامانده اۆسه‌دیگن، تېره‌ک‌سیمان تیک، پۆستی آق درخت.
آق‌قه‌یین: آق تېره‌ک.

یپراقلریگه ایپار تره‌تیب اۆپیچ آله‌یاتیر ایدی. مکتب ملازملری قۆللریده پقیر[1] توتگنچه تیوره‌ک–اطرافگه سوو سیپر، سوپوریب–سییریب، مکتب محیطینی آسایشته توتیب، گللرگه بیر–بیر سوو بیره‌دیر.
باله‌لرنینگ سووگه قره‌ته آتیلگن نانلری، تخته اۆچیرغیچ، بۆر، غۆره، داوچه و میده تاشلریدن پیدا بۆلگن حلقه–حلقه موجلر حوض‌نینگ قیرغاغیگه یومشاق اوریلیب، قیراغاغیده ایندی سبزه اورگن اۆت و اۆلنلرنی مه‌یین سیلکیتیب قۆیردی. مین هم باشقه باله‌لردیک، حوض سووینی تۆلقینلنتیریب، روحلنیب اۆینشگه عشقباز بۆلیب قالدیم. افلاس حالتیده ایمس شفاف آنلری‌نینگ عاشغی بۆلگنمن. سوو اۆرته‌سیده‌گی جیمجیمه تۆلقینلرنینگ تۆرت یاققه تره‌لیشی بیر حالت بۆلسه؛ قۆلینگگه خیمچه آلیب سوو بیتیگه چلپللتیب اوریشدن توغیلگن موجلر باشقچه بیر منظره‌نی چیزیب بیره‌دی. اَینیقسه اۆمگنینگنی تشلب بو سوودن شیمیریب ایچیش‌نینگ مزه باشقه بۆله‌دی.
۳
هلی صنفگه کیرگنیمیز یۆق. بهار. تامچیلب تورگن یامغیر بیر آز تیزلشدی. درخت یاله‌لریگه اوریله‌یاتگن یامغیر تامچیلری، یپراقلر اوستیگه دومه‌لب توشر، کیین کتـّه‌راق تامچیگه اَیلنیب، لیمـّالیم حوض سوویده یانغاق‌دیک–یانغاق‌دیک قۆنغیراق حاصل قیلردی. بیر پـَیت هوانینگ قباغی آچیلیب، بۆشه‌شیب یامغیر هم تیندی.
انه اۆشه کونی قۆلیمده توتیب تورگن بیر بۆلک ناننی سووگه باتیریب، تیشله‌یمن دیب ایدیم هم که، تیل‌گینه‌مدن بینگک[2] چـقیب آلدی. «آنـــنـــه جان!!!» دیب چیریللب بیغله‌دیم. هیچ کیم حالیمدن خبر آلمه‌دی. تیلیم شیشیب، آغزیمگه سیغمه‌ی قالدی. آغریق کوچه‌یگنی سبب اۆرنیمدن قلقیب توردیم. سیلکینیب تیبره‌نه‌یاتگن حوض

[1] پقیر: چیلک، سطل.
[2] بینگک: اریچه.

سوویده، سینیب–سینیب تیتیره‌یاتگن سایه‌مگه کۆزیم توشدی. گۆدک‌من–ده. کیمدیر کېلیب یوپتسه کاشکی ایدی دېیمن.

۴

مېن عاجز و کم گپ باله ایدیم. باله‌لر بیلن یاقه آلیشیب، مُشتلشیب، مزه‌نگلیک قیله‌آلمه‌گنیم دایم مېنگه دکـّی[1] بېرردی. اولر مېنی «قۆرقاق» –دېب اۆستیمدن کولیشردی. مېن ایسه اوروشقاق و جنگریلیک قیله‌آلمسدیم. تینچ–ایناق یشه‌ی دېیمن– و، بېزاری باله‌لر دۆپـّاسلشگنی دۆپـّاسلشگن. اولر مېنی اۆز حالیمگه قۆییشمس ایدیلر. بولرنینگ همّه‌سیگه اَیریم معلملریمیز عیبدار ایدی. اولر عوضنی شونداق قیلینگلر، دېب بویوررردی.

۵

دنیانینگ عذابینی کۆریب بۆلسه هم مکتبگه باریب کېله‌من. کۆپ پـَیتلری آیاق یلنگ یۆل باسیب باره‌من؛ مکتبنی سکـّیزینچی صنفگه‌چه زۆرغه اۆقیب کېلدیم. مکتبیم‌نینگ ایـنگ یخشی کونی تیش آغریقده‌ی بیر گپ ایدی مېن اوچون. شو قوریب کېتگور مکتبگه ایزیللب، ییغلب باره‌من، بېزیللـب، جـَوره‌ب قـَیته‌من. آیاق یلنگ، یوپون[2] احوالیمنی کۆریب باله‌لر مېنگه نقه تـقیب مسخره‌لشردی.

اۆقوتوچیلریم مېنگه قۆیمه‌گن نامنی قۆییشیب چیققندیلر. مېنینگ بیرگینه آتیم کتـّه بیر شجره‌گه اَیلنیب کېتدی مکتبده. منه اولرنینگ بیر نېچه‌ته‌سی بیلن سیزلرنی تـنیشتیره‌ی: «عوض منقه»، «عوض شوم‌تکه»، آتیمنی قۆشیب اَیتیش قیینلیک قیلدی شېکللی، اولر مېنی یکـّه لقب بیلن اته‌ی باشله‌دیلر: «بۆرداقی»، «پکـَنه»، «شۆر تومشوق»، «پتاق»، «ایشک تېپگن»، «تۆلخومچـه»، «جولقون‌بای»، «کوچوک غـَجیگن»، «خیلمیک»، «تـرّه»، «سۆتک»، «یېتیمچه»، «داودیر»، «آوسر»،

[1] دکـّی: قتـّیق تنبیه، تعذیر، کاییش.

[2] یوپون: قیینچیلیککه قالگن، ناچار، اوستی–باشی خراب.

«پادەوان»، «تیپرەتیکن»، «اۋراق،»، «تۆغەناق»، «قوربقـّـە»، «دۆلته» و... بیر باشیمگه شونچه نام–ــه! حیرانمن. کم‌سیتیشلر جانیمنی غیجده‌لب کېته‌یپدی.
سیقیلگنیمدن وقت تاپسم حوض یاقه‌سیگه باریب، باله‌لرچه سوو بیلن دردلشیب اۋتیرەمن. بو حقارت قیلیشلر، طعنه تاشلریدن قوتیله‌ی، دېب شو نامل‌رنینگ بـَرینی حوض سوویگه تشله‌ماقچی بۆله‌من اۆزیمچه. سوو مېنگه عکس صدا بېره‌دی:
«یۆق ایی! برکه تاپکور. مېنینگ دردیم اۋزیمگه یېته‌دی. کۆزگودېک یلتیللب تورگن یوزیمگه تېککن تاش، خیمچه، کېسکلر، آیاق سوقیب تېپه‌لشلر یېتیب آرته‌دی اۋزی» – دېدی. هیچ نرسه قیلمسه–ده، شوگینه سوو دردیمنی اېشته‌یپدی–کو، دېگن اۋیگه باره‌من. هر نې یوره‌گیمگه تسکین بۆلیب توریبدی. سوونینگ مېنگه قره‌ب تېرمولیشلرینی کۆریب توریمن. روحیم سینیب، بدنیم ازّانچه ققشه‌گن. اوستیمده آغیر یوک، نې قیله‌ی باشیم اېگیک. تنیم آرام آلسین، دېیه قۆللریمی حوض‌نینگ شفاف سوویگه ساله‌ی، دېب برماقلریمنی سووگه اوزه‌ته‌من–ده، سوونینگ: «تنیم افگار، تیلکه پاره» –دېگن سۆزی اېسیمگه توشیب، بیردن قۆلیمنی تارتیب آله‌من. سوو بیلن شیرین‌گینه اوچره‌شوویمیزنی مکتب‌نینگ تنفــّس قۆنغیراغی بوزه‌دی. ینه اۋشه سووگه تاش آتیشلر، یاغاچ، کېسک، اخلت تشلشلر و حتا توف آتیشلر باشلنه‌دی. بیر قره‌سم، اېگم کل‌نینگ کله‌پوشی، غلام‌نینگ ایشتانی، خداییبردی‌نینگ چاریغی، مرادنینگ تېراغی، سوو اوستیده بیر باتیب، بیر چیقیب سوزیب تورگنیگه کۆزیم توشه‌دی.

۵

مکتبده مېنگه اۋخشه‌گنلر تاپیلیب توررّدی. بۆلمه‌دی، بیر کونی اۋرتاغیم بای‌نظر بیلن تیل بیریکتیریب، مکتبدن قاچدیک. بو ایشیمیز باشیمیزنی غـَلوه‌دن بیر نېچه ساعت اوزاق توتیشگه یاردم بېرر، دېگن بۆلسک، بیراق، بیر کونده‌گی دردیمیز ایکـّـی برابر کۆپه‌ییشینی اۋیلب هم کۆرمه‌گن اېکنمیز افسوس، بدتر بۆلدیک...

انه اېندی آلدینگده دریا، آرقه‌نگده آلاو. قه‌یاققه یورسنگ هم نتیجه بیر. شوندن کېین آته–آنه‌گه بهانه تاپیله‌دی؛ مکتبگه اېسه آرقه‌گه پۉستک باغلب باریشدن اۉزگه چاره یۉق. ایشیمیز جر، ادیر، یولغون[۱]–سکساول‌زارلر، بوزوق قیشلاق و خرابه‌لر، پنه–پسقمنی[۲] تاپیب بېرکینیش اېدی. آخری بیزنی چپ–راستیلر قیدیریشیب تاپیب، مکتبگه سودرب، آلیب باریشدی. اداره‌گه یقینلشرکنمیز، معلملر یلقاو[۳]، تنبل، اوی وظیفه‌سینی قیلمه‌گن و مکتبدن قاچگنلرنی سَوه‌لشلرگه کۉزیمیز توشه‌دی. اېتیم جیمیردب کېتدی. دغ–دغ تیتره‌یمن نوبت مېنگه کېله‌دی، دېب.

اۉشه پـَیت دهلیزده هلی کلتکنی کوتیب توریشگن اۉقووچیلر هم بار اېدی. اولر خودّی، محکوم و مظلوملرگه اۉخشب، آغیزلریده کاووش، ایکـّی قۉللری آسمانده تیک، بیر آیاق اوسیتده توریشردی. بو آره‌ده مېنی کۉرگن صنف باله‌لری، «انه عوض باتیر، انه عوض باتیر!!» –دېیشیب، قۉللرینی مېنگه بیگیز قیلیشردی جایدن توریشیب. اولرنینگ بونده‌ی دېب چقیریشلریده جان بار اېدی. مېن کلتک–تیاقدن پیشیب کېتگن اېدیم. آیاغیم‌نینگ تگی تیلینیب، شپـّاتلریم، هـَیده‌لگن یېرگه اۉخشب، تېری تشلب کېتگندی.

نوبت مېنگه کېلدی. مکتب اداره‌سی‌نینگ سوو سېپیلگن سمیت میدانچه‌سیده، آیاقلریمنی ملازملرنینگ سلـّه‌سی بیلن قتـّیق باغلب ییقیتدیلر. تویه‌لاق‌دېک بۉکیرگنلریم فایده بېرمه‌دی. حوض تېوره‌گیده اۉسیب یاتگن دسته–دسته درخت خیمچه‌لری تېگر اېدی... تیرسک و تیزّه‌لریم بیلن اېمکلب یوریشگه مجبور بۉلدیم. هیچ کیم مېنی سۉراقلب کېلمه‌یپدی. شو آره‌ده بیردن تنفسگه قۉنغیراق چـلیندی. بیر عمللب حوض یاقه‌سیگه یېتیب باردیم. بو گل حوض‌نینگ مصفـّا سووی انچه کمه‌یگن، اولّگی طراوتی کېتگن، لایقه؛ تینیقلیگیدن نشانه هم قالمه‌گن. برگلری

---

۱ یولغون: سکساوول، گلی میده، آقیش، میده برگلی بوته.
۲ پسقم (پستقم): خلوت، آدمدن خالی جای، آولاق؛ پستک.
۳ یلقاو: ایش‌یاقمس، دنگسه.

سۉلغین درختلر خودّی، مېنگه رحمی کېلگن‌دېک اېگیلیب توریبدی. «کېل برگلریم–له یشیره‌ی سېنی» –دېگنده‌ی. قوشلرنینگ آلدینگی هیجانلی چوغورلشلری یۉق...

حوض قیراغیده ایکــّی‌گینه پستک تېره‌کچه‌لر آره‌سیده سېکین اۉتیریب آلدیم. سووگه حسرتله تېلمیریب قره‌یمن. او مېنگه رحم‌دللیک بیلن باقه‌دی. اۉرته‌میزده هیچ کیم یۉق.

راسه چرچه‌گنمن؛ خیمچه‌لر آغریغیدن کرخت بۉلیب شو جایده پینککه[1] کېتیب قالیبمن. باله‌لیک توشیمده، بیر صحراگه باش آلیب کېتیبمن. هیچ بیر آبادلیک، سوو، درخت، اېکین–تېکینلردن درک یۉق. بیر زمانلری یامغیر سووی آققن دشتلر تقیرگه[2] اَیلنیب، ققرب یاتیبدی. بیر قریچ اۉسگن شاخ–شبــّه و بوته‌لر قاوجیرب قوریب یاتگنمیش.

بیر تېپه‌لیکدن پستگه قره‌بمن. آلیسده تیکیلگن بیرگینه آق اۉتاو دقــّتیمنی اۉزیگه تارته‌دی. تلپاسلنیب، اونگه یېتیب آلدیم. اۉتاونینگ اېشیگی یاپیق. ایچیده هیچ کیم یۉق اېکن. اۉتاونینگ چنغه‌راق[3] و کېره‌گه[4]لریدن مونگلی الــّه صداسی قولاغیمگه اېشیتیله‌یاتگنده‌ی. اۉتاونینگ چیغ–قمیشلری اۉز بغریدن اَیریلیق کویینی تره‌تماقده اېدی. شو اطرافده مېن اۉقیب یورگن مکتب هم بار اېمیش. اۉشه کتــّه، اۉشه عجایب مکتب بۉلسه نورب ییقیلیب یاتیبدی. مکتب حوضی‌نینگ درختلری تگ–تامیریدن سوغوریلیب کېتیلگنمیش. اوروشدن قالگن ویرانه‌گه اۉخشه‌یدی. اۉشه قدردان حوضگه تامان سیلجیبمن. اونینگ شیرین‌گینه سوویدن سیپقرگیم کېله دی... قیده‌سن اېسیز مکتبیم!

---

[1] پینک: اویقی یېتیلگن حالت؛ مودراق؛ اۉی–خیال.

[2] تقیر: گیاه اۉسمه‌یدیگن قتــّیق یېر؛ یَیداق، یلنغاچ.

[3] چنغه‌راق: اۉتاونینگ اوستکی قسمیده‌گی توینوک چمبره‌گی.

[4] کېره‌گه: اۉتاونینگ قمیشلردن ایشلنگن دېواری.

حوض‌نینگ سووی قوریب قالگن. قویاش تفتیدن تگی مېنینگ تیلینگن قۇل–آیاغیمده‌ی ققرب یاتر، اېگم کل‌نینگ کله پۇشی، غلام صغیرنینگ کتابلری، خدایبېردی‌نینگ تبراغی، آچیل‌نینگ چپلیسی، جوره‌قول‌نینگ چاریغی، بۇری‌نینگ یازوو تخته‌چه‌سی و نهایت بوزوق باشی «پشتو» معلمی‌نینگ سینیب یاتگن دسته–دسته قاره خیمچه‌لری قوریب، قاوجیرب یاتردی.

۱۳. توشده‌گی اۉیلر

(فنتستیک حکایه)

توشده‌گی اۉیلر

(فنتستیک حکایه)

احتمال، سیزده هم بۉلگندیر بونده‌ی حالت. آتمدن قالگن ایسکـی پخسه اویده یالغیز یشر ایدیم. اوی دیواریده بیر تابلو آسیغلیق تورردی. تابلو اوزره اۉرگیمچک‌نینگ ایسکی تۉرلری چۉزیلیب یاته‌دیر. شو تابلوده صدفگه اۉخشه‌گن زرّین سینیق بیر کیمه دینگیز قیرغاغیده جیلغه‌لر[1] آره‌سیده، اۉز یۉللاوچیلریدن بۉشب، ساکن اۉمگنینی[2] تشلب یاتیبدی. صدف‌سیمان بو کیمه‌ده بیر سیّاره‌نینگ تقدیری نقش تاپگندی... شو منظره‌گه باقیب، اۉیچن بیر حالده پینککه کیتیبمن ایکن.

شونقارگه[3] اۉخشب ماوي آسمان بغریده اوچیب بارر ایدیم. جیمجیت قارانغی آسمان قولاغیگه سیرغه تاقیب آلگن آنلر بۉلگیچ ایدی. کۉکده‌گی غوج–غوج یولدوزلر سفره‌ده ساچیلگن زرگه اۉخشب، یوکسک کایناتدن بل–بل یانه‌یاتیب، باشیمنی سیله‌یاتگنده‌ی ایدی گۉیا.

کۉکدن ایسه‌یاتگن پاریم‌گینه ایپکینلر مینی قۉلمه–قۉل قیلیب، اوه‌یله‌گنچه، اۉلکه‌لردن–اۉلکه‌لرگه آشیرماقده. بیردن کۉکده شونغیب تۉغریمدن کیله‌یاتگن قویوق بولوتلر تۉلقینیگه اوریله‌من. بولوتلرنی کیچیب، مصفّا آسمان قۉینیگه ینه اۉزیمنی آته‌من. چیکسیزلیک تامان بي‌خواطر پروازیمگه دوام بیرردیم. اۉزیمی جوده یم بي‌غبار و

---

[1] جیلغه: تاغ و تاغ یان‌بغریدن آقیب توشه‌دیگن کیچیک سای؛ ییلغه.

[2] اۉمگن: سینه، کۉکس.

[3] شونقار: لاچین‌سیمانلر عایله‌سیگه منسوب کوچلی ییرتقیچ قوش.

یېنگیل حس قیله‌من. توشده بۆلسین، بوتون تشویش و آغریقلرنی آرتده قالدیریب، چېکسیزلیک آغوشیده اوچیب یوریش، نې‌چاغلیق مراقلی بۆلیشنی اۆیلب هم کۆرمه‌گن ابکنمن. بیر هم یاقیملی که، او شیرین لحظه‌لرنی تعریفلشگه تیل عاجزلیک قیله‌دی. توشده‌گی خیاللر قوچاغیده آرام آلیش‌دېک راحت‌بخش آنلر ترک ابتمسه ابدی کاشکی! دېیمن. بو یوکسکلیکده، فقط بیرگینه، یامغیر یاقفن توپراق‌نینگ هیدی یېتمه‌یدی خلاص. شو تاپده، تېپه‌دن بېزاوته‌لنیب، آنه زمینگه کۆز قیری تشله‌یمن. بیردن احوال اۆزگره‌دی. کۆزیمگه یېر سیّاره‌سی چنگ–تۆزان، قـلین تومن و قاپ–قاره توتونلر ایچیده آغیر نفس آله‌یاتگن جان ذاتگه اۆخشر ابدی.
زیل‌دېک آغیر و قاره یوک یېر اوستیگه یاپیریله توشگن‌سیمان. یشیل سیّاره‌میزدن، هر خیل تېمیر–تیرسکلردن اجره‌له‌یاتگن یشین ذرّه‌چه‌لری، اۆته اینگیچکه تیغ اوچی‌دېک بدنیمگه سنچیلر، کۆککه قره‌ب اۆرله‌یاتگن[1] زهرلی توتونلر، اۆقتین–اۆقتین[2] نفسیمنی قیسر، اۆته کوچلی باسیم ابسه، مییه تاله‌لرینی ایلدیزلریدن قۆپاریب تشله‌گودېک ابدی.
آچیق فضاده ینه قنچه‌لر اوچگنیم ایسیمده ایمس...
کېنگ بۆشلیق قعریگه شونغیب بارر ابکنمن، آلدیمدن آلتین رنگلی بیر صدف کېمه سېکین سوزیب کېله‌دی. کۆرینیشی دېنگیز صدفی‌نینگ خودّی اۆزگینه‌سی. کېمه‌نینگ قویروقلری بۆلسه، قاوورغه‌سیمان پرّه‌لر بیلن قاپلنگن. مېن صدف کېمه‌نینگ یریم آی‌دېک آیلنه توشگن تومیشغیدن ایچکریگه کیریب آلدیم. گنبذگه اۆخشه‌گن صدف‌سیمان کېمه قابیغی‌نینگ ایچکی تامانیده سان–سناقسیز امضالر نقشلنگن. الـله قـیسی یازوولر بیلن مُهرلنگن قلم ایزلری کهنه بیر تمدّن حقیده نیمه‌لرنی‌دیر حکایه قیلیب توریبدی. افتیدن[3] فلاکتگه اوچره‌گن سیّاره‌لردن قوتیلیب قالگن کیملرنینگ‌دیر

[1] اۆرله‌ماق: بلندگه قره‌ب کۆتریلماق.
[2] اۆقتین–اۆقتین: بعضاً–بعضاً، گاه–گاه.
[3] افتیدن: تخمیناً؛ چمه‌سی.

حسرتنامه‌لری یازیلگنده‌ی بو یېرده. مېن هم صدف‌سیمان کېمه‌نینگ بیر چېتیده «یېردن کۆککه اولاقیب چیققن بیر مسافرنینگ سۆزلری» –دېب بیتیب قۆیدیم. اۆزی اوچر اوشبو صدف کېمه‌ده، قتـّیق جایلشیب آلدیم. هه‌دېمه‌ی، بیر میتـّی[1] پلانیتگه[2] باریب قالیبمن. میتـّی سیّاره‌نینگ کیچیک آرالچه‌سیگه، تون یریمیدن آققنده موربت‌گینه قۆنیبمن. بو یېرده «چقه‌لاقلر مملکتیگه خوش کېلیبسیز!» –دېگن بیتیک کۆزگه تشلنیب توریبدی. اولر بیردن کپه‌لک‌دېک یانیمگه اوچیب کېلیبدیلر. یېرده‌گی حیات‌نینگ اۆزگینه‌سی اېمیش اولرده هم. بیراق، فرقی شونده‌ی که، همّه یاق ساکن. بو یېرلرده منگو آسایشته‌لیک حکمران اېمیش...

آغیزلری قیقیرله‌گن کولگیگه تۆله، لۆپـّی یوزلی چقه‌لاقلر خودّی سوو پري‌لری‌دېک اۆز اۆلکه‌لریده قوشگه اۆخشب اوچیب یوریشیبدی. آق یوویب، آق تره‌لگن بوگینه ججّیلر قووناق، تۆق حیاتدن اۆزگه‌سینی کۆرمه‌گنلر؛ حتاکه تصور هم قیلمه‌یدیلر. آغیزلریده اېمیزه‌ک، بۆیین و بیلکچه‌لریده فیروزه مونچاق تاقیلگن کۆرینیشده بۆلیشر اېدی. چقه‌لاقلر باش برماغیده‌گی تیرناقچه‌لریگه باقسه‌لر بس، اولر تېگره‌سیده طرفه قۆغیرچاقلر حاضر بۆلیشر اېکن. چقه‌لاقلر مملکتیده‌گی حیات طرزی، یېرده‌گی تورموش کۆرینیشیگه اۆخشب کېتر، بیرگینه قانون–قاعده و ترتیب جهتیدن فرق قیله‌دی اېکن.

چقه‌لاقلر توغیلیب–آق، خوف–خطر، قۆرقینچ، زۆره‌وانلیک، یاووزلیک کبی توشینچه‌لردن ماسوا قیلینگنمیش. مېنی کۆرگچ، پۆله‌پانلر شاشقه‌ناقلب حضوریمگه کېلیشیب سلام قیلیشدی. اولر بیلن یخیشی‌گینه تۆییب صحبت قوریبمن. سوال–جوابلر بۆلیبدی آره‌میزده. چقه‌لاقلر بیرگینه نرسه‌نی بیلیشگه قیزیقر اېدیلر. او هم بۆلسه، چقیریلمه‌گن مهمان‌نینگ قه‌یېردن، قَـی‌سیّاره‌دن کېلگنینی بیلیش اېدی. باشقه نرسه‌لر بیلن اولرنینگ مطلقا ایشی بۆلمسدی.

---

[1] میتـّی: کیچیک.

[2] پلانیت: سیاره، یولدوزچه.

بو صحبت‌نینگ مېوه‌سی اۆله‌راق، «مینگ بیر سوالگه، مینگ بیر جواب» کتابی انه‌شو یورتده یازیلیبدی. کتابنی یازیشده تېکشیر–تېکشیرلر، تفتیش قیلیش مقصدلری اصلا بۆلمه‌گن. اېنگ یومشاق، لطیف و معتبر سۆزلر بیلن نهایه تاپگن بو کتاب ایکّـی سیّاره حقیده تۆله معلومات بېره‌آلرمیش. کتابنی قوچاغله‌گنچه اۆی سوریب تورگن حالتده، چرچاقدن ینه کۆزلریم اویقیگه ایلینیبتدی.

یېرگه میخلنگن وجودیم ساووق‌قینه تانگگی شبـّاده یېل ویزه‌گیدن سېسکه‌نیب کېتدی. کۆز آچیب قره‌سم توشیم اېکن وا دریغ! باشیمنی یاستیققه قۆیگنچه، کۆزلریم اوی دېواریگه باریب قده‌لدی. اوی‌نینگ درز کېتگن پخسه دېواری بېتیده بیر تابلو آسیغلیق اېدی. او تابلوده کۆم–کۆک دېنگیزنینگ بۆییده، اطرافیده آلتین بلیقچه‌لر اۆینه‌یاتگن صدف چیزیلگن اېسکی تابلو جانگه کیریب، مېن بیلن سۆزلشیب تورگنده‌ی اېدی خیالیمده. مأیوس کۆزلریم بیلن بو نادر توش سایه‌سینی اېسکی‌گینه تابلونینگ تصویری آرقه‌سیگه مُهرلب، صدف‌سیمان کېمه نقشلنگن منظره‌سی آستیگه چیزیب هم قۆیدیم. اۆزگه سیاره‌ده‌گی کۆرگنلریمنی بیر کتاب قیلیب یازدیم. اونگه «چقه‌لاقلردن» –دېب آت قۆیدیم.

جنوری، ۲۰۱۳

تورانتو، کانادا

۱۴. قبردن قـَیتگن مهمان

قبردن قـَیتگن مهمان

راوي حکایه قیله‌دیر:

قیش یقینلشیب قالگن کونلر. توشگه قالگنده سیرچه‌لب قار یاغه باشله‌دی. کېتیدن شیبــّاتلب یامغیر یاغدی. تونلری هوا موزلمه درجه‌ده ساوویدی. مېن اوییمدن کۉچه‌گه چیقدیم. ضرور ایش یوزه‌سیدن اوچره‌شگنی باره‌ی–بارمه‌ی قیلیب، کۉچه بۉییده تورگن ایدیم. بی‌اختیار بېش–آلتی آدیم یوریب یۉل یاقه‌سیگه یېتیب باردیم. شو پــَیت بیر شخصي ماشینه غیرّ اېتیب کېلیب یانیمده توردی:

– یۉل بۉلسین دۉستیم، چیقینگ ماشینه‌گه!

– هارمنگ اکه، –دېیه حال سۉره‌شدیم و ماشینه‌نینگ آلدیده اۉتیردیم.

– قله‌یسیز آغم، –دېدی التفات بیلن هــیداوچی.

– رحمت.

– سۉره‌ش‌نینگ عیبی یۉق، اکه قېرده ایشله‌یسیز؟ –دېب سۉره‌دیم هیداوچیدن قیزیققن بۉلیب.

– مۉرگده[1] ایشله‌یمن، –قۉلیده‌گی یاندیرگیچ بیلن سگرتینی توته‌ته‌یاتیب، –دېدی هــیداوچی.

– هزللشمه‌نگ اکه! –دېدیم اېتیم جیمیرلب.

– راستینی اَیته‌یپمن، اۉلیکلرنی سقله‌یاتگن جایده ایشله‌یمن.

– بدنیم ساووب کېته یازدی اکه گپینگیزدن.

[1] مۉرگ (Morgue): اۉلیکخانه.

– نیمه‌گه؟

– اۉلیکدن قۉرقه‌من–ده، اکه!

– ساده‌ّ ایکنسیز! اۉلیکدن قۉرقمنگ، –قۉلینی ماش و برنج ساچیگه ایلترکن، –آدم‌نینگ تیریگیدن قۉرقینگ اوکه، –دیدی ایللیک بیش یاشلرده‌گی هیداوچی.

– بَری‌بیر بیلیگم کیله‌دی–ده، مۉرگده اۉزی نیمه ایش قیله‌سیز؟ تـغین گپیمنی ملال آلمنگ برادر!!

– منه آلینگ، منه بو گزیته‌نی اۉقیب چیقینگ آغه–اینی...

منزلگه هم ییتیب آلدیم. ماشیندن توشه‌یاتیب جریده‌نی آلدیم–ده، پولینی تۉلـله‌دیم هیداوچی‌نینگ.

اۉلیم بو – «تابو»، یاپیق و بیرکیتیلگن بیر نرسه. اونینگ سِرینی بیله‌ی دیب، ایچیگه کیریب بۉلمه‌یدی، اطرافیدن هم اَیلنیشگه اذن بیریلمه‌گن. نیمه بۉلگنده هم اۉلیم حقیده اول–بول نرسه‌لرنی بیلگیم کیله‌دی. اوییمگه باریب کتـّه قیزیقیش بیلن گزیته‌نی آچیب اۉقیبه باشله‌دیم، اونده منه بولر یازیلگن ایکن:

سِرلی صندیق آچیلمیش...

«...انسانیت اۉلیم آلدیده همان عاجز. اۉلیمنی آدملر وحشي‌لرچه قبول قیله‌دیلر. او بیز اۉیله‌گنچه‌لیک قۉرقینچلی و جیرکنچ حادثه ایمس. اۉلیم حقیده هر کیم هر نرسه دییدی. بیراق، علم‌نینگ بو باره‌ده انیق اَیته‌دیگن گپی بار.

ازلدن بویان اۉلیم –«قایده‌گینی قادر بیله‌دی»– دیگنده‌ی بیر گپ بۉلیب قالماقده. علم‌نینگ: «انسان هر بیر تیریک جانزاد کبی یاشینی یشب، آشینی آشب، حیات کاروانیدن اوزیلیب قالیشی مقرر» –دیب قۉیه قالیشی‌نینگ اۉزی ییترلی ایمس. دانالیک نورلری بو یاپیق، منگو جیملیک‌نینگ قتلملرینی یاریتماغی لازم. علم اۉلیمدن کیینگی جریانلر حقیده آخرگی سۉزنی اَیتیشی کیره‌ک. یۉقسه، باشیمیزده خرافات و بدعت بیداد قیله‌ویره‌دی. بس شونده‌ی قیلینمس ایکن، علم هم اۉلیم آلدیده عاجزدیر. بو سِرلی

صندیقنی آچیشگه عالملر جماعه‌سی سۉز و فکر اَیتمسه‌لر-ده، اَیریم ایزقور شخصلر اوشبو سِرنی بیلیش و اونی آچیش مقصدی بیلن تشبـّثنی اۉز قۉللریگه آله‌دیلر. اَیتیشلرگه کۉره، شرق مسلمان یورتلرده ۷۰-۸۰٪ آدملر تیریکله‌یین کۉمیلرمیش. باشقه دینده‌گی اۉلکه‌لرده هم معلوم درجه‌ده انسانلر چله کۉمیلرکن. حتا، رواجلنگن دولتلرده هم، آدمنی «اۉلدی» دېب، تیریکله‌یین کۉمیش حاللری هم اوچرب توره‌دی...

تاکه دولتلر اۉلیم سِرینی بیلیش اوچون سرمایه یاتقزمس اېکن، انسانیت اۉلمسدن کۉمیلیشگه محکوم اېتیله‌وېره‌دی. زیرا، آدملر تۉله-تکیس اۉلمسدن، تورلی-تومن بختسیز واقعه‌لر یاکه طبیعي روشده بیر مدت یوره‌گی تۉختب قالیب، مییه‌ده‌گی برچه معلوماتلرنی وقتینچه یۉقاتیب قۉییب، شو کویگه توشیب قاله‌وېریشی هم ممکن.!»

یۉقاریده‌گی مقاله‌نی اۉقیب وهیمه‌گه توشدیم. الـّه قنده‌ی تقدیر بیلن کۉمیلگن مینگلب مرحوملرنی اېسلب اېسیم چیقه‌ی، دېدی. نخاتکه شونچه انسان تیریکله‌یین کۉمیشگن بۉلسه‌لر-هه، وا دریغ دنیا! -دېیمن اۉزیمچه.

گزیته‌ده اۉقیگنیم معلومات ایچکی دنیامنی اَغدر-تۉنتر قیلدی. بو جیرکنچ صحنه روحیمنی قبض قیلیب آلدی. هر لحظه اۉلیب کېته‌یاتگنده‌یمن خیالیمده. شو اۉقیگنلریم باشیمگه توشه‌یاتگنده‌ی گۉیا.

هلی، کۉز کۉرمه‌گن سودالر اوچون کیم بیلن خیرتکلشه‌سن؟ -دېیمن ایچیمده. آدم ایسّیق جان، قان باسیمی کۉتریلیشی ممکن؛ دایم روحي تاریقیش و اضطرابلر ایچره یشه‌یدی آدمزاد. طبابت عالمیده کلینیک اۉلیم حادثه‌سی بار نرسه. تورلی سببلرگه کۉره کوماگه کېته‌یاتگنلر سانی قنچه؟... اۉلیمگه علمي تشخیص قۉییلمس اېکن، احوال اۉزگرمه‌یدی.

اۉليكلرنينگ آرقەسيدن آبرو آخترەياتگنلرگه، قارين باقيب، كون كۆرەياتگنلرگه انصاف بېرسين اۉزى؛ شوم نـيت، يوها[1]، كۆتەنى[2] ملالرگه تۆزيم بېرسين، دېيمن خياليمده. بو نې شرمندەليک؟! قانينگ ساويمسدن آليب باريب گۆرگه تيقيشسه-يه! دهشت اېمسمى؟ ...شو اۉيلر مېنى ترک اېتمەدى. تيريكچيليک تشويشلرى بيلن قاوريليب يشەسم-دە، اۉزيمنى بير لحظه بۆلسين آويتەآلمەيمن.

كونلردن بير كونى يورەگيم بېحضور بۆليب، باشيم اَيلنيب، كۆزيمنينگ آلدى قارانغيلشيب كېتدى. هۆپيققنيمدن يانيمدەگى اوستوننى اوشلشگه زۆرغه اولگورديم... آرەدن قنچه وقت اۉتگنينى بيلمەيمن. باشيم اوزره يقينلريم فرياد ساليب ييغلەياتگندى. آنم بېچاره ساچ يوليب، آتم اېسه ياقه ييرتيب كۆز ياشى تۆكماقده اېديلر. انچه اۉتيب، تېورەگيمده كېچەياتگن نرسەلرنى بيليب توريبمن. جگرلريمگه بلند آوازده: «قۆرقمنگلر مېن يخشيمن، بير آز يورەگيم بوزيلدى» -دېديم ياتگن جاييمده. هيچ كيم گپيمنى اېشيتمەدى. جان تلواسەسيده قتّـيق بقيرديم. گپيمگه جواب بۆلمەيپدى. مېن احوالنى بيليب توريبمن. ياش اولوغلر ملانى چقيريب كېلتيرديلر. قرشيليک بيلديريشيم فايده بېرمەدى. بَرىبير ملا بۆلسه، بيردن ياسين توشوردى. مېن ولديرەمنگ، ييغيشتيرينگ بو سۆزلرنى اېشيتيشگه طاقتيم يۆق، -دېديم تاووشيم باريچه قيچقيريب. جگرلريم اَيريليق سۆزلرينى اَيتيب ييغلشدن تۆختمەيپدى.

قۆليمدن اوشلنگ تورەمن دېديم. جواب بۆلمەيپدى. مېن هلى اۉلگنيم يۆق، دېگن سۆزنى قولاقنى ييرتگودېک درجەده بۆكيريب اَيتديم. هيچ كيم گپيمگه قولاق آسمسدن آدملر اۉز ايشلرى بيلن بند. مېن اولر نزديده اۉليكمن.

كيمدير جغيمنى باغلەدى، كيمدير آياقلريمنينگ باش برماقلريدن باغلشدى. بيردن:

---

[1] يوها: برچه جانوارلرنى ارەلش يېب، يوتيب يوبارەديگن افسانەوي مخلوق؛ يېب تۆيمس، آچآفت.
[2] كۆتەنى: يېب تۆيمس، آچ كۆز.

«بۉلینگ، تېزلشتیرینگ، جنازه‌نی وقتلی‌راق اېلتیب توپراققه تاپشیره‌یلیک. جمعه کېچه‌سی! خدانینگ عزیز مهمانی بۉله‌دی» –دېدی ملا رجب اوزون تسبیحنی آغدره‌یاتیب.

اېندی بولر مېنی تیریکله‌یین کۉمیشه‌دی، دېب تاووشیم چیققنچه بقیردیم آخرگی مرته. کۉپچیلیک‌نینگ ییغی–سیغیسی، گَـوجوم آدملرنینگ غله–غاووریدن قولاقلریم بیته‌ی دېدی. کۉپ اۉتمه‌ی مېنی کۉرپه‌گه اۉره‌ب غسلگه–یووینتیریشگه آلیب باردیلر... کېین تابوتگه قۉییشدی. قیی–چوو کۉککه کۉتریلدی. کۉپچیلیک بۉلیشیب مېنگه جنازه اۉقیشدیلر. سۉنگ قبرستانگه آلیب باریشدی... سناقلی دقیقه‌لردن کېین لحدگه قۉییشلرینی بیلیب توریبمن. تاماغیم قیریلگنیدن آوازیم اۉچیب قالگن... ینه هوشیمنی یۉقاتیب، اۉزیمدن کېتیب قالیبمن. اېنگ آخرگی سۉزیمنی اَیته‌آلمه‌دیم... قـزیلگن ینگی قبر اوزره آلامان[۱] تۉپلنیشیب توریشدی. گۉرکاو[۲] و ینه بیر ایکـّی آدم قۉلمه–قۉل قیلیشیب مېنی قبرگه قۉیدیلر. ینه اېسیمنی یۉقاتیبمن...

کیم‌دیر:

– یوزینی قبله‌گه قره‌تینگ، –دېدی.

ینه کیم‌دیر:

– کېسکده یازیلگن کلمه‌نی منگله‌ییگه قۉیینگ، دېدی.

مېنی کۉمدیلر. مراسمدن کېین مزاریمنی ترک قیلمسدن:

«هوو مسلمانلر! اَیتینگ بو آدم قنده‌ی آدم اېدی!» –دېب ملا امام آدملردن سۉره‌گندیر.

دفن مراسیمگه قتنشگنلر بیر آوازدن:

– یخشی آدم اېدی، دېب یالغان شهادت بېریشگندیر. دینیمیزده تقیه قیلیشگه رخصت اېتیلگن–ده. شونیسی اَیه‌نچلی که، اۉشه مراسمده هیچ کیم:

---

[۱] آلامان: خلق، مردم

[۲] گۉرکاو: قبر قـزووچی، قبرکن.

– بو آدمنی تیریکله‌یین کۆمدینگیز، –دېب اَیتمه‌گن افسوس.

... بیر پـَیت قره‌سم ساووق و قویاش تېگمه‌گن یېرنینگ نمی آرقه‌مگه موزده‌ی تېگه‌یپدی. بورنیمگه توپراق‌نینگ هۆل هیدی کېلیب اوریلدی. اېندی مېن یاریق دنیانینگ مصفـّا هواسیدن ماسوا اېدیم.

اۆلگنیمده غیبت، میش–میشلردن فارغ بۆلرمیدیم، دېیمن قیسقه اۆی–خیاللر ایچیده. بو مکانگه بې‌وقت کېلتیریب قۆیگنلری الم قیلماقده اېدی. بیر پـَیت کۆزیم آچیلیب کېتدی. جسدیم یاتگن قنغسیگن هوا هیدی و تار، قاب–قارانغی جایدن باشقه هیچ نرسه یۆق اېدی بو یېرده. جان وهیمه‌سی بیلن لحددن باش کۆتردیم. انکر–منکر اېسیمگه هم توشگنی یۆق. یخشی هم که کېلمه‌دی...

او بې‌رحم مېندن عربچه سۆره‌سه نیمه دېب جواب قیله‌من. اولر اۆزبېکچه‌نی بیلیشمسه؟... یېتـّی باشلیک ایلان، گـُرز، قیل کۆپریک اېسیمگه هم کېلمه‌یپدی. اگر اۆلسم، قنده‌ی ساووق و یاقیملی هوا که مېنینگ تینچلیگیمنی بوزمه‌یپدی... شونیسدن راضی اېدیم اۆشنده.

کېینراق، قبرده اویغانیب کېتدیم. بیردن: «یاتگن گۆرینگ کېنگ بۆلسین، دېگن مقال اېسیمگه توشدی». نیمه قیله‌ی، آسمان بلند یېر قتـّیق. فکر و ذکریم قبردن چیقیب قاچیش. بونینگ علاجی بارمی اۆزی؟... حیات بو – فقط حرکت. ایکـّی قۆلیمنی ایکـّی یانیمگه تیره‌ب، بار کوچیم بیلن توریشگه چیره‌نیب[1] حرکت قیلدیم، فایده بېرمه‌دی. قاپ–قاره تېرگه باتدیم. نفسیم بارگن سایین قیسیله‌یپدی. اۆز اۆلیمینگ‌نینگ تماشاچیسی بۆلیشدن کۆره دهشتلیراق صحنه بۆلمسه کېره‌ک حیاتده.

اۆنگ تاماندن سۆلگه تۆلغنیب اۆگریلدیم. یوره‌گیمده قبردن چیقه‌من دېگن امید هلی سۆنگنیچه یۆق. ایکـّی تیرسگیمنی یېرگه تیره‌ب لحدنینگ آیاق تامانینی تاوانیم بیلن

---

[1] چیره‌نماق: بیرار مقصدده بار کوچینی ایشگه سالیب حرکت قیلماق؛ کوچنماق.

سیلتب–سیلتب تېپدیم. آیاق سـَریمده بۆشلیقنی اېسلتگووچی گوم–گومله‌گن آواز اېشیتیلدی. زلوارلی تېپیشگه دوام بېردیم. تېپکی شدتیدن بیر تۆده توپراق پستگه نوره‌ب توشدی. اۆییلیب قالگن اېسکی قبر آرقه‌لی یېتیب کېلگن ساووق‌قینه شمال دیمیقیب یاتگن لحد هواسینی ینگیله‌دی.

آه دېب، تۆییب–تۆییب نفس آلدیم. آرقه‌مگه سیلجیب، اۆییلیب آچیلگن تېشیکدن تیمیرسکیلنیب چیقدیم تشقریگه، سۆنگ اېسکی آچیق مزارگه توشدیم. آلدین اۆلگن مرحوم‌نینگ جسدیدن نشانه بېرمه‌دی. کفنیم بیلن آیاق اوستیده تیک توردیم. بولوتلر سوزه‌یاتگن آسمان دقـّتیمنی اۆزیگه تارتدی. قنی اېندی آچیق هواده کېزیب یورسم. آغزیمگه کېلگنینی سندیراقلب اَیتسم، هیچ کیم مېنگه بیر نرسه دېمسه. حیاتده کېچیکدیم شېکیللی!

قویاش باتیشیگه ایکـّی ساعتچه‌لیک وقت بار اېدی چمه‌سی. تېریسی تارتیلگن کییکده‌ی کفنگه اۆره‌لگن حالده تېپه‌لیکدن اطرافگه قره‌دیم. مزار اطرافیده قۆیلر اۆتلب یورگن اېدی. مېنی کۆرگن قۆیلر بیردن هورکیدی و گوریللشیب قاچیشدی. وضعیتدن خواطرلنگن چۆپان آله‌زرک[1] بۆلیب قالدی. نیمه‌لر یوز بېرگنینی یخشی پـَیقه‌مه‌دی.

– بو مېن، اېلمراد اکه! مېن اېشمت بۆله‌من، –دېدیم.

– اېی توبه یېی! بو یېرلرده نیمه قیلیب یوریبسیز اېشمت اکه، –دېدی چۆپان.

– سیز سۆره‌منگ، مېن ایتمه‌ی، –دېدیم.

باشیمدن اۆتگن کلفتلرنی بیر–بیر توشینتیردیم اونگه.

– مېن اۆلمه‌گن اېدیم. تیریلگنیم هم یۆق...

– توشینه‌من.

[1] آله‌زرک بۆلماق: او یاق–بو یاققه بېی‌سرانجام قره‌ماق، النگ–جلنگ بۆلماق.

درّاو بیر گپ ایسیمگه توشدی. ایریم–سیریملرگه کۉره، اۉلیک‌نینگ قـَیته تیریلیشی نحس–یاووزلیک دېگنی. اونی اوریب دۉپـّاسلب اۉلدیریشه‌دی...
– کۉریب تورگنینگیز احوالده – کفنده محله‌مگه باریشیم ممکن ایمس. مېنی تاش باران قیلیب اۉلدیریشه‌دی. قیامتلیک اکه‌م بۉلینگ، باریب عایله‌مگه، اکه–اوکه‌لریمگه یاتیغی بیلن توشینتیرینگ. اولر وهیمه‌گه توشیب، قۉللریگه میلتیق، کلتک کۉتریب کېلیشمه‌سین ینه. مېنی کېلیب آلیب کېتیشسین بو یېردن. بو گپدن باشقه هیچ کیم خبر بۉلمه‌سین، –دېدیم چۉپانگه.
– سیزگه یالباریب، ایلنیب اَیتگنلریم منه شولر.
چۉپان گپلریمنی دقت بیلن ایشیترکن، حیرت یاقه‌سینی اوشله‌دی.
– خاطرینگیز جمع بۉلسین اکه، دېگنینگیزنی قیله‌من البته! –دېدی و یوگوره سالیب، ایکــّی چقریمچه‌لیک محله تامان یۉل آلدی. کېچقورونگی شمال تنیمگه تیغ‌ده‌ی سنچیلر ایدی.
مېن ایسه ساووق‌قاتگنیمدن یوپقه کفندن ایسّقلیک کوتیب اۉتیرگنچه تیتره‌یمن. قولاغیم آستیده قبرستان مرده‌لری‌نینگ عالم–عالم حکایت، شکایت، آه و ناله‌لری، غم و حسرتلری ایشیتیله‌یاتگنده‌ی.
اولر مېنگه:
«قوم و قرینداشلریمیزگه باریب اَیتینگ، اولر خرافاتدن باش کۉترسینلر، اۉزلری توشینمه‌گن ناغره آستیده اۉینمه‌سینلر. بارسه–کېلمس منزل‌نینگ یېمه‌گن سامسه‌لریگه پول تۉله‌مه‌سینلر. بېریلگن عزیز عمرنینگ قدریگه یېتسینلر. ایرتک و افسانه‌لرنینگ یالغان دغدغه‌لریگه اوچونمه‌سینلر» –دېماقده ایدی گۉیا!
آره‌دن بیر ساعت اۉتر–اۉتمس اکه‌م ایگمبېردی، اوکه‌م خالمراد، گل‌شفتالو رومالگه سالینگن کییمیمنی کۉتریشیب کېلیشدیلر. ایز–چوو ییغلشگه توشدیک. بیر–بیریمیزنی سېوینچ کۉز یاشی ایله بغیریمیزگه آلدیک. تۉییب–تۉییب قوچیشدیک بیر–بیریمزنی.

یقینلریم هر قله‌ی توشینیبدی، نحس دېب مېنی قـَیته اۆلدیرمه‌دیلر-کو! خیرت، دېدیم ایچیمده. یقینلریم ساووقدن اسره‌نیش مقصدیده اېلمراد چوپان‌نینگ کېپه‌نگینی[1] اېگنیمگه کییدیردیلر. اولر مهمانیگه اوخشه‌تیب مېنی سېکین اویگه آلیب قـَیتدیلر. قالگن عمرنی یشب کېتیشیم، مال سۆییب قان چیقریش، خیرات اۆتکزیش، ملالرنی تاماغینی مایلشگه حاجت یۆق... دېیمن ایچیمده.

[1] کېپه‌نک (کېبه‌نک): ایچی کیگیزدن بۆلگن چکمان، چاپان.

۱۵. اپوریلیش

اېوریلیش

عذر، قهرمانیمیزنی هر تامانلمه تـَنیشتیرهآلمهیمن. بو اۆسل[1] ایش. چونکه بیزنینگ جمعیتیمیزده شیرین یالغان اېرتکلری حکمراندیر!

عبدالله اکه بیر کونی چمهسی منه شولرنی مېنگه اَیتیب بېرگن اېدی:

اېندی مېن کیملیگیمنی بیلهی، دېب کۆپ اۆیلهدیم. اۆزلیگیم و ایچیمده کېچهیاتگن تویغولریم حقیده سیز بیلن بیر دردلشهی:

قرهسم یاشیم انچهگه یېتیب قالیبدی. اۆیلب کۆرسم منقورتلشیب بۆلیبمیز. بیز یالهلری کېسیلیب، یپراقلری یولیب آلینیب، موتهلنگن[2] و قوریب قالگن توت درختیگه اۆخشهیمیز.

حیات درختینینگ آچیق و درز کېتگن کاوهکلریده قورت–قومورسقهلر اویه قوریب آلگنلر. بیر–ایکـّی قتـّیق تېپکی بیلن بو ملت درختی بیر کونی قولب توشیب، قاره یېرگه منگو باش قۆییشیمیز بار گپ. بیز اۆزلیگیمیزدن بوتونلهی اجرهلیب، قاره خلققه اَیلنیب قالگن بېچاره آدملرمیز... بیلهمن بو گپلریم کۆپچیلیککه آغیر باتهدی. بیراق، نه چاره «اَیتسم تیلیم، اَیتمهسم دلیم کویر». امّا، شولردن کېین:

توشده کېچگن ارمانلر

یاروغ عالمگه کېلیب، آزدالیک توشنچهسینی انگلشیم بیلن اۆزیمنینگ کېلیب چیقیشیم بابیده، کۆپ اۆیلهی باشلهدیم. باشیده، نوایي بابامیزدن اۆقیگن بیر حکمتلی سۆز

[1] اۆسل: یرهمس، یامان؛ بیمعنی.
[2] موتهلهماق: قیرقیب، اوچیریب یاکه کېمیریب پرچهلهماق.

مېنینگ یوره‌گیمگه غلغله سالدی. اولوغ نوایي: «اېل نېتیب تاپگه‌ی مېنی، گر مېن اۏزیمنی تاپمه‌سم!» –دېگن اېکنلر. شو دانا فکرنی اۏقیب اۏزیمنی ینه بیر قـَیته تاپیش و آچیشگه اورینه‌من. ارمانلی دنیا–ده!

تاریخیمیزنینگ اۏنقیر–چۏنقیر یۏللریگه کیریب چیقه‌من... بو آلاولی یۏللرنینگ کۏپی غالبلیک بیلن کېچگن... بیراق، مېنینگ زمانیم اېسه، مظلوملیک، محکوملیک، منقورتلیک و مغلوبیتدن باشقه نرسه اېمس. نېگه شونده‌ی؟ –دېب اۏزیمگه سۏراق بېره‌من. بوگوننی و اۏتمیشینگنی بیلیش قیزیق–ده، بری‌بیر. آنگیمیزده توگون بۏلیب قالگن اَیریم حالتلرنی آچیشگه شاشیله‌من.

بونی تقدیر دېیدیلر!

ملتیم – تورکي خلقلرنینگ بیر بۏغینی سنه‌لمیش اۏزبېک‌دیر. بونی هیچ قچان تانمه‌یمن[1]. مېن هم برچه بشر اولادی کبی بیر انسانمن. لېکن، باشقه بشر فرزندلریدن بیر فرقیمیز بار. اولر اېرکین‌دیرلر، نام و نشانلری هم اۏز جاییده. بیزچی؟

یۏق! اولرده‌ی اېمسمیز. اولر اۏز حقوقلرینی بیلیشه‌دیلر... تیل و ملتیم خصوصیده اۏیلر اېکنمن، قره‌سم بونی هم بیزدن تارتیب آلیب قۏیيبدیلر؛ حجتلرده بیزنی افغان، دېب یازه‌دیلر! بو – دنیاده مثلی کۏرینمه‌گن ظلم اېمسمی؟

ملت–کو قۏلدن کېتگن. چونکه هیچ کیم مېن اوغان اېمسمن، –دېب اَیته‌آلمه‌یدی–ده. پالوان آغیزلردن بیری یۏق! –دېب اَیتسه‌لر بارمی، بیر مشت اوندن نېچه پتیر بۏلیشینی یخشی بیله‌دی اولر. اگر ایشانمسه‌لر بیرار اوغانگه سېن «اۏزبېک‌سن» –دېب اَیتسینلرچی؟ کۏزلرینی باریب لندندن آچه‌دیلر...

تیل کۏنگیل کـَلیتی

راستی گپ، بو حقده سۏز آچیشدن شرمنده‌من!

---

[1] تانماق: انکار قیلماق، رد اېتماق.

تیلیمیز هم اۉزی‌نینگ سۉنگگی آغیر نفسلرینی آله‌یپدی. سۉزلریمیز کوز ییراقلریگه اۉخشب اۉزی‌نینگ همیشه نـَوقیران درختیدن اوزیلیب، یېرگه تۉکیلیب توشه‌یاتیر. مکتبیلریمیز افتیدن، بو تیلنی قۉش قۉللب آلیب باریب، قبرگه قۉیه‌دیلر شېکللی. «کۉتره‌آلمه‌گن تاشنی اۉپیب یېرگه قۉی» –دېب اَیتگنلری‌دېک. منه بونی حقیقي «دانالیک» دېسه بۉله‌دی. بوندن او یاغیگه ایشلری یۉق. سببی اولر بو تیلده اۉقیمه‌گن اېمیشلر. قیامت قایم بۉلگونچه هم تۉله سواد چیقره‌آلمس اېمیشلر! دېمک، بو تیلگه احتیاج هم یۉقگه اۉخشه‌یدی.

نوره‌ب باره‌یاتگن اۉزلیک

اېندی، اۉزیم‌نینگ شخصي حیاتیمگه نظر تشله‌یمن. ازلدن بېریلگن نرسه‌لرنینگ بَرینی یۉقاتیب بۉلیبمیز–و!! ملي قدریت و اۉزلیگیمدن بېلگی–علامت قیدیره‌من. اوّلیگه، یشب تورگن اوییمگه باقه‌من. ملي‌لیکدن، یعنی اۉزلیگیمیزدن ذرّه‌چه بۉلسین نشانه قالمبدی. وای دادا! —دېیمن.

اوییمیزده اول–بول نرسه‌لر بار اېدی بیر زمانلر. اولردن هم هیچ نرسه قالمه‌گن. ایچیم زردابگه تۉله‌دی. همّه نرسه ایلان–چَیان بۉلیب، چـَقه باشله‌یدی. باشقه نرسه‌لر حقیده اۉیلشدن تاله‌من. چرچه‌یمن، بار اېی، –دېب قۉل سیلتب قۉیه‌من. تشویشلر ایچیمده خودّی، این قوریب آلگنده‌ی. شوندن کېین اوروغ–اَیماقلریمنی سوریشتیره‌من. ایلدیزلریمنی تاپیشگه حرکت قیله‌من. فایده‌سی یۉق. کیم مېنگه توشینتیریب اۉتیره‌دی. بابام، مامه‌لر الـّه قـَیسی ییللرده اۉلیب کېتیشگن.

یشب تورگن اوییمیزده قلم، کتاب، قاغازدن درک یۉق. آته–بابالریم‌نینگ چینقیره‌گن روحلری باشیم اوزره گیر–گیر اَیلنه‌دی. اولر کیمگه تیکیلیب:

بیز الده‌نیب اۉتدیک بو دنیادن جگریم. شبهه‌سیز یشب، غریب و معناسیز عمر کېچریدیک. دېماقده اېدی. اۉرنیمدن توریب تۉرت تامانیمگه قره‌یمن. بیراو مېنی

«کافر» دېب توتیب کېتیشیدن قۉرقه‌من. اېنگ آسان بو ایشگه برچه‌نینگ قۉلی یېته‌دی. بو گپنی اَیتیش اوچون اۉقمیشلی، آنگ و شعور اېگه‌سی بۉلیش کېره‌ک اېمس. شبهه‌لریم ایچیمگه سیغمه‌ی، تاشیب، کۉزلریمدن تۉکیله‌ی، دېیه‌پدی...
شو اویده آتمدن قالگن بیرگینه رنگی-قوتی کېتگن، چنگ باسیب کېتگن سریق کتابنی رپدن[1] توشیریب، قۉلیمگه آلیب ورقلشگه کیریشه‌من.

منه شجره یاکه شۉر پېشانه

آتیم عبدالله. آتم‌نینگ اسمی عبدالرسول صوفی، آتم‌نینگ آته‌سی‌نینگ آتی محمّد علی اېشان، بابام‌نینگ آته‌سی‌نینگ اسمی اسدالله خواجه، کتـّه بابام‌نینگ آته‌سی خلیفه عمر، عمرنینگ آته‌سی حاجی عثمان، اونینگ آته‌سی‌نینگ آتی ملا صدیق، اونینگ آته‌سی اېسه، مولوی سلام اېکن... شو یېرده یخشی یم که فلانی پیر، پیستکانی اولیاگه باریب یېتمه‌دی گپ. قوریگن بولاققه اۉخشب شجره‌م‌نینگ کېتی اوزیلدی. بۉلمسه، مقدسلشیب باره‌وېریشیم تورگن گپ اېدی. یخش یم که عایله‌میزدن کیم‌دیر اۉزینی مېن «تنگری» -دېب اَیتیب یوبارمه‌گن. تۉغری-ده، سهل نراققه بارسنگیز خلاصه شو بۉلردی. منه بونی عربلشیش دېیدیلر. بیرار عربچه سۉزنی تیلگه آلیش بیلن تۉغری جنـّتده مکان اَیله‌گن‌دېک بۉله‌دی آدملر. بیزنینگ جزیره‌گه اۉخشه‌گن میبه‌میزگه یاتلشیش[2] اوروغینی اېکیب کېتگنلر. اوندن هلاکتدن باشقه نرسه اۉسیب چیقمه‌یدی. بو شجره‌نامه مېنینگ بختسیزلیک طوماریم اېدی. اېندی طومارچه سووده یوویش و یېرگه کۉمیشگه هم لایق اېمسدیر. اۉتمیش بیلن هیچ نرسه قیلیب بۉلمه‌یدی اېکن! آته-بابالر باسیب اۉتگن جر یاقه‌سیدن یورمنگ، دېب اَیتیب بۉله‌دیمی؟ انه او، زنگله‌گن قورال ایشینی قیله‌دی بری‌بیر.

[1] رپ (رفع/رفعک): قرآننی اۉشنگه قۉندیریش مقصدیده تام دېواری‌نینگ بلند قسمیده تیره‌ب اۉرنتیلگن چۉپ تخته‌چه.
[2] یاتلشیش: بېگانه‌لشیش، اۉزگریش.

ایسکیرگن طومارچه

شولردن کېین مییه‌مده تورنه قطار سواللر توغیله باشله‌یدی. بابالریمیزنی ایچ–ایچیمدن قرغه‌ی کېتدیم... اولر آخرت اوچون عربگه اینتیله‌وېرگنلر. اولرگه:
تۆغری جنـّتگه بارماقچی بۆلسنگیز، اۆزینگیزنی بیره تۆله «عرب» دېب اعلان قیلمه‌یسیزمی برکه تاپکورلر؟ –دېیمن. بېچاره خدانی آواره قیلیشگه بلا بارمی اېدی؟ –دېدیم اچـّیغیم چیقیب. بو نرسه تگی کۆرینمس جنجال اېکن. شوندن کېین حیاتیمده چوقور اۆزگریش یسه‌شگه قرار قیلدیم. بوگوندن باشلب:
مېنینگ اسمیم عبدالله اېمس، تورسون، بۆله‌دی دېب اعلان قیلگیم کېلدی. آدملر مېنی شو نام بیلن تـَنیش و اته‌شلرینی راسه ایسته‌من.
«الله» خواهلسه، شو نام بیلن مېنی «جنـّتگه» یوبارسین یاکه سېن شۆر پېشانه اۆزبېک اېکن‌سن، دېب «دۆزخگه» سوریب سالسین والسلام. عربلر یامان اېمس. اولرده عیب یۆق. نیمه قیله‌ی، مېن عربچه نامنی کۆتریب یوریشگه قرشی‌من.
اۆز اۆزبېکچه و تورکي آتلریمیز بۆلسین. بو اسملرنی عامه‌لشتیره‌یلیک! –دېگن فکریم بار. اۆز اسمیم بیلن اته‌لیشیم عدالتدن اېمسمی؟
بو باره‌ده کتـّه–کیچیک اۆزیمیزنیکیلر بیلن فکرلشدیم. اولر مېنگه مصلحت بېریشیب:
– بو کمدن–کم بۆلگن ایشلردن اکه، –دېدیلر.
باشقه‌لری:
– دۆستیم، هیچ قچان بو ایشنی قیله کۆرمنگ. هر کیم هر خیل فکرگه باره‌دی، –دېییشدی.
مېن اولرگه بو ایش مطلقا شخصي ایش، یعنی کیم نیمه یېیدی، کیم نیمه ایچه‌دی، کیم نیمه کیینه‌دی؟... –دېدیم.
خلاص اۆز آتیمنی المشتیریشیم اوچون هم کتـّه ضیافت، تۆی–حشم یعنی، پلاو خان تۆره کېره‌ک بۆلرکن. «بیر ایشنی قیلماقچی بۆلسنگ، اوّل آدملرنینگ قارنینی مایله!» —

دېگن گپ بار. چونکه، اۆز بیریمیزنی بیر دَورەده بیرلشتیریش اوچون اۆرتەده «قاره قازان» بۆلیشی شرط. یقینلریم‌نینگ آخرگی شرطلریگه کۆندیم. شوندەی قیلیب، ییغیلشدیک، مېنینگ اسمیم اۆزگرتیریلیشی اۆرتەچی تامانیدن مجلسده اعلان قیلیندی. اۆرتەچی دۆستیمیز آدملرگه یوزلنیب:

– عبدالله اکه قریگنده آتینی اۆزگرتیرماقچی یعنی، اۆز آتینی بوگوندن باشب «تورسون» دېب قۆیماقچی! –سۆز قاتدی بلند آوازده، –خوش نیمه دېیسیز عزیزلر.

ییغیلگنلردن بیری:

– بۆلمەگن گپ برادر. آزگینه صبر قیلسه او دنیاده اونینگ آتینی پروردگار اۆزی بېلگیلب و انیقلب بېرر ایدی، –دېگن گپینی اَیتدی کنایه قیلیب. اۆتیرگنلردن ینه بیری:

– بو کافر! عربچه آتلرنی یۆق قیلماقی، بوندەی اسملرگه قرشی! بونینگ جزاسی آغیر، –دېدی. اۆلتیرگنلردن باشقەسی سۆز رشتەسینی قۆلگه آلیب شوندەی دېدی:

– دولتیمزنی خبر قیلماق کېرەک ایدی، اۆز باشیمچه ایش توتەآلمەیمیز آغەلر!

اۆزبېک برادرلریمیزدن ینه بیری خلق نامیدن سۆزگه چیقیب:

– جمهور رئیس، عالي مجلسیمیز، بوندەی کتــّه اۆزگریشلردن بې‌خبر قالیشی کېرەک ایمس، –دېدی.

مجلس بارگن سری قیزیب بارەیاتگندی. اۆزینی ییغیب–تېریب سۆزگه لبلرینی جــُفتلەگن بیر برادریمیز:

– عالي محکمه، وزیرلیکلر هم خبر قیلینیشی ضرور، –دېدی و بحثلر جدّی توس آلدی. مجلسده، بېچاره عبدالله‌نینگ آتی «تورسون»گه المشتیریلیشی سهل کم عالم‌شمول واقعەگه اَیلنتیریلدی. مذاکره و تارتیشلر بارگن سری اَوجیگه مینگندی.

قەلاوینی بیلگن قارنی یاقەدی

بوگونگی مسأله یوزەسیدن اېندی اساسي گپلر اَیتیلەی دېب تورگنده، توردیقول بکاوول[1] کفگیرینی تـَبنگ و غۆریلرگه جرنگیللتیب اوریب، همّه گپ-سۆزگه نقطه قۆیدی قالدی.

توردیقول بکاوول:

- پلاو پیشدی اۆرتاقلر، نان تیّار، قۆزی‌نینگ گۆشتی آش تگیده بیقیرله‌یاتیر! -دېدی.

مجلسگه سوو سېپگنده‌ی بۆلدی. آدملر آلدین-کېین بۆلیشیب همّه دستورخوان تامان بوریله باشله‌دیلر. کتـّه تارتیشوو، حقیقي یاقه‌لشوو اېندی باشلندی...

شونچه محنتلر عوضیگه بری‌بیر عبدالله اکه‌نینگ آتی تورسون بۆله‌آلمه‌دی...

---

[1] بکاوول: آشپز.

۱۶. ایلک سباق

ایلک سباق

نېچه یاشگه کیرگنیمنی هیچ کیم بیلمه‌یدی. آنم اوزوم پیشیغیده دېسه، آتم اۉریک گـُلله‌گنده توغیلگنسن بالم دېردی. قیشلاغیمیزده کیم قچان توغیلگنینی بېش قۉلده‌ی یخشی بیله‌دیگن مامه‌م بېچاره اۉلیب کېتگنیگه اَچینه‌من. فایده‌سی بۉلمسه هم شو بیلگیم کېلگنی کېلگن ایدی اۉشه پـَیتلری. آتم، آنم اۉقیمیشلی بۉلسه ایدی کاشکی! –دېردیم. انسان نېگه یره‌تیلگن؟ یششدن مقصد نیمه؟ قنده‌ی یشش کېره‌ک؟ و نهایت، اېرکینلیک نیمه؟ –دېگن فلسفي سواللر بیر یاقده تورسین، جیلـّه قورسه توغیلگن بیلیمیزنی-کو، بیلسک بۉلردی، –دېیمن اۉزیمچه. شو نرسه‌لر حقیده اۉیلرکنمن، اۉقیگیم کېله‌دی، یخشی اۉقیگیم کېله‌دی؛ زمان اۉقیگننکی دېیمن...

توغیلگن کونیمنی بیلماقچی بۉلیب، اوندن-بوندن سۉره‌ب یوریشیم کۉچه‌داشلریمگه یاقمه‌گن. شو رنگ‌سیز کوننی بیلیشیم کېره‌ک‌میدی؟ بلکه، کتـّه-کتـّه آدملر اۉرنیده قۉییب کۉرگندیرمن اۉزیمنی. خیالیمده اۉزیمدن بیر قهرمان یسه‌گندیرمن بلکه. آرزوگه عیب یۉق دېیدیلر... کۉچه‌ده‌گیلر بو حقده‌گی قیزیقیشیمنی بیلیب قالیشیب:

– سېنی جۉره تېگیرماچی‌نینگ اۉغلی دېسه بۉلدی-ده! بیلسنگ نیمه-یو، بیلمه‌سنگ نیمه؟ شونی بیلگنینگ بیلن کاسه‌نگ‌نینگ تگی آقررمیدی؟ یاکه مکتب اۉقیب، آته-آننگه کلـّه یېدیررمی ایدینگ؟ –دېسه‌لربارمی؟! اولرنینگ بو گپلریدن کۉنگلیم رنجیب ویران بۉلدی. اوستیمدن کولیشگنلریگه چیده‌ی‌آلمه‌دیم. ایچ-بغریم اېزیلیب، راسه زرده‌م قـَینه‌دی. امیدلریم سرابگه اَیلندی. توغیلگن کونیمنی بیلیش مېنگه نېگه کېره‌ک بۉلیب قالگنینی یخشی اېسله‌ی‌آلمه‌یمن. اېرکه‌لیک قیلیب سۉره‌بمن-ده!

– اۉز حقیمده بیلیش بو مېنینگ حقیم، عیب اېمس، –دېدیم اولرگه.
بری‌بیر، ایچیمده اۉقییمن دېب اۉزیمگه قرار بېردیم... باشقه چاره یۉق. شوندن کېین کۉچه‌دن اېشیتگن اچّیق و کېسه‌تیق گپلرنی، کۉنگلیم اۉکسیب، آته–آنمگه اَیتدیم. اولر «کمبغل‌نینگ باله‌سی‌سن، شۉیله‌نگنی یېب پرده‌نگنی قیلیب کېته‌وېرسنگ بۉلمه‌یدیمی؟» –دېب مېنی آبدان کاییشدی. اویده‌گیلرنینگ گپیده جان بارده‌ی. چونکه، هر قنده‌ی یخشی کونلر بایلرنیکی–ده. «آغزی قییشیق بۉلسه هم بای‌نینگ اۉغلی گپیرسین» –دېییلگن مقاللرده. توغیلگن کوننی هم شولرگه بویورگن. دنیانینگ ابره–اطلسی شولرنینگ بۉییگه اۉلچب بیچیلگنده‌ی گۉیا!
***

اۉن ایکـّی یاشلرده‌من چمه‌سی. اۉشه ییلی قیش قتـّیق کېلدی. گورسولتیب قار اوردی، اریق و نهرلرده سوو موزلب قاتدی. قاره ماللر تپـّه–تپـّه تشلب، ییقیلیب اۉله‌بېردی. تېگیرمانلر پرچاو، بازار–اوچار هم بۉلمه‌دی. دهقانلر قۉشگه چیقه‌آلمه‌دیلر. مېن هم باشقه تېنگقورلریم سینگری اویده، سوغدی اطرافیده باغلنیب قالدیم. آتم اۉتـّیز ییل تېگرمانچیلیک قیلیب هیچ نرسه‌نینگ اېگه‌سی بۉله‌آلمه‌دی. بوتون عایله بیر عمللب قیشدن امان–اېسان چیقیب آلیش قیغوسیده‌میز. خلص، اقتصادي احوالیمیز یخشی اېمسدی. اوّلیگه، آتم مېنی بالرنینگ اېشیگده یېتیم قۉیماقچی بۉلدی. کۉنمه‌دیم. دهقان قیلیب سای–ادیرلرگه قۉشگه چیقرماقچی بۉلدی. یۉق، یۉق! مکتب اۉقییمن، دېب توروب آلدیم. ایش–یوموش جبریدن شو کونگه‌چه امل–تقل قیلیب اۉقیب کېله‌یاتگن اېدیم مکتبنی. رۉزغار ایشلریگه قاریشیب، مکتبدن یالچیمه‌دیم. شونگه قره‌مه‌ی، هلی هم اۉقییمن، دېب سۉزیمده توریبمن. اۉقیش‌نینگ چۉغی روحیمدن اۉچگنی یۉق. بیلیم‌نینگ سېراب بولاغیدن تۉییب–تۉییب سیپقرگیم کېله‌دی...

نیمه بۉلدی-یو، عایله‌میزده خودّی، کۉز آغریقده‌ی بیر یاقدن ملا امام‌نینگ گپی چیقیب قالدی. اۉزیمیزنینگ مچیتیمیزده‌گی ملانینگ گپی. بورناغی[۱] کون:

- اۉغلینگیزنی مچیتگه جۉنتینگ اکه، نمازلیگینی اۉرگنیب آلسین بدبخت، -دېبدی آتمگه ملا امام.

آتم بو گپنی کېلیب عایله‌میزده اَیترکن، ایچیمگه تیتره‌تمه توشـــدی. هه! دېسم هم، یۉق! دېسم هم آتم مېنی ملاگه اۉقیتماقچی. مُلـّه امام‌نینگ بو گپلری قتـّیق داریگنیدن بۉلسه کېره‌ک، آتم «اۉقیته‌من» دېب قرار قیلگن. تۉغری-ده، آتم بو بیلن هم ملا امام‌نینگ گپیدن، همده کۉچه-کۉی‌نینگ طعنه-تاشیدن قوتیلماقچی بۉلگن. بولردن هم مهم‌راغی، «نرگی دنیا عذاب-عقوبتلری؛ گـۉرنینگ شدتلی قیسیشی؛ انکر-مونکرنینگ گـُرز بیلن ینچیب تشلشی، دۉزخ اۉتیده ابدي کوییب یانیش و اژدرهالرگه یېم بۉلیش...»لرنی اېشیتیب ساووق تېرگه توشه‌سن کیشی. بو گپلرنی اېشیتگن آته-آنه باله‌سینی هر نرسه قیلیشگه تیار. بیز اولاد بۉلسه، معناسینی بیلمه‌گن بېِ‌ثمر نرسه‌لرنی اۉقیب، یادلب آلیشگه محکوم اېتیلگنمیز...

***

یېر سهل بۉششگنده‌ی بۉلدی. آدملر چومالیگه اۉخشب قیمیرلشه باشله‌دی... اېرته‌سی کونی آتم قۉلیمدن اوشلب مچیتگه آلیب باریب:

- منه تقصیر، خدانینگ یۉلیده باله‌منی اۉقیتینگ. اېتی سیزدن، سویگی بیزدن، -دېدی آتم و اۉزی قـَیتیب ایش-یوموشیگه کېتدی.

مېن السلام! دېب درسخانه‌گه کیردیم. تېنگقورلریم عیبدارگه قره‌گنده‌ی مېنگه حیرت بیلن قره‌دیلر. حجره باله‌لردن جیققه تۉله اېدی، باله‌کـَیلر «هفت‌یک»لرینی آچیب، باشلرینی کتابلری اوزره تینیم‌سیز چـَیقه‌گنچه، «الف زبر، ب زبر» قیلیشیب اۉقیماقده

---

[۱] بورناغی ~ بورونغی. بورناغی کون: آلدینگی کون، اۉتگن کون.

ابدیلر. ملا قرشیسیده چۆککه توشدیم. جونجوکیب، ساووق قاتگن قۆللریمنی قۆلیتیغیمدن چیقریب، کوهوو، کوهووولب ایسیته باشلهدیم.

ملا امام درّاو ، وراقلری سرغیب کېتگن بیر «هفتیک»نی قۆلیمگه توتقزدی-یو:

- «اۆپیب آچگین» -دېدی.

اَیتگنینی قیلدیم. ایلک سباقلرنی باشلهدی ملا امام. عربچه سۆزلرنی دۆندیریب تلفظ قیلهآلمهدیم، تیلیم یخشی قاووشمهدی، اَیلنمهدی.

ذ، ض، ط، ظ، ع حرفلرینی عربلردېک قیلیب اَیتهآلمهدیم. ملا امام اچـّیغی چیقیب، عصاسی بیلن بیقینلریمگه بیر-ایکـّی تورتیب، اۆقرهیگن کۆزلرینی قهر بیلن آلهیتیردی، مېنگه قاواق آسدی، پۆپیسه قیلدی. قۆرقدیم... اۆزیم اۆیلهگندهی بۆلیب چیقدی. خیالیمده، حجرهنینگ پخسهلری نفرت، حقارت و قۆرقوودن تیکلنگندهی. حجرهنینگ سوواقلری خودّی، یاش بالهلرنینگ، استعداد، عقل و زکاوتیدن سووهب قۆییلگندهی تویىلهدی. ییللر بۆیی بو وهشتخانهده تینیق ارمانلر بیقیب، دیمیقیب یاتبیدی گۆیا...

***

اۆقیش باشلندی. ایلک درسلرده «ف»نی اَیتهآلمهدیم. تیلیم یخشی اَیلنمهگچ، آخونیم چۆنتگیدن غیجیملنگن کیر رۆمالچهسینی چیقریب، تیلیمنی قهییریب بورهدی. تیلیم قتـّیق آغریدی، کۆزیمدن جـَودیرب تۆکیلگن یاشلرنی یېتـَگیم بیلن اَریتدیم. کتـّه حجرهنی بالهلرنینگ آوازی تۆلدیریب توریبدی. حجرهنی قیشده یاقیلگن یاغاچلر توتونلری قارهیتیریب یوبارگن. قارهیگن دېوار بېتلری بۆیلب توتون کویه باغلهگن. بالارلردن اۆرگیمچکنینگ بوزیلگن تۆرلری اجل ایپیگه اۆخشب آسیلیب توررّدی. تۆستدن، تېپهدن باشیمگه بیر قمتیم قاره کویه توشیب کېتدی. کویهنی برماقلریم بیلن سیپیریب تشلهدیم. سۆنگ کۆرستگیچ برماغیم بیلن «هفتیک»نی ورقلهدیم، کتابگینهم بۆیهلیب کېتدی. ملادن قۆرقیب اتـّنگ! -دېدیم ایچیمده.

بو احوالنی کۆریب تورگن آخونیم، کېله سالیب مېنی بیر آیاق اوستیده تۆختتدی. کاووشیمدن پتَـکلرنی چیقرتیریب، تیشلتیب جزالەدی. اۆیینلرده بیر آیاقده توریشنی یخشی اۆرگنگنیمدن‌می، هر نې، ییقیلمەدیم. حجرەنینگ بیر بورچگیده هیکل‌دېک قاتدیم و چوقور اۆیگه تالدیم. شوندن باشلب حیاتیمده کتـّه اۆزگریش یسلدی. عمر بۆیی خۆرلنیب کېلگن حیاتیم اۆز معناسینی الـّه قچان یۆقاتدی. ایچیمده توگیب قۆییلگن ارمانلریم سینیب کېتدی. شخصیتیمدن قالگن پرچەلرنی ملا امام غضب اۆغیریگه سالیب ینچدی. کوکونلرینی[1] توز، قلمپیرگه قاریب تنەمدەگی یېرەلر اوزره سېپدی. وجودیمدەگی بو داغلر بیتمس بۆلیب قالدی. اېندی، بو جراحت هیچ نرسەگه امان بېرمسلیگینی انگلەدیم. شو تابده، اۆزیمنی توبسیز جرلیککه قولەیاتگندەی حس قیله کېتدیم. اوشلەی، ایلینەی دېسم قۆلیم هیچ نرسەگه یېتمەیدی. تیلیم سۆزگه کېلمەیپدی. درەنغیللەگن شو قارانغی بۆشلیقده، بیر یاووز روح اوستیمده حکمران توریبدی. یوتاقی[2] بو یاووز روح هر لحظه مېنی یوتیب یوباریشی ممکندەی نظریمده. گۆیا او چېکسیز، مطلق «کوچ–قدرت» اېگەسی. تسلیم بۆلیش و اطاعتکارلیک اونینگ بارلیک خصوصیتی. عاجزلیکدن اۆزگه نرسەنی تن آلمەیدی او. یاووز دلیل و منطقدن اۆلگودەی قۆرقەدی. اونینگ آیتگنی اَیتگن، دېگنی دېگن.

تېپەمده تورگن یاووز روح، آیاقلرینی باشیمگه قۆییب، مېنی توبسیزلیک اۆپقانیگه باسماقچی بۆلەدی. او سۆراق بېریش و یوزیگه تیک باقیشگه مجال بېرمەدی. آغزینی آچیب یاتگن توبسیز قاره ظلمت مېنی تارتیب کېتماقده اېدی. نورەی–نورەی، دېب تورگن حجرەده، قوتیلیب قالردېک نرسەنینگ اۆزی یۆق. تگی کۆرینمس جرلیککه توشیب کېتدیم. آیاقلریم آستیده تاریخ‌نینگ چیریب یاتگن، جانسیر جسدی یاتر اېدی. آدملرنینگ قنغسیگن تنەسیدن قورت–قومورسقەلر کۆککه اۆرلەیاتگندی. توبسیر قاره

[1] کوکون: قتـّیق جسم‌نینگ میدەلنگن ذرّەلری؛ تالقان.

[2] یوتاقی: آچ‌کۆز، یېب تۆیمس.

جرلیک قتلریدن اۉتمیش‌نینگ معناسیز تاووشلری اېشتیلردی. بارسه کېلمس بو زنداندن قاچیب قوتیلیش‌نینگ علاجی قنچه؟ تېپه‌مدن سان–سناقسیز اۉلیک آدملر، خزان ییراقلری‌دېک تۉکیلیب قوویلیب کېله‌یاتگندی. یاووز روح قۉلیده کیم قنچه تقدیرلر پرچه‌لنیب، سینیب توشردی تېپه‌مگه. مېن هم بو اۉلیکلر اوییگه، تۉده‌سیگه، آرتیقچه جسد بۉلیب قۉشیلیب کېته‌من.

١٧. بــَيرەم

بـَیره‌م

ایشخانه‌نینگ دېوار تخته‌سیده شونده‌ی دېب یازیلگندی:
«اېرته‌گه اداره‌میزده ییغین اۉتکزیله‌دی. آنه‌لر کونی نشانلنه‌دی. شو مناسبت بیلن سیز حرمتلی خادملر اَینیقسه، عزیز عیاللردن تدبیرده قتنشیشینگیزنی التماس قیله‌میز».
جمعه کونی اېدی. سیف الله قاره سحردن توریب کۉچه‌گه چیقیب کېتگن. آیبېکه هم اېرته‌لب بروقت توردی. عایله‌نینگ تشویشی کتـّه-ده. هر کونگی ایشلریدین آیبېکه باش کۉتره‌آلمه‌یدی. بوگون کۉپراق اورونیشیگه تۉغری کېله‌دی. پیشیر-توشیر، سوپیر-سیپیرلرینی قیلیب آلدی. اوّل اېری‌نینگ مینگ کاکل خۉرازینی اَوه‌یلب کتـّه سوت سبد آستیگه قمه‌دی. اېری بویورگنده‌ی قیلیب خۉرازنینگ پیخینی اَریتیب، کاسه‌سیگه، پسته-باداملردن سالیب قۉیدی. سامانني تیتیب، تخملرنی تاپیب خُمره‌چه‌گه احتیاطلب جایله‌دی. تاووقلرینی اېسه، کتککه هیده‌دی...
قویاش چمه‌سی ایکـّی قولاچ کۉتریلیب، هوا ایسیب باره‌یاتگن کېزلر. آیبېکه‌نینگ بېشیکده‌گی باله‌سی اویغانیب «اینغه-اینغه»لشگه کیردی. آنه‌سی درّاو باریب، چقه‌لاغینی اېمیزدی. باله‌نینگ یۉرگگینی[1] ینگیلب:
- اېندی تدبیرگه باره قاله‌ی. کۉرینیب تورگنیم یخشی، تعطیلده بۉلیشیمگه قره‌مه‌ی، بارگنیم معقول. حرمت قیلیب، چقیریق‌خط یوباریشگن. هر قله‌ی ایشخانه، -شولرنی ایچیده اۉیله‌یاتیب، -اوییمنی، باله‌منی آتمگه تاپشیره‌من، -دېدی آیبېکه.

---

[1] یۉرگک: غوندک، چقه‌لاقنی اۉره‌یدیگن کیچیک چایشب.

بېکه ایکـّی حاولی نریدن آته‌سی اوسته مؤمننی چقیریب کېلدی. اوسته نوراني بیر کیشی، قیزیل یوزلی، سلماقلنیب قدم باسه‌دی. یاشی آلتیمیش بېشدن اۉتگن، انچه تېتیک. قیزی‌نینگ التماسینی بجرگن بۉلیب حاولیده پیدا بۉلدی.
– سلام آته جان، کېلینگ. یخشی کېلدیزمی؟ نبیره‌ییز هم «بۉوه–بووه» –قیلیب سیزنی قیچقیره‌ییدی.
– وعلیکم باله جان! بیرار جایگه بارماقچی‌می‌سن بالم، –یوزیده کولگی یوگورگن بیر قیافه‌ده، –کۉپ قالیب کېتمه‌یسنمی اۉزی؟ مېنینگ هم قیله‌دیغان ایشلریم بیر یېتک. چقّان–چقّـان باریب کېله قال وقتنی اۉتکزمسدن قیزیم.
– بوگون باله‌لر باغچه‌سیده[1] «آنه‌لر کونی» بَیرم قیلینه‌دی. باریشیم شرط. ایکـّی قیزیمنی باغچه‌گه آلیب باریب قۉیه‌من. باریب کېلیشمگه‌چه آته جان نبیره‌نگیزگه قره‌ب، اوییمگه سایه–پنه بۉلیب توره‌سیز.
– کویاو قه‌یېرده؟ –کیپریکلرینی پیر–پیرلتیب، مینغیرله‌گنچه، –سۉره‌دی آته‌سی.
– اولر ککلیک اوریشتیریشگه کېتیبدیلر.
– قچن کېله‌دی؟ مېنی خبر قیمه‌گنیگه قره–یه، کویاو دېگنی یاو بۉله‌دی– ده!
– شو کویاویز بیلن هیچ هم چیقیشه‌آلمه‌دیز–ده آته.
– قۉی اۉشه‌نینگنی بېکه. تیلیمنی قیچیتمه‌گین. اۉشه‌نینگنی اېسله‌سم اېلکه ساچیم سیخ بـۉله‌دی.
– اېرته‌لبکی چاینی ایچدیزمی آته جان؟ –دېب سۉره‌دی قیزی.
– یۉق هلی قیزیم!
آیبېکه دستورخوان تۉشب، بیر چاینک کۉک چای، تۉرتته تخمنی قاووریب، آته‌سی‌نینگ آلدیگه کېلتیریب قۉیدی.

[1] باغچه: کودکستان، باله‌لر تربیه‌گاهی.

بېکه ایشلرینی بیتیردی. سۉنگ اېمیزیکلی باله‌سیگه کۉکره‌ک بېردی. سوتدن تۉیگن چقه‌لاق اویقوگه کېتدی. وقت هم الـّه محل بۉلیب قالگن. بېکه کیینیب، شاشه–پیشه تدبیرگه اشتراک قیلگنی «خیر آته جان» –دېیه اوییدن چیقیب کېتدی.

اوستا مؤمن بیر آتیم ناسینی تیلی‌نینگ آستیگه تشله‌دی. چووه‌لگن سلـّه‌سینی قـَیتیب اۉره‌دی. اېرته‌لبکی چاینی ایچیب، دستورخواننی ییغیشتیریب، شکرانه‌لیک دعاسینی اۉقیب، یوزیگه هاووچ تارتدی.

اوسته اېشیتیلر–اېشیتیلمس غۉنغلله‌گن آوازده یاشلیگیده اۉرگنگن قۉشیغینی اَیتر، حویلی ایوانی بۉیلب آدیمله‌ماقده اېدی... اویگه کیردی. بېشیکده یاتگن چقه‌لاققه بیر تیکلیب، بۉشه‌گن قۉلباغینی قاتیریب قۉیدی. آغزیدن توشه یازگن اېمیزه‌کنی هم آغریگه بېردی. بۉیچن، سۉرّه‌یگن اوسته مؤمن اېلکه‌سینی قیسیب بۉساخه هتله‌گچ، اېشیک زلفینیگه آسیلگن قولفنی آلیب، چقه‌لاق اوستیدن اېشیکنی قولفله‌دی. ایشانچ حاصل قیلیش اوچون زنجیرینی شیقیرده‌تیب تېکشیریب هم کۉردی. اېنـَغه‌نینلیک بیلن آشخانه‌ده‌گی اۉتـّیزته‌چه تخمنی اَوه‌یلب خلته‌چه‌گه سالدی. اوروش اوچون باقیب قۉییلگن و «اۉیلنمه‌گن» خۉرازنی–ده، قوقورلتیب، آیاغیدن باغلب قۉلتیققه اوردی و سېکین حاولی دروازه‌سینی تشقریدن قولفلب، جفتکنی راستله‌دی. بو اطرافلرده تورگیسی کېلمه‌ی، تۉغری تکسی اوشلب، «قـَیده‌سن قیشلاغیم» –دېب قۉشنی ولایت تامان یۉل آلدی.

آیېبکه اوچ–تۉرت ساعت آره‌سیده تدبیردن بۉشب، باله‌سیدن خبر آلگنی اوییگه قـَیتیب کېلدی. قره‌سه که، اوی اېشیگی تشقریدن قوفلاق. هیجان باسگن بیر احوالده، یوگوره باریب قۉشنیسی‌نینگ اوییدن دېوار آشه حاولیسیگه کیردی. حیرت یاقه‌سینی اوشلب:

– نیمه بۉلدی اېکن؟ آته، آته، آته! –سېسینی بلندلتیب ینه، –آتــه!! یاکه سلقینله‌گنی تشنابگه کیردی‌می اېکن–هه؟ –دېب بلندراق قیچقیردی.

همّه یاق سوو سېپگندەی. هیچ کیمدن سېس چیقمەدی. بېکه غیزیللب چقەلاغی یاتگن خانەگه قرەب یوگوردی. اېشیک قولف. هارغین، چرچاق و بۆغیلگن بیر آوازده باله ییغلەیپدی. بېکه اېشیکنی آچیب خانەگه کیرگچ، باره توریب، ییغلب سۆلـَگی[1] قوریگن چقەلاغینی بغریگه باسدی. او بالەسی‌نینگ کۆز یاشلرینی اَریتیب، قۆینیگه باسیب حاولیگه چیقدی. نیمه یوز بېرگنینی بیلمەی حیران. هۆپیققنچه تېورەک–تاشنی کوزەتیب چیقدی. آشخانەگه کیردی. تخملر یۆق. کتکدەگی پالوان خۆراز هم غایب بۆلگن.

آیبېکه چقەلاغینی یۆرگکلب، تۆغری ینه باغچەگه باردی. ایکـّی قیزچەسینی بو یېردن آلیب، اۆزی بیلن اېرگشتیریب بندرگه باردی. هیچ کیمگه سِر بېرمسدن تکسی آلیب یان شهرگه جۆنب کېتدی.

یۆل سېرقتناو، مۆترلر آقیمی کتـّه. غوویلب اۆتگنی اۆتگن. مۆترده اوچـّله بالەسی هم ناتینچ؛ اولر اوخلب کېتەیپکن اېدی... گۆدکلرینی آویته یاتیب: «آه تېنگریم! نې کونگه قالدیم! بو شرمندەلیک اېمسمی؟ بالەلرنینگ آتەسیگه نیمه جواب بېرەمن. خۆرازنی سۆرەب قالسەلرچی، شۆریم قوریدی...» –دېگن اۆیلرنی بیر–بیر خیالدن اۆتکردی بېکه. بیرار ساعت اۆتر–اۆتمس بېکه کۆزلەگن شهریگه باریب توشدی. بیردن آتەسی یشب تورگن حاولیگه قرەب بوریلدی. ایکـّی چقیریم یۆل یوریب اونگه قـَیریلدی. اوزوم پیشیغی. کۆزنی قمشتیرگودېک، تورلی–تومن، شاده–شاده مېوەلر درختلرنی بېزەب تورگن. ایسـّیقدن سقلنیش اوچون بار تیریک جان اۆزینی سایه–سلقینلرگه آلیشگن. بېکه حاولیگه کیریب باردی. پِسته گورجی خودّی تـَنیگن‌دېک، چاو–چاولب، سېلکیللەگن دُمینی لیکیللتیب توره بېردی. بېکه ایکـّی خانەگه هم بۆینینی چۆزیب

[1] سۆلک: آغیز سووی.

قره‌ب کۉردی. بیراق، آته‌سی اوییده ایمس. او آدم خواه-ناخواه خۉراز و تخملرنی شهرده پوللب یورگن بۉلسه کیره‌ک، دیگن گپ خیالیدن اۉتدی.
آییبکه نیمه قیلرینی بیلمه‌دی. بیردن باریب برنده تاقچه‌سیده قۉییلگن تیکوو ماشینه‌سینی کتّه شفتالوگل رومالگه اۉره‌ب آلیب آرقه‌سیگه قَیتدی. بیر قۉلیده آغیرگینه ماشین، ایکّینچی قۉلیده آلتی آیلیک چقه‌لاغی. دم ماشیننی کۉتریب بیر جایگه آلیب باریب قۉیه‌دی، دم ایکّی قیزچه‌سینی قۉللریدن اوشلب یتکله‌یدی. بو احوالنی بیراو بیلگنی هم یۉق.
باشیده خالدار-خالدار رومالدن قرص، بۉیی پستراق، کۉزلری کتّه-کتّه، کۉکره‌کلری تۉلیشگن، قۉنغیر جینگه‌لک ساچلی آییبکه کولسه کولگیده‌ی، ییغلسه ییغله‌گوده‌ی بیر احوالده. بوتون فکری ایرته‌راق اوییگه یتیب آلیش؛ بۉلگن احوالدن یاتیغی بیلن ایرینی خبردار قیلیش. کتّه‌راق جنجل کۉتریلیشدن خواطرده او.
آییبکه شهرگه کیلیب، ینه تکسی توتیب اوییگه قَیتیب کیلدی. هاریب، تالیب، اوزاق منزل باسیب کیلگن آییبکه اوییگه کیررکن، اولّیگه هوووواس تارتیب ییغله‌دی... تورموش اۉرتاغی‌نینگ کیلر وقتی هم یقینلشگن. او قنده‌ی کیفیتده اویگه قَیتیشی معلوم ایمس. کیم بیله‌دی، ایری ککلیک اوروشیده یوتدیمی، یاکه یوتقزدیم؟! گروانی بای بیرگن بۉلسه، کیچه بو حاولیده قیامت قۉپه‌دی دیبویرینگ.
شامقورون سیف الله حاولیسیگه باش سوقرکن، عادتده‌گی‌دیک اویگه کیرمسدن تۉغری خۉرازینی کۉریشگه باردی. کۉرسه که خۉراز جاییده ایمس. هاولیقیب:
- خاتین، خاتین! -یوقاری آوازده وهیمه‌لی بیر کۉرینیشده، -خۉراز قنی؟ بوگون دان-دون بیریب قره‌دینگمی اۉزی؟! -دیدی ایری غضبی تاشیب.
بیکه‌دن سیس چیقمه‌دی. قیزه‌لاقلر آته-آته‌لب، اۉیناقلشیب سیف الله‌نینگ قوچاغیگه اۉزلرینی آتماقچی بۉلدیلر. سیف الله باله‌لرگه پروا هم قیلمسدن، تال ییراغی‌دیک تیتره‌ب تورگن خاتینیگه سپچیب:

– سېندن سۆره‌یپمن! خۆراز قنی؟– اچّیق غضب بیلن خاتینینی بیر–ایکـّی مرته دېوارگه اوریب سیلکیدی، –سېندن سۆره‌یپمن قنچیغ؟ تیلینگ ایچینگگه توشیب کېتگنمی؟ گپیر دېیمن، گپیر!

آیېبکه کۆز یاشلرینی سېزدیرمسلیک اوچون یوزلریگه توتیب تورگن قۆللرینی زۆرغه توشیردی–ده، لبلرینی جفتلب:

– خۆخۆخۆخۆررراززنی آتم، –دېدی–یو، گپلرینی اَیتیب اولگورمسدن جاییده هوشیدن کېتیب ییقیلدی. قیزه‌لاقلر آنه–آنه، –دېییشیب اوزه‌له‌یاتگن بېکه‌نینگ قوچاغیگه اۆزلرینی تشله‌دیلر...

یېر و کۆک جای بېرمه‌گن‌دېک سیف الله اوییدن چیقیب کېتدی...

بېکه آدملر آغزیدن: «سیف الله‌نینگ ایشی قاضیگه توشیبدی» –دېگن گپدن اېرته‌سی خبر تاپدی.

۱۸. بۋلسه بوتگار، بۋلمسه حکایه

بۉلسه بوتگار، بۉلمسه حکایه

کیم نېچه کیم رنج نهاني چېکه‌ی،
آبِ حیات ایستب و جاني چېکه‌ی.
نوایي

بو یاروغ عالمده انسان هر خیل خواهش-ایستکلر ایلینجیده یشب اۉته‌دی، شونده‌ی ایمسمی؟ بونده‌ی تویغولرنینگ اینگ کوچلیسی «حاکمیت!»گه بۉلگن اینتیلیش‌دیر. حاکمیتنی ایگللش آرزولرنینگ اینگ اولکنی‌دیر. قدرت‌نینگ حتاکه هواسی هم یوره‌کنی اۉرته‌ی‌بېره‌دی. آدمزاد اوّلا بو حاکمیتنی اینگ کمیده اۉز ایچیده قوریب کۉره‌دی. شو آرزولریگه ایریشه‌دیمی، ایریشمه‌یدیمی، بَری‌بیر اۉز ایچیده سرگردان یشه‌ی‌بېره‌دی. آدم باله‌سی گاها، غۉزه‌سینی یاریب، یاروغ حیات صحنه‌سیگه چیققن پیلـّه قورتیگه اۉخشه‌یدی؛ قابیغینی یاریب، کپه‌لک بۉلیب، یوقاریله‌یدی...
هه، کیشی حیاتده بای بۉلیب کېتیشی، یولدوزگه اَیلنیشی، بیلیم چۉقـّیلرینی ایگللشی کمدن-کم آدملرگه نصیب بۉله‌دی ایکن. بوکونلرگه ایریشه‌آلمه‌گنلر شولر حسرتیده یانیب، کوییب اۉته‌دی.
قیرق یاشنی قاره‌له‌گن امان، آش-آوقتدن بۉکدیمی، بو کېچه‌سی کوچلیراق باستیریقلب کېتدی. خورّه‌ک آتیشلری هم زۉره‌یدی. خاتینی گلبهار: «یې بیی! بسم الله یېی، باله‌لرگه اویقو بېرمه‌یپسیز آته‌سی، تۉغری یاتینگ» -دېیه ایرینی بیر-ایکـّی نوقیلب، تورتیب قۉیدی. امان ایسه الهي و بي‌تکرار شیرین توشلر آغوشیده آرام آله‌یاتگندی.

تینیب–تینچیمه‌گور امان اپرته‌لب کۆزینی آچرکن، هاووچلری بیلن کۆزلرینی سییریب آلگچ، بیر نرسه یۆقاتگنده‌ی بۆلیب دانگ قاتدی... بیردن توش کۆرگنی اېسیگه توشدی، توشینی یخشی آلیب توره‌آلمه‌ی اویغانیب کېتدی. بیر نرسه‌لرنی ایستب تون یریمده اویغانیب کېتگن امان‌نینگ هاوورینی، خاتیندن باشقه هیچ کیم و یا هیچ نرسه باسیب توره‌آلمس اېدی. غرق اویقوده یاتگن گلبهار اېری‌نینگ اینتیق اېرکه‌لشلریگه قره‌مه‌ی، «هر کون هم بۆله‌دیمی؟ قۆیینگ!» –دېیه راضلیک بېرمه‌دی. اېری بۆلسه قیسته‌گنی قیسته‌گن. شیرین و ناز اویقوده یاتگن گلبهار بېزاوته‌لنیب، اویقوسیره‌ب:

– «توبه اېی! قورویب کېتسین! جانیمگه تېگدی، هر کېچه یاپیشگنیز یاپیشگن، –دېیه اویقو اره‌لش کۆرپه‌نی غیجیمی بیلن بوتونله‌ی باشی بیلن اۆره‌ب آلدی–ده، غیرتیغیگه ایلمه‌ی یاته‌بېردی. اۆرتاقلری امانتی اوچره‌تگنده اېرکه دېب هم چقیریشردی. امان اېرکه خاتینی‌نینگ رد جوابیگه کۆنمه‌ی، حرکتده... آخری بۆلمه‌دی–ده، خوش قیلیق بۆلیب، بیر شاعرلیگی توتیب، فضولیدن بیت اَیتب بېردی:

اي فضولي یار اگر جَور اېتسه اندین اینجیمه،

یار جَوری عاشـــقه هردم محبـــــّت تازه‌لر.

گلبهار اېری‌نینگ گپیگه قولاق آسمه‌دی، اۆز کیفیتی ایله اوخله‌ی‌بېردی. امان بۆلسه، هیجان باسیب، تیتره‌ب–قلتیره‌ب:

– سېنی اَیته‌من خاتین! اېشیته‌سنمی؟ –دېب یالباره توریب، «بیر یاتیب آلیش» تویغوسی جنبشگه کېلگنینی خاتینیگه اظهار قیلگن بۆلدی.

– قۆیینگ، نیمه دېیسیز، آردانه قالسین[1] «اۆشه»! شاعرلیگیزنی کوندوزی قیله‌وېره‌سیز، اوخله‌شیم کېره‌ک، اېرته وقت توریب رۆزغارگه قره‌شیم بار؛ یۆغ اېی، بۆمه‌یدی دېدیم بۆمه‌یدی! مېن اوخله‌یمن، –دېیه بو گل هم سهل اچـّیقلنگن بۆلیب یاته‌بېردی خاتینی.

[1] آردانه قالسین: سبیل قالسین، اېگه‌سیز قالسین.

– کېین اوخله‌ی‌بېره‌سن آنه‌سی...، –هوهوهو قیلیب، سېکین‌گینه قیچیق یۆته‌لیب هم قۆیدی اشتهاسی قۆزیب.

قۆیرده قۆیمه‌ی گلبهارنی کۆندیردی شېکیللی، بو تون امان اېرکه مقصدیگه اېریشه‌یاتگن بۆلدی... دېنگیز پۆرتنه‌سیدن[1] کۆلمککه توشگنده‌ی پسه‌ییب قالدی.

اېرته‌سی تانگ آتیشی بیلن امان اېرکه کۆچه‌لرنی بیر کېزیب، اَیلنیب کېلدی. چای–پای قیلیش اوچون حوضدن بیر چېلک سوونی آلیب قـَیتدی. خاتینی گلبهار باله–چقه‌لری اویغانمسدن اېرته‌لبکی چایگه تیارگرلیک کۆره باشله‌دی. بیرگه ناشتا قیلیشلری کېره‌ک. قویاش اېندی‌گینه اۆزی‌نینگ زرّین کاکللرینی آنه یېر اوزره یایماقده اېدی. یازنینگ اۆرته‌لری شتاب بیلن اۆته‌یاتگندی. امان‌نینگ نظریده، یشب تورگن حاولیسیده قنده‌ی‌دیر غیرِ طبیعی بیر حال حکمران. اۆزینی هم باشقچه‌راق حس قیله‌یپدی. خودّی، اونگه کیمدیر همّه حمد و ثنا اَیتیب، باش اېگیب تعظیم قیله‌یاتگنده‌ی. امان اېرکه شو تابده اۆیلب–اۆیلب گپیره‌دی، سلماقلنیب قدم باسه‌دی. اۆسماقلنیب[2] بیلگن نرسه‌لرینی اۆزیدن سۆره‌ی‌بېره‌دی. خیالیده صولتیگه سیغمس عملدار اۆله‌راق اۆزینی اولوغوار بیر توسده کۆریب توریبدی. بو وضعیتنی کۆز تگی بیلن کوزه‌تیب تورگن گلبهار لبلرینی جفتلب، اېریدن خورسندچیلیک سببینی سۆره‌ماقچی بۆلیب اېدی هم که، امان سۆز باشلب قالدی:

– بیله‌سنمی آنه‌سی، کېچه بیر الهي توش کۆریبمن. اونی سووگه اَیتیشیم شرط بۆمسه کېره‌ی. باله–چقه اویغنمسدن اَیتیب بېره‌قاله‌ی.

– الهي دېییه‌پسیز آته‌سی، بلکه ایس–پیس چیقریشیبیز کېره‌ی بۆلر. بونده‌ی توشلر ختم–خیراتسیز اَیتیلمه‌گنی یخشی آته جانی‌سی. پیرلر یار بۆسین سیزگه، مرتبه‌نگیز بوندن هم اولوغراق بۆسین، –دېدی گلبهار اېری‌نینگ کیفیتینی کۆترماقچی بۆلیب.

---

[1] پۆرتنه: کوچلی تۆلقین، طغیان.

[2] اۆسماقلنماق: اۆزی بیلگن یاکه تخمین قیلگن نرسه‌نی ینه–ده سوریشتیریب انیقلشگه اورینماق.

– اَیتگنینگ کېسین آنه‌سی. اېشیتگین اونده: تون یریمده توش کۆریبمن. شرقیره‌ب آقه‌یاتگن دریا بۆیلب باررکنمن، کۆز اۆنگیمده میسه‌زار، یم–یشیل دله‌لر جلوه‌لنه‌دی. قولاغیم آستیده تورلی–تومن قوشلر چوغورلشه‌دی. بیردن اۆزیمنی تېپه‌لیکده کۆره‌من. همه نرسه آیاغیم آستیده، چوقور خیالگه باتیبمن. شو پـَیت باشیمگه بیر یومشاق نرسه قۆندیریلگنده‌ی بۆلدی. الـّه قنده‌ی غیبي بیر قۆل باشیمنی سیله‌ماقده ایدی. «بار اۆغلیم سېنگه کېتمس دولت تارتیق قیلدیم» –دېگن بیر سېس مېنی چولغه‌یپدی. باشیمگه کییدیریلگن نرسه‌گه قۆل اۆزه‌تدیم. آلیب قره‌سم، نې کۆز بیلن کۆره‌ی که باشیمده دُر–جواهرلر قۆندیرلگن بیر آلتین تاج عالمنی پارلتگوده‌ی درجه‌ده یره‌قله‌یدیر ایدی. اونی قۆلیمگه آلیب اۆپدیم و اویغانیب کېتدیم. کوچلیراق تعبیرچیگه بارسم‌می ایکن آنه‌سی، –دېدی امان خاتینیگه قره‌ب.

– تنگریم یارلقه‌سین، بونده‌ی توشلرنی بېگانه آدمگه اَیتمه‌گنیز یخشی اېمسمی آته جانیسی؟

– سېن قنده‌ی تعبیر قیله‌سن خاتین؟

– آقر سوو، میسه، جیلغه و قوشلر بولرنینگ برچه‌سی تنگریدن سیزگه عطا قیلینگن سعادتلی کونلردیر؛ بایلیک، تۆقلیک، تینچ و آسایشته‌لیک کونلر آلدینده، دېگنی بۆله‌دی بیلیشیمچه. غیبي قۆل اېسه پروردگارنینگ عنایتی‌دیر.

آلتین تاج اېسه، کمدن–کم آدملرگه بېریله‌یاتگن کېتمس دولت، یعنی اولوغ منصب و مرتبه‌دیر. بو تبرّک توشنی بیر عمر بیراوگه اَیتمه‌گنینگیز یخشی آته جانیسی. مېن اوچون جوده یم قدرلی بۆلدی بو توشونگیز.

– آره‌میزده قالسین اونده‌ی بۆلسه، دېییشیب، اېر–خاتین خورسندلیگیدن یوزلریگه فاتحه تارتدیلر.

نیمه بۆلدی–یو، امان اېرکه خاتینیگه کۆنگلیده‌گی نـِیتی «جمهور رئیس بۆلیشیم کېره‌ک» گپینی ایچیگه سیغدیره‌آلمه‌ی شپـّه اَیته قالدی. اونینگ کۆرگن توشی منه

شونگه مېنگزر ایدی. ایر–خاتین شاشه–پیشه ایرته‌لبکی چاینی ایچدیلر–ده، جمعه آقشامگی «نـِیت آشیگه» تیارگرلیک کۆریش حقیده اۆیلب قالدیلر. اوچ–تۆرت تاواق پلاو دملب، قۆنی–قۆشنینی چقیریب، مسجد امامی آلدیدن اۆتیب، آق فاتحه آلماقچی بۆلدیلر.

امان ایرکه کتـّه کېسیملی، بۆی بلند، ایلکه‌لری کېنگ–کېنگ، قـَلین بوروتلی، کۆزلری کتـّه‌دن کېلگن، گیپره‌یاتگنده چتیشگن قاشلرینی تېز–تېز چیمیریب توره‌دی. او اۆن ایکـّینچی صنفنی بیتیریب، بیر نېچه ییل دوکاندارلیک، کېین ایسه اۆقیتووچیلیک بیلن شغلللگن. سیاستدن گپ–سۆز چیققودېک بۆلسه، بۆلر–بۆلمس اېنیدن بۆییگه‌چه ایجـّه‌لب کېته‌دی. عایله‌ده تونغیج اۆغیل بۆلگنی اوچون اونی آته–آنه‌سی کۆپ ایرکه‌له‌گنیدن، تېنگقورلری اونینگ آتیگه ایرکه سۆزینی قۆشیب اَیته‌یاتگن بۆلیشگن. شوندن بو یان ایل و یورت آره‌سیده، امان ایمس، امان ایرکه لقبی بیلن تـَنیلدی. پول، دولتی هم اۆزیگه یره‌شه؛ اونچه–مونچه معرکه–موردنی بې‌ملال سَوه‌دی[1]. امان ایرکه نوبتده‌گی سَیلاوده یورت باشی بۆلیش اوچون بَری آشنه–اغه‌اینی‌لری–یو، تـَنیش–بیلیشلرینی بیر–بیر کۆریب چیقدی.

کۆچه–کۆیدن اوییگه، باله–چقه‌سی‌نینگ بغریگه قـَیتیب کېلرکن، او خیالاً اۆزینی پریزیدینت اۆرنیگه قۆییب کۆره‌دی. بو یوکسک منصب‌نینگ حضورلی دملرینی کۆز آلدیدن بیر–بیر اۆتکزیب، شیرین خیاللر آغوشیگه چۆمه‌دی. او بیردنیگه یوقاری لوازمگه کۆتریلیب کېتیشیگه شبهه‌لنمه‌یدی. اونینگ قراری بۆلسه قطعي. جمهور رئیسلیک عملینی تصوّریده تصویرلشگه حرکت قیله‌دی. کۆپ خیال سورگنیدن امان‌نینگ کېچه‌لری اوخلشی بیرآز قیینلشدی. عالي منصب اۆی–خیاللری بیلن کۆزی یومیلگنینی بیلمه‌ی قاله‌دی–ده، اویقوگه کېته‌دی.

---

[1] سَوه‌دی: اۆتکزه‌دی.

گلبهار اېرى‌نینگ اۆته خیالچنلیگیدن دلخیره. کونلردن بیر کونی، اونینگ نیمه‌لر حقیده اۆیله‌یاتگنی بیلن خاتینی قیزیقیب قالیب، گپیریب بېریشینی التماس قیلدی. امان اېرکه اۆز خیاللرینی منه بونده‌ی تصویرله‌ی کېتدی:
«یره‌تگن اېگه‌م قۆللب، ۵۰ ٪دن آرتیق آواز قازانسم دېیمن؛ رقیبلریم بَری مېنی تن آلیب قوتلشسه؛ مملکت رادیو-تلویزیونیدن آتیم، شهرتیم برلـله[1] ینگره‌سه دېیمن - بو موفقیتیم، عکسلریم دولت ادره‌لرینی بېزه‌ب تورسه، کتـّه-کیچیک مېنی زیارت قیلگنی اوزاق-یقیندن یۆلگه چیقسه‌لر و نهایت یوره‌ک دردیمنی بیان اَیله‌سم. اوندن کېین، اۆرین‌باسرلریم، وزیرلریم، معین و والي‌لریمنی تعیینله‌سم، خلق ارا سویه‌ده مطبوعات انجمنی[2] اۆتقزسم دېیمن. چېت اېللرگه-ده، سفریمنی هم باشله‌سم. مېنی امریکا دولتی رهبری، انگلیس، فرانسه، آلمان، جاپان، بارینگ که لاتین امریکا بۆیلب رسمي تشریفلریمنی ساغ-امان اۆتکزیب آلسم. بیرلشگن ملتلر تشکیلاتی‌نینگ یوکسک منبریده آتشین نطق سۆزله‌سم. اۆته لوکس هۆتللرده، دنیانینگ اېنگ گۆزل و سۆلیم بۆلگه‌لریده قدم اورسم دېیمن. کۆکده اوچر چاغیم دنیا دولتلری آسمانی اوزره، اۆشه یوکسکلیکدن توریب قوتلاو-سلام خطلری جۆنتسم... همّه‌سیگه سېن یانیمده تورگن بۆلسنگ باشقه ارمانیم یۆق خاتین جان».
امان اېرکه‌نینگ مینگدن بیر خیالینی اېشیترکن، اېسی چیقه‌یازگن گلبهار: «مېنی هم اۆشه سفرلرده اونوتمس‌سیز آته‌سی، کاشکی اېدی-یه! گپینگیزده توره‌سیزمی؟ سۆز بېرینگ!» -دېدی.
هه‌دېمه‌ی جمهور رئیسلیک سیلاوی هم کېلیب قالدی. قیزغین بېلـّه‌شوولر باشلندی، آدملر اۆزلری سیله‌گن کاندیدلریگه رأی بېریشدی. نهایت سیلاولر نتیجه‌سی اعلان قیلیندی. رۆیخطنینگ آخریدن بیرینچی بۆلیب تورگن امان اېرکه جنابلری ني قولاق

[1] برلـله ~ براعلی.
[2] مطبوعات انجمنی: مطبوعاتي کنفرانس.

بیلن ایشیتسین که، همّه‌سی بۋلیب بار و یۋغی اۋنته‌چه‌گینه آواز قازانگن. امان ایرکه بو یاقیمسیز خبردن سیره هم خفه بۋلمه‌دی. چونکه اونگه کۋچه آدملری الـّه قچان پریزدینت لقبینی بیریب بۋلیشگندی.

١٩. قـَيدەسن تينچليک-آمانليک؟

قـَیده‌سن تینچلیک-آمانلیک؟

نور آغانینگ کاناداگه کېلیب قۆنیم تاپگنیگه اۆن بیر ییل بۆلیب قالگن. آلتی ییلگه یقینینی کیبیک دېگن ایالت‌نینگ شیربوروگ شهریده یشب کېلدی. اوشبو کیچیک شهرده اساساً فرانسوسلر یششه‌دی، طلبه‌لر شهرچه‌سی دېسه هم بۆله‌بېره‌دی.
نور آغا بیر کون منه بولرنی حکایه قیلیب بېردی: بیرینچی جولای کونی ایدی. اېرته‌لب تورانتو شهریگه عایله‌میز بیلن کۆچیب کېلدیک. رۆزغار بویوملری، تقیر-توقورلریمیز هلی یېتیب کېلگنی یۆق ایدی. کمپل-پمپل تۆشب، ینگی آپارتمانده جایلشیب آلدیک ایش قیلیب باله-چقه‌لر بیلن.
هوا ایسـّیگندن ایسـّیگن. اۆشه پـَیتلر تمه‌کی تارتر ایدیم. تمه‌کی توتگیم قیسته‌دی. بیر تشقریگه چیقه‌ی، سلقین یېرلر تاپیب، تېریمنی قاچیره‌ی، دېب آلتینچی قـَوه‌تدن بیرینچی قـَوه‌تگه لیفت آرقه‌لی توشدیم. ینگی کۆچیب کېلگن جاینی بیلگینگ کېلرکن. تېوره‌ک-تاشگه اَلـَغده[1] کۆز یوگورتیره‌من. بیرینچی قـَوه‌ت ایوانیده آیاق اوستیده توریبمن. قره‌سم اۆزگه‌چه حالت. کۆپدن بېری کۆرمه‌گن منظره کۆز آلدیمگه کۆنده‌لنگ بۆلسه بارمی؟! چۆچیب کېتدیم، حقیقتاً قۆرقینچلی منظره. غوچ-غوچ آدم بشره‌سیده‌گی ایلان-چـَیانلر ایچیگه توشگنده‌ی حس اېتدیم اۆزیمنی. یېرگه سودره‌لگوده‌ی آق-قاره کیینگن آدملر لغلغلشیب توریشیبدی بو یېرده. سوپورگیده‌ی اوزون آق-قاره ساقاللیکلر بیلدینگ‌گه[2] کیریب چیقماقده ایدیلر. عجبا! تورانتو-کانادامی یاکه اده‌شیب، عربستان،

[1] اَلـَغده: ناتینچ، بېزاوته، تېز-تېز.
[2] بیلدینگ (Building): بنا، عمارت، ساختمان.

پاکستان... باریب قالدیم‌می، دېیه کۆزلریمگه ایشانمه‌ی، تانگ قاتیب قالدیم تورگن جاییمده. انه، شۆرینگگه شۆره تۆکیلدی اۆرتاق، دېدیم اۆزیمگه اۆزیم ایچیمده. نیمه بۆلدی اېکن؟! اۆزی شولردن قاچیب، باش پناه ایزلب شویاققه کېلیب اېدیم، دېیه اۆیگه تالدیم کۆرستگیچ برماغیمنی چکـّه‌مگه تیره‌ب توریب. بولر مېن کۆرگن، بېآزار، ساده‌گینه اۆزیمیزنینگ صمیمي مسلمانلرگه اۆخشه‌مسدی اصلا.

باشلریده بوتون دنیانی مسلمان قیلیش دغدغه‌سی ویج–ویج قَـینر؛ مېنگه اۆخشه‌گنلرنینگ باشینی سپچه‌ده‌ی[۱] قیلیب اوزیب تشلشگه تیار؛ کۆزلری تشقریگه آتیلیب چیققودېک بقره‌ییب تورر؛ جون باسگن یوزلریدن غضب و جهاد قانلری سچره‌ب تورگنده‌ی بیر وهشتلی حالت...

بیلدینگ اداره‌سیدن چگپه اۆگریلیب قره‌سم – محشر!!! توپـّه–توزیک مچیت. قَـیدنم بیله‌ی، کېلیب–کېلیب مچیت‌نینگ تېپه‌سیده یشه‌یپگن اېکنیمیزنی. آدم قورگنده‌ی تقدیر مېنی تاپیب شو تامانگه یېتکله‌گن بۆلسه نه چاره؟! «مسجد»، هه مسجد! اۆشه حقیقي اۆزیم بیلگن...

آفتابه‌لرگه عزّت–اکرامنی انه‌شو یېرده کۆره‌بېرینگ... ایشتانلرنینگ آقی قورومه‌ی یومه‌لب دومه‌لشلرنی... داد و بېداد!

قۆلتیغیمدن تربوزیم توشگنده‌ی کیفیتیم شلتیللب، یوقاریگه کۆرتریلماقچی بۆلیب هم اېدیم که، بایه‌گی تۆربه ساقاللردن ایکـّیته‌سی کېله سالیب قرشیمده کۆکریب توریب آلدی.

السلام و علیکم، دېب قرائت بیلن سۆره‌شدی دېوده‌ی ییگیت.

– های! دېدیم انگلیسچه‌لب.

– آتینگ نیمه؟ –سۆره‌دی بیری سېلکیلله‌گن قاپ–قاره ساقالینی اۆینه‌تیب.

[۱] سپچه: پیشیب یېتیلمه‌گن کیچکینه قاوون؛ خامک.

– ذکر...، دېب بیلمسدن ایسکی آتیم لاپ ایتیب آغزیمدن چیقیب کېتدی.

– عربچه قلدیر–قولدیر قیلیب، «اۉزیمیزدن ایکنسیز» –دېگنده‌ی ایرکه‌لندی.

– نیمه ایدی؟ –سۉره‌دیم مېن اولردن.

– نمازگه، منه مچیتگه یورینگ برادر! دېب قۉلیمدن محکم اوشلب آلدی–ده، انگلیسچه‌لب غورلدیره‌ی کېتدی.

اۉشه کونلری تیلیم انگلیسچه‌گه یخشی اَیلنمس ایدی. فرانسوس تیلینی بولر توشونیشمه‌یدی. اۉزیم بیلگن تیللرده گپلشسم بلاگه قاله‌من. بولر بیلن سهل احتیاطده بۉلیب، مسافه‌ده توریب گپیریش کېره‌ک بۉله‌دی. قانوني مملکتده آدملر بیلن جنجلسیز، نورمال گپیریش مدنیتگه کیره‌دی. کاشکی بولر ایندی مدنیتلی توزوک–قورووق آدملر بۉلیشسه‌لر ایدی. آزگینه کۉنگیل خیره‌لیک تاپیلسه، گپ «سن و من» قیلیشگه بارسه یخشی بۉلمه‌یدی. ایش پولیس و قاضیگه توشه‌دی. بو یاغی چتاق بۉله‌دی دۉستلریم. بو آفتدن قوتیلگنیمگه ۴۰ ییل بۉلدی، ایندی بو آزادلیکنی بـَیره‌م آله‌ی،... بیر خورسندچیلیک قیله‌ی، دېب اۉیلب یورگنیم نیمه بۉلدی–یو، چیپقانده‌ی بو آفتلر آلدیمدن چیقیب قالگنی نیمه بۉلدی؟ حیران–زَیران ایدیم. منه کوتیلمه‌گن وضعیت! تقدیر آدمنی نې کۉیلرگه ییتکلرکن.

٢٠. كۆرگۈلىكلر

کؤرگولیکلر

– یوگور، بؤل، بؤل، قاچ کېلدی–یه اویی کویگور! –دېگن قیچقیریق ارەلش غله–غاوور سېسنی اېشیتگن آدملر تومترەقەی[۱] بؤلیب قاچه باشلەدیلر. کیپریک قاقەی دېگونچه توپراق چنگیتیب، بیر سریق جیپ غیرّە کېلیب تؤختەدی. پـَیشه قورالنی کؤترگن ایکـّی عسکر، قیش کونلری آرقەسینی دېوارگه بېریب، اویاق–بویاقدن گپ–گورینگ قیلیب اؤتیرگن آدملردن تؤرتتەسینی اوشلب آلدی. شو پـَیت، ولایت‌نینگ ینگی والیسی جیپدن توشدی–ده، دهقان ییگیتلردن بیری‌نینگ قولاغینی بورەب توریب:

– قنی، اؤقی سورەلرنی؟ –دېیه دؤق–پؤپیسه قیله کېتدی اؤز تیلیده دغەلەگنچه. هلیگی ییگیتدن هیچ قندەی آواز چیقمەدی. والی ایکـّینچی، اوچینچی و تؤرتینچی آدمنی هم شو طریقه سؤراققه توتدی غضبلنگن بیر قیافەده... بوندەی سواللرگه جوابنی قەیېردن بیلەدی دېیسیز مکتب اؤقیمەگن قیشلاق دهقانلری. بوگون والیدن آلەدیگنینی آلدی بایەگی اؤتیرگنلردن اَیریملری. اَیریملری زؤرغه قاچیب قوتیلیشدی.

ایکـّی طایفه آدم ینگی تعیینلنگن والی‌نینگ اشدّی دشمنی اېدی. بیری قرآن آیتلرینی یاددن اَیتیب بېرەآلمەگن کیشیلر بولسه، ایکـّینچیسی ساقالینی چکـّەسیده بالته قیلیب، اوزون ساچ اؤستیریب، کتـّه پایچه پتلون کییگنلر–و، مؤدنی یخشی کؤرەیاتگن معلم و مامورلر.

---

[۱] تومترەقەی: ترتیبسیز، هر تامانگه تؤزگن حالده.

آدملرنی توتیب جزالش مقصدیده ولایت والیسی آییده ایکـّی–اوچ قتله خودّی آوگه چیقیب یورگن‌دېک شهرمه–شهر کېزیب یورردی. اَیتیشلریچه، شاه دَوریده دینی نظارت اوچون بیر باشقرمه توزیلگن اېکن. بو اداره تېپه‌سیده تورگن شخصنی «رئیس» دېب نامه‌له‌گنلر. کېینراق، بیلینمه‌دی که نیمه سببدن بو ایش بیلن شخصاً والی جنابلری‌نینگ اۉزلری شغللنه‌دیگن بۉلیب قالدی؟! بوندن تشقری، ینگی تعیینلنگن والی اولسواللیکلر بۉیلب سفرگه هم چیقیب توررری. اونینگ هر بیر سفرگه چیقیشی اَنتیقه؛ «غرایباتگه» بای همده تیللرده داستان بۉلر اېدی. ولایت لباسی ازلدن انه‌شو والیگه اَتـب بیچیب، تیکیلگنده‌ی، گۉیا.

بوگون بروقتراق اویقودن اویغاندیک. اېرته‌لب یوز و قۉلیمیزنی یوویب، بیرته ناننی آلیب، کتابلرنی تبراققه سالیب مکتبگه روانه بۉلدیک. مکتب زنگی چالینگونچه، قیی–چوو! تومنات باله‌لر درختلر آستیده، مکتب تېوره‌گی بۉیلب صنفگه کیریشگه شَیلنیب توریشیبدی. قۉنغیراق چلیندی. تپیر–توپورلشیب صنفلرگه کیردیک. باله‌لیک–ده! اۉقیتووچی کېله‌من دېگونچه، انچه–مونچه چوکی، مېزلر سینیب یاتگنینی کۉره‌سیز. بورنی قانه‌مه‌گن، کییم–باشی ییرتیلمه‌گن باله‌نی صنفلردن تاپیش قیین.

اۉقیتووچیلر قۉلیده خیمچه، اَیریم انصافسیزلری کتـّه تخته خطکش بیلن
صنفگه کیرردیلر. بیز صنفگه کیریشیمیز بیلن پشتو تیلی اۉقیتووچیسی علم‌خیل ارواحگه اۉخشب پیدا بۉلیب قالدی. اۉشه کونی بیرینچی ساعتیمیز پشتو تیلی. اۉقیتیوچیمیز علم‌خیل صنفگه کیرگچ سببسیز قۉلیده توتملب تورگن توت خیمچه‌لرنی یوزیمیز، باشیمیزگه دېمه‌ی سَوه‌له‌ی کېتدی.

اېندی‌گینه تشقریده اَوغان تیلیده ملي مدحیه‌نی[1] جۉر بۉلیشیب اۉقیب کېلیب اېدیک. عادتده‌گی‌دېک، بو مدحیه‌نی صنفده هم هر کون بیرگه‌لشیب اَیتیشیمیز شرط. بیرم یاقیمسیز، یوره‌گیمیزنی آلگن اېدی بو قوریب کېتگور مدحیه.

اۉشه کونی پشتو تیلی اۉقیتووچیسی‌نینگ حقارت آمیز زینگیللشلری همّه‌دن هم آشیب توشدی. علم‌خیل‌نینگ قاواغیدن قار یاغر، بوریشگن افتی[2] کاساوده‌ی قاره‌یگن، کۉزلری چۉککن، بوروتلری آغزینی یاپر، بقره‌ییب گپیره‌یاتگنده ایکّـی لونجی کفله‌نردی.

پشتو معلمی علم‌خیل‌نینگ مکتبده‌گی بیردن–بیر دشمنی ادبیات اۉقیتوچیسی اېدی. ایکّـله‌سی الـّه نیمه‌لر اوستیده تارتیشر، بحثلشر، گاه‌ده قیزریشیب، جیقّـه‌مُشت[3] بۉلیب قالیشردی. اۉشه تارتیشوولردن بابر، تېمور، احمدشاه ابدالي، وزیر محمّد گل، دولت کیپتان دېگنناملر اېسیمده قالیب کېتگن. معلوم سببگه کۉره، ادبیات اۉقیتووچیسی معلم‌لیکدن بۉشه‌گنی، ایشدن هـَیده‌لگنینی کېینراق اېشتیب قالدی. مکتبیمیزده، علم‌خیل اۉقیتووچی بۉلیشیگه قره‌مه‌ی کتـّه اختیاردار، آقساقال هم. مدیر هم اوندن ایمیقیب توره‌دی. بیرار–بیر تدبیر بۉلسه هم علم‌خیل‌نینگ بویروغی بیلن بۉلیب اۉتردی.

پنج‌شبنه کونی اېدی. ایکـّینچی ساعت ینه پشتو تیلی قۉییلگن درس جدولیده.

– بوگون ساعت اون بیرده والی صاحب کېله‌دی، همّه‌نگیز شاروالليک آلدیده ییغلیشب توره‌سیز، –دیدی مکتب مدیری مهم بیر خبر یېتکزگنده‌ی قیلیب.

خلص، هر بیر صنف علحیده–علحیده صف باغلب یېتیب باردیک اۉشه جایگه. شهر دوکاندارلریدن تارتیب، بازارچیلر، یۉلچیلر، آلووچی–یو ساتووچی، همّه دولت خادملری بو یېرده حاضر و ناظر. همّه‌نینگ ایککی قولاغی والی صاحبده، بیرار خوش خبر اېشیته‌ی، –دېگن معناده. قاره دریشی کییگن، چپـّه تره‌لگن، یاغلنگن ساچی باشیده یلتیره‌ب

---

[1] ملي مدحیه: ملي سرود.

[2] افت (Aft): یوز، بېت، تورق.

[3] جیقّـه‌مُشت: قتـّیق مُشتلشماق، اوریشماق.

توررذی. بلند آواز بیلن گپیرگنده گاو ساقـّه‌دېک قۉنقورتگی لیکیللب توردی. فارسي قیلیب گپیرگنده تیلی تۉلغه‌نیب، سۉزلر آغزیده چووه‌لیب کېتدی. او اچّیق ایچک‌دېک چۉزیلگن بیانیه‌سینی توگتدی. اَیتگنلرینی اۉزیدن باشقه توشونمه‌دی. ییغیلگنلر بیر-بیرلریگه جیلمه‌ییب قۉییشدی. سۉنگ، نوبت عریضه‌لرنی اېشیتیش و کۉریشگه کېلدی. آره‌دن بیر آز وقت اۉتگچ، پشتو معلمی علم‌خیل بیر دسته عریضه‌نی والی جنابلریگه توتقزدی. والی اېسه عریضه قاغازلرینی بیرین-کېتین تیتکیلب:

- بو نیمه؟ بونیسی چی؟ بو، بو، بو...، -دېگن والی علم‌خیل‌دن سۉره‌شگه کیردی، گۉیا، اهالی‌نینگ عرضینی سۉره‌ماقچی بۉلیب.

عریضه‌نی ورقله‌یاتگن اېدی یم که، علم‌خیل برماغینی چۉزیب قاغازلردن بیریگه علیحده اورغو بېریب، بیر نرسه‌نی والی‌نینگ اېسیگه بېرگنده‌ی بۉلدی سېکین شیویرلب. والی‌نینگ اَنیق نامینی اېسله‌ی‌آلمه‌یمن. آدملر اونگه گل‌نظر دېب نام قۉیگنلر. گل‌نظر کېلدی دېگنی، والی کېلدی دېگنی اېکن بیلسک.

معلوم بۉلیشیچه، قـیسی‌دیر جاینی تېکیسلتیش اوچون بولدوزر کېره‌ک بۉلیب قالگن. بیرینچی قتله اېشیتگنی باعث والی صاحب بو سۉزنی «گل‌نظر» دېب قبول قیلگن. اۉشندن باشلب والیگه اهالی شو آتنی قۉیگنلر.

کتـّه ییغین دوام اېته‌یاتگن اېدی. علم‌خیل‌نینگ بایه‌گی اشاره‌سی والینی درغضب قیلدی. شو پـَیت والی صاحب عریضه ورقه‌سینی قۉلیگه آلیب، اۉز تیلیده:

- غِرت الله خان؟ -سۉکدی، -بو کیم اۉزی؟ -غۉنغیلله‌دی اچّیق بیلن والی صاحب. هیچ کیمدن آواز چیقمه‌دی.

علم‌خیل قۉلینی ییغیلگنلرگه قره‌ته بیگیز قیلیب اېدی یم که، ادبیّات اۉقیتووچیسی یوگوره سالیب صُفه‌گه کۉتریلدی.

- سېن هلی شکایتچی، آقساقال-ارباب بۉلیب قالدینگمی؟ -دېدی والی ادبیات معلمی‌نینگ جینگه‌لک ساچلرینی غیجیملب.

– مېن فقط خلق‌نینگ دردینی، عامه‌نینگ مشکلینی یازیب ایدیم. مېن، باشیمیزگه کېلگن ظلم و ستم، حقارت و کم‌سیتیشلر اوچون دادخواهلیک قیلدیم، عیبیم شو والی صاحب!

– آلیب باریب قماققه سالینگ بو تیرّانچه‌نی، ینه بیر–ایکّی نرسه‌نی ایسیگه بېرینگ، –دېب ایدی هم که ایکّی شاتیر عسکر ادبیات معلمینی سوده‌ره‌ب آلیب کېتیشدی. ادبیات معلمی قیلمه‌گن عیبی اوچون جزالنیب، آلتی آی دېگنده قماقخانه‌دن چیقدی. نې قولاق بیلن اېشیتسین که، ادبیات معلمینی تَنیگن–تَنیمه‌گن، کتّه–کیچیک «غِرت الله خان» دېب چقیره‌یاتگن بۉلیشدی. کۉچه–کۉیده قیشلاق–محله‌ده، شهرده بېچاره معلم‌نینگ آتی «غِرت الله خان» بۉلیب قالدی. بو اسمنی آدملر ولایت حاکمی تیلیدن اېشیتگندیلر.

بیر اوچره‌تگنیمده سابق اۉقیتووچیمیز مېن بیلن تۉییب تۉییب دردلشدی.

– مکتبده علم‌خیل‌نینگ قۉلیدن مېنگه کون یۉق ایدی.

– نیمه‌گه تارتیشردینگیز؟

– بیزنی خام کلّه و... دېگنی اوچون.

– علم‌خیل یېرلیک[1] اَوغانلرگه اۉخشمه‌یدی!

– تۉغری، او خطدن نریدن کېلگن.

– توشینمه‌دیم، خط دېدینگیزمی؟

– هه! خط دېگنیم یازیله‌دیگن خط اېمس، وزیرستاندن کېلگن بو غله‌میس دېگنیم، توشوندینگمی اوکه؟ –دېدی اۉقیتووچی.

– اۉزینی جوده اېرکین توته‌دی، اطرافیده‌گیلر بیلن خواجه‌یین‌دېک معامله قیله‌دی.

– عجب–هه!

---

[1] یېرلیک: بومی.

– تعجبلی جایی یۉق . قه‌یېردن کېلمه‌سین بولرنینگ لایی بیر یېردن.
– والی بیلن جوده آپـّاق–چـَپاق–هه!
– اي اینیم! علم‌گل والی‌نینگ دستگی، اَیغاغچیسی[1]! بیله‌سنمی؟
معلم صاحب بیلن بار و یۉق اَیتیب–اېشیتگنیم شولر اېدی. اۉشه عریضه‌ده نیمه‌لر یازیلگنی بیلن قیزیقدیم. بیراق، ادبیّات معلمی عزت الله خان یورتنی ترک قیلیشدن آلدین مېنگه منه بو گپلرنی اَیتگن اېدی:
– بیز یېر یوزیده اېنگ بختسیز انسانلر اېکنمیز، قره‌گین! باغ و زمینلریمیزنی آلدی بولر، آیاق آستی بۉلدیک، اۉز یورتیمیزده خوارلنه‌میز، آنه تیلیمیزده مکتب یۉق، مېن حق تیلب ملت دردینی کۉتریب چیققنیم اوچون نې–نې کۉیلرگه سالیندیم. نې لعنتی نام بۉینیمگه طوق لعنت بۉلیب توشدی. مېن بو یېردن کېتیشگه مجبورمن. بو درد مېنینگ تقدیریمده یازیب قۉییلگن اېکن. مېن ساچ–ساقالیم آقریب، بېلیم بوکچه‌ییب قالسه هم، البته کیندیگیم قانی تامگن آنه یورتیمگه بیر کون قـَیته‌من...
اۉشندن بویان عزت الله خاندن خبر یۉق.

بو حکایه حیاتده، یقین اۉتمیشده یوز بېرگن. مېن اونی بیرآز بدیعي پردازلب قاغازگه توشیردیم.

---
[1] اَیغاقچی: مخفي اجینت، جاسوس.

۲۱. ارمان

ارمان

یاز کونلری ایدی. آلتی اریقلیک میرزا بای تشقری حویلیسیدن بیر اۉتاقنی بۉری تاغه‌گه بېریب توردی. بۉری تاغه تۉرت اۉغیل و ایکـّـی قیزنینگ آته‌سی.
او ایکـّـی کتــّـه، بربسته اۉغیل و بیر قیزینی اوروشلرده قۉلدن بېرگن. بۉری تاغه و درزابلیک خاله ایکـّـی کیچیک اۉغلی و بیر قیزنی آغزیده تیشلب، بیر تکه نان تاپیش ایلینجیده تینچراق جای ایزلب، شهرگه کۉچیب کېلگنلر.
خاتینی‌نینگ آتینی ایشیتمه‌گنمن. او یېرلرده عیاللر اسمنی اَیتیش اویت بۉلگنیدن‌می، قۉنی—قۉشینی اونی درزابلیک خاله دېب چقریشردی. بۉری تاغه و درزابلیک خاله‌نینگ یاشی آلتمیشدن اۉتیب ایدی. بۉری تاغه رۉزغار شکنجه‌سیدن بېلی بوکیلیب، کۉزی اۉتمسلشیب قالگن. ایندی او تیریکچیلیکنی تېبره‌تیشگه یره‌مه‌یدی. عایله‌نی باقیش ایسه درزابلیک خاله‌نینگ بۉینیده.
خاله‌نینگ قیله‌دیگن ایشی – بیراونینگ کیرینی یوویش، خمیرینی قیلیش و نانینی پیشیریش. خاله قاره سحردن ایشگه چیقیب کېتر، تکه– تیشلم نانمی، کییم–کېچکمی؟ کېچقورون اوییگه آلیب کېلردی...
جمعه کونی ایدی، درزابلیک خاله بوگون اوییگه سهل بروقتراق کېلدی. خاله‌نینگ تېوره‌ک—اطرافیده اۉن بیر، اۉن و تۉقـّـیز یاشلی اۉغیل–قیز باله‌لری چوغورلشیب، کېپه‌لک‌دېک اَیلنردی. قیزگینه‌سی مامه‌خال‌نینگ ایکـّـی کۉزی آنه‌سیده. او خاله‌دن مونچاق، تقینچاق، شیشه بیلک‌اوزوکلر کوتیب توریبدی. مامه‌خال بوگون خورسند بۉلمه‌دی. اۉرین و سلیم هم بیر نرسه‌لرنی آنه‌سیدن تیلب ییغله‌ی کېتدی.

حیات بۆیی سویکلری ققشب کېلگن چال و کمپیر بیر پیاله چای اوستیده، باشیدن کېچیرگنلری–یو، اۆتگن–کېتگنلرنی بیر–بیر اېسلب دردلشیب قالیشدی.
– بیز هم شوگینه گۆدکلرنی اۆقیتیب، بهره‌سینی کۆرر اېکنبیزمی؟ –دېیدی درزابلیک خاله چاینی هوپله یاتیب.
– قنی پیدی، باله‌بیز باشقه‌لرنینگ فرزندلری‌دېک، اۆریسیتگه باریب، اۆقیب کېلسه، داکتر بۆلسه؛ انجنیر بۆلسه؛ حاکم بۆلسه؛ تاپرمن–توترمن بۆلسه! منه ایکـّیمیز هم تۆکیلیب قالدیک؛ سېنی باشینگ یاستیققه یېتسه حالیمیزگه ایت ییغله‌یدی؛ گۆدکلر آچدن اۆله‌دی، –دېدی بۆری تاغه سلـّه‌سی‌نینگ پېچی بیلن پېشانه تېرینی اَریته توریب.
– آنه‌نینگ اېمچگینی قتـّیق تیشله‌گن بنده‌لری اېکنبیز، نان‌گدای بۆل، جای‌گدای بۆل، دېب قرغه‌گن اېکنلر گۆرده یاتمه‌گورلر، –درزابلیک خاله اۆرنیدن توریب باله‌لریگه یریمته قتـّیق ناننی بۆلکلب بېردی، –یره‌تگن اېگم مونچه قیینه‌مسنگ اېدی.
بۆری تاغه چوقور اویگه تالدی و اۆلگن فرزندلری داغیدن بیر تۆییب ییغله‌دی. درزابلیک خاله هم چالی‌نینگ بو احوالینی کۆریب، المی تازه بۆلدی.
– صبرینگنی خداگه قیل، خدا پاشا، –کمپیری‌نینگ کۆنگلینی کۆترگنده‌ی بۆلدی بو سۆزلری بیلن بۆری تاغه.
هوا دیم. تېوره‌کده چیبینلر غیژیلله‌یدی. چنگ–تۆزان کۆتریلدی. چال و کمپیرنینگ شیرین صحبتی شو یېرده تۆختب قالدی. چنگ–تۆزان هم کۆپگه چۆزیلمه‌دی. درزابلیک خاله کېنگ یېنگی بیلن یوزیده‌گی چنگ–گردلرنی اَریتیب آلدی.
شو پـَیت آله قرغه‌نینگ شق–شقله‌گن تاووشی، درزابلیک خاله و بۆری تاغه‌لرنینگ تینچینی بوزیب قۆیدی. درزابلیک خاله اۆزیچه بیرار ناخوش حادثه‌نینگ آلدینی آلماقچیده‌ی بۆلیب، «کیشت، کیشت»له‌گنچه قۆلیده‌گی چله یانگن یاغاچنی آله قرغه‌گه آتیب یوباردی. ینه، باره سالیب، ایسریق هم توتتدی بیر نرسه‌لرنی اَیتیب.

هلی قویاش باتمه‌گن ایدی.
– هیپیی خاتین! یاپینریبیز آسمان، تۆشه‌نریبیز یېر بۆسه، الکه‌ده نیمه عیب. شو ایریم—سیریمیلرینگ قامه‌دی–ده، قامه‌دی.
– آته‌سی! –آهاری کېتگنراق گل‌شفتالو رۆمالی بیلن درزابلیک خاله باشنی تنغیب باغله‌دی، –بیرکون هم کۆینیمنی کۆترمه‌دیز. داد سیزدی قۆلیزدن، بېداد سیزدی قۆلیزدن! —دېگنچه، کۆر شام قالمسلیک اوچون قاره شۆروه قیله قاله‌ی دېگن اۆی بیلن قازاننی اۆچاققه آسدی.
تۆرتده خشتدن یسلگن اۆچاققه قاغاز، یپراق، پخال—مخال، چۆپ—چخسلرنی تیقیشتیریب آلاو یاقه باشله‌دی.
سۆنگ، او یانغاقچه‌لیک اۆسیملیک یاغینی سرغه‌یگن تونگچه‌دن چیقریب قازانگه سالدی–ده، اوستیدن بیر دانه پیازنی تۆغره‌ب تشله‌دی. ییغی اَره‌لش بیر نیمه‌لرنی اَیتیب، جیز–پیز قیلیب توردی. بۆری تاغه عصا اۆرنیده تیمیر کاساوگه سویه‌نیب، خاله‌نینگ کۆنگلینی کۆترماقچی بۆلیب، اۆچاق یانیگه کېلدی.
– بۆلر–بۆمس نرسه‌لرگه کۆز یاشی قیله‌بېرمه‌گین آنه‌سی. بیراونینگ توبیده اۆلتیرگن بۆلسک، قارنیمیز تۆییب، اوستیمیز بیتمسه. هه! بارّرسن اۆشه درزابینگگه بیر کون، –خاله‌نی بیرآز یوپنتیرگنده‌ی بۆلدی تاغه.
– اۆزی کېچه یامان توش کۆریب توربېدیم، اوستیگه—اوستک شوم قرغه‌نینگ شق—شقله‌گنی یوره‌گیمنی بوزدی، –دېیه چالیگه حسرت–اۆگه‌یه قیله کېتدی خاله.
خذمتلری طفیلی درزابلیک خاله‌نی کۆپچیلیک تـَنیبدی.
خاله نیمه قیلمه‌سین، اۆغیللری اۆرین و سلیم‌نی مکتبگه قۆییب اۆقیتیشنی عهده‌سیدن چیقه‌آلمه‌دی.
قیشلاقدن کېلگن باله‌لر–ده، اۆقیشگه بۆیین بېرگیسی کېلمه‌دی.

اۉرین و سلیم هر کون کۉچه چنگیتیب تېنگقورلری بیلن اوروش–اوروش اۉینردیلر. اولرنینگ مییه‌سیگه اۉییندن بۉلک نرسه سیغمه‌یدی. بو باله‌لرنینگ اۉیینلری عادي اۉیینلرگه هیچ هم اۉخشمه‌یدی. اېندی کۉرگنلریم باله‌لر اۉیینلرینی تصویرلب بېره‌ی:
اۉسمیر باله‌لر ایکّی جبهه‌گه بۉلینیشیب آلیب، یالغانچه‌سیگه اوروش قیله‌دیلر. جبهه‌نینگ بیر یاقیده حزبیلر، ینه بیر یاقیده مجاهدلر. اوروشلر رۉلینی اېسه باله‌لر اجرا قیله‌دیلر. بو اوروشنی کۉچه باله‌لری جوده هم تکامللشتیریب یوباریشگنلر.
باشیده، بو اۉیینده لتّه–پوته، چۉپ–چخس قورال وظیفه‌سینی اۉته‌گن بۉلسه، اېندی‌لیکده، باله‌لر اۉزلریچه پارتله‌گیچ مادّه‌لرنی اختراع قیلیشگن. باله‌لر گوگرد، صابون، ساچمه و بِزین ینه الّه نیمه‌لردن چینه‌کم قورال–بمب یسشگن. بو منظره، شفقتسیز اوروشه‌یاتگن ایکّی دشمن طرفنی اېسله‌تردی. اوشبو اۉیینلرده گاه حزبیلر غالب چیقر، گاهده مجاهدلر. باله‌لرنینگ اوروش اۉینی شو درجه‌گه یېتدی که، حتا حزبیلر اۉز ارا، مجاهدلر اۉز ارا جبهه–جبهه بۉلیشیب اوروش آچیشردی. گاه پرچمیلر غالب، گاه خلقیلر؛ گاه «جمعیت» گاهده «حزب اسلامي»... غالب چیقیشر اوروشلرده. پستراق دېوارمی، بیرار–بیر دۉنگلیکمی اوروش جبهه‌لرینی ایکّیگه اجره‌تیب توررردی. وقت اۉتگن سری، باله‌لرنینگ اۉیین اوروشی کیشی‌نینگ نظری توشمس جایلرده بۉله‌دیگن بۉلدی.
مجازي رۉللر، مجازي صحنه‌لر، آره‌ده جدّي ماجرالر.
بۉری تاغه‌نینگ ایکّی اۉغلی شو اۉیین‌نینگ باشقروچیسی، تشکیلاتچیلریگه اَیلنگنینگه نیمه دېیسیز؟ اۉرین حزبیلر قوماندانی، سلیم مجاهدلر قوماندانی.
شنبه کونی درزابلیک خاله یکّه توت تامانلرده کیمگه‌دیر کیر یوویب بېریش اوچون سهل کېچیکیب اوییدن چیقیب، ایشگه کېتدی. درزابلیک خاله اویدن چیقه‌یاتیب:
– بې‌قیدلیک قیلمنگ، بیر–بیرینگیزنی خفه قیمنگ، آته‌نگیزنی اَیتگنیدن چیقمنگ! –دېب اۉرین و سلیملرنینگ قولاغینی تابلب قۉیدی.

– مېن قرەب تورەمن بولرینگگه، وقتراق قـَیتگین آنەسی! —دېب سۆز قیلدی خاتینیگه بۆری تاغه، بیر آتیم ناسنی تیلی‌نینگ آستیگه تشلب. آرەدن بیر ساعت اۆتر–اۆتمس اۆرین و سلیم دُمینی توگیب کۆچەگه ایزغیدی.

بۆری تاغەنینگ هی–هی‌لەگنچه گپی آغزیده قالدی.

– اۆرین آووو، سلیم آووو! –دېگن قیچقیریقلریگه هیچ قندەی جواب آلمەدی تاغه.

مامەخال‌نینگ هم:

– اۆرین اکهـهـــهـــه، سلیم اکهـــهـــهـــه، –دېیه هَیقیریشلری هواگه کېتدی.

بۆری تاغەدن اوچ چقریمچەلیک نریراقده، چمەسی ییگیرمه چاغلیک باله عادتي اوروش اۆیینی قیلیشه‌یپدی.

بوندن تاغه بېخبر.

– تسلیم بۆل، تسلیم بۆل، چۆچۀ لیلین (لینین)، بۆمسه قیریب تشله‌یمیز همّەنگنی! — دېگن اینگیچکه سېسگه، جبهەنینگ او تامانیدن کیم‌دیر جواب قیله‌دی.

– بیز تسلیم بۆلەدیگنلردن ایمسبیز! اَمالی، طیارەلر اوستلرینگگه بم یاغدیرەدی. بیلدیزمی اشرارله؟ –دېگن گپ—سۆزلر جبهەنینگ او تامانیدن هم اېشیتیله‌دی.

آره—چورەده هواده توتون کۆتریلیب، پقـّیلله‌گن سېس، آتیشمەگه اۆخشه‌گن تق–توق، قرسیللشلر قولاققه چلینردی.

اوروش اَوجیگه چیققنیدن آرەچیلیک[1] نتیجه بېرمسدی.

– الله اکبر! الله اکبر! –دېگن آواز هم اوروشنی تاباره قیزیتیب یوباردی.

بیر پس جیملیکدن سۆنگ تامانلر اوروش نتیجەلرینی اۆز مجازي رادیولریدن اۆقیتیشمه قیلیب، اعلان قیلیشردی. خلّص، یرەلنگنلر، اۆلگنلر، بې‌درک و اسیرلر حقیده قرمه—قرشی خبرلر... اوروش جبهەسیدن ینگرەیپدی.

[1] آرەچیلیک: واسطه، میانجیگرلیک.

بۆری تاغه، درزابلیک خاله‌نی اینتیقلیک بیلن کوتر. بیر پلـّه درزابلیک خاله بۆغچه‌سینی باشیده کۆتریب اویگه کیریب کېلدی. تاغه گۆدکلری بېدرک کېتگنیدن اېسی چیقیب کېتگودېک بیر حالتده، کیمدن سۆره‌ب بیلیشگه حیران؟

بو احوالنی کۆرگن خاله‌نینگ ایچیگه غلغله توشدی. آته—آنه، باله‌لرینی کیم‌دیر اۆغیرله‌دیمی، دېیه خیال سورماقده.

- اَلکه‌نینگ ایکـّی کون آلدین شق–شقلشیدن یوره‌گیم خیره، آته‌سی! الهي چپگه کۆرسین، چپگه یېی! –دېب حویلی اۆرته‌سیده، آیاق اوستیده جانینی قۆیرگه جای تاپمه‌یدی خاله.

کۆچه‌دن غله–غاوور آواز اېشتیلدی. بۆری تاغه اېندی، اۆنگلنیب اۆرنیدن توریب اېدی یم که، اۆرین و سلیمنی قۆشنیلر آرقه‌لب کۆتریب کېلدیلر.

اۆرین و سلیم‌نینگ اوستلری لای–توپراق، یوزلری کویگنده‌ی. مامه‌تلاق یوزلریگه کۆزلریدن قان آقردی. بېتلری قان تـَلش، کۆز قاره‌چیغلری ساچمه و چقماق ضربیدن یاریلگن. اۆرین هم، سلیم هم هیچ نرسه‌نی کۆرمه‌یدی. کۆزلری کۆر بۆلیب قالگن.

بۆری تاغه ییغلب توریب باله‌لرینی بغریگه آلدی. بۆز تۆنی بیلن اۆرین و سلیم‌نینگ یوزی و کۆزینی اَریتیب تورگن بۆری تاغه، زۆرغه یوریب باریب تۆرتته تاک برگینی کېلتیریب، ایسـّیق چایگه سالدی–ده باله‌لری‌نینگ کۆزیگه، خودی ملهم‌دېک قۆیدی، قیشلاقچه‌سیگه دواله‌ماقچی بۆلیب.

درزابلیک خاله‌نینگ یوزیگه ساووق سوو اوره‌یپدی، قۆشنی عیاللردن بیری. قیزچه‌سی مامه خال آنه‌سی‌نینگ کۆکره‌گیگه باشینی قۆییب ییغلردی.

بېلیدن کوچی کېتگن آنۀ زار، اېندی یاتیلگن، کۆزسیز ایکـّی ارمانلی ارزنده گۆدگینی باقیب، کتـّه قیله‌ی دېسه، آسمان–بلند، یېر قتـّیق.

۲۲.اۆلیم یاپینچیغی

اۉلیم یاپینچیغی

غم–غصّه‌گه باتیب یاتگن ابسان بی‌بی‌نینگ بیر یېرده تینیمی یۉق. باشیگه ماتم توشیب، ایکـّی قاره کۉز اۉغلیدن اجره‌لگنیدن بېری جانینی قۉیرگه جای تاپه‌آلمه‌ی قالگن. هفته‌ده بیر مرته بۉلسین قـَیلرگه‌دیر باریب، بیر دردکش تاپیب، کۉنگلی‌نینگ چیگیلینی یازگیسی کېله‌دی. او بیر کونی اویی‌نینگ بیر چېتیده تشلب قۉییلگن ییرتیق و اونـّیققن پاچان‌نینگ اووه‌ده[1] مامیغیدن پیلته ابشیب قۉیدی. سفال چیراغیگه هم اچّیق یاغ سالدی. نِیتی جمعه آقشاملری نبیره‌سینی ابرگشتیریب، قبرستانگه باریش. هر هفته قبرستانگه باریش عادت توسینی آلدی. او گۉرستانگه باررکن، یانمه–یان قۉییلگن ایکـّی اۉغلی‌نینگ مزاری اوزره یوم–یوم ییغلب کۉز یاشی تۉکه‌دی.
هر بارگنده دۉپـّه‌یگن قبرلرنینگ توپراغی پسه‌ییب، تاباره کیچره‌ییب باره‌یاتگنده‌ی تویبلردی. بو کېتیشده ینه بیر نېچه آی اۉتیب، قبرلرنی تاپه‌آلمه‌ی قالیشیدن خواطرده ابدی. قبرلرگه تیکیلیب مهم سۉراق و جومباقلرگه جواب تاپه‌آلمه‌ی، چېکسیز اۉیگه باتیب، توبسیز حیرتگه چۉکیب کېتردی.
کېنگ آسمان هلی قاره پلاسینی یایگنیچه یۉق. بولوتلر آرتیدن بابا قویاش‌نینگ شیرین‌گینه جیلمه‌ییشینی اَنیق–تینیق کۉریش ممکن ابدی. ویزیلله‌گن شمال سوران[2] کۉتریب، ساکنلیکنی بوزیب، قبرلر اوستیده هیلپیره‌یاتگن قاره و ماوي متاعلرنی شدت بیلن هیلپیره‌تر، الـّه قنده‌ی قۉرقینچلی و توشونیکسیز تاووشلرنی قیر–اَدیرلرگه یاییردی.

[1] اووه‌ده: کییم، تۉشک و شو کبیلرنینگ تۉزگن، اوزیلگن پرچه‌سی؛ ییرتیلگن، تۉزگن، تېشیلگن.
[2] سوران: کوچلی شاوقین، غاوور–غوور، شاو–شوو.

آخری: «حیات گلچراغی بیر کون کېلیب، منه شو منگو یېر–تېنگستانده اۉچه‌دی، اداغ تاپه‌دی»، دېر اېدی گۉیا.

اېسان بی‌بی خیالیده هر زمان گۉر آچیلیب، باله‌لری قبردن قۉپیب، آنه‌سی‌نینگ قۉینیگه آتیله‌یاتگنده‌ی. خودّی، بۉینیدن قوچاغله‌گنچه، یوز و کۉزلریدن اۉپیب، تۉییب–تۉییب دیدارلشه‌دیلردی گۉیا. ساغینچ حقی، کۉزلری خیره‌لشیب قالگن آنه هم اوشبو روحي اوچره‌شوودن قانیقمه‌ی: «مېنی هم آلیب کېتینگ چین دنیاگه دېگنچه»، زار–زار ییغلب، غریب‌گینه کلبه‌سیگه قـَیتردی. شو ذیل هر جمعه آقشاملری قبرستانگه باریب یوره‌ک توگونینی یېچه‌دی. او اۉته بیر آغیر درد آستیده، فرزندلریدن اَیریلیق عذابینی چېکماقده اېدی.

اېسان بی‌بی‌نینگ ایکـّی اۉغلی هم ملالر فتواسی بیلن اۉلدیریلگن. آنه‌نینگ اۉقیمیشلی اۉغیللری ملالر اوقتیرگن[1] مقدّس نرسه‌لر، جمله‌دن «حلاله»–یو، «حجاب/یاپینچیق»... مسأله‌سینی سۉراق آستیگه آلگنی اوچون، اولرنی دیندارلر اۉلدیریشگندی. حجاب دېگن نرسه، اېسان بی‌بی اوچون ایلان–چـَیان، بیتمس–توگه‌مس داستان بۉلیب قالگندی. هوشیده هم، توشیده هم شونی یازغیریب، «اهمیت‌سیز بیر نرسه اوچون مېنینگ نـَوقیران باله‌لریم اۉلدیریلسینمی؟» –دېگن شکایتنی تیلیدن توشیرمسدی.

اېسان بی‌بی قبرلر قرشیسده تېزلنیب اۉتیردی، بېلی ققشب آغریگنیدن چیده‌آلمه‌دی، سهل اۉتمه‌ی، جاییده اۉتیریب قالدی. سۉنگ نیبره‌سی‌نینگ قۉلیدن توگونچه‌سینی آلیب، لای چیراققه اچّیق یاغ سالیب، قۉش پیلته‌نی یاقدی. قویوق توتون اَره‌لش، اَلنگه آلیب، یالینلنه‌ی باشله‌دی چیراق. اۉز تیلیده اېشیتیلر–اېشیتیلمس باله‌لری بیلن سۉزله‌ی باشله‌دی. او یاقدن قنده‌ی جواب آله‌یاتگنی یالغیز آنه‌گه عیان اېدی. او تاماندن بیر نرسه‌لرنی اېشیته‌یاتگنده‌ی اېدی آنه. اوزاق ایچکی راز و نیاز ایله یره‌تگنگه تاپیندی.

---

[1] اوقتیرماق: انگلتماق، توشینترماق.

یوره‌گی توته‌قیب ایچیده اویولیب یاتگن دردینی تۆکه باشله‌دی: «... بو یاروغ عالمده خاتین بۆلیب توغیلیشدن کۆره، بیر مشتوم توپراق بۆلیب توغیلمه‌یمن‌می؟ دنیانینگ بار و یۆق عذاب–عقوبت، آغریق، اۆکسیگی، اَیریلیق، اېنگ آغیر مشقّت و مصیبتلری خاتین اېلکه‌سیده. شونچه آغیر یوکنی، ازلدن پروردگار خاتینلرنینگ زوواله‌سیگه قۆشیب یوغورگن اېکن–ده؟.»

اېسان بی‌بی‌نی بیر عالم‌شمول معّما قیینب کېله‌دی. او اېسه، بونینگ تگیگه یېتماقچی: «بو نیمه دېگنی اخیر! خداییم بیز خاتین–قیزلرگه بیر توتم قاره ساچ بېرگندن کۆره، باشیمیزنی تېمیر–تونیکه‌دن قیلیب یره‌تمه‌یدیمی؟ اېرککلرنینگ «حرص و شهوت»ینی «قۆزغب» کېله‌یاتگن ساچیمیزنی ایگنه‌دن قیلیب یره‌تمه‌یدیمی اېکم؟ مونچه‌لر قان تۆکیلمسدی بیر ساچ اوچون. مېن شو مه‌ییزده‌ی سۆلیب قالگن یاشیمده ساقالنی تبرّک، عیال ساچینی جنجالگه باتیرگن خدادن راضی اېمسمن.»

بو سۆزلرنی ییغی اَره‌لش تیلگه کېلتیررکن، قرشی تاماندن اَیتیلگن نرسه‌لرنی یخشی ایلغب[1] آله‌یاتگن‌دېک، آره–سیره بیر جیمیب کېته‌دی اېسان بی‌بی و ینه سۆزیگه دوام اېته‌دی: «منه گۆرستانگه کېلگونچه شو کمپیر حالیم بیلن، قوریب کېتگور تۆربه–چادرگه اۆره‌لیب، مودره‌ب ییقیلگنیم ییقیلگن. نیمه اېمیش، یوزیم کۆرینسه–کۆرینسین، ساچیم کۆرینمه‌سین اېمیش؟! ایسـّیق–ساووقدن، آچلیک، یوپونچیلیکدن، ییرتقیچلردن اېمس، قارانغیلیک، بلا–قضا، دۆنگ و چوقوردن اېمس، اېرکک‌نینگ کۆزیدن ساچنی سقلش فرض اېمیش. بونی قره‌نگ که، باردی یېر سیلکینیب، سېل کېلیب عیالنی داماریگه[2] تارتگوده‌ی بۆلسه، اوّل جانینی اېمس، ساچینی قوتقزیش کېره‌ک اېمیش. بیزنی یېردن–یېرگه، گۆردن–گۆر سالگووچی پروردگار، اېرکک‌نینگ کۆزینی تیکیب قۆیمه‌یدیمی، یاکه کۆزلرینی تېپـّه‌سیدن قیلیب یره‌تمه‌یدیمی؟ بو نیمه کۆرگولیک اخیر؟»...

---

[1] ایلغه‌ماق: عقل، کۆز، قولاق بیلن سېزماق.

[2] دامار ~ تامیر: رگ.

اېسان بی‌بی نامراد کېتگن اۆغیللری بیلن غایبانه دیدارلشیب، کۆپ دردلشدی. بو کبی سۆزلشوو بیرینچیسی هم اېمس و سۆنگیسی هم اېمسدی. چونکه، آنه‌نینگ هلی اَیتیلمه‌گن گپ–سۆزلری کۆنگلیده مۆل.

بو نوبت اېسان بی‌بی جـَودیره‌گن کۆز یاشلری ایله قبرلر اوستیده قۆش چیراقلرینی یاقدی. ینه اۆلیکلر بیلن راز و نیازگه کیریشیب کېتدی. شونده‌ی‌گینه جانلی صحبت بۆلماقده اېدی که، افتیدن آنه اۆلیکلر بیلن اېمس، نق تیریکلر بیلن گپلشه‌یاتگنده‌ی اېدی گۆیا. آنه قاره یېر آستیدن اېشیتگنلرینی قۆرققنیدن بۆلسه کېره‌ک سِر بېرمسدی.

ینه جگربندلری بیلن سِرلشه یازدی. کېین اېسه، بیر رومالچه‌ده توگیلگن نرسه‌نی یوزیگه توتگنچه: «اې پروردگار بولر ایکـّی لعل تاشیم اېدی، بو قیزیل تاشلر مېنینگ یوره‌گیم‌نینگ کوییگیدن آخری قاره توسگه بورکندی. بو ایکـّی تاش مېنینگ یوره‌گیم‌نینگ ایکـّی پرچه‌سی اېدی. منه، آخر–عاقبت کېلیب بولر مېنینگ قاره قسمتیمگه اَیلندی» –دېیه ایکـّی یلپاق قاره تاشنی ایکـّی قبر اوستیگه بېجیریم اۆییب قۆیدی–یو: «مېن یۆغیمده بو تاشلر بیلن سۆزلشینگ باله‌لریم، اولر–ده قالیب کېتگن مېنینگ حسلریم، یوره‌ک تېپیشیم احوالیدن درک بېره‌دی. مېنی منه شو تاشلر اویغاته‌دی» –دېگن جمله‌نی هم قۆشیب قۆیدی.

اېسان بی‌بی قبرلر بیلن گپلشرکن، بیر وصیت هم قالدیردی: «خداییمگه مېندن ساغینچ–سلاملر اَیتینگ، باله‌لری یۆلیده یوره‌ک–بغری اېزیلگن آنم (اېسان بی‌بی) کۆپ سۆره‌دی سېنی، دېنگ. یېر یوزینی یاووزلیک قاپله‌دی، کۆریمسیز احوال. التماسیمنی اَیتینگیز، بیر اېپـَقه‌ی‌گه[۱] کېلتیرسین بنده‌لرینی. هر قدمده، اویَت اوستیگه شرمنده‌لیک، آبرویی قالمه‌دی خداییم‌نینگ. اَیتینگ خاتینلرگه قرشی بونده‌ی بیتیک و کتابلرنی یوبارمه‌سین یېرگه قـَیتیب. اېرککلرنی سېویش و اېرکه‌لشنی تۆختتسین... خیر تینچ

[۱] اېپـَقه‌یگه کېلماق: ترتیبگه سالماق، برابرلشتیرماق، اېپلب تابینی آلماق.

اوخلەی‌بېرینگ مېنینگ ایکـّـی قاره کۆزلریم.» شوندن سۆنگ کوچ–مدارسیز آنه آرتگه قـَیتدی.

جمعه آقشامی یقینلشه‌یاتگندی. بو گـَل ینه اېسان بی‌بی پیلته اېشیب، سفال چیراققه مای سالیب قۆیدی. غلام دېگن اېنگ کتـّه اۆغلیگه: «بو آقشام مېنی زیارتگه، اوکه‌لرینگ آلدیگه آلیب بار بالم» –دېیه التماس قیلدی. یاشی قیرقدن اۆتگن داودیراققینه اۆغلی آنه‌سی‌نینگ اَیتگنینی نریدن بېری قبول قیلدی.

قویاش کون باترگه آغیب، باشله‌گن پـَیت اېسان بی‌بی توگونچه‌سینی قۆلتیقلب یۆلگه توشدی. اوییدن اونچه‌لیک اوزاق بۆلمه‌گن قبرستانگه جرلردن قییه‌لنیب، کیچیکراق دریانی کېچیب باریله‌دی. آلدینده غلام، آرقه‌سیدن اېسان بی‌بی ایکـّاولشیب جۆنه‌دیلر. شریعتگه کۆره، غلام خاتین ذاتیدن یېتـّی قدم آلدینده یوریشی شرط، آرقه‌دن آنه‌سی زۆرغه تېبره‌نیب، یۆل یورماقده اېدی. بوتون بۆیی و باشینی یاپگن چادر اېسان بی‌بی‌نینگ یوریشگه خله‌قیت بېره‌یپدی، چادر تېشیکلریدن یۆلنی یخشی کۆرمه‌یدی.

آنه–باله تېز آقر دریا بۆییگه یېتیب کېلیشدی. دریانینگ ایکـّی قولاچ کېلرده‌ی تارراق جاییگه باریب، اوزونه‌سیگه قۆییلگن بالاردن کېچیب اۆتیشلری کېره‌ک قبرستان طرفگه. اېسان بی‌بی قیمتینیب–قیمتینیب، چادری‌نینگ تېشیکلرینی کۆزلریگه اۆنگلب، ماسلب، کۆررلیک قیلیب، بالارنینگ باشیده تورگن اۆغلی غلامگه قۆلینی توتقزدی. غلام آنه‌سی‌نینگ قۆل اوچیدن اوشلب، اوزون یۆغاندن کېلگن چۆپ آرقه‌لی دریانینگ نری یاقیگه یېتکلب، آلیب اۆتیشی لازم. اېسان بی‌بی بیر قۆلیده توگونچه‌سینی اوشلب ینه بیر قۆلینی اۆغلیگه اوزه‌تدی. دریا تۆلیب، سوو شدت ایله آقماقده اېدی. یاغاچ‌نینگ اۆرته‌سیگه کېلگنده، اېسان بی‌بی چادریگه اۆره‌لیب، بیر مونکیدی[۱]. آنه غلام‌نینگ امانت قۆلیدن سییریلیب، دریاگه چۆکیب کېتدی.

---

[۱] مونکیماق: قاقیلیب یاکه موازنتنی یۆقاتیب، آلدینگه سیلکینماق، تشله‌ماق؛ تایماق، تۆغری یۆلدن آزماق.

تېز شاشیب آقه‌یاتگن سوودن آنه‌نینگ کۏک رنگ چادری بیر–ایکّـی کۏرینیش بېردی. سوو توبیگه چۏکیب کېتگن اېسان بی‌بی قـَیتیب نشانه بېرمه‌دی. اۏغلی غلام بیلن هم راضیلشه‌آلمه‌ی کېتدی.

۲۰۱۵/۱/۱۱

کانادا

۲۳. وصیتنامه

وصیتنامه

۱

اۆگیت بېی اۆتـیّز یاشلر چمەسیدەگی آق یوزلیک، کېلیشگن ییگیت. ایکـّی ییلدن بویان بیر کیشیلیک خانەده، کوچەیتیریلگن ترتیبده نامعلوم مدتلی آغیر قماق جزاسینی اۆتەماقده. آچلیکدن جانی اوزیلیب کېتمسلیک اوچون زندانچیلر نان و سووینی اېشیکنی قییەلب، تیرقیشدن بېریب توریبدیلر. قماققه آلینیشدن بورون، اۆگیت بېی تشقی کۆرینیشی بیلن کیشینی اۆزیگه تارتیب توررّدی. کۆزلری کتـّه–کتـّه، اېلکەلری کېنگ–کینگ؛ گـَودەسیدن تشقریگه بۆرتیب چیققن بیلک–بالدیرلری–یو، صُفّەدېک یاییق تۆشیدن[۱] کوچ یاغیلیب تورگن کبی. او ایش آدمی، هر دایم آزاده، بَشنگ[۲] کیینەدی، ساقالینی قیرتیشلب یورر، قیرّه بورون، قاشلری چتیشگن، بۆینی خودّی جواز اۆقیدەی یۆغاندن کېلگن بربسته ییگیت اېدی. قماققه آلینگندن بویان ملاچەسیگه قیلیب ساقال اۆستیرگن؛ دیني بۆغیق و اۆته قوروق حکمران بیر محیطگه اۆزینی ماسلشتیرگن.
تۆلەدن کېلگن اۆگیت بېی اۆتکیر سۆزچی، یازووچی – قیل قلم شاعر. او سپورتچی بۆلگندی. کورەشنی جان و دلیدن سېوەدی. قماققه آلینگنیدن بویان سپورتینی قیلەآلمەگنیدن سیقیلەدی. گۆیا، سولوو یاریدن اَیری توشگندەی – خماری. اۆرگنگن کۆنگیل اۆرتنەدی. نه قیلسین، بو یاقیملی خمارنی یازەی دېسه امکان یۆق.

[۱] تۆش: گـَودەنینگ بۆیی بیلن قارین اۆرتەسیدەگی آلد قسمی؛ کۆرەک، سینه.
[۲] بـَشنگ: یسنگن–توسنگن، نهایتده چیرایلی، کۆرکم؛ بېزەنگن.

اېنی بیر یریم متر، اوزونلیگی ایکـّی متردن سهل آشه‌راق کېله‌یاتگن قماخانه‌ده‌گی بیر اویچه اۆگیت بېی‌نی اۆزیده ارّه‌نگ سیغدیره‌آلگن – بیر قارانغی، قاره و ساووق مکان. بو زخخانه‌ده، او بیلن تشقی عالم اۆرته‌سیده، برماق زۆرغه سیغرده‌ی اېشیک تېپه‌سیده‌گی پنجره‌دن اۆزگه نرسه یۆق. قتـّیق سۆریب، هوانی اۆپکه‌لریگه بیر جایله‌ی دېسه، تازه هواگه تیرقیش تارلیک قیلیشی ممکن. خانه‌نینگ دېوارلری محبوسلرنینگ ساووق نفسیدن قت–قت قوروم[۱] باسگن؛ کویه بیتگن. قماقخانه بنا بۆلگندن بېری، قویاش نوری سیزیب کیره‌آلمه‌گن بو یېر، قۆرقینچیلی جیم–جیتلیک توبیگه چۆکیب کېتگن. دهشت سالیب تورگن یالغیزلیک، ناآنیق قاره تقدیر اۆگیت بېی‌نینگ تینکه–مدارینی قوریتیب بۆلگن. تنه‌سی سۆلیب، اویقوسیزلیک اونینگ مییه‌سینی ققشه‌تر، مینگ بیر قیغی گردابیده، خیالاً دقیقه و ثانیه‌لرنی سـنش بیلن وقت اۆتکزه‌دی... تېپه‌سیده، سیری[۲] اۆچگن ناس قوطّی آینه‌سی‌دېک توینیک. شو تېشیکچه اۆگیت بېی‌نی آسمان بیلن باغلب توریبدی. کېچ پـَیتلری، تون یریمیده هم شو توینیکدن اۆز یولدوزیمنی کۆررمنمی؟ –دېیه، تامگه بۆیین چۆزیب تیکیلگنی تیکیلگن. بیراق، بۆشلیقدن باشقه نرسه کۆزیگه ایلینمه‌یدی. گاه‌ده، «بۆینیم اوزونلبدیمی–یېی؟!» –دېب قۆیه‌دی ایچیده.

۲

شونچه کوتیشدن سۆنگ، آخری اونی قۆل و آیاغیگه کیشن و اۆلچک سالیب، قاضی‌خانه‌گه آلیب باریب، محاکمه قیلیشدی. قیسقه‌گینه وقت ایچیده آله–پوته[۳] حکم چیقریلیب، اونگه «اۆلیم جزاسی» کېسیلدی.

–الله‌نینگ قهر و غضبیگه گرفتار بۆلگن سېن ملعون یقین کونلرده بۆینینگدن آسیلیب، جانینگ جهنّم اۆچاغیده ابدي یانگووچی‌دیر. سېن لعنتی قیلمیشینگگه یره‌شه، جزانگنی

[۱] قوروم: قاره رنگلی قتـّیق محصولات؛ کویه.

[۲] سیر: سیماب‌نینگ بیرار مادّه بیلن قاتیشمه‌سی یاکه مادّه‌لرنینگ سیمابده‌گی قاتیشمه‌سی؛ اَملگـَمه.

[۳] آله–پوته: درّاو، تېز وقتده.

آلدینگ. بیر هفته‌دن کېین، مبارک جمعه کونی ساعت بیرده آلامان حضوریده دارگه آسیله‌جک‌سن، –دېدی قاضی تسبیحینی قۆشـّـه–قۆشـّـه آغدره‌یاتیب. حکم بۆییچه، بیتوو دعاسی اۆقیلدی «آمین یارب العالمین» –دېیه قۆلینی یوزیگه تارتدی قاضی. قتنشگنلر هم آمینگه آووچ آچیب، بېجیرم یوزلریگه قۆل یوگورتیردیلر.

اۆن بېش دقیقه ایچیده امضا آلینیب، قیلینمه‌گن عیب بۆنیگه قۆییلدی. «الله اذنی بیلن بو کافر محکومگه آنه‌سی بیلن بیر مرته‌گینه اوچره‌شیش حقی» بېریله‌دی، دېگن گپنی قیلدی قاضی آخرده. ایش بیترکن، درّاو توره سالیب، کېکسه قاضی عصاسیگه تـَیه‌نگن بیر کۆرینیشده، سېکین–سېکین یوریب تشقریگه چیقدی. باشقه‌لر هم ایزیدن اېرگشدی. محکمه بۆشب قالدی. او یېرده بیر جلد قرآن، جای نماز، مُهر، دېوارده آسیغلیق چقـّـه پول سالینگن دُرّه–یو، بۆش اۆریندیقلر قالدی خلاص. آیاق قۆلی باغلیق اۆگیت بېی‌نی قاره مۆترگه سالیب، قماققه آلیب قـَیتدیلر.

۳

بیرگینه اۆغیل قیغوسیدن ادا بۆلگن آنه‌نی باله بیلن یوزلشتیردیلر. ییغیدن کۆزلری کۆکریب کېتگن آنه، قاره پاینچیغینی باشیدن آلرکن، «کۆرر کونیم بار اېکن بالم!» – دېگنچه اۆگیتنی بغریگه باسیب، یوز و کۆزلریدن تۆییب–تۆییب اۆپدی. اۆگیت اېسه، «آق سوتینگیزگه راضی بۆلینگ آنه جان! ینه‌گی دیداریمیز قیامتگه قالدی... منه بو قیسقه‌گینه بیتیک مېندن سیزگه نشانه و وصیت، –بۆلیب قالسین» –دېیه خیرلشدی. آنه اېسه، تیلی سۆزگه اَیلنمه‌ی، زار–زار کۆز یاشی قیلیب، زۆرغه قماقدن اوییگه قـَیتدی.

۴

اوییگه کېلیب–آق اۆغلی توتقزگن اۆشه اَیریلیق خطنی اۆقیب چیقدی. کۆنگیلنی ویران قیلووچی خطده منه بو سۆزلر یازیلگن اېدی:

«اوّلا، مېن یېتیم باله‌نی آق یوویب، آق تره‌ب کتـّـه قیلگن آنم آلدیده، آنه‌لیک حقینی ادا قیله‌آلمه‌گنیم اوچون شرمنده‌لیک عذرینی کېلتیره‌من و کېچیریم سۆره‌یمن. قاره تقدیر

آلدیدن سۉنگگی نفسیم آنه سۉزی بیلن اوزیلیشگه ایشانه‌من. اۉشه کونگه قدر آیاغینگیز آستیده باش اېگیب تعظیمده توره‌من... و مېنی بیلگن، بیلمه‌گنلرگه یوز بوریب، مېندن خطا اۉتگن بۉلسه، اولردن هم اۉتینیب کېچیریم سۉره‌یمن. منه، مېنگه حکم چیقریلدی... اېندی قیلمه‌گن گناهیم اوچون بو یاروق عالمنی ترک قیلیشیم اَنیق. مېن روحي و جسماني قییناقلردن قوتیلیب، ابدیتگه، میلیونلب بې‌وقت خزان بۉلگن عیب‌سیزلر صفیگه قۉشیله‌من. مېن یره‌تگنگه مهمان بۉله‌من. روحیم تین آلیب، لعنتی زمینگه الوداع دېیمن. آنه جانیم، جان و جگرلریم! سیزلردن التماسیم شوکه، اېل-یورتگه، شیرین حیات اوچون آغیر دملرنی کېچیره‌یاتگن بېمار، عزیز انسانلرگه: «ساغلام اۉغلیم اۉگیت بېی اۉز یوره‌گینی بیر محتاجگه هدیه قیلماقچی» -دېب خبر بېرینگ. حاجتمند کیشی بو امانتی مېندن آلیب کېتسین. مېن یشه‌ی‌آلمه‌گن تاتلی کونلرنی او یشه‌سین. یشه‌گنده بیر مرته بېریله‌یاتگن حیاتنی سېویب یشه‌سین. باشقه‌لر جهنّمگه اَیلنتیرگن دنیانی شادلیک سرایی بیلیب، کولیب-اۉینب عمر کېچیرسین... بختی قرا اۉغلینگیز اۉگیت بېی. امضا.»

۵

وصیتنامه اۉگیت بېی‌نینگ ژۉرنالیست اۉرتاقلری قۉلیگه یېتیب باردی. ژۉرنالستلر بو وصیتنامه‌نی یېتکرمه‌لرده[۱] ترقه‌تیشدی. فیسبوک، تویتر کبی اجتماعي ترماقلرده یشین تېزلیگده یاییلدی. میلیونلب آدملر پیامنی لایک قیلیشیب، حکمران رژیمنی انصافگه چارلشدی. «بیر شاعر و یازووچینی، بیر بـَیتلیک یوره‌ک دردی اوچون اۉلدیرمنگیز» - دېب التماسده بۉلیشدی...

۶

[۱] یېتکرمه: رسانه، مطبوعات.

مشئوم جمعه کونی کېلدی. تانگ–سحردن اۆگیت بېی‌نینگ باشیگه قاره کییگیزیب، قماقدن آلیب چیقیشدی. تۆرت ساعت چمه‌سی اونی قاره ماشینده سقلشدی. ساعت اۆن اېدی، قاره ماشین «لعنت آباد» دېگن جاییگه قره‌ب یۆل آلدی. تومنات آدم ییغیلیشگن. کۆپیلری مجبورلب آلیب کېلینگن. عبرت بۆلسین اوچون دارگه آسیشنی تماشا قیلیشلری کېره‌ک.

قاره نقاب کییگنلر اۆگیتنی قۆلتیقلشیب، دار آستیگه آلیب چیقدیلر. تماشاچیلر اۆگیتنی کۆریشر، بیراق، اۆگیت‌نینگ کۆزلرینی قاره کۆز باغله‌غیچ تۆسیب تورردی.

۷

بیر زمانلر حیاتدن بېزیب، یوره‌گی جۆش اوریب، الهامی قَینب بار–یۆغی بیر بَیتلیک انشا یازیب اېدی اۆگیت بېی. اۆشه یوره‌ک آغریقلریدن بیر–ایکّی قطارینی اۆقیب بېرماقچیمیز:

«... دنیانی کائینات بغریده آقیب یورگن ده‌یدی تاشلر یۆق قیلیشگه هیچ قنده‌ی حاجت قالمه‌دی. انسان یېر کُره‌سینی اۆز اۆقیدن اَییریب اولاقتیریش کوچیگه اېگه. بو کېتیشده انسانلر قۆلی بیلن قیامت قۆپیشی تورگن گپ. بو توسده آنه زمین یاووز فرزندلری قۆلی بیلن زوال تاپیشی مقرر. ظلم و خونرېزلیک اَوجیگه چیقدی. بیرگینه بیزنینگ یورتده، کۆز کۆریب، قولاق اېشیتمه‌گن یامانلیکلر خدانینگ نامیدن قیلینماقده. تنگرینی، مقدس بیتیک و پیغمرلرنی اۆزی‌نینگ شخصي خذمتگاریگه اَیلنتیریب بۆلیشدی بو قاره قوم... یاووزلیک کېتیدن یاووزلیک، انسانیتدن نشانه قالمه‌دی.

شو آنده غلطی فکر ایچیمدن اۆته‌یاتیر. اۆیلشیمچه، اصلیده بو گۆزل زمینیمیزنی باشقریش صلاحیتی آدملرگه اېمس، اېشکلرگه بېریلگنده اېدی، بختیار بۆلرمیدیک. زېرا، اولرنینگ سیغنه‌یاتگن بـُتی... یۆق، یسمه مقدس نرسه‌لری هم یۆق. قنچه‌لر بختلی اولر. قره‌نگ، اېشک اېنگ بېِ‌آزار حیوان، محنتکش، بېِ‌مدّعا و کمترین مخلوق اېمسمی؟ آدم قیلگن ایشلرنی اېشکلر قیلمه‌یدی. خیر آدملر، السلام اېشکلر...».

منه شوگینه خط اۇگیت بېی‌نینگ بیر دۇستی تامانیدن اۇغیرلنیب، کېره‌کلی جایگه اېلتیب بېریلگن. شوندن سۆنگ اۇگیت بېی آزادلیکدن محروم قیلینگندی. محکومگه کفر اَیتگنلیک عیبی قۆییلدی...

... آخر–عاقبت حکم ایشینی قیلدی... اۇگیت بېی برچه بیلن قاره پرده آرتیدن خیرلشگن‌دیر احتمال...

۲۰۱۴/۱۲/۲۱

کانادا

٢٤. غۇرلىككە شۇرلىك

غۆرلیککه شۆرلیک

بابا قویاش اۆزی‌نینگ زرّین ساچیدن اوزیلیب آرتده قالگن سۆنگگی آلتین رنگ تاله‌لرینی یېردن ییغیب آلماقده ایدی. ماوي آسمان تیپ-تینیقلیگیدن کۆککه قره‌سه، خودّی کۆزگوگه باقن‌دېک آدم‌نینگ یوزی کۆرینه‌یاتگن هوا بۆلدی. کوندوزی ایلیق؛ تونلری اېسه کۆیلکچن کۆچه‌گه چیقیشگه ساووق‌سیره‌سن کیشی. تېوره‌ک-اطراف هلی تۆله، سریق یاپینیب خزان توسینی آلمه‌گن. اېندی، درختلردن بیتـّه-یریمته کوزنینگ زرحل بۆیاغیگه چه‌ییلگن برگلر یېرگه توشه باشله‌گندی. کوزنینگ مه‌یین شمالی دماققه اوریلیب، کیشینی مونگلی اۆیگه تالدیره‌یاتگن چاغلر حکمران. کۆچه‌لر اېسه همان بۆم-بۆش.

مینگ بیر خیال ایله کتـّه یۆلدن اۆته‌یاتسم، «آوو باله! بو یاققه کېل، سېنده گپیم بار» – دېگن چقیریق قولاغیم آستیده جره‌نگله‌گنده‌ی بۆلدی. چله اېشیتگنیم اوچونمی، تیسه‌ریلیب آرقه‌مگه قره‌مه‌دیم. یۆلیمده دوام اېته‌بېردیم. بو گـَل بلندراق تاووشده بایه‌گی سۆزلر تکرار اېشیتیلدی. سۆنگ آرقه‌مگه اۆگیریلیب، سېس چیققن جایگه تیکیلدیم. بیر کېکسه کیشیگه کۆزیم توشیب قالدی. آقر سوو بۆییده اۆتیرگن بو آدم نوراني، آقساقال‌گینه کیشی اېکن. منگله‌ییگه[1] اَجین یوگورگن. اېتی سویـَگیگه یاپیشگن؛ سۆلیگن برماقلرینی اییه‌گیگه[2] توتیب تورگن بیر قیافه‌ده. ایچکریگه باتیب

[1] منگله‌ی: پېشانه.
[2] اییه‌ک: جغ.

کېتگن کۆزلری کۆزلیک آرتیدن معنادار کۆرینه‌یپدی. یخشیلب قره‌سم یاشی ۷۰نی اوریب قۆیگن چال. اۆنگ قۆلیده قنده‌ی‌دیر بیر کتاب اوشلب آلگن. کتاب‌نینگ قاق اۆرته‌سیگه باش برماغینی سالگنچه، بیر نرسه‌لرنی مېنگه، اَیته‌ی، دېب چاغلنماقده. یقین باریب حال-احوال سۆره‌شدیم. کېین او کیشیگه یوزلنیب:

- گپیرینگ باباجان، ایچینگیزده بیرار دردینگیز بارگه اۆخشه‌یدی. سۆزلرینگیز حکمت-و، اۆگیتلرگه بای دانشمند کیشیگه اۆخشه‌یسیز.

- یانیمگه اۆتیر اۆغلیم، -رسا سۆزلریگه قریلیککه خاص تاووش تیتراغی قۆشیلدی، - آدم‌نینگ دردینی آدم آله‌دی. شو بوگون کۆرگن واقعه‌منی سۆزلب بېره‌یینمی سېنگه بالم؟ یاکه، بیرار یاققه شاشیلمه‌یپسنمی اولیم[1]؟ -دېدی باسینقیراق.

- یۆق باباجان، هیچ قه‌یاققه شاشیله‌یاتگنیم یۆق. مېن سۆزلرینگیزنی جان قولاغی بیلن اېشیتیشگه تیارمن، سۆزلنگ.

- بوگون توشدن سۆنگ دنیاده نیمه خبر، دېیه بیر فیسبوککه باش اورگندیم. بو یېرده شونچه بیر-بیریگه قره‌مه-قرشی فکرلر یازیلکن که، اولرنی اۆقیب یاقه اوشله‌یسن کیشی.

- هه، تۆغری سۆزله‌یسیز آته. او یېرده یازیله‌یاتگن، کۆریشگه قۆییله‌یاتگن نرسه‌لر آدم‌نینگ عقلینی شاشیریب قۆیه‌دی. شولرنی مشاهده قیلرکنمن، انسان‌نینگ کیملیگینی بیلماقچی بۆلسنگ فیسبوککه کیر، -دېگیم کېله‌دی. بیلمه‌گنمیز، انسانیت تاریخی ایرینگ-زردابدن عبارت اېکن-آوو. بو کهنه تاریخ مینگ-مینگ ییلدن بېری قنده‌ی قاره کونلرنی باشدن کېچیرمه‌گن، دېیسیز. همّه‌سی یاپیقلیگیچه قالیب کېله‌یاتگن اېکن! علم-فن، تکنالوژي عصریده، اېندی، اولرنینگ اوستیدن پرده آلیب تشلنماقده. انه بولرنی کۆریب تاریخ تیلگه کیردی، دېسه هم بۆله‌بېره‌دی. بو نرسه‌لرنی کۆرگچ،

[1] اولیم ~ اۆغلیم.

آدملرنینگ کؤزی آچیلیب، بیر یاقدن دیدەسی قاتماقده. دنیانی یاووزلیک یوتیب بارماقده.
– اؤقیلەیاتگنلری بیر سَری؛ اناوی کؤریلەیاتگنلرینی اَیتمەیسنمی بالم؟
– بیلەمن بابا. بیر–بیریدن قیزیقرلی؛ رنگمه–رنگ و عین پـَیتده اؤته دهشتلی اولر.
– انه شونقەسیدن بیرینی گپیریب بېرماقچی اېدیم، مَیلیمی؟
– مَیلی، نیمه اېدی او؟ گپیره قالینگ.
– فیسبوکنی ورقلب تورسم بیرگینه لوحەگه کؤزیم توشدی، –کتـّه بیر حقیقتنی آچگندەی، سؤزیگه اورغو بېریب، باش قیمیرلتیب، اَچینه کېتدی، –شو سیچقانچەنی بیر اؤزبېکچه کِلیپ اوستیگه آلیب باریب کلیک قیلدیم. نې کؤز بیلن کؤرەی که، بیر اېسکی مچیت یانیده ییگیرمه–اؤتـّیز چاغیلیک کیشی تؤپلنیشیب توریشیبدی. اوّلیگه، «بو یېرده کیمدیر اؤلیب، جنازەسی اؤقیلماقده شېکللی؟» –دېگن فکرگه باردیم. یاکه، آدملر بیرار بیر مهم نرسه اوستیده جنجللشەیاتیر، دېب اؤیلب قالدیم.
– بلکه، ملا، آخوند دینی گپ و سؤزنی ساده آدملر قولاغیگه ایلەیاتگندی، –دېدیم باباگه.
– یؤغ اېی، گپ عموماً باشقەچه، یېتـّی اوخلب اېسینگیزگه کېلەیاتگن صحنه اېمس، اؤغلیم.
– باشیده سلـّه، یاشی اؤتـّیزدن اؤتگن، سییرەک‌کینه ساقال اؤستیرگن کیشی، بیر آغیر نرسەنی کؤترگنچه، بایەگی ییغیلیشیب تورگن آدملر تامان کېلەیاتگندی. یقین کېلرکن، کؤکرەگیده اَنیق، بیر تلویزیون کؤتریب کېلەیاتگنی معلوم بؤلدی. تلویزیون اوستیدن دی‌وی‌دی پیلییر، اونینگ اوستیدن یاقیب اؤچیرگیچ قؤییلگن اېدی. اوزون بؤیلی بو ییگیت جماعەگه یقینلشەیاتگن پـَیت، بیردن قؤلیده میکرافون توتگن بیر ژؤرنالست ییگیت پیدا بؤلیب قالدی. ژؤرنالیست درّاو تلویزیون کؤترگن کیشیگه قوییدەگیچه سوال بېره باشلەدی:

– هارمنگ اکه! تلویزیون بوزیلدیمی؟
– یۊق.
– اوسته‌گه آلیب بارماقده‌میسیز؟
– یۊق.
– ساتگنی اېلته‌سیزمی؟
– یۊق.
– باشی آغریدیمی، ملاگه اۊقیتگنی آلیب باره‌یپسیزمی؟
– یۊق، دېگن معناده بو گـَل تیلینی اېمس باشینی ایرغیتدی.
– نیمه؟ اونده بو تلویزیوننی قوچاقلب قــَی‌یاققه بارماقده‌سیز؟
– بونی مچیتگه آلیب باره‌من اوکه.
– نیمه‌گه کېره‌ک بۊلیب قالدی؟
– مچیتگه، ملانینگ یانیگه آلیب باره‌من.
– نیمه اوچون آلیب باره‌سیز ملاگه؟
– بونی سیندیرماقیچیمن.
– بو تیلسیز، جغسیز تېمیرنی سیندیریب نیمه قیله‌سیز؟ –هیجانلنیب سۆره‌دی ژۆرنالست.
– هی! –ایجیرغیلندی، –سیز بیلمه‌یسیز. بو شیطان قطینی ملامیز حرام دېدی.
– یېبیله‌دیگان نرسه اېمس–کو حرام بۊلسین! –عجبلنیب سۆره‌دی مخبر.
– یۊق. بو کافرنینگ نرسه‌سی؛ اونی کۊریش گناه اېمیش، شونینگ اوچون مېن بونی سندیرماقچیمن! هه، آدملرنینگ کۊز اۊنگیده سیندیریب تشله‌یمن بو شیطان قطینی! –هیجانده اېدی؛ جهلی تاشیب گپیگه نقطه قۊیدی.
شوندن سۊنگ، ژۆرنالیست اۊزینی بیر چېکــّه‌گه آلدی. هلیگی کیشی کۊکسیده زۆرغه اوشلب تورگن تیلویزیوننی باشیگه کۊتره سالیب، یېرگه بیر اوردی. اوستیگه چیقیب

آلیب، قۉپال آیاقلری بیلن بابلب تېپکیله‌دی. تلویزون‌نینگ ایچک-چـَواغی شووو اېتیب ایچکریگه تۉکیلدی. شو پـَیت اۉرته‌ده توریب، تسبیحینی قۉشـّه-قۉشـّه اَغدره‌یاتگن ملا: «بالته‌نی کېتیریب بېرینگ جۉره بایگه» -دېیه قیچقیردی. شیطان اېلکه‌سیگه مینگن بایه‌گی قصاصکار آدم «یا الله!» -دېگنچه، آغیر بالته بیلن تلویزیوننی اوریب قپـّه یاریب تشله‌دی. بیر دقیقه‌گه بارر-بارمس توزوک‌کینه، آباد، قیمتیگه ساتیب آلگن، تـَغین ساتسه بیر دردیگه یره‌یاتگن تلویزیوننی پرچه‌لب تشله‌دی. سینیق پرچه‌لرنی-ده، میده‌له‌ی باشله‌دی. آدملر همان حیرت بیلن یاقه اوشلب توریشردی.

***

- ایچینگیز تۉلیب تورگنینی توشوندیم بابا، دېدیم آقساقال کیشیگه.

- اېندی، اۉزینگ بیر اۉیلب کۉر بالم، بو شۉری قورغور بای‌بچه-کو، اېمسدی. کتـّه بۉلسه دهقان، یاکه، حمـّال، جیلـّه‌قورسه بیر خشه‌کی مردکارگه اۉخشه‌دی. بو دستگاه نې-نې عذاب و عقوبت بیلن باله‌لرنینگ آغزیدن اوریب ساتیب آلینگن. قاله‌بېرسه، شو دستگاه، کمبغل‌نینگ بیر کونلیک غم-غصه‌سینی آلردی. اۉرگنه‌یاتگن تربیه‌وي نرسه‌لر کۉپ اېمس‌میدی؟ مثلاً، سیندیرمسدن اوستیگه کۉرپه قه‌لب قۉیسه بۉلردی... نیمه دېب اۉیله‌یسن، بو تیرمیزه‌ک‌نینگ بوزغونچیلیگیگه باله-چقه‌سی کۉندیمی اېکن؟

- یۉق البته، اوی‌نینگ بیر چېکه‌سیده، توره‌بیرردی. باله‌لری‌نینگ اوییـنچاغی، آوونچاغی بۉلیشی ممکن اېدی. شو جرّار صوفی ایشدن چرچه‌گنده اۉریندیق قیلسه بۉلردی-کو اخیر، دېب قۉشیب قۉیدیم.

- بیله‌سنمی بالم، -دېدی دانشمند تأکیدله‌یاتیب، -بدعت و خرافات بیردنیگه آدم‌نینگ آنگینی اشغال قیله‌دی. بونگه اینانگنلر بار-یۉغینی، حتاکه، جانینی هم بو یۉلده تیکیشگه تیار. قدیمده باله‌سینی اۉز عقیده‌سی یۉلیده قربان قیلیشگه چاغلنگن اۉشه روحي کسللر انه شونده‌یلر جنسیدن بۉلگنینی بیر اېسلب کۉرینگ. اگر بو سوادسیز

کیشی‌نینگ بوندن کتـّـه‌راق امکانیتی بۉلسه، قنده‌ی قیرغین–براتلرنی انسانیت باشیگه آلیب کېلگن بۉلردی.

بابانینگ تیلیدن بو واقعه‌نی اېشیتیب، بوتون وجودیم لرزه‌گه توشدی. اگر بو سوادسیز آدم‌نینگ قۉلیده بوندن–ده، کتـّـه‌راق امکانیت بۉلسه، اتـُـم قوراللرینی تاپ تارتمه‌ی اۉز مخالفلری باشیگه یاغدیرگن بۉلردی. چونکه، بولر اوچون جنتده ۷۲ته باکره قیز و غلمان خذمتگه شَی توریبدی. بو دنیاده یشش اولر اوچون قیزیق اېمس، دېگن فکرلر ایچیمدن اۉتدی.

۲۰۱۴

کانادا

۲۵. خان آییم

(تاریخي حکایه)

خان آییم

(تاریخی حکایه)

یاز کونلری‌نینگ تفتیدن ایندی‌گینه سراب کۉککه اۉرله‌یاتگن کیزلر ایدی. غیر–غیر ایسه‌یاتگن شمال اوزاق–یقیندن الـّه قیسی خبرلر درگینی کیلتیریب تورگنده‌ی. غم–قیغوگه یۉل یۉق. کاروانلر تویه‌لرده یوکلنگن توز، غلـّه، تیری، بوغدای و باشقه نرسه‌لرنی کیلتیریب آمبارلرگه تختله‌یاتگن کیزلر. آدملر آت–اراوه، ایشک، خچیرلرده بازارلشگنی شهرگه کیریب کیله‌دیلر. بازارچیلرنینگ تیاقلریدن کۉتریله‌یاتگن چنگلر تاباره قویوقلشیب بارماقده ایدی. جرچی کیلگوسی جمعه کونی اۉتکزیله‌جک اۉیینلرنی بازارچیلرگه، یوقاری تاووشده ییتکزیب توریبدی.

غرق پیشیقچیلیک، آلدی–ساتدی اوچون هر کیم بیر نرسه‌سینی شهرگه یوکلب یاکه آرقه‌لب کیلتیریب آقچه‌لر، شو ذیل اۉز تیریکچیلیگینی تیبره‌تردی. نانچیلر، آشچیلر، قصّابلر، بَری کاسبلر کۉرستیلگن یساقلر[1] بۉییچه ایش توته‌دیلر. شونگه قره‌مه‌ی، شهرده‌گی احوال هر کونی ناظرلر تامانیدن بیر–بیر کوزه‌تیب باریله‌دی. کینتده‌گی بیر کونلیک احوالدن خبرلر سرایگه ییتکزیلیب توریبدی. کیچ کیرمه‌ی، خان آییم[2] حشمتلی تختِ رواندہ اۉتیریب، کتـّه شهرنی بیر آَیلنیب چیقه‌دی. خاطرینی جمعلب، سۉنگ سرایگه روانه بۉله‌دی.

---

[1] یساق: قانون.

[2] خان آییم: سرای مُلک خانیم، بی‌بی خانیم.

تورلی اۉلکه‌لردن کفتر و چاپرلر، هر خیل واقعه–حادثه‌لردن خبر کېلتیریب تورر، پایتخت سمرقنددن تینچلیک و آسایشته‌لیک مژده‌سینی آلگچ، ینه آرتلریگه قره‌ب ایزغیب کېتیشردی. خان آییم ییغیلگن بیر کونلیک معلوماتنی سرای امیرزاده‌لری، وزیر و فاضللر مصلحتیدن اۉتکزیب، قیسقه سطرلرده سېویکلی عمر یۉلداشی صاحبقرانگه حضوریگه جۉنه‌تیب توره‌دی. کون باترگه بیر ساعت قالگندی. خان آییم دولت ایشلریدن اېندی بۉشب، سرایگه کیررکن، ملکه وکنیزه‌کلر، طنطنه‌لی روشده سېوگی و ادب یوزه‌سیدن سلاملر اَیتیشب، قرشی آلیشدیلر. خان آییم‌نینگ یوزیگه تارتیلگن ایپک پرده‌نی آله‌یاتیب، اولوس آغه[1]:

– قوللوغ ملکه‌م، یره‌تگن اېگم صاحبقراننی اۉز پناهیگه سقله‌گه‌ی، تخت و بختینی برقرار توتغه‌ی، –دېیه حال–احوال سۉره‌شدی. بی‌بی خانیم اېسه اېنـَغه‌نینلیک بیلن بېلگیلنگن اۉریندیققه اۉتیره‌یاتیب:

– سلطنت‌نینگ اوستونلرینی مستحکم توتوب تورگووچی نرسه– تدبیر و دانالیک‌دور. صاحقران‌نینگ «رستی – رُستی» یعنی توز و تۉغریلککه زوال یۉقتور، –خوش کیفیت و قووناق بیر قیافه‌ده، –اولوغ دولتیمیز بوتون اېل–اولوس‌نینگ آرقه تاغی بۉلغه‌ی. شکرلر بۉلسین کیم، دولتیمیزنینگ اذنی بیلن قۉی و بۉری بیر گذردن سوو ایچگووچی بیر زمانده یشب کېلماقده‌میز، –دېیه کیچیک‌کینه امیرزاده‌لردن بیرینی بغریگه آلدی و اېرکه‌له‌ی کېتدی. چۉریلر بۉلسه، یېلپیغیچلر بیلن خان آییم‌نینگ باشیده توریب، یېلویزه‌ک[2] قیله کېتدیلر. شام قاره‌لشیب کېلماقده اېدی. شو پـَیت برزنگی‌دېک[3]،

[1] اولوس آغه: امیر تېمورنینگ سېویکلی خاتینلریدن بیری.

[2] یېلویزک: یېلپیتماق، شماللتماق.

[3] برزنگی: هیبتلی، دَوه‌نگیرده‌ی، یۉغان گـَوده‌لی.

باقیلگن کتـّـه خۉارز اوزون اون[1] چیقریب، بلند قیچقیریدی. اېندی اۉرنیدن جیلماقچی بۉلیب تورگن خان آییم:

– یاپیر اې! بو نې بۉلدی. بیزگه قندەی ساووق خبر اَیتماقچی بو پـَتی یولونگور، – دېدی–یو، یساوللردن بیری باره سالیب، ایریم یوزەسیدن خۉراز نینگ نولینی کېسدی. تواریخده خان آییمنینگ بیر کونلیک (جمعه آقشامگی) حیاتیدن منه شولر یازیب قالدیریلگن اېکن.

خان آییم (کتـّـه خانیم هم دېییشگن) کېنگ شهرده کېچەیاتگن هر نرسەدن خبردار. تون الـّـه محل بۉلیب قالگندی. آسمانده تۉلین آی برق اوریب تورگن. بو آقشام منجملر تېمیر قازیق یولدوزینی پارلاق کۉردیلر. شو کونی چاپرلر بیر طومارچه بیتیکده، صاحبقران اندخویده پیرلردن بیری بابا ساغري بیلن اوچرەشیب، اوندن خوش خبر آلگنینی کېلتیریب اېدیلر.

عاتدگه کۉره، خان آییم تون یریمده اۉغانیب کېتیب، آدملر توریش–تورموشیدن خبر آلیش مقصدیده، ایستەگن تامان یۉل آلر، یشرینچەسیگه، اۉشه طرفلردن بیر نرسەلرنی بیلیب و اېشیتیب، سرایگه ینه قـَیتیب کېلردی. خان آییم کۉپراق طلبەلر حیاتیدن، ایش، یوموش و تونگی مشغولاتلریدن تېز–تېز خبر آلیب تورردی. کۉنگلی تۉق بۉلسه–ده، خان آییم، قاش قارەیگچ، کییملرینی اۉزگرتیریب، ینه علم طلبەلریدن خبر آلیش معناسیده کنیزکلری بیلن کتـّـه مدرسه تامان یۉل آلدی. تون ساکن اېدی. کیشی خیاللر آغوشیده چۉمەیاتگن آنلر. طبعیت، تېورەک–اطراف آدم بیلن سِرلشەیاتگندەی. یۉل یاقەلب یوررکن، خان آییم قوربقەلرنینگ قوریللشیدن اۉزگه جانزاددن سېس اېشتمەدی. شودرینگ باسگن اۉتلرنی کېچیب، بی‌بی خانیم مدرسه صحنیگه کیردی. بوتون حجرەلرده ساکنلیک حکم سورردی. خان آییم کنیزکلرنی مدرسه حولی‌سی‌نینگ بیر

[1] اون: سېس، آواز.

چېتیده قالدیریب، بیر اۉزی سېکین-استه آیاق اوچیده یوریب، طلبه‌لر حجره‌لرینی بیر-بیر تېکشیریب چیقدی. قره‌سه که، چېت حجره‌لردن بیریده شمع‌نینگ خیره نورلری ایلتیللب یانه‌یاتگندی. خان آییم سېزدیرمسدن اۉشه حجره تامان سوریلدی. طلبه‌لر اۉرته‌سیده اَیتیله‌یاتگن گپلرگه قولاق توتماقچی بۉلیب اېشیک آرتیده اۉتیریب قالدی.

آدمزاد قورسین اېکن. یالغیز قالدینگمی، اۉیلر مملکتیده اۉزینگ خان، اۉزینگ سلطان. الـّه قیسی ده‌یدی خیاللر میه‌نگه کیریب آلیب، سندیراق لتَمه‌یدی‌می یېی؟ تون‌نینگ ساکن تون بغریده ایکـّی طلبه خیال سوریب، اۉز ارا گپ قاتیشه‌یاتگن اېدیلر. طلبه‌لردن بیری ایکینچیسیگه دېدی:

- اوزون تونلرنی تانگ آتتیریش تینچینگنی آلیب کېته‌دور. کېل آغم، خیال سوریشگه نیمه یېتیبدی. خۉب اَیتگین-چی، حاضر کۉنگلینگ نیمه ایسته‌یدور؟

- اېی اینیم، نیمه یستردی، قۉی گۉشتی، قۉی یاغیده دملنگن، لۉمیلله‌گن بیر غۉری پلاو-ده. شو، بیر تۉییب یېسک دېیمن، -دېیه سۉراققه جواب قیلدی بایه‌گی طلبه. اۉیقو تۉشگیده تاولنه‌یاتگن هلیگی طلبه اۉز جۉره‌سیگه:

- خۉش، اۉزینگ‌نینگ کۉنگلینگ نیمه ایسته‌یدور برادر؟ -دېب سۉره‌دی.

- اېی جان برادر! شو سرایده گۉزللیککه تېنگی یۉق، چاوی[1] عالمگه کېتگن، صاحب جمال سرای مُلک خانیمنی-ده. قنی علاجی بۉلسه‌یدی، کۉنگیل قورغور شول خانم بیلن بیر کېچه هم صحبت بۉلیشنی آرزو قیله‌دور. -دېب جواب قیلدی طالبِ علم.

بیرینچی برادری‌نینگ بو قلتیس جوابینی اېشیتگچ ایکـّینچی طلبه:

- آوازینگیزنی شمال اوچورسون. آغزینگیزدن چیقه‌یاتگن گپنی بیله‌سیزمو؟ «دېوارنینگ هم قولاغی بار، آدم اۉز تیلیدن تاپه‌دور» -دېمیشلر، تـَغین بیر بلاگه اوچره‌مه‌یلیک برادر؟ -دېب اۉرتاغینی راسه کاییدی. بو گپلرنی اېشیک آرقه‌سیده تورگن خان آییم

[1] چاو: آوازه، شهرت.

آبدان اېشیتدی. سۆز شو یېرگه یېتگنده، سرای مُلک خانیم، حجره اېشیگی آلدیدن سېکین جیلیب، کنیزکلری بیلن آرقه‌گه قَـیریلیب کېتدی. آره‌دن بیر–ایکـّی کون اۆتگچ، سرای اعیانلریدن اوچ کیشی مدرسه‌گه کېلیب:
– بوتون طلبه‌لر سرایگه ییغیلیشسون، –دېگن خبرنی اَیتیب کېتدیلر. بو کوتیلمه‌گن تکلیفدن کېین، طلبه‌لر ایچگه غلغله توشدی. جانینی قۆیرگه جای تامه‌گن، یوره‌گینی قۆرقوو باسگن طلبه‌لر سرایگه ییغیلیشدی. ملا ییگیتلر بیر مهمانخانه‌گه کیریتیلب، قۆی یاغی، قۆی گۆشتیدن پیشیریلگن پلاوخان تۆره‌گه ضیافت قیلیندی. همّه یاق سوو سېپگنده‌ی جیملیک. بیر مدتدن سۆنگ، سرای مُلک خانیم یوزیگه قیمت بها پرده توتیلگن بیر کۆرینیشده، کنیزکلری قورشاویده مجلسگه تشریف بویوردی و تۆرده اجره‌تیلگن مخصوص اۆریندیقده یېرلشدی. او صحبتداش طلبه ییگیتلردن ایکـّیسینی یانیگه چقریب دېدی:
– خۆش ملا ییگیتلر، قۆی یاغی، قۆی گۆشتیدن بۆلگن پلاو قنده‌ی بۆلیبدی؟ یوره‌گینگیزگه معقول توشدیمو؟
قۆرقوودن قلتیره‌ب تورگن ایکـّی طلبه بیردن تیز چۆکیب:
– قوللوق خان آییم! بې‌حد یخشی پلاو بۆلیب‌دور. مختشدن هم یۆقاری آش بۆلیب‌دور، –دېیه تعظیم بجا کېلتیریشدیلر. شونده سرای مُلک خانیم بیرینچی طلبه‌گه یوزلنیب:
– اېندی سیزنینگ آرزووینگیزنی سۆره‌سم. مېن بیلگنینگیزتېک صاحبقران‌نینگ نکاحیده‌گی ملکه‌من. سیزنینگ صحبداشینگیز بۆله‌آلمغه‌یمېن. اېندی اۆزوم‌نینگ گۆزل کنیزلریمدن بیرینی سیزنینگ نکاحینگیزگه سالیب بېرورمین. سیز راضی بۆلگه‌یموسیز؟ –دېدی. آغزی قوریب، تیلی اَیلنمه‌ی قالگن ملا ییگیتلر بیردن اۆرینلریدن سچیب توریب، یالباره باشله‌دیلر. بی‌بی خانیم آیاغیگه باشلرینی قۆییب:
– کېچیرگه‌یسیز خان بېگیم! بو ادبسیز قولونگیزنینگ بیر قاشیق قانیدین اۆترسیز، –دېب التجا قیله‌یازدیلر. شونده وجاحت ایله خان آییم سلماقلنیب:

– ملا ییگیتلر، سیز بېهوده اضطراب چېکمغه‌یسیز، – دېدی رمق جان بۉلیشب تورگن طلبه‌لرگه. شو پـَیتده سرای مُلک خانیم‌نینگ اشارتی ایله قاضی-یو امام کیریب کېلدیلر. سرای‌نینگ اېنگ گۉزل کنیزکلریدن بیرینی چارلب، جمعی طالب علملر گواهلیگیده هلیگی طلبه‌گه نکاحلب بېردی.

۲۶. آق رومال

آق رومال

آته-آنه‌سی‌نینگ بیرگینه ارزنده قیزه‌لاغی عایشه، اېندی‌گینه تۆقـّیز یاشنی تۆلدیریب، اۆنگه قدم قۆیگن اېدی. کونلرنینگ بیریده، طوطی عمّه قاق توشده، جزیره‌مه قویاش تیغلری آستیده، قیزگینه‌سینی یېتکلب، تۆی تېپه قیشلاق تامان کسل کۆرگنی کېتدی. او اۆزی بیلن کۆز مونچاق‌دېک، قیزی عایشه‌نی کۆچه‌گه اېرگشتیرب چیققنیدن کۆنگلی خیره اېدی. «بو جایلرده تۆقـّیز-اۆن یاشر قیزینگ بۆلسه بۆلدی، سۆره‌مسدن درّوا اېرگه بېره‌ویره‌دیلر» -دېگن اۆی-خیال طوطی عمّه‌گه تینچلیک بېرمسدی. اونینگ نظریده کیم‌دیر، گۆیا، عایشه‌نی بوگون خام فاتحه قیله‌دی-یو، بیر-ایکـّی کون اۆتیب، ایسته‌گن تامانگه-آلیب کېته‌یاتگنده‌ی توییلردی.

۶-۷ یاشلیگیدن-آق، یقین-اوزاقدن بیلگنلر، کۆرکی-جمالی اۆزیگه یره‌شه عایشه‌نی کېلین قیلماقچی بۆلدیلر. بیراق، طوطی عمّه نیمه قیلمه‌سین بو ایشگه تیش-تیرناغی بیلن قرشیلیک کۆرسه‌تیب کېلدی. عایشه اۆز قیشلاغیده اونشتیریب قۆییلمه‌گن یاکه تورموشگه اوزه‌تیلمه‌گن یکـّه و یگانه قیز اېدی. کۆزلری کتـّه-کتـّه، قاشلری قویوق، کوموشده‌ی یوزلری تۆلیشگن، کېسیمی کیچیکراق عایشه، آنه‌سیگه حرمت قیلگن بۆلیب، باشیده‌گی لچـَگینی هیچ هم توشورمسدی. کسل کۆرگنی کېته‌یاتیب، طوطی عمّه علاجی باریچه خلوتراق جایلردن یۆل باسیب کېلر، تویاغی‌نینگ سېسینی اۆزگه‌لرگه اېشیتدیرمسلیککه حرکت قیلردی.

طوطی عمّه تۆی تېپه قیشلاقده‌گی کسلنی کۆریب قـَیتگچ، اونینگ اوییدن ساوچیلرنینگ کېتی اوزیلمه‌دی. آخری، کتـّه-کیچیک، قۆنی-قۆشنی قۆیرگه قۆیمه‌ی

عایشه‌نی زۆرلب، اوچ قمیشلیک، ابلیک سکّـیز یاشلی عثمان بایگه تۆرتینچی خاتین قیلیب باشینی چتدیلر. قیزنینگ آته‌سی جۆره تاغه هم بو ایشگه راضیلیک بیرمه‌ی کېله‌یاتگن ایدی. طوطی عمّه قنچه‌لیک داد–وایلری سالمه‌سین قۆل کۆتریلیب فاتحه بۆلدی، شیرینلیک اوله‌شیلدی، رومالّر ترقه‌تیلدی. ایندی محله‌ده دوو–دوو گپ. کتّـه تۆی ایسه قربان هییتگه قالدیریلدی. شو پـَیت آشخانه‌ده کۆز یاشی قیلیب، قیزی عایشه‌نی بغریگه باسیب اۆتیرگن طوطی عمّه، ایچیده‌گی بار نفرت و غضبینی سقله‌ی‌آلمه‌ی، اۆق‌دېک آتیلیب چیقیب، چیرقیره‌گنچه اوزون اون تارتیب حولیده‌گی جیملیک و سکوتنی بوزدی:

– گۆرینگ کویگورلر، اوییبنگه اۆت توشکورلر! مُشتوم‌دیک گۆدگ باله‌نی بوقّـه‌گه اۆخشه‌گن سه‌سیق چال‌نینگ قوچاغیگه سالیب قۆییشدن اویـَلمه‌یسیزلرمی؟ سیزنینگ هم قیزلرینگیز باردیر اخیر! بو قنده‌ی بې‌انصافلیک، وجدانسیزلیک بۆلدی؟ –دېدی طوطی عمّه ساوچیلرگه قره‌ب.

شونده یوزلری بوریشگن، آق سلّـه‌لی، مَلـّه چاپان کییب آلگن ملا شریف بیردنیگه دغدغه بیلن عصاسینی یېرگه تیره‌ب کلمه اۆگیریب استغفرالله کېلتیردی و تېوره‌کده‌گیلریگه قره‌ب:

– اې مسلمان برادرلر! کۆره‌یپسیزلرمی؟ بو آخر زمان علامتلریدن بیری‌دیر. شونده‌ی آنلرده عقلی ناقص خاتینلر ثواب ایشگه تۆسقینلیک قیلب، اۆز ایری و اجماعگه قرشی چیقه‌دیلر، –کتّـه آچگن آووچلری بیلن یوزینی بیر سیپریب آلدی و سۆزیگه دوام ایتدی، –جۆره بای ایندی بو خاتین سیزگه طلاق توشدی. حلاله قیلمسدن سیز اونگه ایر بۆله‌آلمه‌یسیز، یقینلیک هم قیله‌آلمه‌یسیز؛ شریعتیمیز شونده‌ی حکم قیله‌دی، یخشیلب توشوندینگیزمی؟ –دېدی.

قیزی‌نینگ تشویشی یېتمه‌گنی‌دېک، ملا شریف‌نینگ بو گپلری جۆره تاغه‌نینگ قلبینی ویران قیلدی. سېویکلی خاتینیگه، حتا، شمال تېگیشدن رشک قیلیب کېله‌یاتگن جۆره

تاغه، ایندی، ناموسینی بیراوگه قۋشیب قۋییب، تغین خاتین قیلیب آلیشینی ایچیگه سیغدیره‌آلمه‌دی. شریعت‌نینگ بو حکملری جۆره تاغه‌نینگ کۆز اۋنگیدن بیر–بیر اۋتدی شیکیللی، کۆز تیگی بیلن ملا شریفگه بیر خومره‌ییب قۋیدی.

طوطی عمّه ملا شریف‌نینگ بو گپینی ایشیتیب تاباره توتـَقدی. غیرتی جۆش اوریب قۋلیده‌گی کتـّه گـُل رومالنیی آله سالیب بیلیگه باغله‌دی–ده، ایری‌نینگ قۋلیدن قتـّیق اوشلب:

– یوره‌ییز چۆکمه‌سین آته‌سی. بولر سیزنی یالیغیز دیب اۋیله‌یپدیلر. یۋق، سیز یالغیز ایمس‌سیز. مین یانیزده‌من، حتا، بیلـَگیمدن اوشلتگنی قۋیمه‌یمن بو ایمان‌سیزلرگه. بیرینچی اۋز خاتینینی حلاله قیسین ملا شریف. «اوّل پیچاقنی اۋزینگگه سنچ، آغریمسه بیراو سنچ» –دیبدی–کو دانا خلقیمیز. جانیم باریچه مین بولرگه قرشی کوره‌شه‌من. مینینگ عثمان ده‌بنگگه بیره‌دیغان قیزیم یۋق، —دیدی عمّه.

ایکـّی هفته اۋتیب قربان هییتی هم یقینلشیب قالدی. کوتیلمه‌گنده عثمان بای‌نینگ قلین و تۋیانه‌سینی جۆره تاغه‌نینگ اوییگه آلیب کیلدیلر. قیزینی عثمان بایگه بیریشگه هیچ قچان راضی بۆلمه‌گن طوطی عمّه‌نی اۋشه کونی بیر عمللب، حیله ایشلتیب یکـّه توت قیشلاغیگه، کتـّه قیزینیکی‌گه ایلتیب قۋیدیلر.

قیشلاق‌نینگ اودومیگه کۆره، نکاح، تۋی و تماشا قیزنینگ اوییده بۆلیب اۋتیشی کیره‌ک ایدی. قربان هییت‌نینگ بیرینچی آقشامیده جۆره تاغه‌نینگ اوییده پلاو خان تۋره دملندی. قلـّیق و کویاونی چیمیلدیق آرتیده دیدارلشتیریش مراسمیگه تیارگرلیک هم کۆریلدی. تام‌نینگ تۋریده بۆغجـَمه بیلن چیمیلدیق توتیلدی، جای سالیندی. کیلیننی چۆغدیک قیلیب بیزه‌تدیلر. قۆل و آیاق کفتلریده لاوولـتیب خینه قۋییشدی. خفتن یقین قناووز[۱] تۋن کییب، اییک سلـّه اۋره‌گن عثمان باینی جۆره‌لری قۆلتیقلب

---

[۱] قناووز: قیزیل رنگگه اۋخشه‌گن اییکدن تیارلنگن تیکه.

چیمیلدیققه سېکین آلیب کیردیلر. عثمان بای قـلین بخمل کۆرپەچه اوستیده قناردېک گـَودەسینی زۆرغه توتیب توررده. کېلیننی چیمیلدیققه سالیشدن آلدین وکیل آته تعیینلندی. عایشه بو اودوملرنی توشونمسه-ده، وکیل آتەنینگ گپلرینی بیرمه-بیر قـَیتریشگه مجبور اېدی. قیزنینگ «عثمان بایگه تن محرملیککه» راضیلیگی شوندەی قیلیب، شاهدلر اشتراکیده آلیندی. کېلینچکـنینگ کیچکینه قامتینی اوشلشگن آییمچەلر بۆساخه هتلب، ایچکریگه کیردیلر. ساقاللری سیرپەییب تورگن عثمان بای چیمیلدیق آرتیدن یېمدن تۆیمەگن قبانگه[1] اۆخشب بۆزرەیر، آلدیندن اۆنگ آیاغینی پنجه اوستیده توتیب توررده. موسیچەدېکـکینه قیزەلاقنی دف-دایرەلر آستیده چیمیلدیققه آلیب کیریشلری بیلن-آق، شـَیلنیب تورگن عثمان دەبنگ شاشه-پیشه کېلینـنینگ آیاغینی باسدی. عایشه آیاغی زیرقیرەب آغریگنیدن گۆدکلرچه «وای آنه جان» دېب ییغلب قیچقیریب یوباردی. تۆیچی باشی آییمـشاه خاله اېسه قیت-قیتلەگنچه، هزل اَرەلش: «یۆق، یۆق!! کېلین باسدی، کېلین باسدی» قیلیب عایشەنی یوپتگن بۆلدی. بیردن قسیر-قوسورلر باشلندی. ساچیگن نقللر ترەقلب اوی بالالریگه تېگیب، آیاغ آستیگه توشردی. باله-چقه، خاتین-خلچ قند، نقللرنی تېریش بیلن آواره اېدی. تۆی-طنطنه ینه ایکّـی ساعت چمەسی دوام اېتدی. اوزاق-یقیندن کېلگنلر ترقەلیشیب کېتیشدی.

«چنغەراققه گۆشت آسیب،

قلـّیق-کویاو مناسب.» -دېگن اَیتیملر ینگرەگنیگه قرەمەی، انصاف بیلن دېییلسه، بو منظره خُم آلدیده تورگن بیر چینـّی پیالەنی اېسلەتردی. چیمیلدیقنی خلوت قیلیش وقتی هم تاباره یقینلشیب بارەیاتگن اېدی. آییمـشاه خاله بیردن:

- یېبیی! اوییم کویدی!! شرمندەلیک، کېلین اوخلب قالیبدی، -دېدی.

---

[1] قبان: دۆنغیز، خوک.

کیم‌نینگ‌دیر آرقه‌دن «اویغه‌تیب یوبار» –دېگن دۈنغیله‌گن آوازی اېشیتیلدی. توشیده دوگانه‌لری بیلن اۉینب یورگن عایشه، شو تابده باشینی یاستیقدن کۉتریب «قۉغیرچاقلریم قنی؟» –دېب اطرافنی قۉللری بیلن بیر سیپپه‌له‌دی، ینه اویقوگه کېتدی. آییم‌شاه خاله یوگوریب باریب، کېلیننی تـَته‌لب اۉیغاتماقچی بۉلدی. اویقوسیره‌گن عایشه ینه هۉپیقیب «آنه جان، آنه جان» –دېیه اۉرنیدن سپچیب توردی. یۉغاندن کېلگن عثمان ده‌بنگ شهوت شدتیدن قومده یاتگن اېچکی‌یېمردېک تۉلغنردی... کېلین قـَیتب جاییدن توره‌آلمه‌دی. بیراق، چیمیلدیق آرتیدن کویاونینگ یقینلری بیر–ایکـّی عیال اینتیقلیک بیلن «گلابگه» تېکیزیلگن آق رومالنی کۉریشگه آشیقردی.

۲۷. درد

درد

– قیش‌نینگ اوزون تونلری ابدی. بونده‌ی پـَیتلرده قیشلاقداشلر قۆشخانه‌لرگه[1] باریشیب، گپ–گشتک قیلیشیب، کېچه‌نی تانگ آتدیریشردی. بخشی سنـّه‌تیش، گـَجه اۆینش، متـَل اَیتیش، قۆشیق ایشیتیش اۆشه دَورنینگ ارمانلی، مراقلی گورینگ و ایرمکلریدن بۆلردی. هوانینگ ساووقلیگیگه، تون‌نینگ قارانغیلیگیگه، یۆل‌نینگ اوزاقلیگیگه قره‌مه‌ی، آدملر هاردیق چیقریش اوچون باشی آققن تامان یۆل آلر و انه شو ایرمکلردن حضور–حلاوت تاپیشردی. هم قشلاقلر آره‌سیده، گۆیا، دنیانینگ ایپیدن–ایگنه‌سیگه‌چه بیله‌دیغان گپچیلر هم بۆلیشیب، اولر بیر گپگه کیرگودېک بۆلسه، چېرتیب–چېرتیب سۆزلشر، هفته‌لب گپلری توگه‌مس ابدی. مهمانخانه‌نینگ اۆرته‌سیده سوغدی سالینر، اۆن–اۆن بېش چمه‌سی آدم صندلی کۆزیگه آیاق سوقیب، بیر–بیریگه جان–قولاق بۆلیشردی. بونی هم قیشلاقچه‌سیگه بیر نوع راحت–فراغت دېسه بۆلردی اۆشنده. منه شونگه یم یېتمیش ایل بۆله‌ی دېب قالدی!

– نیمه‌گه تۆستدن ییل بورون بۆلیب اۆتگن واقعه‌لرنی ابسلب قالدینگیز آغم، اینیم؟

– بیله‌سیزمی کېنجه اکه؟ اۆتمیش بیر کۆزگوگه اۆخشر ابکن، آدم اونگه باقیب اۆز کېچمیشینی، ثواب–خطالرینی کۆریب توررکن. اۆشه‌لرنی ابسلش و کۆریش بیلن آدم ذاتی بیر دم بۆلسین تسکین آلرکن؛ انسان‌نینگ روحی تازه‌لنرکن؛ بغری–دلی یَیررکن. افسوسلنرلی داغلی نقطه‌لری هم بار اۆشه کونلرنینگ. شونینگ اوچون اۆتمیش خیالیمنی بیر اۆزیگه تارتیب کېتدی. قیشلاغیمیز ایشلریدن بیر اَیتگیم کېلدی–ده.

---

[1] قۆشخانه: مهمانخانه.

عجب زمانلر اېدی. آدملر پاکیزه، بېغبار، صمیمي، کۆنگیلچن. اولر خودّی، اېرتکلرده‌گی قهرمانلرگه اۆخشر اېدی.

– کۆینیمنی زنگ باسیب کېتگن اېکن، بو سۆزلرنی تینگلب یازیلگنده‌ی بۆلدیم تۆره بېک راستینی سۆره‌سنگیز. گپینگیزنی اېشیتگیم کېله‌یپدی برادر! مېن هم سیزگه بیر– ایکـّیته یوره‌ک توگونینی آچرمن؛ آدم–آدمگه غنیمت دېگنلری شو بۆلسه کېره‌ک. سیزنی کۆریب، خضر بابامنی تاپگنده‌ی بۆلدیم جان اینیم. آدم قنده‌ی‌دیر اولوغوار تویغولر بیلن یشه‌یدی. منه کۆپنی کۆردیم، عقل کېمه‌سیده سوزیب، بارلیق توبیگه شونغیدیم. شونچه یاشگه کیریب آدمدن عزیز، آدمدن یاووز نرسه تاپمه‌دیم بو دنیاده. تنگری آدم یره‌ته‌من، دېب معمّا یره‌تیب قۆیگن اېکن شېکیللی. آدم همّه نرسه‌نی بوزیشنی بیر تجربه قیله‌دی و سۆنگ اۆز باشیگه یېته‌دی. بو انسان‌نینگ طبعیتی‌دیر. هه! بو دومه‌لاق باشده نیمه‌لر یۆق دېیسیز!!

– گپیزنی کېلگن جاییدن دوام اېتتیرینگ تۆره اکه. سۆزلرینگیزنی راسه یم اېشیتگیم کېله‌یپدی.

– قیشلاغیمیز منظره‌سی و آدملر تورموشی حقیده گپیره‌یاتگن اېدیم. اۆشه آقشام کاووش بۆیی قار یاغدی. بیرینچی قار اېدی؛ ییگیتلر بیر–بیرلریگه «قار خط[1]» یازدیلر. اۆتگن کېچه یوتیلگن گشتک آشی هم پیشیریلدی، ایکـّیته جۆجه خۆرازنی هم پَلاوگه باسدیلر... تاقچه‌ده قۆییلگن رادیودن مملکت و دنیا واقعه‌لری ینگرردی. کۆپ هم اۆقیمیشلی بۆلمه‌گن قیشلاق آدملری خبرلرگه قولاق آسیشردی. توشونمه‌گن سۆزلرینی بیزدن بیلیب آلردیلر. اۆشنده اۆقیمیشلی‌لردن بو مجلسده بار و یۆغی مېن و ملا صمد بار اېدیک.

– بیرار کتّه‌راق واقعه یوز بېرگنمیدی اۆشنده بېک؟

[1] قار خط: برفی.

– هه! اۏشه کونلر سیره ابسیمدن چیقمه‌یدی کېنجه اکه. بیز یورتیمیزده قنده‌ی شوم تقدیر پنجه‌سیده اسیر توشگنمیز. مېن انه شونگه اَچینه‌من، کویه‌من و یانه‌من. بیزنی زنجیربند قیلگن شۏر قسمت‌نینگ بیر حلقه‌سیدن سۏز آچه‌یین. دۏست–یارانلر جمع بۏلیشیب، صحبت قوریب، درسنگ قیلیشردیک مهمانخانه‌ده. خودّی شو آقشام کابل رادیوسیدن «نظامنامۀ ناقلین (کېلگیندیلر نظامنامه‌سی)» خبری بیر ینگیلیک کبی دري و اَوغان تیللریده اۏقیب اېشیتدیریلدی. بو خبرده «قطغن زمینگه کۏچیب کېلووچی اَوغانلرگه امتیاز» –دېگن مادّه‌لریگه ایضاح بېریلدی. فرمانگه کۏره، جان باشیگه اېنگ سوولی و حاصلدار جایلردن سکـّیز طناب یېر، قنچه‌دیر نقد اقچه، بیر نېچه ییل دولتگه سالق تۏله‌مسلیک... اۏشه امتیازلردن اېدی. اۏشندن باشلب تورکستانگه تجاوز، اَوغان تۏره‌لری تامانیدن رسمي روشده قانونگه اَیلنتیریلدی. اۏشندن باشلب تورکستانیمیزگه ناقللر سېل‌دېک آقیب کېله باشله‌دیلر. کېلگیندیلرنینگ هجومی شونچه‌لیک کېنگ توس آلدی که حتا، قۏشنی دولتده‌گی دغه‌لر – پنجابیلر هم قورت–قومروسقه‌دېک یاغیلیشدی بو یورتگه. اولر ایش، عمل–منصبگه هم اېریشدیلر. بو واقعه‌دن شونچه ییل اۏتگن بۏلسه–ده، همان مېنگه تین بېرمه‌یپدی. کۏز اۏنگیمده کۏنده‌لنگ توریبدی. بو درد و عذابدن اۏلیب کېتسم کېره‌ک.کېنجه اکه اۏزینگیز بیر اۏیلب کۏرینگ–هه! شونده‌ی تینچ، آسایشته بې‌غبار بیر اېل‌نینگ یورتی ویران، مُلکی تاراج بۏلسه–یه؟

– دۏستیم تۏره بېک! نیمه‌سینی گپیره‌سیز؟ تاج و تخت قۏلیمیزدن کېتگنیگه منه ۳۰۰ ییل بۏله‌یازدی. اۏشندن بېری نه بیزده تینچلیک بار، نه اَوغانلرنینگ اۏزلریده. خودّی که، یره‌تگن اېگم بولرنینگ زوواله‌سینی اوروش و جهالتگه قۏشیب قاریگن‌دېک. بولرنینگ آیاغی یېتگن یېر ویران قیلینه‌دی. منه مېن اۏتگن کونی میمنه‌دن کېلدیم. «وزیر محمّد گل مومند» دېگن بیر کیمسه شهرگه جر سالیب، «سیزلرنی بیت الله‌گه پولسیز حجگه یوباره‌میز» –دېیه، اۏزبېکلرنینگ قۏلیدن مینگ–مینگلب کتابلرنی، قۏلیازمه‌لرنی ییغیب آلیب اولرگه اۏت قۏیدی، بَرینی یاندیریب یوباردی. بو صحنه‌نی

کۉریب قان ییغله‌دیم. بېچاره ساده خلق اونینگ «آنه تیلینگیزده مکتب آچیب بېره‌میز» –دېگن یالغان گپلریگه اوچینیب، الده‌نیب قالسه بۉله‌دی‌می؟ اویی کویگور مومند کابلدن کېلگن هیأتلری بیلن بیرگه شهر پارکیده آدملرنی تۉپله‌گن. شو مناسبت بیلن اوزاق– یقین قیشلاقلرگه هم احوال جۉنتگن. کیمده کیم اېسکی کتابلر بۉلسه آلیب کېلسین، دېگن بویروق بیلن او کتابلرنی اهالیدن تسلیم آلیشی کېره‌ک اېکن. اېرته‌لب شنبه کونی کتابلر، قۉلیازمه‌لرنی آت–ارابه‌لرگه آرتدیریب، شهردن تشقریگه آلیب چیقیب، یاندیریب یوباردی. نې تیل بیلن اَیته‌ی که، تامچیلب تورگن یامغیر آستیده چرسیللب یانه‌یاتگن کتاب و قۉلیازمه‌لر اَلنگه‌سی کۉککه اۉرلر اېدی. بیر آز اۉتیب، خرمان‌دېک قله‌شیب یاتگن قاغازلرنینگ کولی کۉککه ساوریلدی. کویه‌یاتگن کتاب توتونلری قاره بولوتلرگه اَیلنیب، میمنه آسمانی اوزره سوزه‌یاتگندی. فاریاب خلقی اۉز بای معنوي مُلکی بیلن اۉشه کونی منگو خیرلشدی. اۉشه صحنه‌ده، قاره کۉل دۉپـّـی کییگن، گـَوده‌سی کیچیکینه‌دن کېلگن بیر شاعر «الوداع تورکستانیم!» –دېیه یانه‌یاتگن کتابلر مزارینی قوچاقلشگه زۉرغه اولگوردی. او، یره‌مس خاتین طلاق توپـّـه–توزوک اَته‌لیب کېلینه‌یاتگن جایناملرینی «پشتون‌کۉت»، «اَوغان‌کۉت» قیلیب تشله‌دی. «زۉرنیکی تېگیرمان یوریته‌دی» –دېگنلری‌دېک، شوناملر تیلیمیزگه اونچه‌لیک اۉرنشمه‌یدی هم. باشقه تاماندن «پشتون‌کۉت»، «اَوغان‌کۉت» سۉزلری‌نینگ ایکینچی قسمی اۉزبېکچه‌ده کولگیلی چیقه‌دی. بیراق، شونگه قره‌مه‌ی آدملریمیز شو ناملرنی اَیتیشگه محکوم اېتیلگنلر. محمّد گل موممندنینگ قیلگن ظلمی، خیانتی ساچ–تیرناغینگیزدن کۉپ. قـَیسی بیرینی اَیته‌ی؟!

– کېنجه اکه، بایه مېن بېکارده قیشلاغیمیزده‌گی اودوملردن سۉز باشله‌مه‌دیم. سیز و بیز–کو، منه بونده‌ی کتابی تیلده گپلشه‌ییمیز. خلقیمیزنینگ اۉشه تېشه تېگمه‌گن بُرّا– بُرّا سۉزلرینی ساغیندیم. اۉشه شاده مرجان‌دېک تیزیلیب یاتگن سۉزلرنی قومسه‌دیم. شۉر قسمتیمیزگه قره‌نگ! بیز بوگون آله–براق، قورمه تیل اېگه‌سی بۉلیب قالیبمیز. بو

احوالدن واقف اجدادلریمیز علامه کاشغري، اولوغ نوايي، بویوک بابرلر «محشر کونیگه‌چه ترکِ خواب اَیلب یاتسه‌لر نې عجب!» داد برادر تیلیمیز اۉلیم یاقه‌سیگه کېلیب قالدی. تیلیمیزنینگ آلدینگی تاتی، حلاوتی یۉقالگن. خلقیمیز منقورتلشتیریلگن‌دیر. اگر بونینگ آلدی آلینمسه تیلیمیزنینگ اۉلیمیگه ماتم توتیشدن اۉزگه چاره‌میز یۉق‌دیر.

– تۆره بېک دۉستیم! بیز اۉزبېکلرنینگ، اَینیقسه، ضیالیلرنینگ آنگیمیزده، چیرکین علتلر ییلدیز آتیب کېتگن. اۉزدن بېگانه‌لیک روحیمیزده این قوریب آلگن. اۉقیشدن قاچه‌میز؛ باشیمیزنی هوايي سودالرگه گرفتار قیله‌میز. ضیالیسی، شاعر و یازوچیسی، رهبری بۉلمه‌گن ملت‌نینگ حالیگه میمونلر ییغله‌یدی. مېن کۉپراق تیلیمیزگه بې‌مَیللیک بابیده گپیرگیم کېله‌دی. چونکه، مېن قیرق-اېللیک ییل آلدینگی گپ-گورینگلرده ایشلتیلگن تیلنی ساغیندیم. بیز اېلیمیزنینگ صادق اۉغلانی بۉله‌آلدیکمی؟ نخاتکی، اۉز تیلیده اۉقیب، یازیش شونچه‌لیک قیین ایش بۉلسه، عصرلر دوامیده اونی اۉزلشتیره‌آلمه‌سک. اۉزگه تیللرده بلبل‌دېک سَیره‌سک و یازسک-ده، اۉز آنه تیلیمیزده مبتلا بۉلیب توره‌بېرسک.

– تۆغری اَیته‌سیز کېنجه اکه! سیز و بیز ایکـّی‌گینه واقعه‌نی اېسلب درد-حال قیلدیک. بونده‌ی هنگامه‌لردن ینه مینگته‌سی تاریخ قعریده موزلب یاتیبدی. خلقیمیزنینگ هر لحظه‌سی بیر داستان، حیاتی واقعه—حادثه‌لرگه تۉله.

– گـَلابی، هزار بُز، اسحاق‌زی‌لرنینگ قیلمیشلریدن بیر ایکـّیته‌سینی اَیته‌یین‌می؟

– یاغ اېی تۆره بېک، اېت و جانیم جمیرلب کېتدی. باشقه طاقت قیله‌آلمه‌سم کېره‌ک ملتیمیزگه قیلینگن ظلملرگه.

– کېنجه اکه بیر وقت تاپیب ینه گورینگلشه‌یلیک، یالغیزلیک وجودیمنی خودّی کویه‌دېک، کېمیریب بارماقده. شولرنی گپیریب یېنگیل آلرمنمی؟ -دېب اۉیله‌یمن.

– یالغیزلیک مېنینگ هم روحیمگه رخنه سالگن. بو روحي آغریقدن تۉرت موچه‌م[1] تۉکیله‌ی دېب توریبدی. بو گپلرنی همّه‌گه هم اَیتیب بۉلمه‌یدی. اولوغ نوایي اَیتگنی‌دېک:

مېنی مېن ایسته‌گن اۉز صحبتیغه ارجمند اېتمس،

مېنی ایستر کیشی‌نینگ صحبتین کۉنگلیم پسند اېتمس.

درد کۉپ، درمان یۉق؛ درد بیله‌غان یۉق!

– اۉتمیش‌نینگ گزه‌کلریدن تنه‌میز شونچه‌لر زیرقیره‌یاتیر. هلی آلدینده ینه نېچ-نېچ کۉرگولیکلر بار، اۉشنی‌سیدن سقله‌سین.

– مېن کۉز قرچیغه‌ی‌دېک عزیز تیلیمیز خام تلاش بۉلیب کېتیشیدن قۉرقه‌من. ینه کۉریشگونچه تۉره بېک برادر!

– بۉلیبدی آغم، «تاغ، تاغ بیلن اوچرشمس، آدم، آدم بیلن اوچره‌شر»، دردلشیب توره‌یلیک.

معلوم و نامعلوم سببلرگه کۉره بو آغه-اینیلر قـَیتیب اوچره‌شه‌آلمه‌گن اېکنلر. اېسکی حیات اېسه ینگی ورقلرینی آچیب کېله‌یاتیر.

چیکلب بۉلمیدی. اونینگ اینی هم بۆیی هم کۆپ اوزوندیر .مولف

---

[1] موجه: کیشی اعضاسی.

تۉرت موچه: قۉل، آیاق، کۉز و قولاق.

۲۸.بیر پرچه نان

بیر پرچه نان

بوگون مېنگلی خال اېرتەراق تیریکچیلیک یوموشلریگه کیریشب کېتدی... او بېتاب یاتگن خالەسینی کۆریب کېله قالەی، دېب اوّل خمیرینی قیلیب آلدی. قۉللرینی یووه سالیب، یېنگلرینی شیمرگنچه، اون تۆربەدن ایکـّی تاواق اون آلدی. قۉللریدەگی بیلک‌اوزوک، برماقلریدەگی اوزوکلرینی، یېچیب بیر مامیق رنگلی ایدیشچەگه سالدی. مـُشتلەگن خمیرینی، باتراق[1] اۉندریش مقصدیده ایسـّیققینه جایگه قۉییب قۉیدی. اونگەچه تورموش اۉرتاغی داستان هم ایشیدن قـَیتیب کېلدی. باله–چقەنی آوقتلنتیریب، تېورەگ–تاشنی سرانجام قیلگن مېنگلی خال اېریگه قرەب:

– منه اچـّیققینه کۆک چای دملب قۉیدیم؛ قازانده آوقت تیار؛ مَیلی یخشی اۉتیرییلر، بالەلرنی سیزگه، سیزنی خداگه تاپشیردیم آته جانیسی. مېن بۉلسه، اۉلیم تۉشگیده یاتگن خالەگینەمنی کۆریب قـَیتەمن. ایسـّیق جان دېیدیلر، دیدار قیامتگه قالمەسین. آنم‌دېک عزیز، یخشی کۆرەمن اولرنی. بۉپتی بیر پسده باریب کېله قالەمن. خیر بۉمەسم!

– باره قال، –دېدی کۆرپەچەده یانباشلب، چایدن هوپلب تورگن داستان تاغه خاتینیگه، –ینه کېچیکمەگین–هه! آنەسی. قریندا‌شلرگه مېندن سلام، دېب قۉی.

– خۉب آته جانیسی، مَیلی!

خمیری اَچیب اېدی هم که، مېنگلی خال اوییگه کیریب کېلدی. اېرکەلنگن بالەلری چوغورلشیب درّاو آنەسیگه ترمەشدیلر. کۆپ ایشلیک مېنگلی خال بالەلرینی آووتیب،

---

[1] باتراق: خمیرمایه.

چقّـان–چقّـان اورینیب، ینه عایله ایشلریگه بېریلیب، کۉتریلگن خمیرنی یسه‌ی کېتدی. او یسلگن نانلرنی، نان سبدگه سالیب، قیزیگن تندیر یانیگه کېلتیریب قۉیدی. قۉلیگه اېنچه‌سینی کییب، باشینی رومالی بیلن تنغیب باغله‌دی و نانلرنی یاپه باشله‌دی.
بیر پسده مېنگلی خال قیپ–قیزیل جییده‌دېک قیلیب، دماغنی قیتیقله‌یاتگن اۉزبېکچه نانلرنی پیشیریب آلدی. پۉسیلله‌گن نانلردن یاقیملی و دماغنی قیتیقله‌یاتگن هید اوف اوره‌دی.
مېنگلی خال همه یاقنی ییغیب–تېریب قۉییشی بیلن–آق اوزوکلرینی برماقلریگه تاقماقچی بۉلدی. اوزوکلرنی برماقلریگه ساله‌یاتگنده، قره‌سه که مېنگلی خال‌نینگ چیلـّه‌اوزوگی یۉق، اوزوگی شو جای‌نینگ اۉزیده اوییده یۉقالیب قالدی. مېنگلی خال درحال آختریشگه توشدی. کۉرمه‌گن جایی قالمه‌دی، بیراق اوزوکدن درک یۉق. «پېشانه‌م مونچه شۉر بۉلمسه اېدی، کېلیب–کېلیب تۉییمده برماغیمگه کییگیزیلگن اوزوگیم یۉقاله‌دیمی–یه؟!» –دېگن سۉزلرنی اَیتیب، تاپه‌آلمه‌گنیدن افسوسلندی و چوقور بیر خۉرسینیب قۉیدی، بیراوگه سېزدیرمسدن کۉز یاشی هم قیلدی. بۉلگن وضعیتنی باله‌لرنینگ آته‌سیگه سِر بېرمه‌یپدی او. اېریدن گپ اېشیتیشگه تابی یۉق.
«اېریم آلیب یشیردیمی؟ –دېسم، عقل باور قیلمه‌یدی؛ کتّه–کتّه اۉغیل–قیزیم بۉلمسه، یېر تارتدی قۉیدی اوزوگیمنی. قیین احوالده قالدیم، اېریمگه قچانگچه اَیتمه‌ی یوره‌من؟ مَیلی بیر نرسه بۉلر. بیر هفته چیده‌ب توره‌ی، زاره تاپیلیب قالر»، –دېگن اۉیلرگه باردی.
بوگوننی مېنگلی خال سِر بېرمسدن تیشینی–تیشیگه قیسیب اۉتکزدی. اېری هم، باله–چقه‌لری هم اوزوک یۉقالگنیدن بېخبر. رۉزغار یوموشیدن سیره بۉشه‌مس مېنگلی خال بـَری‌بیر، دقیقه‌لرنی سنب اۉتکزردی. انه–منه دېگونچه تون هم اۉزی‌نینگ قاره کۉلکه‌سینی یاییب قۉیدی. اوخله‌مسدن تونب چیققن مېنگلی خال، اېرته‌سی توروب

تۆغری فالچیگه باردی. مېنگلی خال حال–احوال باره سالیب بیردن مقصدگه اۆته قالدی و بۆلگن گپنی اَیته باشلهدی:

– فلاکت باسیب تۆی اوزوگیم یۆقالدی آغم...

– آلتین اوزوگینگیزنی اَنیق جِنلر اۆغیرلشگن. اولر جمعه کېچقرون مېنینگ یانیمگه تۆپلنیشهدی. اَتهگنینگیزنی تشلب کېتهبېرینگ. جمعهگهچه بیر–ایکـّی خبر آلینگ. قۆلینگیز قوروق بۆلمهسین؛ ینه ارواحلرنی خفه–نازه قیلیب قۆیمنگ، –دېدی فالچی قۆلیدهگی تسبیحنی شرهق–شرهق آغدرهیاتیب.

– منه بو ایکـّی یوز پول سیزگه اَتلگن تقصیر؛ کېینی بار! نیمه بۆلسه هم اوزوگیم تاپیلسین اَیلنهی سیزدن.

– خیرلی ایشنی آرتگه سوریب بۆلمهیدی. یخشی عیال اېکنسیز، هی، هی، هی! یقینراق کېلینگ قنی، منه بو آینهچهگه بیر قرهنگ، اوزوگینگیزنی کیم آلگنینی کۆرهسیز، –دېدی فالچی.

مېنگلی خال اېسه شاشقهناقلب دومهلاق کۆزگوچهگه تیکیلدی. مېنگلی خال هیچ نرسهنی کۆرمهدی. بیراق، فالچی اونی آینهچه ایچیدهگی اۆزی تصوّر قیلهدیغان ایریملرگه اَیلنتیریش بیلن آواره. نفسی هکهلک[۱] آتیب، کۆز تگی بیلن عیالگه شهواني، آچ بۆریدېک قرر اېدی فالچی تاماغینی تېز–تېز قاقیب. حیلهسی ایش بېرمس اېکن، «اوزوک سیزگه کۆرینهدی بېکهم، امّا، سیز اونی کۆرمهیسیز. شاشمنگ. منه بو قاغازنی آلیب باریب، یاستیققه سالیب، کېچهسی باشینگیز آستیگه قۆییب یاتینگ؛ دشمنینگیزنینگ کۆزینی کویدرهیاتگن منه بو ایریم–دعالردن اۆقینگ. بو کېچه توشینگیزگه آلیب کیرهمن اوزوگینگیزنی انشالله!!!» –دېب مېنگلی خال بیلن خیر معذور

---

[۱] هکهلک آتماق: تیترهماق، اۆینهماق.

قیلدی فالچی. و آخرده «بیر کتـّه سپرکه‌ده‌ی خۆرازنی–ده، آلیب کېلیشنی اونوتمس‌سیز آی بی‌بی» –دېب قۆیدی فالچی.

مېنگلی خال اوچ مرته اَته‌گنلرینی فالچیگه آلیب باردی. امّا، نتیجه بۆلمه‌دی... اوزوگینی ایزلشدن تۆخته‌گنی یۆق. گپنی کۆنگلیگه سیغدیره‌آلمه‌گن مېنگلی خال آخری اېریگه اَیتدی. بو گپنی اېشیتگن داستان‌نینگ قانی بیردن قـَینه‌ی کېتدی و آغزیدن کېلگنینی اَیه‌مه‌دی، ساووریب سۆکدی. هلی قۆل کۆترگنی یۆق اېری.

– چیلـّه اوزوگینگمی؟!

– هه–ده، –دېدی قوییی آوازده باله‌لرنینگ آنه‌سی.

– هیم! بو نې کۆرگولیلیک! تاپه‌سن، تاپتیره‌من سنگه، بیلدینگمی؟

– سیزگه یالغان تنگریمگه راست. شو یېرده کۆز اۆنگیمده یوقالدی اوزوگیم.

– اوف ف ف! –باش چـَیقه‌دی داستان، –توشنرلی! –دېدی.

«نکاح اوزوک»نینگ یۆقالیشی اونی هر خیل اۆی–خیاللرگه آلیب باردی...

بَری‌بیر عایله‌ده بو حادثه سِر و جومباقلیگیچه قاله‌وېردی. مېنگلی خال یوره‌گیگه ساووق سوو اوریب، اېندی اونوتیشگه حرکت قیله‌دی. نیمه بۆلگنده هم اوزوک‌نینگ یۆقالیشی عایله‌ده دلخیره‌لیک توغدیردی، هر خیل شبهه–گمانلرگه سبب بۆله‌وېردی...

اوزوک‌نینگ یۆقالگنیگه ایکـّی هفته اۆتیب اېدی. یازنینگ جزیره‌مه‌سی. قویاش تفتیدن یېر اوزره سنقی سراب تۆلغنر؛ آدملر اۆزلرینی سایه–سلقینلرگه آلیشر؛ دېوار کۆلکه‌سیده اوزون قاره ایپگه اۆخشب تیزیلگن چومالیلر–تیریکچیلیک تشویشیده یۆل قتنه‌یدیلر. شو پـَیت کیم‌دیر کۆچه‌ده‌گی دروازه زُلفینی شق–شقلتدی. داستان تاغه اۆن یاشر اۆغلینی خبر آلیب کېلیشگه بویوردی. باله کۆچه‌گه قره‌ب زینغیلله‌دی و قـَیتیب کېلیب:

– آته جان–آته جان، بیر گدای نان سۆره‌یپدی، –دېدی اۆغیلچه.

– منه بو بیر بُرده ناننی اېلتیب بېرگین، بالم، دېب اۆغلینی کۆچه‌گه یوباردی مېنگلی خال.

– آنه جان–آنه جان! گدای بیتـّـه بوتون نان بېریشیمیزنی التماس قیلەیپدی.
– خی! کېله قال! منه بو ناننی خدانینگ یۆلیگه تیلنچیگه آلیب باریب بېرگین بالم، ثواب بۆلەدی.
بایەگی بیر پرچه ناننی بوتون نان اوستیگه قۆییب اۆغلیچەسی آرقەلی گدایگه یوباردی مېنگلی خال. گدای «بو مېنینگ نصیبەم» –دېیه بوتون آلرکن، «منه بونیسی سیزنینگ نصیبەنگیز» –دېب پرچه ناننی بالەنینگ قۆلیگه قـَیتریب بېرەدی. اوییدەگیلر هر یاقدن گپ–سۆز قیلیب توریشیبدی. تۆپلنیشگن عایله اعضالری آوقتلنیب توریشگن بیر پـَیتده، بایه قۆلیدەگی بیر پرچه ناننی دستورخوانگه ایرغیتدی. شونده مېنگلی خال «باله جان! ناننی آتمەگین، گناه بۆلەدی» –دېب دستورخواندن آلیب، کۆزیگه سورتیب، نصیبه دېیه بیر تیشلەدی. تیشی غرچیللب کېتدی. زیرقیرەب آغریگنیدن «تیشیم سیندی، وادی داد!!!» دېب قیچقیردی مېنگلی خال. تیشلەگن نانینی آغزیدن چیقریب باقسه، نې کۆز بیلن کۆرسین که، اۆشه «یۆقاتیلگن آلتین اوزوک» یرەقلب تاولنیب توریبدی.

کوز فصلی، ۲۰۰۹
شیربوروک، کیبیک – کانادا

یازووچی‌نینگ چاپدن چیققن اثرلری:

۱. اؤزبېک ادبیاتی فرهنگی (استاد عالم کؤهکن بیلن بیرگه‌لیکده)
۲. حاضرگی اؤزبېک تیلی (مارفولوگیه)

مجازي ترماقلر آرقه‌لی نشر اېتیلگن اثرلر:

۱. نوايي‌نی انگلش (مقاله‌لر تؤپلمی)
۲. سینشته (حکایه‌لر تؤپلمی)
۳. چیراق (حکایه‌لر تؤپلمی)

چاپگه تیار اثرلر:

۱. ینه قـَیته‌من (مینی‌رومان)
۲. اوچره‌شه‌یاتگن تاغلر (شعرلر تؤپلمی)
۳. بایقوش (صادق هدایت‌نینگ «بوف کور» رومانی ترجمه‌سی)
٤. بیر قیشلاق‌نینگ کؤز یاشلری (قصه)
۵. دوتار چؤغلری (قادر مرادي‌نینگ «سُرمه و خون» رومانی ترجمه‌سی)
٦. مقاله‌لر تؤپلمی